سەرچاوەی ئایین

یـــا

کۆمەڵە دانراوە ئایینی یەکانی

مەلا عبدالکریمی مدرس

ئیمانو ئیسلام • ئەساسی سەعادەت • ئاوی حەیات
چل‌چرای ئیسلام • نوورو نەجات • ئیقبال‌نامە

بەغداد ـ چاپخانەی ئیرشاد ـ ١٣٩٣کۆچی ، ١٩٧٣ زایینی

ســـــەرەتا

بەناوی خودای بەخشندەی میهرەبان

خوێنەری کوردی بەرێز !

ئەم کۆمەڵە کتیبە کورتکورتانە ، کە جارێکی تر بـە شێوەیەکی جوانتر دەخرێنـــە بەردەستتان ، هەریەکەی لە کاتێکی تایبەتیو باری جیاجیادا لەچاپ دراونو ، بـــەناو برا کوردە موسوڵمانەکاندا بڵاو بوونەتەوەو جێی خۆیان کردوتەوە ٠

وا ئیستە لەبـەر ئەوەی کـە لە زۆر لاوە داوای لەچاپدانەوەیان لێ ئەکردمو ، بە نیازی ئەوەی کـە بـە شێوەیەکی فراوانتر گـەلی کوردی موسوڵمان ســوودی لێوەربگرن ، هـەموویانم لە یەك بەرگدا چاپکردو ، چاوێکی پەلەم پیاخشاندەوە ٠ هیوادارم کـە جێی رەزامـــەندیت بێتو ، خۆای بەخشندەو میهرەبان بیکا بە هۆی رێنموونیو سوودی گەلو ، ئیمەش لە تاوانی بێپایان عەفو بکاتو بمانخاتە ژێر باڵی بەزەیی خۆیەوە ٠

هێزو تواناو سەرکەوتن هەر لە خوداوەیە ٠

[عبدالکریم]

١
ئیمان وئیسـلام

بسم الله الرحمن الرحيم

حەمدو ثەنای عام بو خودای عــەللام
صەلەوات لەســەر سەییدی ئــەنام

حەزرەتی ئەحمەد صاحبی ئیســـلام
هەم لەســـەر ئالو ئەصحابی کیرام

(وبعد) فــەرزە لەســـەر خاصوعام
عیلم بە ئـەرکان ئیمانو ئیســـلام

(الاسلام أن تشــهد ان لا اله الا الله وأن محمدا رسول الله ، وتقيم الصلاة ، وتؤتى الزكاة ، وتصوم رمضان ، وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا) .

ئەرکانی ئیسلام پینجن بـە قـەرار
ئـــەووەل ئەمەیە کـە بکەی ئیقرار

بلێی (أشهد) ئـــەزانم بــە دڵ
بــە زبان ئـەلیم خوشتر لــە بولبول

(أن لا اله) هیچ مەعبوودی حـــەق
نی‌یە (الا الله) مــەر ذاتی موطلەق

(واجب الوجود) بی شەریك بی باك
مەوصووف بە کەمال ، لە خراپە پاك

(وأشهد) هــەم ئەزانم یــەقین
بەزبان ئـەلیم بەحـــەیاو تـەمکین

(ان محمداً) مەمدووحی موختـــار
لــە نەوعی بەشـــەر موبارەك ئاثار

(رسول الله)ی فوروستادەی حـەق
بو سەر ئینس‌و جین نیك‌و بەد موطلەق

روخسار سپی‌و سوور ، لەطیف نوورانی
چاورەش‌و ظەریف ، گوشاد پیشانی

عەرەب ، قورەیشی ، هاشمی نەسەب
ئەشرەفی هەموو طایەفەی عـــەرەب

بی‌سیبەر ، وەك خور ، بالا موعتەدیل
نـــاوی (محمد) نـــەسبی عادیل

(عبدالله) ٠ (عبدالمطلب) ٠ (هاشـــم)
هـــەم (عبدالمناف) ناسـینیان لازم

دایکی ئامینـــــە کچی وەهەبـــــە
ئـــەم کورری زەهرەی عالی حەســەبە

موتەوەللید بوو لە مەککەی ئەووەر
لە چل سالەدا بوو بە پیغەمبەر (ص)

لـــەپاش چل‌ساله تا دوازدە ســـال
دانیشت لە مەککە شای صاحیب ئیقبال

ئەوجار بۆ نەشـری حوکمی ئەمدینە
هیجرەتی فـــەرموو چووبو مەدینـــە

یاژدە ســـال ماوە لــە دارالصــــفا
لــە شەصـــــتوس‌دا بوو موتەوفا

روکنی دووهەمین پینج فەرز بە ئەدا
گشت رۆژو شـەوی بکەی بو خودا!

سی‌هــەم سەرفیطرەو ، زەکاتی مالی
به موستەحەق دان ، لە مننەت خالی

روکنی چــوارەم روژووی رەمەضـــان
پینجــــەم طــەوافی کعبــة الرحمان

لــە عومرا یەكجار فەرضـــە زیارەت
لەسەر موسولمان بەشەرطی طاقــەت

بو خـــەرجی ریگا کافی بی مـــالت
هــــەم بو نەفەقەی ئەهلو عــەیالت

(والايمان ان تؤمن بالله وملائكته وكتبه ورسله وباليوم الآخر وبالقدر خيره وشره) ٠

١ ــ ان تؤمن بالله

ئەصلی ئیمانیش شەشە بە تەحقیق
ئــەووەل ئەمەیە کە بکەی تەصدیق

بزانی خــــودا ووجــــودی حــــەقە
قــــەدیمو باقی تــــەنهای موطلەقە

خوی بەخوی بووەو ، هــەروا ئەمینی
ئەمما غــەیری ئەو هیچ‌کەس نامینی

بی میثلو شەریك ، بی‌ضیدو پیوەند
بیٚ دایكو بی بــاب ، بی‌ژنو فرزەند

حاکمە بو ئەرز ، هــەم بو سەماوات
خالیقە لــەبو هــەموو مــەخلووقات

نه جەوهەر ، نه جیسم ، نه وەكوو عەرەض
نه ئەبێ بە جێی حادیثەو مەرەض

جیهەتو جیگه بو ذاتی نییە
ذاتی لە ئەمروو سوبحەی بەرییە

كونهی ذاتی حەق له عام مەستووره
ناوی شەریفی غەیره مەحصووره

گەرچی هەزارو یەكن بە شوهرەت
نەودونویان به سوننەت موثبەت

نایبینی بەچاو هیچ كەس لە دنیا
لاكین صاحیبی مەرتەبەی عولیا

یەعنی (محمد) صاحیب عیززو تاج
خودای چاوپیكەوت له شەوی میعراج

لە قیامەتدا ثابتە روئیەت
بو موئمین ، له سەر حەدیثو ئایەت

وجوهٌ یومئذٍ ناضرَة الی ربهِا حقاً ناظرة

صیفاتی حەوتن ، قەدیمن وەك ذات
خاریجن لە دەرك عەقلی مەخلووقات

لە ذاتی پاكی حەق جیا نابن
بوونو ، هەنو ، ئەبی هەر ببن

حەیاتو ، عیلمو ، ئیرادەو ، قودرەت
سەمعو ، بەصەرو ، كەلام بە صیحەت

زیندوی‌و ، زانین ، مەیل‌و ، توانین
بیستن‌و ، بینین ، گوفتوگوی شیرین

٢ ـ وملائکته

ئەصلی دووهەمین تەصدیقەو باوەرر
بـە مەلائیکەی عـەللامی ئەکبـەر

جیسمیان لەطیف‌و ، شەریف ، نوورانی
پاك لـە ظولومات ، قووەی نەفسانی

ئەتوانن لە خەلق خویان کەن ئیظهار
بەهەر صوورەتی شیرین‌بی‌و موختار

جاجار جوبرەئیل لـە لای پیغەمبـەر
بە رەنگی دوحیە دەبوو موصـەووەر

گشت بـەندەو موطیع موحبی خودا
لـە کوفر بەریی ، خالی لـە گوناه

نە نیرو نە می ، نە ژن‌و نـە شـوو
نە صاحیب پەیوەند ، نە بەوەلەد بوو

هیچ‌کەس نازانی مەر خودای ئەکبەر
عەدەدیان لە گشت مەخلووق زیادتر

لە ئاسـمانا نی‌یە جیی یـەك پی
ئیللا مەلـەکی حـازرە لەوجـی

یا لـە رکووعان یا لـە سجوودا
یا غەرقن لـە ناو بەحری شهوددا

هەرچی مـەخلووقی خودای غەفووره
یەك مەلائیکەی لەســەر مەئمووره

بــە ئەمری خــودای عەلیمو خـــەبیر
تەربیەی دەکا بــە نەهجی تــەقدیر

لە روتبەی خویان قــەط ناچنــەدەر
باڵیــان یا دووه ، یا سیو ، زیــاتر

بەعضـــی بو بەهەشت خەزینەداره
بەســەر ئەواندا (رضوان) سەرداره

نوزده طایەفـە ، یا نوزده نەفـــەر
رەئیسیان (مالك) مەئمووری سەقەر

کاتبی ئەعمــال عەدەدیـــان چــوار
دوو نەفەر بو شەو ، دوانیان بو نەهار

کاتبی چاکە لەســەر شـــانی راس
بو شەرر لە لای چەپ بی خیلافو باس

ئـەووەل حاکمە ، دووەم مەحکوومە
دەلیلی ئەمـە تـــەواو مەعلوومـــە

مەئمووری سوئال مونکەرو نـــەکیر
هـەم عەذابی قەبر بو ئەهلی تەقصیر

لە مـەلائیکدا هــەن چوار ئەصناف
مەحسووبن شەرعەن بە ناوی ئەشراف

ئەم چوارصینفە بوت ئەکەم بەیان :
ئەووەلیان مەشهوور بــە کەرروبی یان

صینفی دووهەمین صینفی روحـانی
سی‌هـەم حەمەلەی عەرشـی رەحمانی

عـەدەدیان چوارە لـە دەورەی دنیـا
قیامەت هەشتن ، بـە ئەمری خودا

چوارەم موقەررەب بارەگای جـەلیل
ئەمانە چوارن بـــە نەهجی دەلیـــل

شەخصی ئەوەلیان ناوی (جبرئیل)
حاملی وەحیـەو ، ئەمینی تـــەنزیل

دووەم (میـکائیل) رزقی بەدەستە
هەم ئەمری زەوی ، قەبضە یا بەسطە

سی‌هەم (عزرائیل) قابیضی ئەرواح
مەئمووری زورن ، موطیعو مـەللاح

چوارەم (اسرافیل) مەئموورە بە صور
بە ئینتیظارە تا وەقتی دەســـتوور

صـور شاخیکە ئەو فووی دەکا پیدا
بەقـەدەر ئـەرواح کونی واتیـــدا

دووجار بەو شـــاخا لی‌ئەدا نەفەس
گشت زیندوو دەمرن بە ئەووەل نەفەس

بە دووەم نەفەس ســـەر دیننە دەر
بە ئەمری قەهھار ئەرون بو مەحشەر

لاکین حەمەلەی عەرشـــی بەتـەمکین
ئەشخاصی مەشهوور بە موقەررەبین

پاش نەفخی ئەووەل ئەمرن سەراسەر
لە پیش دووهەمدا سەر دیننە دەر

عالەم ، لەوبەینا ، چولو بەطالە
ئەلین : ئەوبەینە موددەی چل سالە

٣ ـ وکتبه

ئەصلی سیھەمین تەصدیقەو باوەر
بە صەدو چوار کتیبی ئەنوەر

قەدیمو ، صەحیح ، بی عەیبو عوتول
نازل بوون بو سەر ئەفرادی روسول

دەلە سەر ئادەم ، پەنجا لە سەر شیث
سی نازل بووە لە سەری ئیدریس

دە بو ئیبراهیم ، صەدە تەواوە
ئەم صەد کتیبە صوحوفیان ناوە

تەورات بۆ موسا ، زەبوور بو داوود
ئینجیل بو عیسا بە ئەمری مەعبوود

قورئان لە هەموان ئەشرەفو ئەمجەد
نازل بووەتە سەر حەضرەتی ئەحمەد

لە وەقتی نزول تا ئاخر زەمان
بەسەریا نایی تەحریفو کەتمان

جەمیعی جینو مەلەكو ئینسان
ناتوانن بلین نەظیری قورئان

٤ ـ ورسلهِ

ئەصلی چوارەم تەصـــدیقەو باوەرر
صەدو بیستو چوار هەزار پیغەمبەر

موختاری خودان لـــەبو هیدایـــەت
بی‌عیللەت بەمەحض فەضلو عینایەت

خودا هەناردی فیرقەی مورســـەلین
بو رەهنومایی ئـــەهلی ســەرزەمین

تەعلیماتیان کرد بە لەفظی شـــیرین
بو ئینتیظـــامی کاری دنیـــاو دین

ئەصلو فەرعی دین ، ئەخلاقو سی‌یەر
هەرچی نافیع بی بو نەوعی بەشـــەر

بی‌پەروا لە ئێش طەعنەی پرر وەحشەت
بی‌باك لە دوشمن ، بی‌خەوفو دەهشەت

بو دەلیـــل لەســـەر صیدقی ئەنبیا
موعجیزەی پیـدان خودا لـــە دونیا

موعجیـــزە

موعجیزە کاری ئوممەت پێی نەکری
دەعوای نبـــوەتی پی تـــەرویج بدری

پیغەمبەر : پیاوی، حورر بی، لە بەشەر
شەرعی پی‌دابی عەللامی ئەکبـــەر
بەعەقلو ئەدەب ، عیلمو حیلمو خولق
لەناو هاوعەصران چاکتر بی لە خەلق

بوتەبليغی شەرع گەر ئەمری هەیــە
ئەوە (رسول)ە ، وەر نا (نبی)یە

بزانە : لە ئەصـــــڵ وەصفی نبووەت
لــــەناو ئەنبیا نییــە تــــەفاووت

گەر بەیەکێکیان تو نەتبی تەصدیق
ئیمانت نییــە راستیو بــە تەحقیق

نەبیی لـــــە خەودا قــەلبی بیــدارە
لــەپاش مردنی زیندوو هوشـــــیارە

خـــــاك نارزینی جیسمی پاکیـــــات
ضــــەرەری ناگا بــە ئیدراکیـــات

هیچ کەس لە جینو مەلەکو ئینسان
ناگاتە میزان مەرتەبـــەی ئـــەوان

ئـــەمما ثابتـــە لە بەینی خویـان
شەرەفی بەعضی لە سەر بەعضیکیان

ئەحمەدی موختــار رەئیس جــــەمیع
باقی ئولولعەزم لـــە بـاقی رەفیــع

نوحو ، ئیبراهیم ، موسا ئولولعەزم
عیساو ، موحەممەد بزانە بــە جــەزم

دروستە ، بەشەرع ، بلێی ئەفضلەلە
لە غەیرە مورسەل هەرکام مورسەلە

سیصەدو سیزدە ، یا یازدە رەسوول
لە شەریعەتدا سیوسییان مەنقوول :

ئادەم، شیث، ئیدریس، نووح، هوودی جەلیل
صالح ، ئیبراهیم ، لووط ، ئیسماعیل

ئیسحاق‌و، یەعقووب، یووسف‌و، ئەیووب
شوعەیب‌و ، مووسا رەسووڵی مەحبووب

هاوون‌و ، خضرو ، یوشەع ئیبنی نون
ئیلیاس، ئەلیەسەع، ذولکیفل‌و، شەمعوون

ئیشموییل، یوونس، داوودو، لوقمان
زەکەریاو یەحیاو ، شاهی سولەیمان

حەضرەتی عوزەیر ، عیسای بن مەریەم
لە پاش ذولقەرنەین سەییدی عالەم

لەسەر ئەوان بی صەلات‌و سەلام
بەقەد مەعلوومات ئیلاهی عەللام

بەڵام حەرزەتی ئەحمەدی موختار
لەسەر ئەنبیاو روسولە سەردار

چونکە شکستی هەرگیز نەهاوورد
لە غەزای دوشمن پشتی هەڵنەکرد

شەو بە بیداریی لەگەل جوبرەئیل
سواری بوراق‌بوو بە ئەمری جەلیل

لە مەککەوە تا (بيت المقدس)
لەویوە هەتا بارەگای ئەقدەس

لە پاش گوفتوگوو خیطابی ظەریف
هەرشەو هاتەوە بو مەککەی شەریف

ئەوفەضلە خودا لەگەل ئەوی کرد
نایبتە بەیان بەصەد دەستو برد

خودا ئەمری کرد بە پیغەمبەران
ئەگەر ببینن پیی بینن ئیمان

وەرنە بفەرموون بە هەموو ئوممەت
حاضر بن لەبو ئیطاعەی حەزرەت

هەم ئەو خاتیمە بۆ پیغەمبەران
دینی ناسیخە بو هەموو ئەدیان

عیسا لە عەهدی مەهدی دیتە خوار
دینی موحەممەد چاك دەكات ئیظهار

هەم ئەو رەحمەتە لەبو عالەمین
مەبعووثە بوسەر ئینسو جینن یەقین

بەلام غەیری ئەو لە پیغەمبەران
هەریەك بو بەعضی رەوانە كران

هەم خاصەی ئەوە ئەووەل شەفاعەت
وەقتی زەلزەلەی روژی قیامەت

كەوثەر ، وەسیلەو ، فەضیلەی عولیا
روئیەتی خودا لە هەردوو دنیا

ئەخلاقی باشی سەییدی سەروەر
هەم موعجیزاتی نایبتە دەفتەر

دینی شەریفی خەیرولئەدیانە
ئوممەتی چاكتر لە ئوممەتانە

باسی خەلیفەکانی پیغەمبەر (د٠خ)

ئەعلای ئوممەتی رەفیقی شـــەفیق
خەلیفەی ئەووەل بووبەکری صدیق

نـاوی عبداللە ، بـاوکی عوثمانـــە
بابای عامـــیرە ، باشی بزانـــە

دایکی (أم الخير) سەلمای کچی صەخر
کوڕی عامیری صاحیب عیززو فەخر

بە ئیجماعی عام پاش فەوتی حەزرەت
قـرار درا بوی روتبـەی خـەلافەت

دوو سالو سی مانگ خەلافەتی کرد
لە سالی سیزدەی هیجرەت فەوتی کرد

عومری شەصتوسیی وەک (رسول اللہ)
مەدفوون بوو لە لای بە لوطفی (اللہ)

خەلیفـــەی دووەم عومەری فاروق
مەحبوبی خودا ، خـەلیفەی مەوثووق

دایکی خـــەنتەمە باوکیشی خەطّاب
بابای نەوفەلە بە علیمی ئەنســـاب

بوو بە خەلیفە بە ئـــەمری صدیق
بەیعەتیان پی کرد ئوممەت بە تەحقیق

دە سالو شەش مانگ خەلافەتی کرد
عومری شەصتوسی کـە وەفاتی کرد

له حوجره‌ی عولیای سه‌ییدی سه‌روه‌ر
لای ئه‌بوبه‌کر مه‌دفوونه عومه‌ر

حه‌زره‌تی عوثمان صاحیب وه‌فاو به‌ین
خه‌لیفه‌ی سی‌هه‌م، له قه‌ب (ذی‌النورین)

باوکی عه‌ففانه، بابای ئه‌بولعاص
دایکی ئه‌روا ناو، بی‌خیلافو باس

به وه‌جهی شوورا حه‌زره‌تی عومه‌ر
فه‌رمووی: خه‌لافه‌ت ببی موقه‌رره‌ر

له‌پاش مه‌شوه‌ره‌ت پی‌یان‌کرد به‌یعه‌ت
دامه‌زرا له‌سه‌ر روتبه‌ی خه‌لافه‌ت

ئیللا دوانزه روژ له دوانزه سال
خه‌لافه‌تی کرد به عه‌دلو ئیقبال

عومری هه‌شتاو دوو، شه‌هید بوو ره‌فیع
نیژرا له خاکی (جنّة البقیع)

خه‌لیفه‌ی چوارم صاحیب ئیشتیهار
حه‌زره‌تی عه‌لی، حه‌یده‌ری که‌ررار

شه‌ریفو، شه‌جیع، عالی مه‌طالیب
باوکی مه‌شهووره به ئه‌بوو طالیب

دایکی فاطیمه کچی ئه‌سه‌ده
زاواو ئاموزای حه‌زره‌تی ئه‌حمه‌ده

موده‌ی خه‌لافه‌ی چوارسالو نومانگ
شه‌هیدکرا صوبح، عه‌ینی وه‌قتی بانگ

عومری شەصتوس ، مەدفوونی کووفە
بەعضیکیش ئەلێن : غەیرە مەعرووفە

خەتمی خولەفاء حەرزەتی حەســەن
دوای ئەو حوسەین شەهیدی ئەحسەن

لــە حەدیثایــە عائیشــەی حــەمراء
خەدیجەی کوبرا ، فاطیمەی زەهــراء

ئاسیەی عەذراء ، ســەییدە مەریەم
چاکترن لــە ژنان ئــەولادی ئــادەم

لە دوای ئەمانە ئەصحابی حــەرزەت
ئەوانەی موژدەی پیدان بە بەهەشت

ئەمجار سیصەدو سیزدەی ئەهلی بەدر
هەم ئەهلی ئوحود، صاحیب فەضلو قەدر

لەوەپاش صەحبی (بیعة الرضوان)
رضــي الله عنهــم الرحمــان

بەم تەرتیبە فەضــل بــە بی خیلافە
بە دەئبی سوننەت (حق الانصافه)

ئــەبی هــەموویان بــەچاك بزانی
جەســارەت نەکەی گــەر بە ئیمانی

ئیمامــەت

واجبە ئیمــام بو قەومی ئیســلام
پیاویکی ئازاو ضــابط بو ئەحکام

عاقل‌و عادل قوره‌یشـــی نه‌ســـه‌ب
ره‌شیدو شه‌جیع ، زور عالی حه‌سه‌ب

ئه‌ر مومکین نه‌بوو ذاتی وا جـــه‌لیل
با شه‌خصی تر بی، ده‌خیل صه‌د ده‌خیل

تا خالی نــه‌بی ئیســـلام له ئیمـــام
صه‌ده‌مه‌ی زوره ، باقی والســــلام ٠

ئیجتیهـــاد

موجتــه‌هیدینی دینــی پیغه‌مبـــه‌ر
عالم به کیتاب ، سوننه‌ت‌و ، سی‌یه‌ر

چواریان مه‌ذهه‌بیان ته‌دوین کـــراوه
تـــه‌قلیدیان بو عـــام جـائیز دراوه

ئـــه‌بو حــــه‌نیفه ئیمامی ئـــه‌ووه‌ل
مالیك ، شافعی ، ئه‌حمه‌د بن حه‌نبه‌ل

هه‌رکه‌س تابیع بی بـــه یه‌کی له‌وان
بی‌خه‌طه‌ره‌یـــه ؛ موصـــیبن ئـــه‌وان

ئیعتیقـــاد

شیخی ئیعتیقاد یه‌ك (ابو الحسن)
دووه‌م (ابو منصور) ئیاممی ئه‌حسه‌ن

ئیهتیمامیان کـــرد لــه ری‌ی خودادا
ئه‌م له سه‌مه‌رقه‌ند ، ئه‌و له بــه‌غدادا
به‌عه‌ینی ده‌ئبی صه‌حابه‌ی ســه‌له‌ف
به‌یانیان فه‌رموو عه‌قیده‌ی خه‌لـــه‌ف

هەرکەس تابیع بێ بە یەکی لــەوان
عەقیدەو دینی صـــــەحیحەو جــوان

ئـــەولیا

طەریقی هـــــەموو ئـــەولیا حـــــەقە
ئادابیان لەگـــــەل شـــەرع مووافیقە

کەرامـــەتیان بێ عــــەددو شـــــومار
ثابتە بە شەرع ، دیســــــان بە ئاثار

هەرکەســـــــی کــاری ناموافیقـــــە
شەرعەن ، نەك وەلی ، بەڵکو فاســقە

لــە ئــەهلی قیبلە کەســــی بـــەکافر
مەزانە ، تا کوفر لیی نـــــەبی ظاهیر

هەم لەعنەت لەسەر (مُعَیَن) هەرگیز
ئــــەرچی کافر بی نــــــەدراوە جائیز

تا بەتـــــەحقیقو یـــــەقین نــەزانی
خەتمی بـــە کوفرە ، نەك مووسلمانی

٥ ـ وباليوم الآخر

ئەصلی پینجەمین بــــە ئیستیقامەت
تەصـــــدیقت ببی تو بــە قیامــــەت

نیشـــــانەی زورە روژی قیامـــــەت
بوت بەیان دەکەم عومدەی عەلامـــەت
خەسفی لە شەرقا خەسفی لە غـــەربا
یەك لە جـــەزیرەی عەرەبی عـــــەربا

برووزی فیتنەو ، کوفـری سوفیانی
ظهووری مەهدیو مەولای یـــەمانی

خروجی دەجـــال گومرای بەدئەنجام
نزوولی عیســا بو ئەراضیی شـــام

(یأجوج) و (مأجوج) هەم (دابة الارض)
دونیا دەگەررین، تەواو، طوولو عەرض

روژ لــە مەغریبو ســـەر دینیتە دەر
دووکەلیك دونیا دەگری سەرانسەر

ئاگری لە عەدەن باش دەکا ظهـوور
(فاسرافیل ینفخُ في الصـــــور)

ئــەم عەلاماتە دینەجی یەکســـــەر
(نطق بهـــا صـــحیح الاثـــر)

ئەوزاعی قــەبر

بۆ مردوو دێتۆ ، لە قەبر ، حـــەیات
(یـــدري الحســـنات مع الســیئات)

نەکیرو مونکەر زور بــە ئیستیعجال
نازل دەبنە لای ، لیدەکەن سؤال :

خودات ، رەسوولت ، ئیمامت ، دینت
کییـــەو ؟ کامەیە ؟ چییــە ئایینت ؟

گـــــەر جوابی داوە ئازاو ئامـــادە
(فوراً) قەبرەکەی دەبی گوشــــادە

دەبینی بــە چاو ، بەعەقڵو بەهۆش
جێی خوی لە بەهەشت، زۆر شیرینو خوش

ئەگـــەر نەتوانی بەیان کا جــەواب
لێی ئەدەن بــەگورز ئامادەی عەذاب

غەیری جینو ئینس دەنگی ئەژنەوی
(فوراً) بی غایەت قەبری تەنگ ئەوی

پالووی راستو چەپ ئەچن بەیەکدا
جێی خوی دەبینی لــــە جەهەننەمدا

بەعەذابی سەخت ، بەلاو نەدامــەت
گورفتار ئـــەبی ، هــەتا قیامـــەت

حەشــر

ئەمە (برزخە) تا وەختی مەحشــەر
ئـــەوجا (معادە) تو بکــە باوەرر

ئەعضــاء دیتەوە لەگوشتو پیشــە
خوینو پیستو موو هەم رەگو ریشە

وەك لە دونیادا جەمع ئەبن یەکجــار
ئەچن بو مەحشەر بە ئەمری قەهار

دەفتەری ئــەعمال

ئەمجار وەك طەیران بە نەصی ئەقوال
لە ئەطرافو دیت دەفتەری ئــەعمال
هەرکەس سەعیدە بە قەدرو شەرەف
ئەدریتە دەستی راستی بی ئەســەف

هەرکەس شەقی بی ئەخریتە مشتی
دەفتەر لەلای چەپ ، یا لە دوای پشتی

حیسابی ئەعمال

جا ئەکری حیساب بو جینن‌و ئینسان
هەر عەمەلی بی : بەد بی یا ئیحسان

بەعضی لە نامەی عەمەل‌دا موثبەت
بەعضی ئەعضای خوی ئەدا شەهادەت

بەعضی گوناهان کەس نایان‌بینی
خودا بە عیلمی خوی دەینوینی

ئەوجار ترازوو دینن بو تەرجیح
ئەو ترازووە ، بەقەولی صەحیح ،

تای حەسەناتی وەك بەدری مونیر
تای سەیی‌ئاتی ظولماتە ، وەك قیر

سووکی بەرەو خوار ، قورسی بەرەوژوور
ئەروا ، بە عەکسی ترازووی مەشهوور

عیقاب‌و سوئال

لەوەدوا خودای عەلیم‌و خەبیر
دیتە سەر عیقاب لە ئەهلی تەقصیر

پرسیار دەکا لە مەخلووق یەك‌یەك
لە بەنی‌ئادەم ، لە جینن ، لە مەلەك
لە جەمعی روسول دەپرسی موبین :
(بلّغتم حکمي للمكلفين ؟)

له عوله‌مایان ئه‌پرسی یه‌کسه‌ر
له ئه‌مری مه‌عرووف، نه‌هی له مونکه‌ر

له عامه‌ی ئوممه‌ت ئه‌پرسی به‌عام
له ئیطاعه‌ی قه‌ول عوله‌مای ئه‌علام

ئه‌پرسی به قه‌هر له ئه‌هلی بیدعه‌ت :
بۆ داتان‌هینا فه‌سادو بیدعه‌ت

ئه‌مجا ئه‌مر ئه‌کا به جه‌زای ئه‌خیار
هه‌م به عه‌ذابی فه‌سه‌قه‌و ئه‌شرار

شه‌فاعه‌ت هه‌یه ، ئه‌یکه‌ن به‌بی شك
نه‌بی‌و ، وه‌لی ، صالح‌و ، مه‌له‌ك

روژی قیامه‌ت له بۆ گوناهبار
پینججار شه‌فاعه‌ت هه‌یه به قه‌رار

یه‌که‌م : ئیستیعجال بو جیگه‌ی حیساب
دووه‌م : ئاسانی‌ی سوئال‌و جه‌واب

سی‌هه‌م : خه‌لاص‌بوون له هه‌ولی مه‌حشه‌ر
چوارەم : ده‌رچوونی که‌سی له سه‌قه‌ر

پینجه‌م بو ته‌رفیع مه‌قام له به‌هه‌شت
ده‌رجه‌ی به‌هه‌شت ئه‌گه‌یین به هه‌شت

موسلمان به‌پی‌ی عه‌مه‌ل‌و ره‌فتسار
له‌وده‌ره‌جانه بوی ئه‌دری قه‌رار

(صراط) پرد

دوای ئەمــە پردی دائەنری بە راس
باریكتر لــەموو ، تیژتر لــە ئەلماس

جیگــەی ئەوپردە وا لەسەر ســـەقەر
بەسەریا ئەكــەن مەخلووقات گوزەر

بـــــەعضی دەخزین تا دەكەونە خوار
لـــــە جەهەننەمدا ئـــــەبن گوروفتار

بەعضی میثلی بەرق، بەعضی وەك بای وەشت
لیی عوبور دەكەنم دەچن بو بەهەشت ٠

كە چوونە بەهەشت مەخلووقات یەكسەر
بە ئیستیراحەت ئەچنە سەر كەوثەر

كــەوثەر

كەوثەر حەوضیكە ئاوی ئەو لە شییر
سپیتر ، بویشـــــی خوشتر لــە عبیر

هەركەس هەزار ساڵ لە جەهەننەم بی
موبتەلای ئیشو دەردو ئەلـــــەم بی

كە ئاوی خواردو لە حەوضی كەوثــەر
قەط تینووی نابێ بە (نصّی خەبەر)

بەهەشتو جەهەننەم

بەهەشتو سەقەر ئیستە مەوجوودن
لـــە قورئاندا زور زور مــەعدوودن

مەوقیعی بەهەشت لە ژور سەماوات
سەقەر لە زەوی ، لە ژیر طەبـەقات
بـەلام فەرموویە کوردی مـەعنەوی
(شیخ عبدالرحیم) لەقەب (مەولەوی) :
نەصیکی صـــوریح هیچ نی‌یە دیار
لـــەبو تەعیینی جی‌ی جەننەت‌و نار
حـەق وایـە دەمیان هیچ لی نـەدری
تەفویض بە عیلمی ذاتی حـەق بکری

٦ ـ وبالقدر خيرِهِ وشرّه

ئەصلی شەشـەمین ئیمان بە قـەدەر
یەعنی هەرچی حەق کردی موقەددەر ـ
دیتـــە وجـودۆ بی‌کـــەم‌و زیـاد
خـالیق خودایـەو کاسـیبە عیبـاد
کەسبت لەبو کار ، بە مەذهەبی حەق ،
خـارجی ناکا لــە ئیرادەی حـــەق
هـەرچی مەیلی بی خودا رووئـــەدا
هەرچی مەیل نەکا قـەط نابي پەیدا
گەر ئەهلی دنیا مەیل‌بکەن یەکسـەر
یەك‌موو کـــەم ناکەن یا خوود زیاتر
رازی‌یە بە خەیر نارازی لە شـــەرر
بو ئاســـانی کار ئـــەوە تەفیق‌دەر
ئەگەر مـەیلی بی ئـــەدات هیدایەت
بو ریگەی خەیرت ئەکا عنایـــەت

کاری ئەنفەع بێ بۆ شەخصی کاسب
لەسەر ذاتی حەق هیچ نی‌یە واجب

ئەتوانی بیکا تەعذیبی موطیع ،
عاصی بباتە مەقامی رەفیع

چون مالیکی مولك موتەصەرریفە
ئەمە ئەزانی هەرکەس عارفە

هەموو تەکلیفی پێ‌دەکری لە خەلق
هیچ واجب نی‌یە لەسەر ذاتی حەق !

خیلافی ئەمە خیلافەو جەهلە
خودا چی‌دەکا فەضلە ، یا عەدلە

وایە عەقیدەی ئەربابی سوننەت
(اصحاب الرسول ، آل الکرامة)

(کەریم) بەم رەئیە لە حەق راجی‌یە ــ
داخل بیتە ناو فیرقەی ناجی‌یە

یا رەهنومای خێر کاربەدەس ئاسان
فەیاضی موطلەق بۆ عامو خاصات

بم بەخشە بە فەیض شاهی ئەنبیاء (ص)
بە نووری سینەی صافی ئەولیاء

لادە لە قەلبم رەشی‌ی نەدامەت
خاتیمەم بینە بە فەیضو رەحمەت

رۆژی جومعە ــ دەهەمی مانگی‌رەمەزان
ساڵی ١٣٥٢ی کوچی ــ خانەقای بیارە

٢
ئەساسی سەعادەت

بسم الله الرحمن الرحيم

لەپاش حمدو ثناي ذاتی خوا وە تقديمي صلاةو سلام بو روحي حضرتی محمد (ص) وە بو روحي هەمو آل‌و أصحابی بزانن : ئەمە دفتريكە ناوی (ئەساسی سعادتە) چەند سـؤال‌و جوابيكي دينيـەي تيدا نوسراوە بو شارەزايی مندالانی اسلامي كوردزبان ٠ رجائەكەم خواي تعالی بيان‌كا بە ئەساسي سعادت واقبال ٠

(الاسـلام أن تشهد أن لا اله الا الله وأن محمداً رسول الله وتقيم الصـلاة وتؤتی الزكاة وتصـوم رمضان وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا) ٠

ئەم حديثە مقدسە هەمو ئەركانی اسلامي تيدايە ٠ با لەسەر ترتيبي ئەم كلامە زەريفە بروين بەريدا ٠

س١ ـ بناغەی اسلاميّت لەسەر چەند چشتە ؟

ج ـ بناغەی اسلاميّت لەسـەر پينج چشتە ، يەكەم دوو كلمەی شهادت ٠ دوهـەم پينج‌فرضـەی نويژ لەهەمو شەوو روژيكا ٠ سیهەم روژوی مانگي رمضان لە هەمو سـاليك‌دا ٠ چـوارەم عطاكردنی زەكات‌و سەرفطرە بـە مستحقان ٠ پينجـەم حج‌و عمرە ، يانی طوافي بيت الله لە مكەی مكرمە ، بەوآدابە شرع بيانی كردوە :

١ ـ أشهد أن لا اله الا الله وأن محمداً رسول الله ٠

س٢ ـ معناي دوو كلمەی شهادەت چييە ؟

ج ـ معناى كلمەى يەكەم ئەمەيە بەدل باوەررم هەيە وە بە زبان اقرار ئەكم هيچ ذاتى نيە عبادتى بو بكري بەحق الا ئەوذاتە نەبى كە ناوي (الله)يە • معناي دووهەم ئەمەيە بەدل باوەررم هەيە وە بـــە زبان اقرار ئەكـــەم بەمە كە حضـــرتى محمد (ص) پيغەمبەري خوايەو ، خواي تعالى رەوانەى كردوە بە پيغەمبەرى بوسەر انسانو جنو ملائكە •

س٣ ـ نسبي پيغەمبەر (ص) كامە ؟

ج ـ پيغەمبەر (ص) كورى عبدالله يەو ، عبدالله كورى عبدالمطلبە ، عبدالمطلب كورى هاشمە ، هاشم كورى عبدالمنافە • دايكى ناوى آمينەيە ، آمينە كچى وهب ، وهەب كورى عبدالمنافە ، عبدالمناف كورى زهرەى كورى كيلابە ، لـــە ميللەتى عەرەب وە لـــە طائفەى قريشن •

س٤ ـ پيغەمبەر (ص) لـــەكوى لەدايكبووەو بووە بە پيغەمبەر وە لە كوى متوفا بووە ؟

ج ـ پيغەمبەر (ص) لە شارى مكە لە دايكبووە، هەر لە شارى مكە لە عمرى چلســـالىدا بووە بـــە پيغەمبەر لەپاش چلســـالە دوازدەســـال لە مكەدا ماوەتەوە ئەمە پەنجاودوسال ، لەووختەوە تشريفى رويشتووە بو شارى (مدينەى) منورە يازدە ساليش لە مدينە بووە ئەمە شەستو سىسال لەوعمرەدا لە مدينە متوفابووە • مرقدي مباركي لە شارى مدينەى منورەيە •

س٥ ـ هيئتی پیغەمبەر (ص) چون بووە ؟

ج ـ هيئتی زور جوانو شیرین بووە شمایلی ذاتی مبارکي قسمیکی عادتی بووە قسمیکی غیرەعادەتی • اما ئەو قسمەی کە عادەتی بووە ئەمەیە : سەری مبارەکی گەورە بووە ، موی رەش بووە هەندی جار گەیشتوەتە سەرشانی وە بعضی جار لەوە کەمتر بووە تاشیویەتی ، تەویلی پان بووە ئەبروی دریژو باریكو پر مو بوون ، چاوانی گەورەو رەش بوون برژانگیان زور بووە لە سپیائی چاوانیا خالیکی سور بووە ، اغلب تماشای زەوی کردوە روی مبارەکی گرد بووە رەنگی سورو سپی بوە ریشی پر بووە ، موی سپی لە بیستمو کەمتر بووە ، زبانی فصیح بووە ، دەنگی خوش بووە ، پیکەنینی تبسم بووە ، هەرگز قهقهەی نەبووە ، لە وەختی شەونویژو قرآن خویندنا گریانی بووە •

وأماشمایلی غیرە عادەتی ئەمە بوە :

ئەگەرچی ذاتاً بالای معتدل بووە لەگەل هەرکەسی راوەستابی بالای لەوکەسە بەرزتر بووە ، لە هەتاوا سیبەری نەبووە ، مخلوقي لە پشتی سەرەوە بینیوە ، تفی شفای زام بووە ، چوار دفعە حضرتی جبرئیل علیه السلام قلبی مبارەکی لەت کردوەو شوریویەتەوە وەپری کردوە لە نوری معرفت : لە عمري سیسالیدا ، لە عمري دەسالیدا ، لە عمری چلسالیدا ، لە عمری پەنجاویەكدا • لە

ناوشانی‌دا بەلای چەپەوە موری نبوەت بووە بـــە قـــدری هیلکە کوتري ، علمای اســــرار فرمویانە لی‌ی‌نوسراوە (تنجنج هیصور) یعنی روبکە لە خوا بە راستی تو ذاتیکي نصرت دراوي • لـــە راوەستانا هـــەردو بـــەری دەستی گەیشتونەتە ئەژنوی ژیری پی‌ی ساف بوون ، بینی بـــەدەنی مبارەکی ئەوەندە خوش بووە لەهەر مجلسیکا دانیشتبی ئەو مجلسەی معطر کردوە •

٢ ـ (وتقیم الصلاة)

س٦ ـ پینج فرضە لە چە وەختیکا واجب کراون ؟

ج ـ واجب کـــراون لـــە شــــــەوی معراجي بیست‌وحەوتەمی مانگی رجب‌دا سالیك‌و شــــەش مانگ لە پیش هجرتی حضـــرت (ص) لە مکەوە بو مدینـــە •

س٧ ـ ئەم‌فرضانە ناویان چي‌یە ؟

ج ـ ناویان ، صبح ، نیوەررو ، عصر ، مغرب ، عشایە •

س٨ ـ ئەم فرضانە یەکی چەند رکاتن ؟

ج ـ صبح دوو رکات ، نیوەرو چوار ، عصـــر چوار ، مغرب سی ، عشاء چوار •

س٩ ـ شرطی واجب بونی نویژ چي‌یە ؟

ج ـ شرطی واجب بونی سی‌شتە ، اســـلام ،

بلوغ ، عقل • كەوابی نویژو باقي احكام لەسەر کافرو مندالو شیت واجب نین •

س١٠ ــ شروطي نويژ چەندیکن ؟

ج ــ شروطی نویژ پینجن ، یەکەم پاکی بدنو لباسو جیگە نویژه لە هەر پیسیە ، کە عفوي لی نەدرابی • دووهەمداپوشینی عورته ، که بو پیاو مابيني ئەژنوو ناوكەو ، بو ژن همو بدنه الا دەمو چاوو دستی نەبی ، کە لە نویژا عورت نین ئەما لە غيري نويژ همو گیانی عورته لازمە درنەکەويو دایپوشی بو ئەوە گونەهبار نەبی • سیهەم دست نویژی ببیو جەنابەتو لەشگرانی بەسەرەوە نەبی • چوارەم هاتنی وقتي نویژەکەیە • پینجم رووکردنه لە قبله •

(س ١٠) فرضی دەستنویژ چەندە ؟ (ج) فرضی دەست نویژ شەشن : یەکەم نیتی لابردنی بیدەستنویژیه لە وقتی شورینی دموچاوا • دوهەم ، شورینی هەموو دەموچاوه بەپانی مابینی هەردو گويچکەيە ، وە بە دریژی مابینی موی سەرو انتهای چەناکەیە • سیهەم شورینی هەردو دەستە لەسەر پەنجەوە تا ئەوپەرری ئەنشك • چوارەم مسحي بعضیکە لەسەر • پینجەم شورینی هەردوپییە بە هەر دو قولەپیوە • شەشەم رعایتی ئەمترتیبەیە •

س١١ ــ شروطی غسل چەندیکن ؟

ج ـ شروطی غسل دوانن ۰ اول نیتی لابردنی حکمی لەش‌پیسی‌یە لە اول شــورینی اعضــــاوە ۰ دووەم‌شورینی هەمو اعضایە چە پیستو چە مو ۰

س١٢ ـ ئەوشتانە دەس‌نویژ ئەشکینن چەندن ؟

ج ـ ئەو شتانەی دەس نویژ ئەشکینن چوارن ۰ یەکەم دەرهاتنی شتیکە لە پیش یا لە پاش ۰ دوهەم نوستنە بەم‌شـــــرطە ژیری خـــــوی لـــە زەوی محکم نەکردبی ۰ سی‌هەم ئەمەیە دەس بدا لە عورتی خوی ، یا عورتی کەسیك بەبەری دەست ۰ چوارەم ئەمەیە پیستی ژنو پیاوی نامحرەم بەیەك بگەن ۰

س١٣ ـ وەختی ئەم‌پینج فرضانە کامەیە ؟

ج ـ وەختی صبح لە روژەوەبون تا خور ئەکەوی ۰ وەختی نیوەررو لە اولی لادانی روژە لـــە ناوەراستی آسمان هەتا سیبەری هەرچشتی بەقدری ئەوچشتەی لی‌بی بیجگـــــە لە سیبەری وەختی استواء ۰ وەختی عصر لەم‌وەختەوەیە تا خور آوا ئەبی ۰ وەختی مغرب لە خورآوابونەوە تا سوری قەراغی آسمان گــــوم ئەبی ۰ وەختی عشا لەم‌وەختەیە تا طلوعی فجر یانی روژەوەبون ۰

س١٤ ـ ئەرکانی نویژ چەندن ؟

ج ـ ئەرکانی نویژ چواردەن : یەکەم نیتە یانی قصدی کردنی فرضی ئەو وەختە بەدل ۰ دووم الله‌اکبر بەم شـــــرطە لەگەل ووتنی ئـــــەم لفظە نیتەکـــەی

لەدل‌دابی • سی‌هەم خویندنی فاتحەیە لە هەمو رکاتیك‌دا الا رکاتی کەسی نەبی کە امام لی‌ی‌پیش کەوتبی • چوارەم راوەستانە بو کەسی قدرتی ببی لە وەختی خویندنی فاتحەدا • پینجەم رکوعە یعنی دانەوینەوە ئەوندە انسان هەردو بەری دەستی بگاتە ئەژنوی • شەشەم اعتدالە یعنی بەرزبونەوە لەم‌حالە بو وضعی راوەستان • حەوتەم سجدەی اولە بەم‌نوعە هەردو ئەژنوی وە هەردو بەری دەستی وە هەردو سنگی پی‌ی وە تەویلی بەروتی لەسەر جیگە نویژەکەی دانی • هەشتەم دانیشتنە لە پاش ئەم‌سجدەیە • نوهەم سجدەی دوەهەمە وەکو سجدەی اول • دەهەم قرارگرتنە لە رکوع‌و اعتدال‌و هەردو سجدەکان‌و دانیشتنی مابین‌یان • یازدەهەم تحیاتی آخر • دوازدەهەم صلاواتە لەسەر حضرت (ص) لەپاش تحیاتی آخر • سیزدەهەم سلام دانەوەی اولە • چواردەهەم ملاحظەی ئەم‌ترتیبەیە کە بەیانمان‌کرد : مثلا اللّه اکبر لە پیش خویندنی فاتحەو خویندنی فاتحە بەرلە رکوع •

٣ ـ (وتؤتی الزکاة)

س١٥ ـ زەکاة چەند نوعە ؟

ج ـ زەکاة دونوعە : اول زەکاتی سەرە کە مشهورە بە سەر فیترە ؛ دوەم زەکاتی مال •

س١٦ ـ سەرفیترە چەوەختی واجب کراوە ؟

ج ـ فرض کراوە لە مانگی شعبان لە سالی دوهەمی هجرەت‌دا •

س١٧ ـ سەرفیترە بەچی واجب ئەبی ؟
ج ـ واجب ئەبی بە تەواوبونی مانگی رمضان لە هەموسالیکدا ٠
س١٨ ـ سەرفیترە لە سەرکی واجبە ؟
ج ـ واجبە لەسەر هەمو انسانیکی حر ، کەزیاد لە نفقەی شەوو روژی جەژنی هەبی ، عطاکردنی سەر فیترەی سەری خوی‌و هەرکەس نفقەی لەسەری واجب بی ، وەکو ژن‌و مندالی ، یاخزمە تکاری کە اجرەی بوقرار نەدرابی ٠
س ـ مقداری سەرفیترە بوهەریەکی چەندیکە ؟
ج ـ مقداری سەرفطرە بوهەر کەسیك صاعیکە بە صاعی حضرتی پیغەمبەر (ص) لە هەرجیگەیی عیاری ئەوصاعە دەس کەوت باشە ، ئەگەرنا بەحسابی کیشانە سەرفطرە ئەدری‌و ، وزنی ئەوصاعە چوارسەدو هەشتاو چوار مثقالە ٠

س٢٠ ـ زەکاتی مال چە وەختی فرض کراوە ؟
ج ـ زەکاتی مال فرض کراوە لە سالی دوهەمی هجرەتدا لەپاش فرض بونی سەرفطرە ٠
س٢١ ـ زەکات لە چە مالیکدا واجبە ؟
ج ـ زەکاة واجبەلە آلتون ، زیو ، مالی تجارت ، حوشتر ، گا ، مەرر ، بزن وە هەر چشتی بو قوت بشی وەکو برنج ، گەنم ، جو ؛ زررات ، خورما ، میوژ ٠
س٢٢ ـ شرطی زەکاتی آلتون‌و زیو چییە ؟
ج ـ شرطی زەکاتیان دوشتە یەکەم ئەمەیە

بگه نه حدی زه كاة • دوەم ئەمەیە لـە ملكی خاوەنیانا سال تەواو بكەن •

س۲۳ ـ حدی زەكاتو مقداری واجب لە آلتونو زیودا چییە ؟

ج ـ حدی زەكاتی ئالتون بیست مثقالە وە حدی زەكاتی زیو سەدوچل مثقالە ، كە گەیشتنە ئـــەو ئـــەندازە مقداری واجبیان (ربع العشـرة) یانی چواریك لە دەیك ، كە حاصلەكەی چل یكە : مثلا لـە بیست مثقال آلتون نیو مثقال وە لە سەدوچل مثقال زیو سی‌مثقالو نیو واجبە •

س۲٤ ـ زەكاتی مالی تجارەت چونە ؟

ج ـ مالی تجارەت وەكو آلتونو زیو واجبە سالی بەسەردا بسوورریتەوە ، وە بە هـەر پارەیی كرراوە بـــە اعتباری ئەوپارەیە بگاتە حدی زەكات ، ئینجا بەوحسابە زەكاتی لی‌ئەدری •

س۲٥ ـ شرطی زەكات لەمەررو بزن‌دا چییە ؟

ج ـ زەكات لە مەررو بزن‌دا واجبە بە سی شرط : یەكـەم ئەمەیە كـــە بەدەمی خویان بلەوورەررین ، آلفیان نەدریتی • دوەم ئەمەیە عددیان بگات بـــە حدی زەكات • سی‌هم ئەمەیە لە ملكی صاحبەكەیاندا سالیان بەسەردابیتەوە لە پلـەو حدی اول‌دا كـــە چل‌سرە ، ئەما لە پلەی دوهمداتا چوارصـــدو زیاتر لازم ناكا سالیان بەسەرا بی‌تەوە •

س۲٦ ـ حدی زكاتی مەررو بزن كامەیە ؟

ج ـ حدی زكاتیان چل‌سەرە كە گەیشتن بـــە

چل سەر ، یەك سەر واجبە تا سەدو بیستو یەك سەر کە گەیشتن بە سەدو بیستو یەك سەر دوسەر واجبە تا دوسەدو یك سەر کە گەیشتن بە دوسەدو یك سەر سی سەر واجبە هەتا چوارسەد سەر کە گەیشتن بە چوارسەد سەر چوار سەر واجبە کە لەم عددە زیاد بو بەم حسابە لە همو سەدسەریکا سەری واجبە ٠

س٢٧ ـ شرطی زکاة لە قوتا چییە ؟

ج ـ شرطی ئەوەیە بگاتە حدی زکات بەم نوعە ئەوقوتانە کە بی تویکل هەلئەگیرین وەکو برنج گەنم بگەن بەپینچ ویسقو بە حسابی مثقالو وزن ، بە وزنی تەبریز دوسەدو بیستو پینج تبریزیەو ، بە پیوانەی حلبجە کە مسکنی خومانە ، نصابی زەکات ٤٥ تەنەکەیە وە ئەوانەی لە تویکلدا هەلئەگیرین وەکو چەلتوكو پەررشەئەبی بگەن بە دە ویسق ٠ مع العلم زەکات هەر دەیەکە ٠

س٢٨ ـ مقداری واجب لە قوتا چەندیکە ؟

ج ـ واجب لەوانەدا بە باران یا بە جوگە آوبدرین (عشرە) یانی دەیك ، وە لەوانە بە دولچە آو بدری نصف العشرة یانی بیستیك ٠

س٢٩ ـ ئەوصنفانە مستحقی زکاتن چەندن ؟

ج ـ ئەوصنفانە هەشت صنفن لە قرآنی شریفدا بیان کراوون ٠

س٣٠ ــ لەوهەشت صنفانە لە زمانی ئیمەداچەند صنف هەیە ؟

ج ــ موجودیان چوارصنفە ، یەکـەمفقیر یانی کەسی نە مالی ببی نە کسب بزانی • صنفی دوهــەم مسکینە یانی کەســـی مالو کسبی ببی اما کفایتی نفقەی شرعیەی نەکا • سیھەمقرضارە بەلام ئەگـەر بو نفقەی خویو عائلەی قرضار بوبی وەختی زکاتی ئەدریتی خوی نەتوانی قرضەکەی بداتەوە وە ئەگەر بو جیبـــەجی کردنی احتیـــاجی مسلمانان وەکو مھمـــانداری یا اصـــلاحی دوطائفەی دوشـــمن قرضاربوبی ئەوە زکاتی ئەدریتی با خویشیدوەلەمەند بی • صنفی چوارەم مسافرە ؛ کەسی لە سەفەریکی حلالدا بی وەکو سفری تحصیلی علم یا صیلەی رەحم وە خوی مالی نەبی خەرجی بکات یا مالی ببیو دەستی پی نەگا ئەوە زکاتی ئەدریتی •

س٣١ ــ لە وەختی زکاتدا نا چی واجبە لەسەر خاوەن مال ؟

ج ــ واجبە لەسەر خاوەن مال نیتی عطاکردنی زەکاتەکەیببی ، وەختی زەکاتەکە لە مالەکەی جیـــا ئەکاتەوە یا لەووەختا تسلیمی مستحقی ئـــەکا • وە نیتی وکیل کفایت ئـــەکا لـــە جیاتی نیتی خاوەن مـــال •

٤ ــ (وتصوم رمضان)

س٣٢ ــ روژو چە وەختی واجب کراوە ؟

ج ـ واجب كراوه له مانگى شعبان له سـالى دوهه‌مى هجرت‌دا ٠

س٣٣ ـ روژو به‌چى واجب ئه‌بى ؟

ج ـ واجب ئه‌بى به تـه‌واوبونى «٣٠» روژه‌ى شعبان يا چاوپيكه‌وتنى هلالى رمضان ٠

س٣٤ ـ فرضى روژو چيه ؟

ج ـ فرضى روژو نيته له هه‌مو شـه‌ويكدا ٠ به‌م نوعه هه‌مو شه‌ويكى رمضـان قصدى روژوى فرضى صبحه‌ينى‌ى رمضانى ئه‌وساله‌ى ببى ٠

س٣٥ ـ به‌چى روژو ئه‌شكى ؟

ج ـ روژو ئه‌شكى به جماع ، به استمنا ، بـه خورشانه‌وه ، بـه داخل بونى شتى بو جوفى‌يانى‌بو ناوسكى يا ناوى گويچكه‌ى يا ناوى ذكرى ٠ بـه‌م شرطه ئه‌و كه‌سه روژوه‌كه‌ى له‌فكردابى وه به اختيار ئه‌مانه بكات ٠

٥ ـ (وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا) :

س٣٦ ـ حج‌و عمره چه وختى واجب بوون ؟

ج ـ واجب كراوون لـه سـالى شه‌شـه‌مى هجرت‌دا ٠

س٣٧ ـ حج‌و عمره چه‌ندجارفعه‌واجبن له عومردا ؟

ج ـ يه‌ك دفعه واجبن له عومردا له‌سه‌ر هـه‌مو فردى له مسلمانى مكلف ٠

س٣٨ ـ شىطى واجب بونى حجو عمره چییه ؟
ج ـ شـــرطى واجب بونى چوار شته ، بلوغ ، حريت ، قدرت : بەم نوعه مقتدر بى بەسەر مصـرفى خويو عائلەى تا لەوسفره ديتەوه بو مه نزلى خوى وه امين بونى نفسو مال ٠

س٣٩ ـ اركانى حج چەنديكن ؟

ج ـ اركانى حج شەشــــن يەكەماحرامه يانى قصدى داخل بون له عملى حجدا لەوموقعانەوه معلوم كراون ٠ دوەم وقوفى عرفەيه يانى مانەوه له ئەرزى عرفاتدا له نيوەروى روژى نوهـــەمى ذى الحجەوه تاطلوعى فجرى روژى جــــەژن با يك لحظه يش بى لەومدەدا ٠ سىهەم طوافى مالى خوايــه يانى دەوره دان به دەورى مالى خودادا حەوت دفعه ٠ چوارم سعيه يانى راكردن له بينى صـــفاو مروەدا ٠ پينجم حلقه يا تقصير يانى تاشينى موى سەر يا كورتەوه كردنى به مقص مثلا ٠ شەشەم ترتيبه بەم نەوعه بيانمان كــرد ٠

س٤٠ ـ ئەركانى عمره چەنديكن ؟

ج ـ هەرچى اركانى حجه اركانى عمرەيشه الا وقوفى عرفات نەبى ئەوه بو عمره لازم نيه ٠ ئەمەى كه بيانمان كرد اركانى اسلام بون لازمه لەســـەر هەمو مسلمانى بيانزانى وه عمليان پىبكا وه تعليمى بكا به مندالى خوى ٠

مادام اركانى اسلامت زانى با اركانى ايمانيش

بیان بکەین : حضرت (ص) فەرمویەتی ٠

(الایمان أن تؤمن بالله وملئکته وکتبــه ورسله وبالیوم الآخر وبالقدر خیره وشــره من الله تعالی) ٠

با لەسەر ترتیبی ئەم حدیثە شریفە ارکانی ایمــان بیان بکەین ٠

س٤١ ـ ارکانی ایمان چەندیکن ؟

ج ـ ارکانی ایمان شەشن (١) ایمان بــە خوای تعالی (٢) ایمان بە ملائکە (٣) ایمان بەوکتبانە خوا رەوانــەی فەرموون بو پیغەمبەران علیهم الصــلاة والســـلام (٤) ایمان بەو پیغمبرانــە خوا رەوانەی کردوون بوسەر عباد (٥) ایمان بـــە روژی قیامت (٦) ایمان بە قضاءو قدر ٠

١ ـ (الایمان ان تؤمن بالله)

س٤٢ ـ ایمان بەخوای تعالی چونە ؟

ج ـ ایمان بەخوا ئەمەیە بەدل تصدیقو باوەرت ببی کــە خوای تعـــالی موجودە یانی وجودی هەیە ، ئەزەلیە یەعنی ئەوولی نییە ئەبەدییە ، یانی ئاخری نییە ، واحدە یعنی تنهایە هەر ئەوخالقە وە هــەمو شتی دروست ئەکا هەر ئەو عبادتی بو ئەکری هەر ئەو واجب الوجودە ، جسم نیە لە چەند أجزایە تیکەل بی ؛ جوهر نیــە یانی مادەی نیە محتاج ببی بـــە جیگەیی ، عرض نیـــە یعنی شتی نیــە وەکو رەنگ محتاج بی بە محلی ، جهتو محلی نیە یانی خوای تعالی

بەری یەلەمە کە لە جیگەیێکدا وە یا لە ژور یا خــوار وەیــا مقابلی شتیك بی ، غنیە یانی بـــە هیچشتی محتاج نیە وە هەموشتی محتاجە بەو ، لە کەسی بەولد نەهاتووە وە کەسی لی بەولد نەبووە هیچ شتی وەکو خوانیە وەهەر چە بەخیالی ایمـــەدا بی خوا وانیە ٠ والحاصــل خوای تعالی بەری یە لە هــەر چە عیبو نقصانە وە هەرچە صفتی کمالو چاکەیە هەیەتی ٠

س٤٣ ــ خوای تعالی چەند صفتی هەیە ؟

ج ــ خوای تعالی حەوت صفتی هەیە حیاة ، علم ، ارادة ، قدرة ، کلام ، سمع ، بصر ٠ صاحبی حیاتــە یانی زیندوە نامری ، صاحبی علمە یانی هەمو شتی ئەزانی ، صاحبی ارادەیە یانی میلی لەســـەر بونی هەرشتی ببی ئەبی وە میلی لەسەر هەرشتی نـــەبی نابی ، صاحبی قدرتە یانی قدرتی هەیە وە ئەتوانی هەر کاری ممکن بی بیکا ، صاحیبی کەلامـــە ، یانی صفتیکی ذاتیـــەی وەهایە کە ئـــەبی بە منشـــأی نازلکردنی وحـــی بـــو لای پیغەمبــــەران (ص) ٠ صـــاحبی سمعە یانی هـــەمو دەنگی ئەبیســـی ، صــاحبی بصـــرە یانی هـــەمو شتی ئـــەبینی ، وە ئەم صفاتانی خوایە وەکو صفاتی ایمە نییە ، مثلا: حیاتی خوا بە روحو بدن نیە ، علمو ارادی خوا بە دل نیە ، قدرتی خوا بە دەستو اعضـــاء دەرناکەوی ، کلامی خوا دەمو زبانی ناوی ، ببستنی خوا بەگویچکە نیە ، بینینی خوا بەچاو نیە ٠ هەر وەکو ذاتی خـــوا

بەحقیقەت ناناسری ئـــەم صفاتانەش بـــەحقیقت نەناسراوون ٠

س٤٤ ـ دلیل لەسەر وجودی خوا چییە ؟

ج ـ دلیل لەسەر وجودی ذاتی خوا ئەوەیە کـە هەر کەسی تەماشای آثاری عالم بکا معلومی ئـــەبی کە عالم صانعیکی صاحب کمالی هەیە ، مثلا هەروەکو انسان تماشای بنائی یا نقشی کی کرد اقرار ئەکا بەمە ئەو بنایە بنائیکی بووە وە ئـەو نقشە نقاشـــی کی هەیە ٠ مادام تماشای ئەجزای عالم بکا وەکو آسمان و روژو مانگ و ئەستیرەو ترتیبی طلوع وغروبیان ، وەتماشای باو باران و بحرو کیوان و معادن و نباتات و حیوانات و انسان و اختلافی رەنگ و زبان و مشربیان بکا معلومی ئەبی لەم عالمەدا صانعێکی بەکمال هەیە ٠

س٤٥ ـ دلیل لەسەر تەنهایی خوا چییە ؟

ج ـ دلیل لەسەر تەنهایی ذاتی خـوا ئەمەیـــە مادام معلوم بو کە کەسی هەیە صانعی ئـــەم عالمە بی هەر صانعی تو تماشای بکەی ئەگـــەر بی کمال بی ئەوە بو صانعیّت ناشی و ئەگەر لە هەمو عیبی بەری و صاحبی هەمو کمالی بی فقط ئەوە بو صانع کافیە ، ایتر اعتباری صانعیکی ثانی لغوە وە بیفائدەیە ، علاوە لەمە شرکت و تعددی مەلاك بە حســـب عادت منشائی نزاع و جدالە ئەگەر صـــانعی عالم دوو بی اوضاعی بە انتظام نابی ٠

س٤٦ـ دلیل لەسەر ئەم حەوت صفتانە چییە ؟

ج ـ دلیل لەسەر ئەم صفتانە ئەمەیە ئەگەر ئەمصفتانە بو خوا نەبن ئەبی خلافی ئەمانەی ببی وە خلافی ئەمصفتانە ، وەکو مردنو عجزو جهل ئەوندە نقصن ادنابشری راضی نابی پییان ، کەوابو چون بو ذاتی خوا اعتبار ئەکرین ، علاوە ئەمترتیبو انتظامی عجیبە کە لە عالمدا تماشا ئەکرین بەبی علمو قدرتو باقی صفاتی کمالیە قابل نیە ببن ؛ کەوابی انسان ناچارە بەمە تصدیقو باوەری ببی کە ذاتی خوا صاحبی ئەم حەوت صفتانەیە ٠

س٤٧ ـ خوا چەند ناوی هەیە ؟

ج ـ مشهور وایە خوای تعالی هەزارویەك ناوی هەیە ، فقط لەمناوانە نەوەدونویان لە قرآنو حدیثدا موجودن ، لە هەمویان گەورەتر اسمی (الله) یە ٠

س٤٨ ـ خوای تعالی بە چاو ئەبینری یانە ؟

ج ـ بەلی لە قیامتدا هەمو مسلمانی خوای چاوپی ئەکەوی ، بەلام لە دنیادا کەس نەیبینیوە الا حضرتی محمد (ص) ئەو لە شەوی معراجدا ذاتی خوای چاوپیکەوتووە بە نوعی بو انسان تقریر ناکریت ٠

٢ ـ و (ملئکتە)

س٤٩ ـ ایمان بەملائکە چونە ؟

ج ـ ایمان بە ملائکە ئەمەیە تصدیقو باوەررت

ببی که ملائکه نوعیکن له مخلوقی خوا جسمیان لطیف و نورانی یه ، ئه‌توانن خویان ببه‌نه چه‌ند صورت و ره‌نگه‌وه دائماً وان له اطاعه‌ی خوادا لذت و الفت یان به ذکرو عباده‌تی خوایه ، معصومن له گوناه ، نه نیرن نه مین ، خوا میلی له دروست کردنی هه‌رمه‌لائیکه‌یه‌ببی به قدرتی خوی بی‌واسطه‌ی باوك و دایك خلقی ئه‌کاو هه‌رگیز خواردن و نوستن یان نیه ٠

س٥٠ ــ ملائکه کارو ایشیان چیه ؟

ج ــ ملائکه غالب یان فقط عبادت ئه‌که‌ن به‌وطرزه عباده‌ته خوا امری پی کردوون وه بعضیکیان مأمورن له عالم‌دا له‌سه‌ر ارض و آسمان و باو باران و حیوانات و انسان و باقی موجودات ، وه قسمی مأموری سؤالی قبرن ٠ هه‌ر که‌سی مرد مادام خرایه قبره‌وه یا له موقعی خوی‌دا به‌جی‌ما خوای تعالی زیندوی ئه‌کاته‌وه وه دو ملائکه روانه ئه‌کا بو لای سؤالی لی‌ئه‌که‌ن له خواو پیغه‌مبه‌رو دین و مذهب ٠ ئه‌گه‌ر باش جواب یان بداته‌وه ئه‌وه درجه‌و مقامی باش ئه‌بی وه ئه‌گه‌ر نه‌زانی جوابیان بداته‌وه‌و ئه‌وه عذاب ئه‌دری به ئه‌ندازه‌ی گوناهی خوی وه یاخو عفو ئه‌کری ، وه ئه‌م عذابی قبره حقه به موافقی آیت ٠ وه‌قسمی مأموری حشرو میزان و حساب و عذابن له قیامت‌دا ، قسمی مأمورن له‌بو عذابی جهنم ٠ ئه‌مانه نوزده که‌سن یا نوزده طائفه رئیسیان ناوی مالکه ،

وەقسمی مأموری بەهەشتن رئیسی ئەمانە ناوی رضوانە ٠

س٥١ ـ آیا لە بینی ملائکەدا تفاوت لە فضل و شرفدا هەیە ؟

ج ـ بەلی چوار صنف لە ملائکە لە باقیەکانیان گەورەترن یەکەم صنفی کروبی ، دوەم صنفی روحانی ، سیهەم حملە عرش یانی ئەوانە عرشیان هەلگرتووە ژمارەیان لە دنیادا چوارنو ، لە قیامتدا هەشتن ، چوارەم مقربین ٠ لەم صنفە چواریان ناویان معلومە ، یەکەم (جبرائیل) مأمورە لەسەر هاوردنی وحی لە طرف خواوە بو لای پیغەمبەران علیهم الصلاة والسلام ٠ دووەم (میکائیل) مأموری رزق و برکتە لە دنیادا ٠ سیهەم (عزرائیل) مأموری روح کیشانە وە چەندمأموری هەیە لە ملائکە بو قبضی ارواح ٠ چوارم (اسرافیل) مأمورە بە نفخی صور یانی مأمورە بە فوکردن بە صورا ٠

س٥٢ ـ صور چیە ؟

ج ـ صور شاخیکە بە عددی ارواحی ئەوانەی کە زیندون لە دنیادا کونی تیایە ٠ دوجار اسرافیل فو ئەکا بەوشاخەدا ، جاری اول هەرچی گیانلەبەرە ئەمرن وە کیوانی دنیا لە گەل ئەرزدا صاف ئەبن ، پاش ئەمدفعە بە مدەی چل سال دەفعەییکی تر فو

ئەکاتەوە بە صورا بەمدەفعە هەرچی مردوە زیندو ئەبنەوە وە ئەبرین بو محشر ؟

س٥٣ ـ جن چە نوعیکن لە مخلوق ؟

ج ـ جن طائفەییکن ئەصلاً لە آگر دروست کراون ئەتوانن خویان ببەنە چەند صورتو ەرنگەوە فرقیان لەگل ملائکە ئەمەیە ئەمان لە بدندا کثیفو لطیفیان هەیە ، خواردنو نوستنیان هەیە ، نیرومییان هەیە ، کافرو مسلمانیان ، هەیە لەمسلمانە کانیش بێگوناەو گوناەباریان هەیە گوناەباریشیان لە جهنمدا عذاب ئەدرین ، وە ئەم طائفە لە پیش ئەوە آدم بکەویتە زەوی لەزەویدابوون ، وە ایستایش هەن لە دنیادا ئەوان چاویان بە بنی آدم ئەکەوی وە بنیآدم چاویان بەوان ناکەوی ، بەلام لە قیامتدا بالعکس ایمە ئەوان ئەبینین وە ئەوان ایمە نابینن ٠

س٥٤ ـ شیطان لە چی طائفەییکە ؟

ج ـ موافقی ظاهری آیتی قرآنی شریف شیطان لە طائفەی جنە وە لەاصلدا زور عبادەتی کردوە زور محترم بوە ، بەناو ملائکەدا ئەگەررا فقط لە وەختی کا خوا حضرتی آدەمی دروست کرد امری فەرمو بە شیطان سجدەی لیببا شیطان فیزینوان ، اطاعەی خوای نەکرد ، لەوخصوصەوە خوای تعالی لە رحمتی خوی بیبەشی کردوەو لەعنەتی لیکرد ٠

س٥٥ ـ شياطين كين ؟

ج ـ شياطين ئەو جنى يانەن كە اطاعەى خواى تعالى ناكەن وە تابعى شيطانن بو ضرردان لە بنى آدم وە وەسوەسە خستن بەدلى مسلمانان، ئەم شياطينانە هەنديكيان لـــە اولادى شـــيطانن ، وە هەنديكيان لە اولادى باقى جنيەكانن ٠

٣ ـ (وكتبــه)

س٥٦ ـ ايمان بە كتب چونە ؟

ج ـ ايمان بـــە كتب ئەمەيـــە باوەررت ببى ئەوكتيبانـــە نازل كراون بو لاى پيغەمبەران عليهم الصلاة والسلام مەخصـــوص لەطرفى ذاتى خواوە هاتوون وە لە قبيلەى سحرو القاى شياطين نين، وە بە واسطەى حضرتى جبرئيلەوە نازل بوون بە محفوظى لە هەمو عيبى ٠

س٥٧ ـ ئـــەو كتيبانە لە طرفى ذاتى خـــواوە هاتوون چەنديكن ؟

ج ـ ئەو كتيبانە سەدو چوارن ، دە بو حضرتى آدم ، پەنجا بو حضرتى شيث ســـى ى بو حضـــرتى ادريس ، دە بوحضرتى ابراهيم ٠ ئەوسەدە مشهورن بە صـــحف چونكە پەرەپەرە نازل بوون ، توراة بو حضرتى موسى ، زبوربو داود انجيل بو حضرتى عيسى قرآن بو حضـــرتى محمد المصـــطفى عليهم الصـــلاة والســـلام ٠

س٥٨ ـ قرآن له چه‌ند سالا نازل بووه ؟

ج ـ قرآن له مده‌ی بیست‌و سی ســالدا به‌پی‌ی احتیاج نازل بوه ، یعنی له وه‌ختیکه‌وه حضرت (ص) بووه به پیغه‌مبه‌ر تا وه‌ختی که متوفی بوه • دوازده سال له مکه‌ی مکرمه وه یازده سالیش لــه مدینه‌ی منوره زادهما الله شرفاً •

ئه‌وسه‌د صحیفه کــه‌بیانمان کردن فوتاون ، وه توراتو زبور به ساغی نه‌ماونه‌ته‌وه چونکه لــه‌پاش وفاتی انبیاء علماکانیان تیکیان دان وه له‌ســــه‌ر ئاره‌زوی بطالی خویان گوړریان •

اصلی انجیلی حضرتی عیسی نه‌ما وه‌چـــه‌ند نفری لــه‌پاش رفعی عیســـی به آره‌زوی خویان چـــه‌ند انجیلیکیان نوسی وه له پاش مده‌تی له‌ســـه‌ر چوار انجیلیان اتفاقیان کرد وه ئه‌وانیش له بینی خویاندا مخالفن ، اما قرآنی شــریف له‌ووه‌خته‌وه نازل بووه هه‌تا امرو وه‌کو خوی بـــه محفوظی ماوه‌ته‌وه وه تا روژی قیــامت ئه‌مینیته‌وه وه حکمی قرآن ناسخی حکمی هه‌مو کتیبه‌کانه ، فقط به‌ته‌نها قرآن معامله دروســـته •

٤ ـ (ورســله)

س٥٩ ـ ایمان به رسل چونه ؟

ج ـ ایمان به رسل ئه‌مه‌یه تصـــدیق‌و باوه‌ررت ببی که خوای تعالی به محضی لطف‌و عنایت چـــه‌ند

انسانیکی له بشردا هه‌لیژاردووه‌و شریعتی پی‌داون وه امری‌پی کردون به‌گه‌یاندنی ئه‌و شریعته به عبادی خـوا ٠

س٦٠ ـ شـــرطی پیغه‌مبه‌ر ئه‌مـه‌یه پیاویکی «حرّ»بی ، یانی آزادو صـــاحبی صـفات‌و اخلاقی حسنه‌و گه‌وره‌تر بی له هه‌مو هاو عصـرانی خوی ، به‌ری بی له علت‌و دنائت ، معصوم بی لـه گوناهی کبیره عمداً یا سهواً وه له گوناهی صغیره‌ی عمدی ، وه خوای تعالی اظهاری راست‌گویی پیغه‌مبه‌ران ئه‌کا به معجزة ٠

س٦١ ـ معجزه به‌چی ئه‌لین ؟

ج ـ معجـــزه کاریکه بـــه خلافی عاده‌ت خوا آشکرای ده‌کا له‌سه‌ر ده‌ستی پیغه‌مبه‌راندا ، له کاتی ئیدیعای پێغه‌مبه‌ریدا ، وه ئـــه‌و کارانه بـه غیری پیغه‌مبـــه‌ران ناکرین وه‌کـو گفتوگوی حیوانات‌و تسبیحاتی به‌ردو سوجده‌بردنی دارو شـه‌ق کردنی مانگ‌و خبردان به کاری غیبی ٠

س٦٢ ـ عددی ئه‌وپیغه‌مبه‌رانـه شـــریعت‌یان گه‌یاندوه به‌عباد چه‌نده ؟

ج ـ عه‌ده‌دیان‌سیسه‌دو یازده‌یه ٠

س٦٢ ـ له‌م جماعته ناوی چه‌ندیکیان معلومه ؟

ج ـ لـــه قران‌و حدیثدا ناوی «٣٠» که‌سیان معلومه ، حضرتی آدم ، شیث ، ادریس ، نوح ، هود ،

صالح ، ابراهیم ، لوط ، اسمعیل ، اسحق ، یعقوب ، یوسف ، أیوب ، شعیب ، موسی ، هارون ، یوشع ، الیاس ، الیسع ، ذو الکفل ، شمعون ، اشمویل ، یونس ، داود ، سلیمان ، زکریا ، یحیی ، عزیر ، عیسی ، محمد المصطفی صلوات الله وسلامه علیهم أجمعین . اما خضرو لقمانو ذو القرنین ئەوە تحقیق وایە پیغەمبەر نین بەلکو لە اولیان .

س٦٤ ـ رتبەی پیغەمبەران چونە ؟

ج ـ رتبەی پیغەمبەران لە غیری پیغەمبەران بەرزترە وە لە بینی خویاندا بعضیکیان لە بعضیکیان گەورەترن . من جملە پیغەمبەرانی اولو العزم یعنی ئەوانەیان صاحبی زەحمتو کاری پرمشقت بوون لە گەیاندنی شریعتدا وەکو حضرتی نوحو حضرتی ابراهیمو حضرتی موسیو حضرتی عیسیو حضرتی محمد المصطفی علیهم الصلاة والسلام لە باقیەکانی تر گەورەترن وە حضرتی محمد المصطفی (ص) لە هەمو پیغەمبەران گەورەترە بەچەند دلیل . وە لەبەر ضعیفی طبیعتی مندالان لەودلیلانە فقط (٥) دلیل بیان ئەکەین .

س٦٥ ـ دلیلی اول لەودلیلانە چییە ؟

ج ـ دلیلی اول ئەمەیە بە موافقی دلیلی نقلی تاریخیو شرعی معلوم بووە پیغەمبەرانی سابق هەریکی فقط بو میلەتیك رەوانە کراون ، اما حضرتی

محمد المصطفى (ص) رەوانە کراوە بو سەر هەمو ملتی عالم وە دعوتی هـەمو ملتو پادشاهانی دنیای کردوە بو اسلامیت وە آشکرایە پیغەمبەری ارشادی هەمو ملتی عالم بکا گەورەترە لەوە کە تەنها ارشادی ملتی بکا ٠

س٦٦ ـ دلیلی دوەم چییە ؟

ج ـ دلیـلی دوەم ئەمەیـە شـریعتو دینی پیغەمبەرانی سابق هەروەکو بو ملتی بووە فقط بو چەند زەمانی بووە وە لەپاش ئەو زەمانانە نسـخ کراونەتەوە بە دینو شریعتیکی تازە ٠ اما شریعتی حضرتی محمد (ص) هەر وەکو بو هـەمو ملتی عالم بووە بو هـەمو زەمانەیکیشـە وە تا روژی قیـامت باقیـە ٠

س٦٧ ـ دلیلی سیهەم چییە ؟

ج ـ دلیلی سیم ئەمەیە شریعتی پیغەمبەری ایمە عبادەتی لە باقی شریعتەکان زورتر تیدا هەیە ؛ مثلا ئەو پینج فرضە نویژە لە هیچ شریعتیکی کەدا تەواو گرد نەبونەتەوە ٠

س٦٨ ـ دلیلی چوارەم چییە ؟

ج ـ دلیلی چوارەم ئەمەیە معجزەی پیغەمبەرانی سابق فقط لـە زەمانی خویاندا بووە ، اما معجزەی حضرەتی محمد (ص) لەپاش زەمانی خوی بعضیکیان ماونەتەوە وەکو قرآنی شریف کە یکیکە لە معجزاتی

قرآنی شریفههیه له عالمدا ههمو وهکو یهکن وه ابدا

س٦٩ ـ دلیلی پینجهم چییه ؟

ج ـ دلیلی پینجهم ئهمهیـــه امتی پیغهمبهرانی سابق اغلب له زهمانی پیغهمبهرهکاندا یا لـــه پاش زهمانی ئـــهوان اصـــولی دینهکـــهیان گورریوه وهاختلافیان تیدا پهیدا کردوه ٠ من جمله له عینی زهمانی حضرتی موسیدا دوای ئهو هـــهمو معجزهو زهحمته که قبولی کرد بنی اسرائیل له خوا پهرستیهوه رویان کرده گویرهکه پهرستی وه ههرچی بشارهت بو نبوتی حضرتی عیسیو حضرتی محمد علیهما الصلاة والسلام له توراتدا بو گورری‌یان وه اجماع‌یان کرد بو کوشتنی حضرتی عیســی تا خوا رفعی کرد بو آسمان ، وه لهپاش رفعی عیسی اتباعی ئهو چـــهند انجیل‌یان دروست کرد تا له آخردا لهسهر چـــوار انجیل اتفاق‌یان کـــرد وه ئـــهم چـــوارانجلیشه مخالفی‌یهکن ٠

بهلام امتی حضرتی محمد (ص) وهکو لـــه حالی حیاتی ئـــهودا قبولی زهحمتو هجرهتو نصـــرهتو جهادیان کرد هـــهروهها قرآنو احادیثی مقدسهیان محافظه کرد وه لهپاش وهفاتی ئهو زور بـــهاخلاص جمعیان کردهوهو نوسیانهوه وه هـــهرچی نسخهی قرآنی شریفههیه له عالمدا ههمو وهکو یهکن وه ابدا له زیادو کـــهمی یك آیتدا بهلکو لـــه یك جملهدا

مخالفه‌یان نیه وه قرن به قرن آثاری علمای امت تا امرو ده‌وامی کردوه ٠

س٧٠ ــ خلفای حضرت (ص) چه‌ندن ؟

ج ــ خلفای حضرت (ص) پینجن ٠

س٧١ ــ خلیفه‌ی اول ناوی چییه وه‌نسبی چو نه ؟

ج ــ خلیفه‌ی اول ناوی عبداللّه‌یه ، کنیه‌ی ابو بکره ، لقبی صدیقه باوکی ناوی عثمانه ، کنیه‌ی ابو قحافه‌یه ، بابای ناوی عامره ٠ دایکی ناوی سلمایه کچی صخری کورری عامره ، نسبی له‌گه‌ل حضرت‌دا (ص) له جدی شه‌شه‌مدا (مره)ی ابنی کعب ئه‌بی به یه‌ك ٠

س٧٢ ــ خلیفه‌ی اول چون بو به خلیفه وه خلافت‌و عومری چه‌ند بو ؟

ج ــ له‌پاش وفاتی حضرت (ص) به اجماعی صحابه ابو بکری صدیق بو به خلیفه وه دوسال‌و سه‌مانگ به عدالت‌و کفایتی خلافتی کرد ئه‌م جار متوفی‌بو وه عومری شه‌ست‌وسه‌سال بووه له حجره‌ی سعادت‌دا له پشتی حضرته‌وه دفن کرا ٠

س٧٣ ــ خلیفه‌ی اول له مده‌ی خلافتیدا چی کرد ؟

ج ــ ئه‌م ذاته رحمتی لی‌بی فرمانی زوری کرد : یه‌که‌م : لشکری (اسامه)ی کورری زید که حضرت (ص) له حیاتی خوی‌دا حاضری کردبو ریکی

خستو رەوانەی کرد ٠

دوهەم چونکە زور لە اعرابی بدوی مرتد بوبونەوە وە قسمیکیان منعی زەکاتیان ئەکرد لەشکری بردە سەریانو مجبوری اطاعەی کردن ٠

سیهەم : لەشکری ناردەسەر مسیلمەی کذاب کە ادعای نبوەتی ئەکردو محوی کردوە ٠

چوارەم : لەبەر ئەوە لەمحربەدا ئەو اصحابانە کە حافظی قرآن بون زوریان لی شهید کرابون خلیفەی اول بە اتفاقی اعیانی ئەصحابە (زید)ی بن ثابتی حاضر کرد وە ئەو صحابییانە قرآنیان لەحفظدا بوو ، یا نوسیبویانەوە گردی کردنەوە وە بە کتابتی زید قرآنی بە تواوی نوسیەوە لە مدەی خلافتی خویدا لای خوی حفظی کرد لەپاش ئەو لەلای حضرتی عمر ، لەپاش ئەو لە لای سیدە (حفصە)ی حرمی حضرت (ص)مایەوە تا کەوتە زەمانی حضرتی عثمان ٠

پینجەم بە ریاسەتی خالدی کورری ولید لەشکریکی ریك خست بو عراق ٠ ئەوذاتە دو شاری فتح کرد : شاری حیرە ، شاری انبار ٠ شەشەم : لەشکری ریكخست بو فتحی شام ، وە امیری ئەملەشکرە ابوعبیدەی کورری جراح بو ٠ تا ئەم ذاتە گەیشتە شام وە بعضی جهادی کرد ، خلیفەی اول امری فەرموو بە خالدی کورری ولید لە عراقەوە

هات بو شــام وه بو به اميرى ئــهو لهشــــكره ، وه بهموافقهى ابوعبيده دوشاريان فتح كرد : شارى (بصرى)وه شارى (دمشق) • بعضى له مؤرخين ئهلين فتحى دمشق كهوته روژى حضرتى عمر (رضى الله عنــه) • والحاصل ئهمذاته بو محكم كردنى بناغهى خلافتى اسلاميهت زور اهتمامى كرد • خــوا جزاى بداتهوه بهخيرو رحمت •

س٧٤ ــ خليفــهى دوههم ناوى چييه وه نسبى چو نــه ؟

ج ــ خليفهى دوههم ناوى عمره ، لقبى فاروقه ، كنيهى ابو حفصـــه • باوكى ناوى خطابــه باپيرهى ناوى نفيله • دايكى ناو حنتمهيه نسبى ئهم ذاتـــه لهگهل حضرتدا ئهبى به يك له جدى حهوتمدا كـــه (لوئى) كوررى غالبه •

س٧٥ ــ ئهم ذاتــه چون بو بـــه خليفهو مدهى خلافتو عومرى چهندبو ؟

ج ــ ئهم ذاته به امرى خليفهى اول بو به خليفه وه اجماعى صحابه لهسهرى دامهزرا ، مدهى دهسالو سهمانگ خلافتى كرد ، عومرى شهستو سىســال بو ، وه له حجرهى ســعادهتدا لـــه خوارى خليفهى اولهوه دفن كراوه •

س٧٦ ــ خليفهى دوههم له مدهى خلافتىدا چى كــرد ؟

ج ـ ئەوذاتە لە مدەی خلافتدا آثاری حسنەی ئەوندە زور بو عالەمی اسلامی ممنون کرد : فتحی عراقی تەواو کرد بە امیری عبیدەی کورری مسعود ، مدائنی فتح کرد بە امیری سعدی کورری ابیوقاص ، مملکتی عجمی فتح کرد بە امیری چەند کەسی لە گەورانی صحابە ، شارەزوری فتح کرد بە امیری عتبەی کورری فرقد ، ارمینەو ققفازی فتح کرد بە امیری سهیلی کورری عدی ، فتحی شامی تەواو کرد بە امیری ابوعبیدەی کورری جراح ، مصری فتح کرد بە أمیری عەمری کوری عاصو ، شارانی مەملەکەتی ئیسلامی دامەزراندو ، قاضی لە مەحکەمەکاندا داناو ، دفتەری بو نوسینی واردات ومصارفی حکومتی اسلامیەی ریكخستو ، تأریخی هجری کرد بە مبدئی حساب . خولاصە فتوحاتو آثاری حسنەی ئەم ذاتە لە عالمی اسلامیەتدا تأریخیە ، خوا لیی‌راضی بی وە جزای بداتەوە لە جیاتی اسلامو موسولمانان .

س٧٧ ـ خلیفەی سیهەم ناوی‌چی یەو نسبی چونە ؟

ج ـ خلیفەی سیهەم ناوی عثمانە ، باوکی ناوی عفانە ، باپیرەی ناوی ابو العاص . دایکی ناوی ارویە ، نسبی لەگەل حضرت (ص)دا لە جدی سیهەمدا کە ناوی عبدالمنافە ئەبی بەیك .

س٧٨ ـ خلیفەی سیهەم چون بو بە خلیفەو ، خلافتو عومری چەندبو ؟

ج ـ حضرتی عمر رضی الله عنه لە پیش وفاتی

خویا امری خلافتی بە صـــورتی مشورت خستە بین شەش کەس لە کباری صحابە کــە خویان یکیکیان تعیین بکەن ، علیو عثمانو طلحە ، زبیر ، سعد بن ابي وقاص ، عبدالرحمن بن عوف ٠ ئەمذاتانە لــەپاش مشورت حضرتی عثمانیان اختیار کرد وە اجماعی باقی اصحاب لەسەر خلافتی مقرر بو ٠ حضـــــرتی عثمان مدەی دوازدە سال دوازدە روژ کــەم خلافتی کرد ٠ عومری هەشتاودوسال‌بو ، لە مقبرەی (جنة البقیع) دفن کراوە ٠

س٧٩ ـ خلیفەی سیهەملــە مدەی خلافتدا چی کــرد ؟

ج ـ ئەم ذاتە لە ایامی خلافتدا غزواتی زور بو چەند مملکت کە لەپاش وفاتی حضرتی عمر نقضــی عهدیان کردبو مجبوری اطاعەی اسلامی کردنەوە وە بە امیری حضـــرتی معاویــە کە والی شــــام بو فتحی جزائری قبرصو جریدو رودسی کردوە ٠ عبداللّەی کورری ابیسرحی نارد بو مملکتی افریقیە ٠ عبداللّە بە قوەی کفایتو رشادتی عبداللّەی کورری زبیر فتحی افریقیای کرد ، وەبە امیری عبداللّەی کورری عامرو چەند کەسی لە اشرافی صحابە فتحی مملکتی عجمی تەواو کرد ، وە بە اتفاقی گەورانی صحابە چـــەند نسخەی لە قرآنی شریف نوسیوەو بە دنیادا بلاوی کردنەوە ٠ والحاصل لە عصری ئەم ذاتەدا مملکتی

اسلامی وسعتی تەواوی پەیدا کرد خوای لی‌راضی‌بی ·

س۸۰ ــ خلیفـەی چوارەم ناوی چییە وە نسبی چونـە ؟

ج ــ خلیفەی چوارەم ناوی (علي)یە · کنیـەی ابو الحسن وەابو ترابە · باوکی نـاوی (ابو طالبە) باپیرەی ناوی عبدالمطلبە جدی اولی حضـرت (ص) · دایکی ناوی فاطمەیە کچی اسدی کورری هاشمە ·

س۸۱ ــ خلیفەی چوارەم چون بو بە خلیفە وە خلافتو عومری چەند بو ؟

ج ــ لەپاش وفاتی حضرتی عثمان بیعتیان‌پی کرد وە مدەی چوارسالو نومانگو هەشت‌روژ خلافتی کرد ، وە عومری شەستو سی‌سال بو ، مدفنی لـە شاری نەجەفە ·

س۸۲ ــ خلیفەی پینجەم ناوو نسبی چونـە وە چەندە خلافتی کرد ؟

ج ــ خلیفەی پینجـــەم ناوی (حسن)ی کورری حضرتی علي‌یە · دایکی ناوی « فاطمەی زهرایە » · لەپاش وفاتی حضرتی علي بیعتیان پی کردو شـەش مانگ خلافتی کرد بەلام · لەپاش ئەومدەیە استعفای کرد لە رتبەی خلافت بو حضرتی معاویە وە خلافتی حضرتی معاویە دامەزرا ·

س۸۳ ــ ترتیبی فضلو شرف لە امتی پیغەمبەردا «ص» چونە ؟

ج ـ گەورەتری هەمو امت حضـــرتی ابوبكری صديقه ، لەپاش ئەو حضرتی عمر امجار حضـــرتی عثمان ئەمجار حضرتی علي • لەپاش خلفای اربعـه حضرتی حمزەو حضرتی عباس ، پاش ئەوان حضرتی حسنو حضرتی حسین ، لەپاش ئەمان شەش نەفەری باقی له عشرەی مبشره ؛ طلحه ، زبیر ، ابوعبیدەی ، کورری جراح ، عبدالرحمن کورری عوف ، سعیدی کورری زەید ، سعدی کورری ابیوقاص • لـەپاش ئەمان باقی أصحابی غزای بدر که سیسەدو حەفـدە کەسن ، امجار اصحابی غزای احد که حەوتسـەد کەس بوون ئـەمجار اصحابی بیعةالرضوان کـه هەزارو چوارسەد کەس بوون • لەغیری ئەمانـه ئەونده معلومه باقی اصحابی پیغەمبەر (ص) لەغیری اصـحاب گەورەترن ، وه له تابعیندا حضـرتی اویسـیقەرەنیو سـەعیدی کوری مسـیّب له باقی گـەورەترن • لـەپاش ئـەوان امامانی مجتهدین لـەدیناو ، تێکرا اهـلی هـەر قرنی نزیك بی بەقرنی حضـرت «ص» لەاهلی قرنی دوائی گەورەترن • بەلامفضلو شـرفی خصوصی ئـەوه حوالەی تقویو عبادتو منفعتی دینیەو افاده بـه عالەمی اسلامیه یه •

س٨٤ ـ ترتیبی گەورەیی له ژنانا چونه ؟

ج ـ گەورەتر له هەمویان «فاطمەی» زهـراء ، سیده خدیجه ، سیده عایشه ، امجار باقی ازواجی حضـرت «ص» • بعضـی لەبینی اوانیشا ترتیبی

قرارداوه · لەغیری ئەمانەدا شرفی خصوصی حوالەی تقوی‌و عبادته ·

س٨٥ ــ امامانی مجتهد لــــه احکامی شریعت‌دا چـــه‌ندن ؟

ج ــ امامانی مجتهد زورن بــــه‌لاّم چواریـــــان مذهبیان جمع کراوه‌ته‌وه وه تقلیدیان صحیحه ، امام ابو حنیفه ، ئیمامی مالك ، ئیمامی شافعی ، امامی احمد خوایان لی راضی بی ·

س٨٦ ــ امامی شافعی ناوی چییه وه نســـــبی چونــه ؟

ج ــ امامی شافعی ناوی محمده ، باوکی ناوی ادریسه ، باپیره‌ی ناوی عباسه ، له جدی سی‌هه‌م‌دا که عبدالمنافه ئه‌گات به حضرت «ص» ·

س٨٧ ــ امامانی اعتقادی اهلی سنت‌و جماعت ناویان چییه ؟

ج ــ ئه‌و امامانه دوکه‌سن اولیان ناوی محمده ، کنیـــه‌ی ابو منصــــــوره ، مه‌شهوره بــه ماتریدی ، دووه‌میان ناوی علی‌یه کنیه‌ی ابو الحسنه ، مشهوره به اشعری ·

س٨٨ ــ انسانی ولی ئه‌بی چون‌بی ؟

ج ــ ولی انسانیکه بــه‌قدر واجب معرفتی ببی به ذات‌و صفاتی خوا ، حریص نه‌بی له‌سه‌ر آرزوی دنیائی ، وه اغلبی اوقاتی صــرف بکا لــه طاعت‌و عبادتا وه ذاتا اتباعی شریعتی ببی ، عمده‌ی نشانه‌ی

ولی ئەمەیە لە رفاقتیان بو أهلی انصـــاف محبتی اتباعی شریعت پیدا ببی ٠

س٨٩ ـ کراماتی اولیا چییە ؟

ج کراماتی اولیا حقەو ثابتە ٠ کرامت کاریکە بـە خلافی عادت خوا ظاهری ئـەکا بو اولیاء بو اطمئنانی قلبی ئەوانە کە طالبی مجاورەو تزکیـەی نفسن یا بو کەسانیکی‌تر وەکو اظهاری خطرات‌و طی مسافەی زور لە مدەی کەمدا ، وە وەکو اغاثەی اهـلی مصیبت وە نورانی‌کردنی قلبی اهلی غفلت ، ئەمانە لە حضراتی اولیاوە درك کراوون ٠

س٩٠ ـ طریقەی اولیا چییە ؟

ج ـ طریقەی اولیا عبارتە لـــە جورە آداب‌و عبادتی لەسـەر ئـــەو منهجە تعلیمی طالبانی دین ئەکـــەن وە ئەم آدابە سەراســـەر موافقی آدابی شریعتە ، بعضی لە اشـــرافی‌اولیاوەکو حضــــرتی عبدالقادری‌گیلانی وشاهی نقشبند قدس ســـرهما فەرمویانە هەر طریقتی مخالفی آدابی شەریعەت بێ ئەوە بطالە ، بطالە ، بطالە ٠ بناءً علیە هەرکەسیکتان چاوپی‌کەوت ادعای ولایتی کرد وە حالی خوی مخالفی آدابی شریعت‌بو ئەوکەســە لە اهلی‌فسق‌و بدعتـــە وەعاقیبەتی خویوو اتباعی شرو گومراهی‌و ضلالتە ، چونکە شـــریعت قانونیکە خوائی بەسەر هـــەمو مکلفیك‌دا جاریە ٠

س٩١ ـ حکمی دامەزرانی امام بو اسلام چییە ؟

ج ــ واجبه لەسەر ملتی اسلام لەهەمو زەمانیكدا بیعت بكەن بە امامی بو عمومی مسلمانان • وەشرطی امام ئەمەیــــە پیاویكی آزاو مسلمان ، عاقلو عالمو وارعو صاحبشجاعتو كفایت بی وە نسبی لە قریش بی ، ئەگەر امامی وەها ری نەكەوت بیعت بكەن بــــە كەسیكی تر چونكە امام بو اسلام لەمهماتە •

س٩٢ ــ حالی مسلمان لەگەل مسلمان ئــــەبی چون بی ؟

ج ــ واجبە انسان لەگەل هەمو بشری مخصوص لەگەل هەمومسلمانی اخلاقو معاملەی باش بی ، دلی دەرحق بە مسلمانان سافبی ، وە لەپشتی هــــەمو مسلمانیكەوە نویژ بكا وە هیچ كەس لە اهلی قبلە بە كافر نەزانی تا كفری لیدەرنەكەوی وە لعنت نەكا لە هیچ مســـلمانی بــــەلكو لعنت نــــەكا لە كافریش بەخصوصی تا معلومی نەبی ئەو كەســــە بە كافری مردوە یا امری ، چونكە بو هەمو بشــری دعاو طلبی رحمت مناسبە •

٥ ــ « وباليوم الآخر »

س٩٣ ــ ایمان بە روژی آخرت چونە ؟

ج ــ ایمان بــــە روژی آخرت ئەمەیــــە تصدیقو باوەررت ببی هــــەروەكو خوا اساســــاً ئەمعالمەی دروست كردوە وە ئەم روحلەبەرانەی ایجــاد كردوە لەمەولایش ئەمدنیایە تیكئەدا وە هــــەرچی زیندون

ئەيان‌مرینی وە عالـــەمی کی‌تر کـــە ناوی قیامت‌و آخرەتە ، ظاهر ئەکا ئەم جارە هەرچە مردون زیندویان ئەکاتەوە وە سوق‌یان ئەکا بومحشر ٠

س٩٤ ــ علامت‌و نیشانەی روژی قیامت چییە ؟

ج ــ نیشانەی روژی قیامت زورن فقط نیشانەی گەورەیان یازدە نیشانەیە ، سەنشانە لەوانە خسفە ، یانی زەوی‌روچون ، خسفی لە مشرق ، خسفی لـــە مغرب ، خسفی لە جزیرة العرب ٠ چوارەم پەیدا بونی (دجال) کـــە انسانیکە یەك‌چاو سحرباز ئەگەرریت بەدنیادا وە دعوای خوائی ئـــەکا ٠ پینجەم ظهوری مهدی کە انسانیکە لە اولادی حضرتی « علي » لـــە زەمانی پەیابونی دجال‌دا پەیدا ئـــەبی وەمسلمانان بیعتی‌پی ئەکەن ٠ لە مکەی مکرمەدا دنیاپر ئەکا لـــە عدالت‌و احسان ٠ شەشەم نزولی حضرتی (عیسی) لە آسمان بو خاکی‌شام ٠ حەوتەم غلبەی یأجوج‌و مأجوجە بەسەر دنیادا ٠ هەشتەم طلوعی روژە لە مغربەوە ٠ نوهەم دەرهاتنی دابە الارضە لەخاکی مکە ٠ دەهەم پەیدابونی دوکەلیکی بەدەهشەتە لە آسمانەوە کـە صفحاتی دنیا ئـەگریتەوە ٠ یازدەهـــەم پەیدابونی آگریکە لە خاکی‌یمن کە ئەهلی دنیا نارەحت ئەکا ٠

س٩٥ ــ دوای ئەم‌علامتانە چی ئەبی ؟

ج ــ دوای ئەم علامتانە حضـــرتی « اســرافیل » دودفعە فو ئەکا بە صورا ، بە دفعەی اول هـــەرچی زیندوە ئەمرن وە کیوانی دنیاش نامینن ٠ بە دفعەی

دووەم ، کە چل سال لەپاش نفخەی ئەولە ، هەرچی مردو هەیە زیندو ئەبنەوەوە سوق ئەکرین بو محشر ٠

س٩٦ ــ لـــەپاش گردبونـــەوە لە محشـــردا چەمعاملەیەك ئەکری لەگەل مخلوقاتدا ؟

ج ــ لەپاش گردبونـــەوە لە محشـــردا دفتری ئەعمالیـــان پی ئـــەدری ، بو اهلی سعادت لـــەلای راستەوە ، بو اهلی شقاوت لـــە پشتەوە یا لـــە لای چەپەوە ٠ لەپاش ئەمە وەختی میزانە ، کیشـــانەی اعمـــال ٠

میزان بـــەم نوعەیە چاکە ئەکریت بـــە مادەییکی نورانیو روشـــن وە خراپە ئەکریت بـــە مادەییکی ظلمانیو کیشانە ئەکرین ، پاش کیشانەی اعمـــال وەختی حسابو سؤالە لە عباد ٠

خوا سؤال ئەکا لە پیغەمبەران علیهم الصـــلاة والسلام ، لەگەیاندنی احکامی شریعت ، سؤال ئەکا لە علمای امت ، لە گەیاندنی شریعەتی پیغەمبەران ، سؤال ئـــەکا لە اهلی بدعت ، لەســـەر دامەزراندنی بدعتو فساد سؤال ئـــەکا لە باقی عباد لـــە عملی خراپەیان ، لەپاش ئەمانە وەختی عبورە بەسەر پردی صراطدا ٠

پردی صراط پردیکە راکیشراوە بەســـەر جهنمدا لە موو باریکترەوە لە ئەلماس تیژترە ٠ خوا بو عذابی اهلی شقاوت وایدروست کردوە ، چون اهلی سعادت

به خوشی بەسەریا رائەبورنو هەر کەس تا چاکـەی زورتر بی باش‌تر بەســـەریا عبور ئـــەکا ، وە اهلی شـــقاوت لی‌ی ئـــەخلیسکین‌وە ئەکـــەونە خوارەوە بوجهنم • ئینجا هەرکەسی کافر بی (العیاذ بالله) بە ابدی لە جهنم‌دا ئەمینیتەوەو هەرکەسی ایمانی ببی بە ئەندازەی گوناهەکـەی عذاب ئـــەدریت لە پاشـــا دیتەدەرەوە بو بەهەشت • وە اهلی بەهەشت بەرلەوە برونـــە بەهـــەشتەوە لەســـەر « حوض المورود » گردئەبنەوە •

حوض المورود وا لە خارجی بەهەشتا وە لە حوضی کوثرەوەوە آوی بو دی ، آوی لە شیر سپی‌تر وە لـــە هەنگوین شیرین‌ترە • هەرکەســـی دفعـــەی آوی لی بخواتەوە هەرگیز تینوی نابی ، لەپاش ئەوە کـــە لەسەر ئەو حوضە گردبونەوە ئەرون بو بەهەشت •

س۹۷ ـ بەهەشت‌و جهنم ایستە موجودن یانە ، وە موقعیان لە کوییە ؟

ج ـ موافقی ظاهـــری آیت ایستە موجـودن ، بەهەشت وا لـــە ژوری آسمانەوە وە جهنم وا لـــە زەوی‌دا • فقط چونکە نصیکی صـــریح بو تعیینی جیگەیان نیە حق‌وایە حوالەی بکەین بە علمی خوا •

س۹۸ ـ آیا لە قیامتا شفاعت هەیە ؟

ج ـ بەلی لـــە قیامتا انبیاو علماو شهداو باقی صالحان شفاعت ئەکەن • شفاعت لە قیامتا لە پینچ موقع‌دایە ، یەکـــەم بو نجات‌بونی عباد لـــە خوف‌و زلزلەی محشـر • دوهم زوهانینیان بو حســـاب •

سی‌هه‌م بو آسانی سؤال‌و جواب له وه‌ختی حسابا ٠
چوارەم بو نجات‌دانی اهلی گوناه لـــه عذابی جهنم ٠
پینجه‌م بو ترفیعی رتبه‌و مقام له به‌هه‌شتا ٠

٦ ـ (وبالقدر خیره وشره)

س٩٩ ـ ایمان به قضاو قدر چونه ؟
ج ـ ایمان به قضـــاو قدر ئه‌مه‌یه باوه‌ررت ببی هه‌رچی له عاله‌ما په‌یدا ئه‌بی خوا له ازل‌دا زانیویه‌تی وه اراده‌ی کردوه وه له وختی په‌یدابونیا به قدرتی خوا په‌یدا ئه‌بی وه له‌گـه‌ل ئه‌مــــه‌دا له کارو فرمانی اختیاری‌دا وه‌کو دانیشتن‌و رویشتن‌و امثالی ئه‌مانــه عبد اختیـــارو کسبی هه‌یـــه وه تأثیری خوا تابعی اختیاری عبده ، یعنی عبد چون اختیاری ببی خوا وای دروست ئه‌کا ، وه خوای تعالی راضیه به کسبی خیر ، ناراضیه به شرر وه لازمه بزانین خوای تعالی ئه‌توانی هه‌مو تکلیفی له عباد بکا وه هه‌ر تکلیفیکیان لی‌بکا به محضـی اختیاره وه به‌هـــه‌ر نوعی میلی ببی ئه‌توانی تصرف بکا له عاله‌ما وه واجب نیــه هه‌رچی مصلحتی مخلوق بی ئـه‌وه بکا ، هـــه‌مو فرمانیکیشی حکمت‌و مصلحتی تیا هه‌یه ٠
ئه‌مه که نوسیمان عقیده‌ی اهلی سنت‌و جماعتــه موافقی عقیده‌و مذهبی اصحابی پیغه‌مبه‌ره (ص) ٠

سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين ٠

یه‌کشه‌ممه ــ ٢ی‌شه‌ووالی ١٣٥٤ی‌کۆچی ــ بیاره

٣
ئاوی حەیات

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى اخوانه النبيين والمرسلين وسائر عباد الله الصالحين الى يوم الدين ٠

(وبعد) ئەم دەفتەرە چەند درسیکی بەقازانجە لە بیانی اوضاعو احوالی ئەو پیغبرانە کە ناویان لـە قرآنو حدیثی صـحیحا نشـــاندراوە ٠ وە احوالی (عشرەی مبشرە) ئەو دەصحابەیە کە حضرتی محمد المصطفی (ص) مژدەی پیداوون بـــە بەهەشـت وە (امامانی مجتهدین) ئەو عالمانە کە احکامی شـریعتی اسلامیان بیان کردوە بو ملتی اسلام ، وە لەبەر ئەوە کەزانینی احوالی ئـــەمذاتانــە دلی انســان روشـــن ئەکاتەوەو مایەی سعادتو حیاتی بەردەوامــە ناوی ئەم دەفتەرەم نا (آوی حیات) لەهەمو استادیکی دینی تکا ئەکەم ئەم درسانە بە مسلمانان نشــان بدەن ٠ شایەد هەمومان بە ثوابو سعادت نائل ببین ٠

(درسی یەکەم) خلقی حضرتی آدم علیه السلام :

موافقی عقلو نقلی صحیح زانراوە ، ئەم دنیایە کە عبارەتە لە خاكو آوو هەوا وە آسمانو مانگو روژو

باقی ئەستیرەکان وە هەرچی هەیە لە ناویانا وەکو انسانو حیواناتو معادنو نبات هیچیان نەبوون وە خوای تعالی جلّ جلاله بـه قدرتی خوی لە نـــەبونی دروستی کردون وە لە پاش ئەوە کە ارضو آسمانی دروستکرد مدتیك ئەمدنیایە خالی بو لە بشر ، جا کە میلی کرد بشـر دروســـت بکا امری فەرمو بـــە (جبرئیل) علیه السلام کە یکیکە لە ملائکەی مقرّبین بعضی خاکی لە زەوی هەلگرتو بردی بو بەهەشت ، بە آوی جوگەی « تسنیم » کە جوگەییکە لە بەهەشتا شیلای ، وە خوای تعالی بە قدرتی خوی مصوری کرد بـه صورتی انســـان وە روحی پیوە مربوط کردو ناوی نا (آدم) وە لە بەهەشتا ـ کـە جیگەییکی زور خوشو بەصفایەو بەقدری ارضو آسمان گەورەیەو ، لە خواری عرشەوەیە ـ دای ناوە بو اظهاری شرافتی انسانو ، بو ئەمە بزانری شرافت بە علمو معرفتـــە ناوی هەرچی هەیە لە دنیادا تعلیمی حضـــرتی آدمی کردو ، امری فەرمو بە هـــەمو ملائکەتانی آســـمان تعظیمی حضرتی آدم بکەنو ، سجدەی لەبەر بەرن ، هەمو ملائکەکان سجدەیان لی برد الا (عزازیل) شیطان کە گەورەی ملائکەکان بو وە خوی بەچاکتر ئەزانی ، ووتی من لە آگر دروستکراوم گەروشنو نورانیەو ، آدم لـــە خاك دروستکراوە کـە تاریكو ظلمانیە ، سجدەی لی نابەم ئینجا لەبەر ئەم غرورە خوای تعـالی غضـــبی لی گرتو ، لعنتی لی کردو لـە بەهەشـــت دەری کرد .

(درسی دوهەم) :

مدتی له پاش ئەمە حضرتی آدم بەتەنیا لـە بەهەشتنا ئەگەررا ئەمجار خوای تعالی ویستی رفیقی کی لـە نوعی خوی بو دروست بکا ،لە وەختیکا آدم نوستبو پراسویکی لـەلای چەپیەوە لـە بدەنی آدم دەرهینا ژنیکی بـەکمالو معرفتـی لیدروست کردو ناوی نا (حوّاء) • کە آدم لە خەو خبری بووە چاوی بە حـواء کەوت زور خوشحال بو وە خوای تعالی خبریدا بـە حضرتی آدم کە ئەمژنە رفیقو حلالی تویە ، پیکەوە لە بەهەشتنا سکونت بکەن وە لە هەمو میوەی بەهەشت بخون ، بەلام نزیکی داری گەنم مەکەون ، ئەوانیش بەیکەوە لە بەهەشتنا رایانئەبوارد ، وە لەم مدّتەدا خودا بەقدرتی خوی لباسیکی زور ظریفو جوانی بو یەدەنی آدمو حـواء خلق کردبو کە هـەمو لەشیانی دائەپوشی وە قطعا عورتیان دەرنەئەکەوت •

(درسی سیهەم) : هاتنە خوارەوی آدمو حوّاء لە آسمانەوە بو زەوی •

دەرچونیشیطان لـە بەهەشت بـە واسطەی سجدەنەبردنی لە حضـرتی آدم بو بە واسـطەی دوژمنایەتی لەگەل آدما، دائما بو فرصتوحقسا ندن ئەگەرا • روژی رویشتە دەرگای بەهەشت ، بانگی لە حضـرتیآدمو حواء کرد : وتیباوەرمپیبکـەن نصیحتتان ئەکەم لەبەر ئەمـە خوا منعی خواردنی گەنمی لیکردوون کە وەکو ملائکە بن وە لـە لذتی

عالم محروم‌بن وه له‌سه‌ر ئه‌م مطلبه قسمی‌ کی زوری بو خواردن ئه‌وانیش وایان ئه‌زانی هیچ‌که‌س درو ناکا وه قسمی درو ناخوا ، بـــه‌م وضعه که‌وتنـــه اشتباهـــه‌وه وه گـــه‌نمیان خوارد • ئینجا به‌شومو نه‌گبه‌تی خواردنی گه‌نمه‌وه لباسه‌که‌یان له‌به‌ر لاچو وه عورت‌یان ده‌رکه‌وت وه خوای تعالی عتابی‌لی‌گردن وه ئه‌مری فه‌رمو به جبرئیل لـه به‌هه‌شت هاوردنیه خواره‌وه بو زه‌وی ، حضرتی آدمی له (سرندیب) له مملکتی هندوستان وه حوای لـه جدّه لـــه مملکتی حجازا دانا •

(درسی چوارم) : پ‌ارانه‌وه‌ی حضرتی آدم‌و قبول بونی معذرتی له‌لای خوای‌تعالی •

که حضرتی آدم که‌وته ســـرندیب وه له عتابی خودای تعالی حالی‌بو گریا وه‌زور له خودا پارایه‌وه تا خودای تعالی چه‌ند کلمه‌یکی به الهام خسته دل یه‌وه که بیان‌لیت تا ببن به ئه‌سبابی عفوی خودای تعالی • یه‌کی له‌وکلماته ئه‌مه‌یه (ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسـرین) • یه‌عنی ئه‌ی خوای ئیمه ئیمه ظلممان کرد له خومان کـــه نصیحته‌که‌ی تومان فه‌راموش کرد ایستاش ئه‌گه‌ر تو عفومان نه‌که‌ی وه رحممان‌پی‌نه‌که‌ی بـه راستی ئه‌بین به‌وانه که ضرری گه‌وره‌یان کردوه • ئینجـا خودای تعالی به لطفی خوی عفوی کردن وه فه‌رموی به آدم بروات بو مملکتی حجاز ، که رویشت له خاکی

(عرفات)دا حوای دوزیەوە • وە لـە خاکی مکـــە سکونت وە دەستیان کرد بە طاعتو عبادتی خودا •

وەهـــا مشهورە لـە کتیبی ســـیردا کە حواء بیستویك سکی کردوە • وە لە هەمو سکی کا بە جاریك کوررو کچیکی ئەبو ، کچی سکی بو کورری سکی کی تر نکاحی دروست بو ، لە سکی آخرا فقط کورریکی بو نـاوی نا (شیث) مـادەی وجـودی حضـــرتی محمد المصـــطفی (ص) لە لاینی آدمەوە گەیشتە لای ئەو بویە بە تـەنها لەدایكبو وەخوای تعالی تشریفی کرد بەسەر باقی ئەولادەکانی آدمدا • حضرتی آدم لە مکە وحی بوهاتو بو بـە پیغەمبەر لەسەر ئەولادەکانی وە خودای تعالی دە (صحیفە) پەررە شریعتو احکامی بو نازلکرد ، وەها مشهورە هەزار ســـال عمری رابواردوە ، وە لـە مکە وفاتی کردوەو قبری لە کیوی (ابو قبیس)ە •

(درسی پینجەم) حضرتی شیث علیە السلام :

ئەم ذاتە کورری حضرتی آدمە وە لە پاش وفاتی حضرتی آدم بو بە پیغەمبەر وە رەوانەکراوە بو سەر برازاکانی وە پەنجا صحیفەی لەلایەنی ذاتی خوداوە بو نازل بوەو لەسەرو صورەتا مناسبەی زور بوە بە حضرتی آدمەوە • روایت کراوە کە عمری نوسەدو دوازدە سال بوە وە قبری مبارکی لە شاری موصلە•

(درسی شەشەم) حضرتی ادریس علیە السلام :

ئەمذاتــە مقدسە لەنســـلی حضـــرتی شیشە انسانیکی بالابەرزو جوان بوەوە خودا کردی بـــە پیغەمبەرو رەوانەی کرد بو سەر اولادو نسلی قابیلی کورری حضرتی آدم وە خودای تعالی سی صحیفەی بو نازل کرد ٠ ئەم ذاتە لە اصلا ناوی (أوخنوخ) بوە ، لەبـــەر ئەمـــە کە زور تعلیمو تدریسی ئەفـــەرمو مشهورو ملقب بو بە ادریس وە اول شخصی بوە کـــە بە قلم نوسیویەتی وە جلی دوریوەو کردویەتەبەر ؛ چونکە لە پیش زەمانی ئـــەو عادتی بشر وابو کـــە پیستی حیوانات یان لە خویانەوە ئەپیچا ٠ عمری سی سەدو شەستو سی ســـال بوە ٠ بعضـــی علما فەرمویانە لە تفسیری آیەتی شریفەی (ورفعناه مكاناً عليا) کە حضرتی ادریس وفاتی نەکردوە وە خودای تعالی بەرزی کردوتەوە بو بەهەشت وە حالی حاضـــر زیندوە ٠

(درسی حەوتەم) حضرتی نوح علیه السلام :

ئەمذاتە عالیە لە نسلی حضرتی ادریسە لە عمری پەنجا سالی یا خودا کردی بە پیغەمبەر وە ناردی بو سەر قومیکی بت پرست ٠ نوسەدو پەنجا ســـال دعوتو نصیحتی کردن هیچ فائدەی نەبو ٠ نتیجە دوعای کرد لە قومەکەی وە خودا بە طوفان هلاکی کردن ٠

لە پیش طوفانا خودای تعالی وحی کرد بو حضرتی نوح وە ئەمری پی فەرمو کە شتیکی گەورەی دروست

کرد وه له وه‌ختی طوفانه‌که‌دا له هه‌مو گیانله‌به‌ریك نیرومییکی تی‌خســـــت وه خویو اولادو اتبـــاعی رویشتنه ناوی الا ژنه‌که‌ی وه کنعانی کورری نه‌بی٠ که ئه‌م طوفانه نیشته‌وه که‌شتیه‌که‌ی له‌سه‌ر کیوی (جودی) نزیکی موصـــــل له خاکی جزیـره قراری گرت ٠ بــه تقدیری خودا هـــه‌رچی بنی آدم لـــه که‌شتیه‌که هاتنه خواروه هه‌مو مرد ن‌الا حضـرتی نوح وه سی کورری حام ، سام ، یافث‌و عائله‌کان‌یان نه‌بی سلسله‌ی به‌شـــه‌ر له‌سه رئه‌م‌سی‌شخصـــه دامه‌زراوه‌و له‌وانه‌وه آده‌میزاد به‌دنیادا بلاوبونه‌وه٠

ســـه‌رنج :

له‌م‌تقریره‌وه بو انسان روشن ئه‌بیته‌وه کـــه خاکی کوردوستان (مهدی ثاني) بیشکه‌ی دوهه‌می بشره ، وه‌ها مشهوره حضـــرتی نوح علیه السلام هه‌زارو په‌نجا سال عمری رابواردوه قبری مبارکی له شاری موصله ٠

(درسی هه‌شته‌م) حضرتی هود علیه السلام :

ئه‌م‌ذاته عالی صفاته لـــه أولادی سامی کورری حضرتی نوحه ، خودای تعالی کردی به پیغه‌مبـه‌ر وه ره‌وانه‌ی فه‌رمو بو ســـه‌ر قومی عاد که طائفه‌ییکی زور گمراه‌و به‌دبه‌خت بون‌و دائه‌نیشتن لـه خاکی (رمله) له بینی عمان وه حضرموت‌دا ٠ حضرتی هود دعوتی کردن بو توحیدی خودا واته : به‌یه‌ك زانینی وه ترکی‌بت‌په‌رستی ، ئه‌وانیش انکاریان کـرد وه

مبالات یان پی نەکرد تا خودای تعالی غضبی لی گرتن ؛ لــە پیشاسی سال منعی بارانی لی کردن لــە دوایی دا هەوریکی رەش و تاریکی ناردەسەریان ئەوانیش وایان زانی باران ئــەباری (والحال) ئەو هـــەورە باییکی زور بـــە قوەت و هیبتی پیـــوە بو ، مدتی حەوت شەوو هەشت روژ هات بەسەریانا تا ئـــەو مملکتەی ویران کرد وە هــــەمو ملتەکەی مرد ، وە حضرتی هود علیه السلام لە اثری ئـــەم حادثەوە لەوخاکە هجرتی کرد رویشت بو مکەی مکرمـــە وەلەوی وفاتی کرد • مشهور وەهایە قبری مبارکی وا لە بەینی رکن و مقــامی ابراهیم و بئری زمزم دا ، ئەهلی ســـیر ئەلین ئـــەو موقعـــە قبری نەوەدو نو پیغەمبەری تیایە ، لـــە جملەی ئەوپیغەمبەرانەیە : هود ، صالح ، ئیسماعیل ، شعیب ، علیهم السلام • عمری حضرتی هود سەدو پەنجا سال بوە •

(درسی نوهەم) حضرتی صالح علیه السلام :

ئەم ذاتە مقدسە لەنسلی سامی کورری حضرتی نوحە خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر وە رەوانـەی فەرمو بو ســـەر قومی (ثمود) کـــە طائفەئیکی بت پەرســـت بوون وە لـــە جیگەی قومی عـــادا دائـــەنیشتن • حضرتی صـــالح دعوتی کردن بو خوداپەرستی ، ئـەوانیش اطاعـــەیان نـەکرد وە ئیمانیان نەهینا ، لە پاش مدتی داوای (معجزە) یان لی کرد ؛ ووتیان ئەگەر راست ئەکەی تو پیغەمبەری

لازمه لەم بەردە کە لەم جیگەیە وشتریك بیتە دەرەوە • خودای تعالی بو اثباتی پیغەمبەریەتی صالح وشتریکی لەو بەردە هینایەدەرەوە نتیجە ئەوقومە نەگبەتەلەسەر انکاری خویان دوامیان کرد وە وشترەکەشیان کوشت •

ئینجا خودای تعالی غضبی لی گرتن وە خبری دا بە حضرتی صالح کە لەپاش سی روژی تر غضبو عذاب نازل ئەبیتە سەر قومەکەی ، حضرتی صالح لەترسی ئەو عذابە خویو اتباعی لەوجیگایە دەرچون بو مملکتی شام لەپاش سی روژەکە لە وەختی قاوەلتی یا خوای تعالی حضرتی جبرئیلی مأمور کرد بە صیحەی دەنگیکی بەهیبتو شدتی بەسەریانا کرد ، لە اثری ئەو صیحەوە هەمو ئەفرادی ئەوملتە دل یان لەت بوو مردن • لەپاش ئەمە حضرتی صالح لە شامەوە رویشت بو مکە وە لە مکە وفاتی کرد • مشهور وەهایە عمری پەنجاوهەشت سال بوە •

(درسی دەهەم) حضرتی ابراهیم خلیل علیه السلام :

ئەم ذاتە جلیلە کورری تارخ وە لە نسلی سامی کورری حضرتی نوحە • علمای سیر ئەلین : دوهەزارو سەدسال لە پاش طوفان لەدایك بووە • بعضی لەئەهلی تاریخ ئەلین لە (سوس) لەدایك بوە کە شاریکە لە خوزستان مشهورە بە شوشتەر وە بعضی ئەلین لە کوثی (کوثی) لە دایك بوە کە موقعیکە لە عراقا ، لە بەینی دجلەو ، فرات ، وە

بعضیکی تر ئەلێن لە (ورکاء) لەدایك بوە ئەویش جیگەییکە لـە نزیکی شـرقاط لـە کناری دجلە • والحاصل خودا کردی بە پیغەمبەرو روانەی کرد بو سەر قومی (نمرود) پادشای (بابل) لـە عراقا • ئەوقومەیش بت پەرست بوون ، حضـرتی ابراهیم علیه السلام دعوتی کردن بو توحیدو خوداناسین • نمرود لەم وضعیتە زور عاجز بو وە زور مجادلـەی لەگەل حضرتی ابراهیم کرد • لەئەنجامدا لەسـەر مشـورەتی قومەکەی ئـەمری کرد ئاگریکی زور گەورەیان کردەوە بە (منجنیق) حضرتی ابراهیمیان هاویشتە ناوی ، خودای تعـالی بو اظهاری قدرتی خوی محافظەی کرد وە لـە پاش مدتی بەسـاغو سلامەتی لە آگرەکە هاتـە دەرەوە ، ئینجا لەگـەل حضرتی لوطی کوړری هارانی برای وە سارەی عائلەی لە خاکی بابل دەرچونو رویشتن بو مصر ، مدتی لە مصر مایەوە ، وە حکومەتی مصر جاریەییکی «هاجرە» ناوی پی بەخشی • ئینجا لەمصر هاتنەوە حضـرتی ابراهیم لە فلسطین دانیشت وە حضـرتی لوط لـە مؤتفکەدا لەنزیکی ابراهیما اقامتی کرد • لـە پاش ئەمە خودای تعالی دو کوړری پیدا ، لەسارە اسحاقو وە لە هاجرە اسماعیل ، حضرتی ابراهیم بە ئـەمری خودا هاجرەو اسماعیلی کوړری برد بو خاکی مکە وە لەوی بەجیی هیشتنو خوی گەرایەوە بو فلسطین ، لە پاش مدتی خودا ئەمری فەرمو بەبراهیم رویشت

بو خاكی مكه وه بەیارمەتی اسماعیلی كوړری لەسەر بناغەی قدیم مالی (كعبه)ی دروست كردەوه ٠ ئینجا تشریفی گەڕرایەوه بو فلسطین وه لەوی مایەوه تا وفاتی كرد ٠ وەها مشهورە عمری دوسەدسال بوە ٠

ئەمذاته مقدسه انسانیكی زور بەقدرو قیمت بوه وه دینی توحیدی له دنیادا دامەزراندوەو تشریعی ده خصلتی كرد كه عبارتن لەمانه ؛ جیا كردنـەوەی موی‌سەر بەلای راستو چـەپا ، بەرسمیل كردن ، سواك كردن ، آورادان لەدەمو لوت ، ناخون كردن ، خەتەنەكردن ، لابردنی مو ، طهارت گرتن ٠ وه زور زحمتی كیشا لەریگا خودادا بویه خودا جزای‌داوەو ، كردی به باوكی عددیكی زور له پیغەمبەران علیهـم السلام ٠ وه ده صحیفەی بو نازل كرد ٠

(درسی یازدەهەم) بحثی حضرتی لوط علیـه السـلام :

ئەمذاته صاحب مقامـه كوړری هــارانی برای حضرتی ابراهیمه ٠ خودای تعالی كردی به پیغەمبەر وەرەوانەی فەرمو بو سەر قومی كی بت‌پەرست كه له (مؤتفكه) دائەنیشتن ، زور قوەی كی عادیو عاصی بون وه لەسەر فســقو فجور دوامیان ئــەكرد ، هەرچەند حضرتی لوط منعی ئەكردن دەست‌بەردار نەئەبون تا خودای تعالی غضبی لی‌گرتن وه جبرئیلی مأمور كرد لەگەل جماعەتی له ملائكه بو سەریان ٠ ئەم ملائكەتانه مصور بون به صورتی انسان وه لــه

ریگەوە رویشتن بو خزمەتی حضـرتی لوط ، کـــە قومەکە خەبەردار بون هاتن بویان بـــەبی حیائیو جســوری وە نصیحتی حضـــرتی لوط هیچ فائدەو تأثیری نەبو ، لەویا ملائکتەکان دلخوشی حضـرتی لوطەیان دایەوەو فـــەرمویان هیچ لەموضعە متاثر مەبە صبحەینی وعدەی هلاکبونی ئـەم قەومەیە وە لازمە سبەینی زو خوتو اتباعت لەمجیگە دەرچن الا عائلەکەت ئەویش غضبی لی کیراوە • لەپاش ئـــەم قصـــەیە غائب بون • حضـــرتی لوط صبحەینی زو خویو اتباعی لەوجیگە دەرچون ، لە پاش دەرچونی ئەوان حضـرتی جبرائیل بە ئــــەمری خودای تعالی ئەوجیگایە ژیراوژور کرد وە لە پاش ئەویش خودای تعالی بەردەبارانی کردن بە بەردیرەش تا ببن بـــە نشانەو عبرت بو باقی مخلوقات • مدتی لە پاش ئەم حادثە حضرتی لوط وفاتی کرد •

(درسی دوازدەهەم) بەحثی حضـرتی اسماعیل علیه السلام :

ئەمذاتە جلیلە کورری حضرتی ابراهیمە وە لـــە (هاجرەی) مصریە متولدبو • حضرتی ابراهیم بـــە ئەمری خودای تعالی بە مندالی لەگەل والدەیان بردنی بو خاکی مکە وە بەجییهیشتن لەووەختەدا قبیلەیی لە عەربی یەمەن کە مشهورن بە (جرهم) هاتن لـــە خاکی مکەدا اقامتیان کرد وە حضـــرتی اسماعیل ژنیکی لیخواستن ناوی (سیدە)بو کچی مضـــاض

کوړری عمری جەرهەمی بوو ، لەوژنە دوازدە کورری بو ناوی دوانیان : (نابت) وە (قیدار) بوە ، میللەتی عەرەبی حجاز لە نسلی ئەم دو کوررەن وە حضـرتی (محمدی عەربی) «ص» کە پیغەمبەری ایمەیە لەنسلی (قیدارە) ؛ چونکا حضرتی محمد «ص» لە طائفـەی بەنیهاشم وە هاشم لە طائفەی قریش وە قریش لە بەنی کنانە وەبەنی کنانە لە نسلی قیداری کورری حضرتی اسماعیلە ٠

زورکەس لە مؤرخە معتبرەکان ئەلین ئەقوامی سامی کە لە (جزیرة العربا) بلاوبوبو نەوە تا حدودی عراقو شام هەرچەند لهجەو زمانیان جیاجیابو ئەما لەپاش دوسە حەفتە باش لەقسەی یەك حالی ئەبون وە مکالەمەیان پیکەوە ئەکرد ٠

لە عبارتی بعضیکیان وا استفادە ئەکریت کـــە لفظی « عەرب » بە دومەعنا استعمال کراوە : مەعنای مشهوری عبارتە لـــەم قومە کـــە ایستە بەزمانانی حجازو مصرو شامو یەمەن قسە ئەکەن ٠ مـــەعنای غیریمشهوری واسعترە ، وە هەمو ئەقوامی سامی دائەگریت ٠ خولاسە عەرب بەمعنایە ئەوقومەن کە مبدئی لغتو زبانیانلەسەر حروفی هجای عەرەبي ایستەبی ٠

بروینەوە بوســەر مطلبی خومان : حضـــرتی اسمعیل علیه السلام لە مکەدا نشأتی کرد وە خودا کردی بە پیغەمبەرو رەوانەی فەرمو بو سەر عەرەبی

حجازو ، له مكەدا وفاتی كرد ٠ قبری مباركی لـــه نزیكی كعبەدایه ٠

(درسی سیازدەهەم) بەحثی حضـرتی اسحاق علیه السلام :

ئەمذاته عالی درجاته كوری حضرتی ابراهیمه وه له ساره متولدبوه له خاكی فلسطین ٠ خودای تعالی كردی به پیغەمبەر بو سەر ئەوقومه كه له فلسطینا بون عمری سەدو هەشتا سال بووه ، قبری مباركی له (خلیل الرحمانه) له لای مرقدی حضرتی ابراهیم علیه السلام ٠

(درسی چواردەهەم) بەحثی حضرتی یعقوب علیه السـلام :

ئەمذاته مقدسه كوری حضرتی اسحق بوه ٠ له فلسطینا لەگەل (عیصوب)ی برایا بەجاری لەدایك بون ، كه گەوره بو لەگـــەلی جیگا له خاكی شـــاما سكونەتی بوه ، نتیجه به سواحلی بحرا عبوری كرد بو روم ، خاكی رومی كرد به وطنی خوی وه لـــه بەرەكەتی دعای باوكیەوه خودا كردی به پیغەمبەرو رەوانەی كرد بو سەر ئـەهلی (نجران) وه عددیكی زور له انبیاءو پادشایان له نسلی ئەو پەیدا بوون ٠

لفظی (اسرائیل) كه به زبانی عبری مـــەعنای (عبدالله)یه لەقەبی ئەو بوەو بەنی اسرائیل بـــەو نسبت ئەدرین ٠ گەلی زحمەتیشی توشبو له آخری

عمریا تشریفی رویشت بو مصر بو لای حضـــرتی یوسف وه له مصرا وفاتی کرد ، فقط لەسەر وصیتی خوی له پاش مردن جسدی مبارکی نقل کرا بو خاکی فلسطین وه لـــه (خلیل الرحمانا) لـــەلای مرقدی حضرتی ابراهیمو اسحاقی باوکی دفن کرا • وەهـا مشهوره عمری سەدوشەست سال بوه •

(درسی پانزەهەم) بەحثی حضرتی یوسف علیه السـلام :

ئەمذاته جوانو محبوبه کورری حضرتی یعقوبه • لەگەل (بنیامینی) برایا له دایکیکن وه باقی براکانی دایکیان‌جیا جیا بوه • حضرتی یوســـف زور عاقلو جوان بوه لەبەر ئەوه باوکی زوری خوش‌ئەویست ، لەمخسوســەوه براکانی حـــەزیان‌لی‌نەئەکردو بو فرسەت‌ئەگەرران بی‌فەوتینن ، تاروژی ئیز نیان لـــه باوکیان وەرگرتو بردیان بو سەیران بو صحرای کنعان • لەوی خستیانه چالەوەو حیوانیکیان بەسەر جلەکانیا سەربری ئیواره هاتنەوه دەستیان‌کرد به گریان وه کراســەکەیان هینایه خزمــەت باوکیانو وتیان : ئیمه له صحرادا صحبت‌مان ئەکرد غـافل بوین له یوسفو گورگ خواردی ، حضرتی یعقوب باوەری پی‌نەکردنو زور عاجزو محزون بو •

بو دوزینەوەی یوســف زور لـــه خودای تعالی ئەپاررایەوه • به تقدیری خودای تعالی پاش ئەوه که یوسفیان لـــه چالەکـــەدا بەجی‌هیشـــت کاروانی

هاتەسەر چالەکە پیاویکیان رویشت بو آو ، کـــە دولچەکەی داهیشتە خوارەوە یوسف رویشتە ناوی کە دولچەکەی هەلکیشا تەماشـــای کرد منداليكى زور جوانو نجیبی تیایە • ئەویش بە مەسروری هینای بو ناو کاروانیەکانو فروشتی بەچەند درهـــەمی ،

کە کاروانەکە گەیشتە (مصر) یوسفیان بـــرد بو بازار بی‌فروشن لە هەمو لایکەوە مشتری بوهات تا بە قیمتیکی زیاد فروشتیان بە (عزیزی مصـــر) • یوسف لە مالی عزیزا بەقەدرو عـــزت رای‌ئەبوارد • ژنی عزیزی مصر عاشق‌بو بە یوسفو ، هـــەرچی حیلەو تەلاشی کرد حضرتی یوسف مبالاتی پی‌نەکرد ،

لەبەر ئەمـــە ئەوژنە غضبی لی‌گرت وە ئەمری‌کرد بردیان بو حەبس‌خانە • مدتی حەوت‌سال لە حەبسا مایـــەوە • وە لەووەختەدا دوخزمەت‌کاری پادشـــای مصریش محبوس‌بون یەکی‌کیان خەوی بینی کـــە تری ئەگوشی وەشەراب دروست‌ئەکا بو پادشـــا • ئەوی‌تریان خەوی بینی کە سینیەکی پرلەنان وا بە

سەرسەریەوەوە طیر بەسەریا دائەبارنو ئەی‌خون • لەبەر ئەمە ئەم دوکەسە اعتقادی نەجابتو حکمتو معرفتیان بـــە یوســـف بو هاتن بو خزمـــەتی بو تەعبیری خەوەکەیان ، ئەویش فەرموی بە یەکەمیان : تەعەبیری خـــەوی تو ئەمەیە لە حبس‌خانە نەجاتت ئەبیتو ، ئەررویتەوە بوخزمەتی پاشا وەکو سابق لە خزمەتی‌یا بە حورمەت ئەبیت • فقط رجا ئەکـــەم

که رویشتی بو خزمەت پاشا فکری منت ببی وە عەرضی پاشا بکە بەلکو ئەمر بکا نەجاتم ببی ·

فەرموی بە شەخەصی دوهەم تەعەبیری خەوەکەت ئەمەیە ئەت کوژن و ئەت کەن بەدارا وە طیرو طیور گوشتەکەت ئەخون · پاش مدتی بەو نوعە کە یوسف فەرمو بوی اول یان نەجات دا وە رویشتەوە بو وظیفەی خوی لە خزمەتی پاشا · وە شەخەسی دوهەمیان

کوشت و کردیان بەدارا طیر خواردی ، لە پاش مدتی پادشای مصر خەویکی دی وای هاتە پیش چاو کە حەوت گای ضعیف و لاواز حەوت گای چاخ یان خوارد

وە حەوت گول گەنمی سەوز وە حەوت گول وشکی دی ، زور سەعی کرد کەسیکی دەست نەکەوت تەعبیریکی ئەم خەوەی بە

سورەتیکی مەعەقول پی بلیت · لەم وەختا ئەو خزمەت کارە کە لە حبس خانە نجاتی بوبو یوسفی کەوتەوە فکر وە پاشای حالی کرد شەخسیکی وەها

یوسف ناو لە حەبس خانەدایە مەگەر تەعەبیری ئەم خەوە ئەو بیانی بکات ، پاشا هەناردی یوسف یان

لە حەبس خانە هینادەرەوەو هاوردیان بو حضوری پاشا ، داوای تەعەبیری خەوەکەی لی کرد · یوسف فەرموی تەعەبیری ئەمەیە لەمەولا حەوت سال خوشی و

هەرزانی ئەبیت لە پاش ئەوە حەوت سالی تر دیت زور قەحت و گرانی پەیدا ئەبیت وە ئەگەر من بکەن بە

ئەمین‌داری مەخزنی ئەرزاق ئەزانم تدبیری ئەووضعە بکەم • کەپاشا مقداری فکرو ذکاوتی یوسف حالی بو کردی بە ئەمین‌داری خەزینەی خوی ، لە پاش مدتی ئەوەندە معاملاتی نەجیبانەی کردو رفتاری چاکی نشانی میللەتی مصردا • ئەهلی مصر بەسورتی عمومی محبت‌و رغبت‌یان پەیدا کرد بەیوسف ،

بەقضاو قدری خودا لەو وختا پادشای مصر وفاتی کرد • وەمیللەتی مصر یوسف‌یان کرد بە پاشای خویان • وە خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر بو سەر ئەو میللەتەو زور کەس ایمان‌یان پی‌هینا •

لەم‌اثنایەدا براکانی لەبەر گرانی‌و قاتی لە خاکی کەنعانەوە هاتن بو مصر بو ئەرزاق ، کە حضرتی یوسف خبردار بو ئەمری فەرمو بە خورایی هەر چەند ولاغیان پی‌بو باریان کرد لە ئەرزاق‌و ، هەرمەتاعیکیش‌یان‌هینابوو ، کە بیدەن بەقیمتی ئەرزاقەکە ، پی‌دانەوە وە فەرموی پی‌یان ئەم دفعە

کە هاتنەوە برائیکی باوکی‌تان هەیە لەگەل خوتان بی‌هینن ، کە هاتنەوە بو کەنعان ئەم موضوعەیان گیرایەوە بو حضرتی یعقوب ئیزنی پی‌دان کە (بنیامین) لەگەل خویان ببەن بو مصر • کە دفعەی دوهەم هاتن بو مصرو بنیامین‌یان لەگەل بو حضرتی یوسف چاوی‌پی‌کەوت وە بەچاو پیکەوتنی زور مەسروربو وە بە خسوسی بانگی کردو تی‌ی‌گەیاند کە تو برای منی وە من یوسفم ، ئەم جار کە

بارەکان‌یان بو تەواوکردن یوسف ئەمری فـــەرمو ئەو (مەنــە) کەدەغل‌یان پی‌تـــەپیرا خستیانە ناو بارەکـــەی (بنیامین) ، کە کەوتنــە ریی بو کنعان جاررچی بانگی کرد لە ئەهلی قافلەکە : مەنی عماری پاشا دزراوە ٠ ئـــەهلی قافلەکـــە ووتیان (خودا ئەیزانی) ایمە بو دزی نەهاتوین ٠ بین بارەکانمان

بگەررین مەنەکە لە باری هەرکەسیکدابو ئەوکەسە بگرن حبسی بکـــەن ، کـــە مأمورەکان گـــەرران مەنەکەیان لـــە بارەکـــەی (بنیامین) دەرهینا وە بنیامین‌یان حەبس کرد ٠ براکانی حضرتی یوســف لـــەم‌کارە زور متاثر بون وە رویان نەبو بـــەبی (بنیامین) برونەوە بو کنعان بو خزمەت حضـــرتی یعقوب ٠ لەبەر ئەمە رویشتن بو حضوری یوســـف

زور پاررانەوە کە (بنیامین) مرخص بکات ، ئەویش رحمی جولاوە خووی لی‌ئاشکرا کردن فەرموی : من یوسفم وە ئەمـــەیش (بنیامین)ی برامــە ئیوەیش هەرچی‌تان لەگەل من کرد گەردنتان آزادبی ، برون باوکم‌و دایکم‌و هەرچی ئەهل‌و عائلەتان هەیە بی‌هینن بومصر ، وە ئەم کراسەم ببـــەن بو باوکم بیهنی بەسەر چاوەکانیا چاك ئەبیتەوە ٠

ئەوانیش زور بەکیف‌خوشـــی گەررانـــەوە ، هیشا نەگەیشتبونە بـــەرەوە حضـــرتی یعقـــوب فەرموی ئەگەر باوەررم پی‌ئەکەن بینی یوسف ئیت بەسەرما ٠ کـــە گەیشتنە بەرەوە مژدەیان‌پی‌دا وە

کراسەکەیان نایە سەرچاوی فورا چاوی روشن بوەوە ، جا هەمویان رویشتن بو مصر وە بە دیداری یوسف شادبون ، لە پاش مدتی حضرتی یعقوب وفاتی کرد . لەپاش وفاتی ئەو حضرتی یوسف پاررایەوە لە خودای تعالی کە بەاسلامیتەوە بیمرینی، خودای تعالی دوعاکەی قبول فەرمو ئەویش لە عمری سەدو بیستساليبا وفاتی کرد وە لە مصرا دفن کران تا زمانی حضرتی موسی علیه السلام ئەو وەختە جسدی مبارکی یعقوبو یوسفی نقل کرد بو (خلیل الرحمان) لەوی دفنی کردن .

(درسی شازدەهەم) حضرتی ایوب علیه السلام :

ئەمذاتە صاحب برکاتە لە نسلی (عیصوی) کورری حضرتیاسحاقە . دایکی لە اولادی حضرتی (لوط)ە . وە عائلەکەی کچی (افرائیم) کورری حضرتی یوسفە . لە خاکی شاما تولدی بوو کەورەبو خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر وە روانەی فەرمو بو سەر ئەهلی « حوران » .

ئەمذاتە زور صاحب ثروتو دولتو جمالو جاه بو . تا خودای تعالی بو امتحانو تاقی کردنەوە هەموی لیسەندەوە ،مالەکەی روخان بەسەریانا غەیری عائلەکەی (رحمە) ناو هەمو ئەهلو اولادی فەوتان وە ثروتو دولتەکەیشی فەوتا تا فقیرو محتاجو بیکەس کەوت . وە ذاتی خویشی دووچارکرد بە علتو زەخم بەتەواوی اعضای زەخمداربو .

تا حەوت ساڵ بەم نوعە مایەوە ، لەم مدەتا غەیری رحمەی حرمی کەسی بەلاوە نەماوە کەس خزمەتی نەئەکردن • ئەوذاتە عالی‌صفاتە لەگەڵ ئەم هەمو زحمت‌و مصیبتانەدا سعات بە سعات زیاتر شکری خودای ئەکرد تا گەیشت بەدرجەیی کرم دایە دلی

وە زور بی‌صبرو قەرار بو ، ئەمجار لە خودای تعالی پاررایەوە فەرموی (ربّ انّي مسّني الضر وانت ارحم الراحمين) یا ربی بە راستی ضررو زحمت گەیشتوە پیم وە تویش لە هەمو صاحب‌رحمیك بەرحم‌تروە مهربانتری • ئینجا خودا رحمتی جولاوەو وحی بونارد کەوا نەجاتم‌دای وە لەشوینی خوتا پی‌بکوتە بەزەوی‌یا آویکی‌صاف‌و ساردو خوش

دیتەدەرەوە لی‌بخورەوە دلت فینك ئەبیتەوە وە ناساغی لە دەرونتا نامینی وە خویشتی پی‌بشو زەخمی بدەنت چاك ئەبیتەوە ، ئەویش لەسەر ئەمری خودای تعالی معاملەی کرد تا بەتەواوی شفای بوهات‌و نەجاتی‌بو ، وە اولادەمردوەکانی بوزیندو کردەوە • ئەوەندەی تریش أولادی پی‌داوە ، ثروت‌و مالی‌کی زوری بەسەرا رژان • مدتی بەم رفاهیت‌و خوشی‌یەمایەوە جا وفاتی‌کرد ، عمری نەوەدوسی‌ساڵ بوە قبری مبارکی لەشامە •

(درسی حەقدەهەم) حضرتی ذو الكفل عليه السلام :

ئەمذاتە عالی مقامە کورری حضرتی‌ایوبە ، ناوی

« بشیر » بوه ، لە زەمانی ئەوا جماعتی لە پیغەمبەرانی بنی اسرائیل لە دەستی ظلمی بعضی ظالمان فراریان کردو هاتن بولای حضـرتی بشیر علیه السـلام ، ئەویش بە جوانمەردی پەنای دان وە خزمەتی کردن وە بو بە کفیلی استراحتیان لەسەر ئەمە مشهوربو بە (ذو الکفل) یەعنی صاحب کفالت • ئەمذاتـە خوا کردی بە پیغەمبەر وە روانەی کرد بو سـەر قومیکی رومیلەشاما ، هـەمو ایمانیان پیهیناو ، زورجهادو غزایان لەگەلا کرد تا وفاتی کرد ، عمری نەوەدو پینجسال بوه •

(درسی هەژدەهەم) بحثی حضرتی شعیب علیه السـلام :

وا مشهورە ئەم ذاتە مبارکە لە نسـلی حضرتی ابراهیمی خلیلە • خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو روانەی کرد بو سەر ئەهلی (مدین) لە خاکیشـاما کە مشهورن بە (اصحاب الایکة) وە ئەو قەومـە رسمیان بوە لە کیشانەو پیوانەدا غشیو خیانتیان ئەکرد ، هەرچەند حضرتی شعیب علیه السلام منعی ئەکردن فائدەی نەبو ، لەسەر ئـەم وضعە خودای تعالی غضبی لیگرتن حضـرتی جبرئیلی مأمور کرد دەنگیکی بەهیبتی بەسریانا کرد ، لە اثری ئـەو صیحەو دەنگە هەمو فەوتان •

(درسی نوزدەهەم) حضرتی موسی علیه السلام :

ئەمذاتە صاحب مقامە کوری عمران وە لەنسـلی

(لاوی) کوری حضرتی یعقوبه ، وەختی کە تولدی بو دایکی بە الهامی خودای تعالی خستیە صندوقیکەوەو دای بەدەم آوی نیلەوە ، وەختی آوەکە گەیاندبویە نزیکی قصری فرعون خزمەتکاری صندوقەکەی گرتەوەو بردی بو مالی فرعون ، ئەوانیش کە سەری صندوقەکەیان لابرد تەماشایان کرد کورریکی جوانی تیایە کردیان بە کورری خویان ، هەردایەنیکیان بو ئەهینا شیری پی بدا شیرەکەی نەئەخوارد تا دایکی خویان بو هینا ، ئەوانیش بەصورتی دایانی تسلیمی دایکەکەی خویان کردو لەلای دایکی گەورە بو هەتا بالغ بو . لەمصر دەرچووو رویشت بو مدین بو خزمەتی حضرتی شعیب علیه السلام ، دەسال لە خزمەتی حضرتی شعیب دانیشت لە پاش دەساله کچی خوی بو نکاح کرد ، لە پاش مدتی لەگەل عائلەکەیا گەررایەوە بو مصر . لەریگادا لە طوری سینا خودای تعالی کردی بەپیغەمبەر وە کلامی خودای گەورەی بیستو تمنای کرد لە خودا هارونی برایشی کرد بە پیغەمبەر وە رەوانەی فەرمون بو سەر قبطیو بنی اسرائیل لە مصرا . کە رویشتنە مصرو اظهاری پیغەمبەری خویانیان کرد قسمی اعظم لە بنی اسرائیل ایمانیان پی هینا ، اما طائفەی قبطی کە اتباعی فرعون بون لەگەل فرعون انکاریان کرد وە داوای معجزەیان لی کرد ، خودای تعالی عصاکەی دەستی موسای

مأمورو مسخر کرد هەر وەختی حضـــرتی موســـی ئەیویست ئەبو بە (ئەژدەها) ، وە (یدی بیضای) شی پیدا یەعنی هەروەختی بیویستایە دەستی ئەکرد بەباخەلیا کە ئەیهینایەدەرەوە وەکو چرا شـــەوقی ئەدایـــەوە ٠

لەم خصوصەوە فرعونو جماعتی وزرا اتهامیان کردن بەسحربازی ٠ وە بو تحقیقی ئەمەسئلە لـــە میعادیکی معلوما ساحرەکانی مصریان کوکردەوە ٠ وە موسیو هارونیشیان حازر کرد ٠ ســـاحرەکان هـــەرچی سحریانزانی بەکاریانهیناو چـــەندماری ناباریان نشانی خلقەکە دا ٠ کە حضرتی موســـی بەئەمری خودا عصاکەی فریدا ٠ بو بە ئەژدەهاییکی وەها هەمو مارە سحریەکانی ئەوانی قوتدا ٠ لەبەر ئەمە ساحرەکان تیگەیشتن کە مسئلەی حضـــرتی موسی سحر نیە ، وە معجزەیە هەمو ایمانیانپیهینا ، لەسەر ئەم قضیەیە فرعون هەررەشەی کرد لـــە موسیو اتباعی موسی علیە الســـلام ٠ ئینجا خودای تعالی ئەمری فەرمو بە حضرتی موسی کە لە ئاخری شەوا خویو بنی اسرائیل برون بو سەر بحری نیل وە بە عصاکەی بدا لە نهری نیل بوبان ئەبی بە کولانی وشکو بپەررنەوە لەسەر ئەمئەمری خودایە حضرتی موسی خویو اتباعی رویشتن وە لە نیل پەررینەوە ٠ کە فرعون خبردار بو تعقیبی کردن وە بە مغروری ئەمری کرد بە لەشکرەکەی بکەونە شوینیانو بدەن

لەنیل ، کە رویشتنە ناوی آوەکەوەو چەند قدەمی رویشتن هەمویان غرق‌بون‌و ئەم‌عظمتە بەم نوعـــە فەوتا ، کە حضرتی موسایش پەرریەوە لە ئاوەکـــە خودای تعالی (تەوراتی) بو نازل کردو لە پاش مدەتی وفاتی کرد • لەم‌بەینا واقعاتی بی‌اخلاقی طائفـــەی بنی اسرائیل زور بو کە لە کتیبەدینیەکانا وە لـــە تواریخا بیان کراوە ، قصە لی‌کردن‌یان طولی هەیە • وا مشهورە حضرتی موسی سەدوبیست سال عمری بوەو لە مصـــرا دفن کراوەو زەمانی نبوتی ئەم‌ذاتـــە موافقـــی زەمـــانی فەرەیدون منوچهری ایرانـــی پیشدادی بوە واللە اعلم •

(درسی بیستەم) بحثی حضـــرتی هارون علیه السلام :

ئەم‌ذاتە مبارکە برای حضرتی موسی‌یە وە لـــە مصرا تولدی بوە ، خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو معاونی موسی لە گەیاندنی احکامی دینا • هەروەختی حضرتی موسی ئەررویشت بو کیوی طـــور هارونی برای لەناو قومەکەیا بەجی‌ئەهیشت وە پیش وفاتی حضرتی موسی وفاتی‌کرد •

(درسی بیست‌ویکەم) بحثی حضرتی یوشع علیه السلام :

ئەم ذاتە عالی همتە لە ئەقاربی حضرتی موسایە ، قسمیکی زوری حیاتی خوی لە خزمەت‌کرنی ئـــەوا صەرف‌کرد لە پاش وفاتی موسی خودای تعالی کردی

بـه پیغەمبەرو رەوانەی کرد بو سەر بنی اسرائیل ، شەرریکی زوری کرد لەگەل دوژمنانا • فتحی شاری ئەریحای کرد ، لە پاش موسی بە بیستو حەوت سال متوفی بو • ئەهلی سیەر ئەلێن عمری سەدو بیست سال بوە وە مدفنی لە کیوی (افرائیم)ە •

(درسی بیستودووەم) بحثی حضـرتی الیاس علیه السلام :

ئەمذاتە لەنسلی هارونە ، خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو ناردی بو سەر بنی اسرائیل لە زەمانیکا کە مشغولی بتپەرستیوە بەداخلاقی بون ، ئەمذاتە هەرجی سعیو تەلاشی کرد تأثیری نەبو ، لە ئەنجامدا لــە ناو قومەکەی دەرچو • لە بعضـــی ئەخبارەوە وادەرئەکەوی تا قیامەت بەرحیاتەو هـەمو سالیك دفعەیی لەمکەدا ملاقاتی حضرتی (خضر) علیه السلام ئەکات ئینجا لەیكتر جیائەبنەوە •

(درسی بیستوسیەم) بحثی حضرتی الیسع علیه الســلام :

ئەمذاتە مبارکە کورری (اخطوب) ناوە ، لــە وەختی خویا ایمانی هینا بە حضرتی الیاس وە لەپاش دەرچونی ئەو بو بە پیغەمبەر بو بنی اســرائیل وە ئەوانیش ایمانیان پیهینا وە زور احترامیان گرت تا متوفی بو •

(درسی بیستوچوارەم) بحثی حضرتی اشمویل علیه الســلام :

ئەمذاتە جلیلە لە نسلی حضرتی هارونە • لە وەختێکا بنی اسرائیل بە دەستی عمالقەوە گیرودە بوبونو زور ظلمیان لێئەکرا خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر وەروانەی کرد بو سەر بنی اسرائیل •

ئینجا ئەو قومە داوایان کرد لە اشمویل کە پادشایکیان بو تعیین بکا جهادیان پێبکا ، لەم وەختا خودای تعالی وحی کرد بو اشمویل کە پادشای بنی اسرائیل (طالوت) ناوە کە لە راستیدا پیاویکی داناو

بەهیبتو هیئت بو • بنی اسرائیل حکومەتیی ئەم ذاتەیان پێخوش نەبو چونکە لە اسرەیمالکە نەبو • لەبەر ئەمە داوای نشانەی سلطنتیان کرد ، حضرتی اشمویل لە خودای تعالی پاررایەوە کە نشانەیکیان پیشان بدا ، خودا وحی کرد بوی فەرموی نشانەی

سلطنتی طالوت ئەمەیە کە (تابوت) کەصندوقیکە لە داری شمشاد دروست کراوەو دەەز دریژو سیسێ سیگەزپان کە لەلای حضرتیموسی بو وە لە پاش وفاتی ئەو دوژمن بردبویان غیباً بی دخالتی ئەمان بیتەوە بولایان • واقعا ئەوەندەی پێنەچو بەتقدیری خودا کەوتەوە لای بنی اسرائیل • بەم وضعە زور مەسرور

بون وە تصدیقی حکومەتەکەیان کرد • لەپاش ئەمە طالوت بە موافقەی حضرتی اشمویلو بنی اسرائیل زور جهادیان کردو دوژمنیان لە خاکی خویان دەرکرد ، لەیکی لەوشەررانەدا داودی کورری ایشا (جالوت)ی کوشت کە پادشای عمالقە بو لەپاش ئەمە

اشمویل وفاتی کرد ٠

(درسی بیست‌و پینجه‌م) حضرتی داود علیه السلام :

ئه‌م‌ذاته به‌قیمته کورری ایشا وه له نسلی یهوذای کورری یعقوبه ٠ له‌زه‌مانی اشمویلا ، له خه‌لاتی کوشتنی جالوت‌دا ، طالوت کچی خوی پیدا ، وه له‌به‌ر ئه‌مه له سیاسه‌تی حربا زور ناجح بو روژ به‌روژ ترقی ئه‌کرد که طالوت وفاتی کرد بوبه پادشای بنی اسرائیل وه خودای تعالی کردیشی به پیغه‌مبه‌ر وه (زبوری) بو ره‌وانه کرد به‌لام‌ئه‌م کتیبه احکامی که‌متر بو زورتر موعظه‌و قصصی انبیاو اوضاعی پیشینان بو ٠ (لقمان)ی حکیم له‌زه‌مانی حضرتی داودا بو وه پورزای ئه‌وبوه ، اختلاف هه‌یه له نبوت‌یا ، به‌لام‌اصح ئه‌مه‌یه پیغه‌مبه‌ر نه‌بوه به‌لکو ذاتی‌کی مبارك‌و به‌حکمت‌و همت وه له ئه‌ولیای خودا بوه ٠ حضرتی داود له پاش چل سال نبوت‌و سلطنت له عمری سه‌دساله‌دا وفاتی کرد قبری مبارکی له‌شامه ٠

(درسی بیست‌و شه‌شه‌م) بحثی حضرتی سلیمان علیه السلام :

ئه‌م‌ذاته صاحب مقامه کورری حضرتی داوده ، هه‌ر له حیاتی باوکیا خودای تعالی کردی به پیغه‌مبه‌ر وه له پاش وفاتی باوکی له جیگایا دانیشت ٠ بیجگه

له نبوت سلطنت‌و مقامیکی زور گه‌وره‌ی بو ، خودای تعالی بای بو مسخر کردوه بو هه‌رجیگایه بچوایــــه خویو اتباعی هه‌ل‌ئه‌گرت ، تاقی به‌یانی ریگای مانگی وه تاقی ایواره ریگای مانگی ئه‌ی‌بردن ، له اصناف‌و انواعی طیرو حیواناتی وحشی اطاعت‌یان ئه‌کرد حتی جن مسخه‌ری بوبو ، وه لــه اشغالی شاقه وه لــــه جی‌به‌جی کردنی احتیاجاتی خویا خزمه‌تی پی‌ئه‌کردن، زورکاری عجیب‌و به ئه‌همیت‌یان بو کردوه • ئه‌م‌ذاته له ئه‌ولی سلطنت‌یه‌وه روی کرده خاکی ایران له شاری (اصطخرا) شیرازی قدیم‌دا مدتی اقامه‌تی کرد • وه له خاکی کوردوستانیشا دانیشتوه • تقریباً وه‌کو متواتره که له خاکی‌هه‌وشارا • وه له (تـــــه‌ختی سلیمان) له‌نزیکی مراغه‌دا اقامه‌تی بوه وه له‌پاشــا گه‌ررایه‌وه بو شام وه حکومه‌تی (سبأ)ی له یه‌مه‌ن استیلا کرد • لـــــه آخری عمریا مزگـــه‌وتی (بیت المقدسی) له فلسطینا بنا کرد له اثنای بنای ئـــــه‌و معبده‌دا وفاتی کـــرد • به‌لام‌به‌ســـــه‌ر عصاکه‌یه‌وه مایه‌وه تا ته‌واوبونی بناکه نه‌یان‌زانی وفاتی کردوه • وه‌ها مشهوره عمری په‌نجاو سه‌سال بوه ، تقریبا چل‌ســــال سلطنتی کردوه • له‌پاش وفاتی اولادو احفادی تاچوار پشت سلطنت‌یان کرد • به‌لام له‌آخرا حکومه‌تی بابل (بختنصر) به‌سه‌ریانا غلبه‌ی کرد ، بیت المقدسی ویران کرد • وه طائفه‌ی بنی اسرائیلی

بەحەبس‌و قتلی عام محو کردەوە ، یکەیکەیکیان نەبی کەس‌یان دەرنەچون ·

(درسی بیست‌و حەوتەم) بحثی حضرتی عزیر علیه السلام :

ئەم ذاتە صاحب عزتە لە نسلی حضرتی هارونە · وە لە مندالی‌یا بە اسیری بردیان بو بابل · لە پاش فوتی بختنصر کە ئەسیرەکان هەندیکیان نەجات‌یان بو ئەویش رویشتەوە بو شام لەریگادا کە گەیشتە ئەوشوینە کە مشهورە بە (دیرهرقل) لەقەراغی نهری فراتا لە ولاغەکەی دابەزی وە لە باغیکا کـــە لەوجیگادا هەبو بعضی هەنجیری چنی · وە ئەو موقعە کونەدی بو ، حضرتی عزیر لە روی تعجب‌و حیرتەوە ووتی آخو (چون خودای تعالی ئەمدی ویرانە آوەدان بکاتەوە ؟) لەویدا خودای تعالی بو دەرخستنی قدرتی خوی مراندی وە لە پاش سەدسال زیندوی کردەوە ·

سؤالی لی‌کرد چەند وەختیکە وای لەم جیگادا ؟ ئەویش عرضی کرد : ممکنە روژی یا نیوەروژی ببی · خودای تعالی فەرموی نەخیر ســـەدساله وای لـــەم جیگاداو مردوی وە فەرموی بروانە بو ئـەو ولاغەت چونی زیندو ئەکەمەوەو بروانە بوطعامەکەت چـون بەساغی‌و پاکی ماوەتەوە · ئینجا کردی بە پیغەمبەر بو سەر بقیەی بنی اســـرائیل · ئەمذاتە رویشتە ناویان لە شاما سکونتی کرد تا متوفی بو ·

(درسی بیستوهەشتەم) بحثی ذو القرنین :

ئەمذاتە وەها مشهورە ناوی اســکندر وە لقبی ذو القرنین وە شهرتی بەرومی بوە ، مؤرخین ئەلین لە خــاکی (یونان) نشــأت وە ترقی کرد • لەپاش تسخیری یونان قسمتیکی زوری لـــە مملکتی روم استیلا کرد تا مشهور بو بە اسکندری رومی ، لەپاش ئەمە روی کردەشامو عراقو ایران ئەمانەیشی داگیر کردو پادشای ایران (دارا) ناو بەدەستی ئەو فەوتا • ئینجـــا روی کردە خــاکی (روس) بەشی کی زوری لی گرتن وە لەجهتی شمالی شەرقیەوە سدیکی زور محکمی دروســـت کرد وە بەم ســـدە منعی قومی (یأجوجو مأجوج)ی کرد لە ظلمو دەس‌دریژی بەسەر نزیکانی خویانا • ئەماسکندرە شاری گەورەی زوری لە دنیادا کردەوە ، یەکیك لەوانە (اسکندریە) لـــە خاکی مصرو شاری « مروشاهجان » وە « مروروز » لە مملکتی ایرانا ئەو بنای کردون • زورکەس لـــە ئەهلی علــمو معرفت دائمـــا بەلایەوە بوە • موافقی ظاهری آیتی قرآن ئەمذاتە خودا پەرست بووە لەروی ارضا تطبیقی توحیدو عدالتی کردوە ، وە صـــحیح ئەمەیە کە پیغەمبەر نەبوە تەنها انســانیکی عاقلو عالمو عادل بوە وە لە ادارەی ئەموراتا زور بەکفایت بوە • بعضیکیش ئەلین ئەمذوالقرنینە کە لە قرآنا بحثی هەیە اسکندری رومی نی‌یەو ، ئەمذوالقرنینە

معاصری زەمانی حضرتی ابراهیمی خلیل بوە ٠

(درسی بیست‌ونوهەم) بحثی حضـرتی یونس علیه السلام :

ئەم‌ذاتە مشهورە بەیونسی کورری متی ٠ خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو رەوانەی فەرمو بو سـەر ئەهلی (نینوی) لە نزیك شاری (موصلی) ایستەدا ، مدتیکی زور بانگی کردن بو خودا پەرستی‌و ایمانیان پی نەهینا لە عاقبتا خودای تعالی وحی کرد بو حضرتی یونس ئەگەر ئەم قومە توبە نەکەن لــەم معصیت‌و طغیانەو ایمان نەهینن لــە فلان وەختا عذاب‌یان بوروانە ئەکەم ، حضرتی یونس علیه السـلام لــە میعادی عذابەکەدا لە ترسی غضبی خودای تعــالی لەشــــار دەرچو ٠ ئینجــا قەومەکە توبەیان‌کردو لەگوناهی خویان پەشیمان بونەوە ٠ لەبەرئەمــە خودای تعالی عذابەکەی بو نەناردن ٠ حضرتی یونس علیه السلام لەسەر ئەم تاخیری عذابە سەری خوی هەل گرت تا گەیشتە سەربحرو سواری کەشتی بو ، کــە مقداری رویشـــتن کەشتیەکــە راوەستا ٠ کەشتیەوانەکە ووتی تجربەمان کردوە هەر وەختی ئەم کەشتیە راوەستی ئەسبابی ئەوەیــە انسانی‌کی خراب یا بەندەییکی لــە آغا فرار کردوی تیایە ٠ لازمە قورعە بخەین بزانین ئەو شخصە کی‌یە بی‌خەینە بحرەکەوە سی‌دفعە قورعەیان خســت هەر بە ناوی

حضرتی یونســـەوە دەرچو لەبـــەر ئەمە خستیانە بحرەکەوە ، وە فوراً ماسیکی گەورە قوتیدا ٠

تا چەند شەوو روژی حضرتی یونس لە ســکی ماسیەکەدا مایەوەو زیندوبو ، لـــە وەختیکدا زور نارەحت بو دەستی کرد بە پاررانەوە لە خودای تعالی وە فەرموی « لا الـــه الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين » یەعنی خودایا هیچ کەسی نی‌یە بە راستی لایقی طاعتو عبادت بوکردن بی الا ذاتی‌تو وە اقرار ئەکەم بەمە کە لە هەمو ئەمرو ارادەئیکتا بی‌عیبی وە ایشت بی‌حکمتو مصلحت نی‌یە من بەراستی ظلمم لە خوم کرد کە سەری خـــومم هەل‌گرت ٠ ئینجا خودای تعالی لطفی فەرمو وە ئەمری کرد بەوماسیە هاتە قەراغی بحرەکەوە دەمی کردوە تا حضرتی یونس تەشریفی هاتەدەرەوە ، بەلام‌جســـدی مبارکی زور ضعیف بوبو وە بـــە حرارەتی سکی‌ماسیەکە وەکو سوتاوی لی‌هاتبو ، لەبەر ئەمە خودا بە قدرتی خـــوی داریکی کولەکەی فورا بو سەوزکردو حضرتی یونس لە سیبەریا بە استراحت دانیشت تا بدەنی خـــوی گرتەوە ، چونکە ئەو نوعە دارە میشی پیوەنانیشی وە انسان ئەتوانی استراحەتی لەبنا بکات ٠ ئینجا روی کردەوە (نینوی) وە رویشت بو لای قەومەکەی ٠

ئەمدفعە لەسەد هەزار کەس زیاتر ایمانیان پی‌هینا وە تا مدتی بـــە استراحتو طاعت دەوامیان‌کرد جا

حضرتی یونس علیه السلام وفاتی کردو لـه عینی جیگەدا دفن کرا • مشهوروەهایه نبوتی حضـرتی یونس له پاش سلطنتی اسکندری رومی وه له ئەیامی ملوك الطوائفا بوه •

(بیداریی) بعضی ئەهلی سیر ئەلین ئەو بحره که حضرتی یونس سواری کەشتی بو تیایا بحری روم بوه یەعنی بحری ابیضی متوسـط • ئەم رأیه هەرچەندە ممکنه فقط عادتاً دوره وه ظاهر وایه یا نهری فرات یا دجله بوبی بەلکو دجله نزیك تره وه ئەم دونهره له عەهدی قدیمدا کەشتی هەوائی هاتوچوی پیاکردوه • والله اعلم •

(درسی سی‌هەم بحثی حضرتی زکریا وه حضرتی یحیی علیهما السلام :

حضرتی زکریا له نسلی حضـرتی سلیمان بوه • باوکی ناوی (یوحیا) بوەو له شـاما لەدایك بوەو خودای تعالی کردی به پیغەمبەرو رەوانەی فـەرمو بو سەر بنی اسـرائیل تا عمری گەیشـت بـه سەدو بیست سال اولادی نەبو • ئینجا تمنای کرد له خودای تعالی کورریکی پی بدا ، خودا به لطف و مرحمت تمناکەی قبول کردوه له « ایشاع » ناوی عائلەی کـه پیرەژنیکی هەشتاساله بو کورریکی پی عطا کـرد ناویان نا (یحیی) • ئەم ذاته مقدسـەیش هەر لـه حیاتی باوکیا خودا کردی به پیغەمبەرو لەگەل باوکیا

مشغولی تبلیغاتی دین‌و تعلیم کردنی (تورات) بون له عصری ئه‌م‌دوذاته‌دا پادشاییکی بنی‌اسرائیل عاشقی برازایکی خوی بوبو ئه‌ی‌ویست ماره‌ی بکا ، ئه‌وانیش به حکمی شریعت منعیان ئه‌کردن ٠ له‌سه‌ر ئه‌م مسئله غضبییان گرت لی‌یان ٠ دایکی کچه‌که به‌حیله‌و سیاسه‌ت کاری‌کی کرد پادشا حضرتی یحیی‌ی کوشت‌وه حضرتی زکریاش له ترسی ئه‌م‌پادشا ظالمه فراری کرد ، چونکه له هه‌مولایه‌که‌وه به‌دوایا ده‌گه‌ران به ناچاری له قرولی داریکا خوی‌شارده‌وه ، که مأموره‌کان پی‌یان زانی داره‌که‌یان به‌مشارداهیناو حضرتی زکریایان له داره‌که‌دا کرد به دوپارچه‌وه ، به‌م‌غدره بی‌تامه ئه‌وذاته عالی صفاته له‌ناوبدا ٠ ئینجا مقابل به‌م جسارت‌و قساوته خودای تعالی غضبی‌لی‌گرتن وه پادشاییکی آگرپه‌رستی به‌سه‌ریانا مسلط کردو ئه‌م‌پادشایه کوشت‌و اتباعی فوتان‌و سه‌دو حه‌فتا هه‌زار که‌سی به دیلی بردن ٠

(درسی سی‌ویکه‌م) بحثی حضرتی عیسی علیه السلام :

ئه‌م‌ذاته صاحب همته کورری (مریم)ی کچی عمران له نسلی حضرتی هارونی برای حضرتی موسابوه ، به‌ینیان تقریباً هه‌زار سال بوه ٠ دایکی حضرتی مریم (حنه) خوشکی (ایشاعی) عائله‌ی حضرتی زکریایه ٠ (حنه) حامله بو وه زور مشتاقی

اولادبو ، لەبەر ئەمە نذری کرد لەسەر خوی ئەگەر
خودای تعالی کورریکی پیبدا بیکا بە خزمەتکاری
بیت المقدس · کە وضعی حملی بو قضـــاءً کچ بو ،
ئەویش زور متاسفانە غمی خوارد وە ناوی نا بـە
(مریم) دیسان لە سەر میلی خوی قراریدا بیکا بـە
خادمـــەی (بیت المقدس) بـە تقدیری خودای تعالی
هیشتا مریم مندال بو باوکو دایکی وفاتیان کرد ·
ئینجامقدسین بیت المقدس بو کفالتو بەخیوکردنی
مریم قورعەیان خست نتیجەقورعە بەناوی حضـــرتی
زکریاوە دەرچو ، لەبەر ئەمە وە بە واسطەی ئەوەوە
کە پوری مریم ایشاع ناو عائلەی حضـــرتی زکریابو
حضـــرتی زکریا بو بـــەکفیلی مریـــم ، موقعی کی
خصوصییان بوتعیین کرد تا تیایا دابنیشی هەر لـــە
زەمانی مندالییا چەند کراماتی لیدەرکەوت ، چـــەند
دفعە زکریا تەماشای حجرەکەی ئەکرد طعامو میوەی
لەزیزی ئەبینی ، کە لی ئەپرسی ئەمەت لەکویبوە ؟
ئەیووت : خودای تعـــالی بـــوی ناردووم · واقعـــاً
لەغیبەوە رزقی بو ئەهات · کە گەورەبو دەستی کرد
بە خزمەتکردنی بیتالمقدس · روژی بو ایشی خوی
رویشتبوە خەلوەتیکەوە حضرتی جبرئیل علیه السلام
بەئەمری خودای تعالی لە صورتی انسانیکا خوی بـە
حضـــرتی مریم نشاندا · کە حضـــرتی مریـــم
چاوی پی کـــەوت متأثرانـــە استعاذەی کردو زور

لەنظریا دشوارو نامناسب بو انسانیکی بیگانە لـە خلوتیکی وەهــادا خوی پی‌نشان بدا ٠ لـــە اثری استعاذەو تأثرەکــەی مریمەوە حضـرتی جبرئیل هاتەقسە وە فەرموی : من مأمورم لە لایەنی خودای

تعالی بو ئەمە کورریکی جوان‌و صاحب‌مقامت بدەمی ، مریم فەرموی عجبا چون قابله من اولادم ببیت والحال شــوم نەکردرە ؟ جبرئیل فـــەرموی تقدیری خودا وەهایە وە خودا لەسەر هەموشتی‌کا قدرتی هەیە ،

لەووەختا فوی‌کرد بە حضرتی مریما فوراً بـەوفوە حاملەبو ، وە وەختی وضعی حملی‌هات‌و ژانەســك گرتی مریم بە ئەسفو تأثیریکی فوق العادەوە لـــە

بیت المقدس دەرچو بو ناو باغی کە لەونزیکانەدا بو وە رویشتنـەژیر سیبری دارخورمایك وە لـــەویا حضرتی عیسی تولدی بو ٠

ئەمژنە عفیفە لە وضعی خــوی زور محجوب بو ووتی خوزگایە من هەر نەبومایە یا خود بەرلەم‌حالە بمردمایە ، ایستە من چی‌بکەم وەکی برروام پی‌ئەکا

کە ئەم مندالە فقط بە قدرتی خودای تعالی بی‌واسطەی باوك پەیدا بوە ٠ لەمقسە وغەمەدا بو حضرتی عیسی لەژیرداوینەیا بانگی لی‌کردو عەرضی کرد : دایە هیچ

عاجزو متأثر مەبە جاری ئەو لقە دارخورمایە راکیشە بولای خوت ایستە خورمای پی‌ئەگات‌و دائەکـەوی بەســـەرتا وە لەبـــەر دەمیشتا کانی‌کی خـوش

پەیدائـــەبی ، خورما بخو وە آوی شیرین بخورەوە وە هەرکەسی پرسی ئەم مندالەچییە تی‌ی‌بگەیینە کـــە بەروژوم لەسەرخوم نذر کردوە قسە ناکەم ، چونکە لەوزەمانەدا هەرکەسی روژوی نذر بکردایە تا نهایتی روژوەکەی قسەیشی نەئەکرد ·

حضرتی مریم لقە دارخورماکەی راکیشـــا فورا خورمای گرت وە داباری بەسەریا وە آویش لەلای پەیدا بو ، بە چاوپی‌کەوتنی ئەم وضعە مقداری حالی اهون بوەوە· لە پاش ئەمە عیسای هەل‌گرت‌و هاتەوە بو ناو قومەکەی ، کە قومەکەی عیسایان بینی زور بەاستنکارەوە پرسی‌یان‌لی‌ی ووتیان ئەی مریم ئـــەم منداله چییە ، وە ئەمە چە وضعیکە خو تو نە باوکت‌و نە دایکت اخلاقی خراپیان نەبوە ؟ ئەویش اشارەتی کرد بو عیسی : کە لەم کوررە بپرسن ، ئەوانیش بە تعجبەوە ووتیان چون قسە ئەکریت لەگەل مندالی‌کی وەهادا · لەم‌اثنایەدا عیسی علیه السلام هاتەقسەو (فەرموی من عبدی خودام وە خوا بە فضلی خـــوی کتیبـــی پی‌داووم وە کردومی بـــە پیغەمبەر وە لـــە هەرجیگایی ببم بە برکتم وە باعثی برکتی ئـــەو جیگایەم وە خودای تعالی ئەمری پی‌کردووم بە نویژو زەکات تازیندو بم لە ارضاو کردومی بە انسانیکی چاک‌و اخلاقم لەگەل دایکم چاکە) · کە ئەم قسانەی فەرمو قەومەکە بون بەدو فرقە بعضیکیان باوەرریان

کرد بەمە کە عیسی بە محضی قدرتو ایجادی خــودا وە بی واســطەی باووك پــــەیدا بوە وە پیغەمبەری خودایە ، وە مریم لەهەموو توهمەتی مەحفووظە • بعضیکیشیان انکاریان کرد وە لە حقیقتو انصافو عقل لایاندا •

حضرتی عیسی گەورە بو خودای تعالی (انجیل)ی بو رەوانە فەرمو ، ئەویش دەستی کرد بە تبلیغاتی احکامو اموراتی دین ، وە بو اثباتی نبوتی لە نظری عالەما خودای تعالی چەند معجزەی گــــەورەی پیدا :

مردوی زیندو ئەکردەوە • کویرو کەچەلو بەلەکی خوش ئـــەکردەوە • وە دوازدە کەس لە خواصـــی اصحابی بون کە مشهورن بە (حواری) یەعنی رفیقی خالصن ، ئەمجماعتە لەسەر دستوراتی حضـــرتی عیسی مشغولی تبلیغاتی دینی عیسی بون •

بەرامبــەر بەم هەمو معجزاتو برکاتە ظاهرە یهود لەســــەر قاعدەو اصـــولە عادیەکەی خویان دەستیان کـــرد بە افســــادو اخلالو عنادو انکارو مکابرەیان لەگەل عیســـیو اتباعەکەیا ئـــەکردو بەدەستیاری حکومتەکەیان بەرهەلستی نشرو رواجی دینی حضرتی عیسییان کردو ، لە نتیجەدا اتفاقیان کرد بیکوژن ، دەکەسیان هــاتن عیسایان گرتو ، ویستیان بیبەن بیکەن بەدارا خودای تعالی حضرتی عیسای لە ناویانا لابردو بردی بو آسمانو صورتو سیمای عیسای خستە سەر یەکی لەو دەکەســــەو

ئەوشخصـــەیان بردو کوشتیان ، لە عاقبتا کـــە رفیقەکەی خویـان دیار نـــەبو تأملیان کرد لـــە کوژراوەکە حالی بون ئـــەم کوژراوە رفیقەکـــەی خویانەو عیسی نی‌یە ، بەلام‌تازە چی‌بکەن عیسی لـــە آرادا نەماوەو نازانن چی‌لی‌هاتوە • موافقی ظاهری آیت خودای تعالی عیســـای بردوە بو آســمان ، وە موافقی حدیثی صحیح لە آخری زەمانا لە آسمان دینە خوارەوە بو سەرزەوی‌و مدتی لەشاما اقامت ئەکاو لەسەر نهجی شریعتی اسلامی رفتارو معاملە ئەکات‌و لە مدینەی منورەدا متوفی ئەبیت •

لەپاش رفعی حضرتی عیسی یهود کەوتنە هەولی لەناوبردنی آثاری دینەکەی وە اصولی دینەکەی نەما، وە هەندی لە اتباعەکەی لەبەر تضیق‌و اذیت‌دانیان بلاوبونەوە • مشهورە دی‌ی(هورین) لە ناحیـــەی میدان تابعی قضـای خانقین بـــە ناوی (حوارییین) ناوبراوە وە لە زمانی کوردی‌دا بوە بـــە (هورین) حتی لـــە بعضی ئەهلی کشـــف لەعهدی حضـــرتی شیخ المشائخ عمر ضیاءالدین قدس سره بیسراوە کە لەوحوارییینەی لەو موقعەدا بە (مکاشفە) بینیوە •

لـــەپاش‌رفعی عیســـی علیه السلام لـــە اثری افسادات‌و اخلالاتی‌یهودا انجیلی صحیح لەسەر زەویا نەماوە ، دەستی تحریف‌و تبدیل برایە توراتیشەوە ، روژبەروژ دنیا بـــە تاریکی جهل‌و وحشـــت‌و آدابی

غیرمشروعه داگیر ئەگرا بە نوعی لە هەمو نقطەییکی جزیرة العربا بت‌پرستی‌و دین‌و آیینی خرافیە دائر بو وە ئەم‌وضعە تقریباً پینجسەدسال‌و کسور دوامی کــرد • ئینجا دنیـــا زور محتاج بو بـــە آفتاییکی عالم‌تاب‌و چرایکی شعلەوەر کە هەمو گوشەییکی‌دنیا

روناك بکا تەوە ، بەم مناسبەوە خودای تعالی روژی طلعت‌و سیمای باصفای حضرتی (محمد المصطفی)ی ـ صلی الله علیه وسلم ـ لە افقی شرقی‌وە لـــەدنیا آشکرا کرد •

(درسی سی‌ودوهەم) حضـــرتی محمد المصطفی ـ صلی الله علیه وسلم ـ لە پیش نبوتا :

ئەم‌ذاتـــە عالی‌درجاتــە ، وە ئەم‌ســـەروەرە سەرئەفرازە ، وە ئەم‌شـــافعی روژی نیـــازە ناوی مبـــارکی محمد (ص) کـــورری عبداللهیە • عبدالله کـــورری عبدالمطلبە ، عبدالمطلب کـــورری هاشمە ، هاشـــم کورری عبدالمنافە ، دایکی ناوی آمینەیە ، آمینە کچی وهبە ، وهب کورری عبدمنافە ، عبدمناف کورری زهریە •

اجدادی ئەم‌ذاتە لە عەربی حجازو لە طائفـــەی قریش‌و لە نسلی قیداری کورری حضرتی اسماعیلن • ئەم سلسلە عالیە لە آدمـــەوە تا خاتم هـــەمو خودا پەرست‌بوون • وە « آزەر » باوکی حضرتی ابراهیم نەبو بەلکو مامی بوە فقط چونکی بە مندالی حضرتی ابراهیم لەلای ئەو بوە پی‌ی‌ووتوە بابە •

حضرتی فخری عالم (ص) پینجسەدو حەفتا سال لە پاش میلادی عیسی لە وەرزی بەهارا لە روژی بیستەمی نیسانی رومی لە وەختی طلوعی فجرا ریکەوتی دوازدهەمی ربیع‌الاول لە روژی دوشەنبەدا تولدی بوە ٠

خودای تعالی بە لطفی خوی بو دامەزراننی بناغەی شرافتی ئەو لە شەوی تولدی ئەوا چەند فەرمانیکی گەورەو علاماتیکی بەقیمتی نشانی ئەهلی عالمدا ٠ ایوانی سلطنتی کسرای لەت کرد ، چوارده طاقی داکەوت ، آگری مجوسیت کە هەزار سال بو لە خاکی فارس‌دا ئەگررا کوژانیەوە ، وە آوی بحری طبریە روچو ووشك‌بو ٠ ئەمذاتە دومانگ لە پیش تولدیا باوکی لە سفری تجارەتا متوفی بو ، ئینجا کە تولدی بو اول کەسی کە شیری پیداوە بیجگە لە والدەی ثویبەی جاریەی ابو لهب بو ٠ لەپاش مدتی (حلیمە)ی سعدیە هات بو مکەی مکرمە وە بە صورتی دایەنی وەری گرت‌و بردی بوقبیلەی (بنی سعد) تا نهایتی مدتی شیرخواردن شیری پیدا ئینجا هاوردیانەوە بو مکە بو مالی (عبدالمطلب)ی باپیرەی ، وە لە عمری شەش‌سالی‌دا لەگەل والدەی مطهرەی آمینە رویشت بو مدینەی منورە بو دیدەنی خالەکانی ، کەلەوسەرەوە هاتنەوەو گەیشتنە (أبواء) ، والدەی نەخوش کەوت‌و وفاتی کرد ٠ وە لە عمری هەشت‌سالی‌دا بو کە عبدالمطلبی باپیریشی وفاتی کرد ، وە لەسەر وصیتی

ئەو لەلای مامی کە (أبو طالب)ە دانیشت • لە عمری دوانزە سالی‌یا لەگەل ابو طالبی مامی رویشت بو مملکتی شام • کە گەیشتنە شاری (بصری) لەسەر اشارەی (بحیرای) راهب گەررانەوە بو مکە • وە لە عمری هەژدە سالی‌دا لەگەل (زبیر)ی مامی سفری کرد بو مملکتی یەمەن‌و هاتەوە • لە عمری بیست‌وچوار سالی‌یا بو بە وکیلی (خدیجە)و رویشت بو مملکتی شام بو تجارت ، کە گەیشتە بصری لەسەر اشارەی (نسطورا)ی راهب هەر لە بصرادا معاملەی کردو گەررایەوە بو مکە • ئینجا (خدیجە)ی کچی خویلد کە لە اشرافی مکە بو نکاحی کرد وە لەسەر حالەتی عزت‌و رفاەو شرف پیکەوە رایان‌ئەبوارد •

(درەسی سی‌ی‌وسی‌یەم) بحثی حضرتی فخری عالم (ص) لە أول أوضاعی نبوتی‌یەوە تا وەختی هجرت ، یەعنی رویشتنی لە مکەوە بو مدینە زادهما الله شرفاً •

ئەهلی سیرت‌و تواریخی اسلامی ئەلین : حضرت (ص) لە عمری سی‌ی‌و پینج سالی‌یا میلی خلوت‌و عبادت‌و طاعەتی پەیدا کرد ، وە لەم تاریخەوە لە هەمو سالیکا مانگی ئەررویشتە غاری حراء وە بو دوزینەوەی صانعیکی صاحب قدرت‌و عظمت تفکری ئەکردەوە ، ئەیزانی کە وضعی بت‌پەرستی خرافات‌و جهالتە ، وە ئەیویست کە بەشەر لەم‌تاریکی وحشتە نەجات بدا • کە سالی (چل) هاتە پیشەوە علامات‌و

نشانەی نبوتی دەرکەوت وە انشراحی دڵرو ناکیکی فوق‌العادەی بو پەیدا بو ، حتی شەش مانگ لەپیش تەواو بونی ئەم سالا هــەر خەویکی ئەبینی وەکو روشنایی روژ ئەهاتەدی ٠ لە ســەری چل‌ساڵەدا روژی لە غاری (حراء) دا بە رسمی سابقی دانیشتبو کوتوپرر حضــرتی جبرئیلی ئــەمین علیه السلام کــە ملائکەیکە لەچوار ملائکە مقربەکان وە ئەمینی وحی بوە لە طرفی ذاتی خودای تعالی‌وە بو لای پیغەمبەران علیهم السلام ، بە ئەمری خوادای تعالی هات بولای حضرت (ص) وە چــەند ئایەتی لە قرآن بەســەرا خویندەوە ، لەم تاریخەوە تا سی‌سال وحی بو نەهات ، لە سالی چل‌و سی‌دا روژی لە غاری حراوە ئەهاتەوە بو مکە لە ریگەدا بو دەنگی حضرتی جبرئیلی بیست وە خوی پی‌نشاندا ٠ لە دوای ئەمە پەی‌دەرپەی آیتی بو ئەهاورد وە ئەمری پی‌کرا کە هەمو بەشەر بانگ بکا بو توحیدو خواناسین ٠ یەکەیەکەو دودو ئەهلی مکەو اطراف ئەهاتن ایمانیان ئەهیناو موسولمان ئەبون ٠ طبقەی اول لەوانە کە مسلمان بون حضرتی ابو بکری صدیق ، حضرتی علی ، زیدی کورری حارثە ، بلالی حەبەشی ، خدیجەی عائلەی ، ام الفضل حرەمی حضرتی عباس‌و اسمای کچی حضرتی ابوبکر بون ٠

طبقەی دوهەم حضــرتی عثمان‌و زبیری کورری عوام‌و عبدالرحمانی کورری عوف‌و سعدی کورری ئەبی وقاص‌و طلحــەی کورری عبدالله‌و ابوعبیدەی

کــــورری جــراحو ابو ســــلمەو ارقمی مخزومیو عثمانی کورری مظعون لەگـــەل دوبرایا عبداللە وە قدامە ، وە عبیدەی کورری حارث وە سعیدی کورری زید ، وە فاطمەی کچی خطابو حضرتی عمری کورری

خطاب بون • لەپاش مسلمان بوونی حضــرتی عمری کورریخطاب (ض) ئینجا دەنگی اسلامیت بە مکەو اطرافا شهرتی وەرگرتو عەربە مشرکەکان دەستیان کرد بە اذیتدانی اصحابەکانی پیغەمبەر (ص) لەبەر ئەمە حضرت (ص) ئەمری پیفەرمون برون بو مملکتی حبشە بو لای (نجاشی) پاشای حبشستان • قســمی اعظمیــان هجرتیان کردو رویشــتن بو حبشە ، وە لەواقعا (نجاشی) زور بەشرافت وە جوانمەردی جیگای

پیدانو اکرامو حرمتی گرتن • ئەمە أول هەنگاو بو لە شهرتسـاندنی اسلامیت لــە خاکی خارجەدا • مشرکەکان زور متأثرو نارەحت بون ، لەناو خویانا قراریاندا مادام ابوطالب کومەكو یارمەتی حضــرت بدا هەمو بەجاری تەرکی معاملەو تجارتو دوستیی

طائفەی بنیهاشمو بنی مطلب بکەن • ئینجا لەبــەر ئەمە ابو طالب بەراستی نصرتو مساعدەی حضرتی ئەکرد ، مشرکەکان قرارەکەی خویان دابەست وە بنو هاشم وە بنو مطلب بە مجبوری لە شاری مکە دەرچون وە لــە جیگایــە لەونزیکا کە مشـــهورە بە (شعبی عبدالمطلب) مانەوە تا سیسال ئەم مقاطعەیە دوامی کرد ، ئینجا بعضی لە اصلاحخواهانی عەرەب کەوتنە

بینەوەو ئەم دوطائفەیانە هیناو بو شاری مکه ، که هاتنەوە مکه لەم تأریخا که نوسال لە نبوت رائەبورد سورەتی (والنجم) نازل بو ، که حضرتی فخری عالم (ص) ئەم سورەتەی خویندەوە بەسەر عەرەبەکاناو ، گەیشتە آیتی سجدە لە آخریەوە هەمویان لە هیبتی ئەوآیەتە ســـجدەیان بـرد ، مهاجرەکانی حبشــە ئەمحادثەیانە بیست وا حالی بون که مکەیی مسلمان بوون لەبەر اشتیاقی وطن هەمو هاتنەوە بو مکه ٠ که گەیشتنە بەرەوەوە وضعیتیان چاك نەبینی نکرار رویشتنەوە بو حبشە ٠ لەپاش ئەمە که سالیدەهەم هاتە پیشەوە ابوطالب وفاتی کردو سیروژ لە پاش ئەو حضرتی خدیجەش وفاتی کرد ٠ حضرت (ص) لەم اوضاعە زور متأثر بو ، وە تشریفی رویشت بو شاری طائف ، مدتی مانگی لە طائفا دعوتی ئەو ملتەی ئەکرد بو اسلامیت قبولیان نەکرد ٠ ئینجا تشریفی لە طائف دەرچو بو مکه ٠ که لە طائف هاتە دەرەوە حضـرتی جبرائیل نازل بو وە عرضی کرد خودای تعالی سلامت لیئەکا وە ئەمری فەرموە که من مطیعی تو بم ئەگـەر ئەفەرموی با شاری طائف ویران بکەم ، حضرت (ص) فەرموی نەخیر رازی نیم چونکی ئەم قومە بی معرفت وە نەزانن بەلکو لە نسلی ئەمانە انسانی بە معرفتو عاقل پەیدابی ٠ که حضرت (ص) تشریفی گەیشتەوە مکه رویشتە پــەنای (مطعمی کورری عدی) که واقعا ئینسانیکی بەغیرتو شرافت بو ٠

(درسی سی‌ی‌وچوارەم) بحثی هجرت کردنی حضرت (ص) لە مکەوە بومەدینە :

لەپاش وفاتی ابوطالبو خدیجەی عائلەی کەوتە سەر فکری دەرچون لە مکە ٠ ئینجا هەمو سالی لە وەختی حجدا کە قبایلی عەرەب ئەهاتن بو طوافی (کعبة‌الله) حضرت ئەررویشتە ناویان وە دعوتی ئەکردن بو مسلمان بون وە داوای نصرتو مساعدەو جیگەی اقامتی لی‌ئەکردن ٠ لەسالی پەنجاویکدا تشریفی رویشت بو ناو حجاجی مدینەیی ، حەوت کەسیان مسلمان بون ٠

هەر لەم‌سالەدا لە بیستو حەوتی مانگی رجبا خودای تعالی سەربەرزی کرد بە رتبەی (معراج) ٠ بە نەصصی آیت ثابتە کە لە شەویکا لە مکەوە گەیاندیە مسجدالاقصی کە عیبارەتە لە بیت‌المقدس لە شاری (قدس) ٠ وە بە حدیثی صحیح ثابتە کە لە بیت المقدسەوە لە عینی شەوا بەجسمو جسدی مبارکی عروجی پی‌کرا بو ژوری هەمو آسمانەکانو خطابو کلامی ذاتی خودای تعالی‌ی بیستو پینج فرضەی نویژی لەسەر خویو امتی واجب کرد ٠ هەر لەوشەوەدا تشریفی هاتەوە بو مکەی مکرمە ٠ لە سالی پەنجاو دودا لە موسمی حج رویشتەوە بو ناو حجاجی مدینە ٠ پینج کەسی تر لەگەل حەوت شخصەکەی سالی پیشو هاتن ایمانیان هینا ٠ وە لە سالی پەنجاو سی‌دا لە موسمی حجا جماعتیکی زور لە

مدینەیی هاتن ایمانیان هینا وە وعدەی نصــرتو کومكیان دا بە حضرت (ص) وە رجایان لی کرد کــە تشریفی بروا بو مدینە ، کە ئەم جماعتە گەررانەوە بو مدینە اســـلامیت لە مدینـــەو اطرافی مدینەدا بلاوبوەوەو رغبتیکی زوریان پەیدا کرد لە قبولکردنی دینی اسلام • کە کافرانی مکە لەم وضــعە خبردار بون کەوتنە خطرەوە لە قوتی حضرت(ص)وە قراریان هاتە سەر تدبیری مدافعەی ئـەمذاتە وە لەشـــەوا رویشتن بو مالی حضرت (ص) بەقصدی کوشتنی ، حضرتی جبرئیل بە ئەمری خودای تعالی زو خبری دا بە حضرت (ص) ئەویش تشریفی لەمال هاتە دەرەوە ، ملاحظەی فـــەرمو جماعتی وان لەدرگای مالەکــەدا ئەویش اولی سورتی (یسن)ی خویند بە مشتی خولا وە وەشانی بە رویانا بە قدرتی خودای تعالی هــەمو بەرچاویان تاریك بو تا حضرت (ص) لەوآرادا دەرچو وە رویشـــت بو مالی (ابو بکری صـــدیق) خودای لی راضی بی • ئینجا پیکەوە هەستان لەمکە چونــە دەرەوەو تشریفیان بردە (غاری ثور) خویان پەنادا • جا کە کافرەکان رویشتنە مالەوە گەرران حضرتیان نەبینی بەنائامیدی هاتنەدەرەوە وەکەوتنە تعقیباتەوە بە هەمو لاییکا حتی لە شار دەرچون وە رویان کردە غارەکە لەویا ابوبکری صدیق خەوفی پیدا کرد کە کافرەکان بیان دوزنەوە ، حضرت (ص) فەرموی هیچ مەترســە خودای تعـالی لەگەلمانـــە ئەمانپاریزی ،

لەموەختــا بو محافظـــه ئەمذاتانه خــودای تعــالی (عنكبوت) جولايی كەرەی نارد درگای غارەكەی تەنی وه كوتريكيشی نارد له درگای غارەكەدا هيلانـــەی كــرد ، كــه كافران هاتنـــه لای دەرگای غارەكــه ئـــەموضعەيان چاوپی كـــەوت مأيوس بـــون وه

گەررانەوه ٠ خولاسه له پاش سیروژ حضـرت (ص) لەگەل ابوبكری صديقا كەوتنه ريگه بو مدينـــەی منوره ٠ كافرەكانی مكه چونكه ئەيانزانی كه حضرت (ص) ئەروا بو مدينه وعدەی سیوشتريان دا بـــه (سراقەی بن مالك) بروا لـــه ريگادا بيانگريت ٠

ئـــەويش رويشت به شــوينيانا كه نزيكيان بووه هەررەشەی لی كردن ٠ حضـرت (ص) لایلی كردەوه بەخويو وشترەكەيەوه رويشتنه خوارەوه بەزەوی‌يا ، سراقه كــه ئەمەی بەســـەراهات زور پاررايەوه تا ئەجاتی بو ، تكرار خەيالی كرد ئەم روچونه لەبـــەر زوریرملی موقعەكەيەو تەكانی‌دا بروا بيان گريت

دوباره حضرت (ص) لایلی كردەوه وەكو جاری پيشو خويو وشترەكه روچونەوه بەزەوی‌يا ٠ ديسان سراقه پاررايەوه تا نـــەجاتی بو ، ديسانهەلەتی بردەوه حضرتيش (ص) لایلی كردەوەوه رويشتنەوەخوارەوه بەزەوی‌يا ئينجا حضرت (ص) فەرموی ئەیســراقه خيالی عبث مكەوه ايمان بهينه مژدەبيت امتی من غلبه ئەكــەنو تاجو لباسی كسری له غەنيمەتدا ئەگرنو ئەدريت بەتو ٠ ئينجا سراقه قناعتی كردو گەررايەوه

بو مكـــەو معـــذرتی كردو وتی‌پی‌یان نەگەیشتم ٠ حضرت (ص) لەگەل ابوبكری صـــدیقا رویشتن تا گەیشتن بە (قباء) كە شوینیكە لە نزیكی مدینەی منورە ، لەوی دانیشتن‌و بیست‌ودو روژ اقامت‌یان كرد جا تشریفی ریكەوت بو شاری مدینەو طائفەی (أوس‌وخزرج) پیشـــوازیەكی زور بەشـــەرف‌و اهمیت‌یان لی‌كرد وە لە خزمەت‌یا واردی مدینـــەی منورە بـــون ٠ حضـــرت (ص) لـــە مالی ابوأیوبی انصاری‌دا دابەزی وە لەوی سكونەتی كرد ٠ لەپاش حەوت مانگ عەرەسەییكی كری مزگەوتیكی عالی‌و چەند هودە خانـــوی تیاكردەوە ٠ ئـــەمجار ناردی بەشوین عائلـــەی خوی‌و حضـــرتی ابوبكرا هاتن بو مدینەی منورە ٠ ئینجا اصحابەكانیش كە لە مكەوە هجرت‌یان كرد بو بو مملكتی حبشە هەمو هاتن بو مدینە وە بە شادی‌و فرح كەوتنە ترتیباتی تبلیغی دینی پیروزی اسلام ٠ انصاری مدینە زور معاونت‌و مساعدەیان بە مهاجرەكان نشان‌دا ، حتی ئەگـــەر حضـــرت (ص) منعی نەكردنایە ئەیان‌ویســـت ژنی خویان طلاق بدەن بو ئەمە مهاجرە بی‌ژنەكان نكاح‌یان بكەن وە بە اتفاق‌و برایەتیكی راست حاضـــر بون بو خزمەت‌كردنی حضرت (ص) ٠ وە دەستیان‌كرد بە جهادو محاربەكردن لەگەل دوژمنانی اسلام‌دا، با براو خزمی خوشیان بونایە ٠ بە یـــەك دلی‌و اخلاص لـــە مدتیكی كەما زور پیشكەوتن وە لە مدتی دەسالا كە

حضرت (ص) لە مدینـــەدا مایەوەو بەرحیات بوە ، بیستوحەوت حەربی بەاهمیتیان لەگــەل کافرانا کرد . لە «نو»حربیانا حضرت (ص) . نفسی مقدسی خوی حاضر بو .

مهمترینی ئەم حربانە حەربی (بدر)و (حنین) بوو . خاکی حجازو یەمەنیان بەتەواوی فتح کرد . لە سالی هەشتی هجریدا شاری مکەی مکرمەی فتح کــرد . وە لە سالی دەهەمی هجری لەگەل سەدوچوار هەزار کەس لە اصحابی کرام (ض) تشریفی رویشت حجی کعبة اللەی کرد . کە لەم سفرە گەررایەوە لە ریگەدا زوروعظو نصیحتی دینیو اجتماعی بو فەرمون ، لە پاش ئەم سفری حجە کە مشهورە بە (حجة الوداع) بەمدتی سیمانگ لە دوازدەی ربیع‌الاولا وەفاتی کرد. وە لە حجرەی حضرتی عایشـــەدا دفن کرا ، عمری مبارکی شەستو سی سال بو .

ئەمذاتە عالیە لە عصری خویا هەمو تبلیغاتیکی فەرمو وە قرآنی شریف کە خـودای تعالی لــە مدەی بیستوسیسالدا بە واسطەی جبرئیلی امینەوە بوی رەوانە کردو عبارتە لە شەش هەزارو شەشسەدو شەستو شەش آیت لەگـــەل سنتی قولیو عملیو تقریریدا یــەعنی فەرمایشاتی مبارکی ، یا ئـــەو رەفتارو کردارە کە بالذات خوی کردویەتی وە یا خود کەســـی فەرمانو رەفتاری یا قســەییکی کردبی وە حضـرت (ص) آگادار بوبی وە بـــەبی مانع انکاری

نەفەرموبی • ئەم مجموعەی بەجی هیشــت بو امتی
کە رەفتاری پی بکەن • وە لە وەختی وفاتیا سـەدو
چواردە هەزار کەس لە اصحابی کرام موجود بوون
وە چواردە هەزار کــەس نویژی جنازەی مقدس یان
کردوە • ئـــەم اصحابانە کە خودای تعالی اختیاری
فەرمون بو رەفاقەتی خوشەویستی خوی لـە دوای
انبیای کرام لە هەمو کەس چاکتر بوون وە خودای
تعالی لە قرآنا زور مدحو ثنای فەرموون، بە چاکترینی
امتی پیغەمبەرانی داناونو بە امتی وسـطو عدلی
ژماردون ، وە بە آمر بـە چاکەو ناهی لـــە خراپەی
تعـریف کردون وە فەرمویەتی ئـەم قومـە خوفو
مبالات یان نی یە بە لومەی هیچ کەس لە خصوصـی
اطاعـەی خودای تعالی ، وە لەبینی خویانا نـەرمو
بەرحمو شفقتن ، وە لە سەر دوژمنانی دین بەقوتو
هیبتو شدتن ، مژدەی داوە کە ئەم قومە لە خودای
خویان رازین وە خودا لەوان رازیە •

ئینجا ملاحظە بکەن گروهی خودا وەها تعریف یان
بکاتو تأریخی صـــحیحی اســـلامو غیرە مناقبو
مفاخریان نقل بکات • معلومە اصولو فروعی دینــی
خویان باش محافظە ئەکـــەن وە لە اعمـــالو اخلاقو
رەفتارا صاحب امتیازی فوق العادەن ، کەوابو لازمە
هەمو مسلمانی بە ادبو احترام تەماشایان بکات وە
لە وەختی ناوبردنیانا داوای رضاو رحمتی خودای
تعالی یان بو بکـــات • رضـــوان الله علیهم وعلینا

ببركاتهم اجمعين ٠

(درسی سی‌ی‌و پینجه‌م) بحثی خلیفه‌ی‌اول له چوار خلیفه‌ی حضرت (ص) ورضی الله عنهم ٠ (ابو بکری صدیق) (ض) :

ئه‌م‌ذاته پاك‌مشـــر به عالی‌حسبه ناوی عبدالله‌یه ، کنیه‌ی ابوبکره ، لقبی صدیقه ، باوکی ناوی عثمانه ، کنیه‌ی ابوقحافه‌یه ، دایکی ناوی سلمی‌یه کنیـــه‌ی ام الخیره له عـــه‌ربی مکه وه له طائفه‌ی حضـــرتی فخری‌عالمه (ص) ٠ له باپیره‌ی شه‌شه‌ما که (مره)ی کورری کعبه ئه‌گات به حضرت (ص) ٠ ئه‌م‌ذاتـــه اول‌کسیك بو تصدیق‌و باوه‌ری کرد وه ایمانی هینا به حضـــرت (ص) وه قطعا لـــه آدابی زه‌مانی جاهلیتا متاثر نه‌بوه و خوی پیوه نه‌گرتوه ٠

حیات‌و مال‌و جاهی خوی له ریگه‌ی اســـلامیتا صرف کردوه ٠ حضرت (ص) لـــه نه‌خوشینی وفاتیا کردی به امام بو اصحابه‌و هه‌مو له پشتیه‌وه نویژیان ئه‌کرد حتی روژی حضـــرت بعضـــی افاقه‌ی بوبو ، تشـــریفی له وه‌ختی نویژا رویشـــت بو مزگه‌وت له‌ووه‌ختا حضرتی ابوبکر حسی کرد به هاتنی ویستی بیته دواوه ٠ حضرت (ص) اشاره‌ی فه‌رمو به‌مه کـــه له‌سه‌ر وظیفه‌ی خوی دوام‌بکات ٠ که حضرت متوفی بو به‌ر له دفن‌کردن هه‌مو اصحابه‌ی کرام مهاجرین‌و انصار له ساباتی طائفه‌ی بنی ساعده‌دا گرد بونه‌وه بو دانانی خلیفه وه به اتفاقی هه‌مولایه بیعتیان کرد

به ابو بکری صدیق (ض) • له پاش ئه‌مه ابو بکر تشریفی هه‌ستا خطبه‌یێکی خویندەوه ، منهجی ره‌فتاری خوی پی نشان‌دان • خولاسه‌ی مضمونه‌که‌ی دو نقطه‌ی جوهری بو • نقطه‌ی اول تشجیعی اصحاب له‌سه‌ر خوداپه‌رستی وه قوت‌و دیانت ، نقطه‌ی دوهه‌م ئه‌مه بو که من خوم له ایوه به‌چاکتر نازانم وه ایستە ایوه منتان‌کردوه به گه‌وره‌ی خوتان که‌وایه دائماً ملاحظه بکه‌ن ئه‌گه‌ر ایشی چاکم کرد معاونت‌و مساعده‌م بکه‌ن ، ئه‌گه‌ر ایشی خرابم کرد ارشادم بکه‌ن وه بم‌گیرنه‌وه بو سه‌ر منهجی استقامت • به‌م‌خطبه‌یه هیزو توانایه‌کی به‌رزی خسته ناو ریزی موسولمانانه‌وه که هه‌مو به‌یه‌ك‌دل‌و یه‌ك روح بو به‌رزی دینی مقدسی اسلام بکوشن وه سعی‌بکه‌ن بو پیش‌خستنی •

ئه‌م‌ذاته عالیه (مع الاسف) دوسال‌و سی‌مانگ له‌دوای حضرت (ص) ژیا ، به‌لام گه‌لی فه‌رمانی زور مهمی کرد ، ئه‌ول : ئه‌وجیشه که حضرت (ص) له حیاتی خویا ریکی خست‌بو بو روم به ریاستی «اسامه»ی کورری زیدو له‌به‌ر نه‌خوشین‌و وفاتی نه‌رویشتبون ، ابوبکری صدیق ناردنی واقعاً رویشتن‌و به‌منصوری گه‌ررانه‌وه • دوهه‌م : ئه‌واعرابه بده‌وی‌یانه گه عصیان‌یان کرد وه حقوقی بیت المال‌یان نه‌ئه‌دا تسخیری کردن وه مجبوری کردن به‌اطاعت •

سی‌هه‌م : خالدی بن‌ولیدی نارد بو سه‌ر طلیحه‌ی اسدی وه بو سه‌ر «بنی تمیم» تفرقه‌ی کردن ٠ چوارەم له‌شکری کرد بو سه‌ر مسیلمه کذاب له یمامه ، وه هه‌ر چه‌ند تبعه‌و قومیکی به‌قوت‌و شوکتی بو فوتاندنی ، له‌م حه‌ربا مسیلمه‌ی کذاب به ده‌ستی (وحشی) ناو کوژرا ٠

پینجه‌م : به مشورت کردن له‌گه‌ل عمر بن الخطاب‌و زیدی‌بن ثابت وه بعضی له کباری اصحابه قرآنی گردکرده‌وه عمومی له (جلدی مدبوغ) پیستی ده‌باغ‌کراو نوسینه‌وه چونکی وه‌ختی خوی له‌به‌ر ته‌بونی اسباب بعضیکی له له‌وح وه بعضیکی له‌سه‌ر ایسکی ساف به‌م‌نوعه نوسرابوه‌وه ، وه معرّض بوو بو په‌ریشانی‌و فه‌وتان ئه‌ویش حافظانی قرآن‌و کاتبانی زه‌مانی سعادتی احضار کرد (علی رؤوس الاشهاد) هه‌موی نوسی‌یه‌وه ، به کتابتی زیدی بن ثابت که عالمیکی مهم وه کاتبیکی به کفایت‌و امانت بو له کاتبه‌کانی حضرت (ص) خودا جزایان بداته‌وه ٠

شه‌شه‌م : خالدی بن‌ولیدی نارد بو عراق (حیره‌وانبار)ی فه‌تح کرد ٠ حه‌وته‌م له‌شکری هه‌نارد بو یه‌مه‌ن بو سه‌ر (اسودعنسی) هه‌شته‌م له‌شکری نارد بو (بحرین) ٠ نوهه‌م له‌شکری ریك خست بو شام به‌ریاستی ابوعبیده‌ی بن جراح ، هیشتا ئه‌م‌له‌شکره له شاما بو خالدی بن ولیدی له عراقه‌وه هه‌نارد بو معاونت‌یان له شام‌و ابوعبیده‌ی عه‌زل‌کرد

وه خالدی کرد به آمری لەشـــکر • لەماثنایەدا لـــه بیســــتو دوی مانگی جمــادی الاولی لـــه عمری شەستوسیدا متوفی بو وه له حجرەی سعادتا دفن کرا (ض) •

(درسی سـی‌و شەشەم) خلیفـەی دوهـەم عمر الفاروق (ض) :

ئەمذاتــه صاحب‌شهامته ناوی عمرو کنیـــەی ابو حفصه ، باوکی ناوی خطابه دایکی ناوی حنتمەیه وه له باپیرەی حەوتمدا (لؤی) ئەگات به حضرت (ص) • حضرتی ابوبکر له نەخوشینی وفاتیا بانگی کرد وه به حضـــوری جمــاعتی له اصـــحابی کرام عهدی خلافت‌نامەی بونوسی وه لـــه پاش وفاتی ابوبکری صدیق هەمو بیعتیان پی‌کرد ، وه مدتی دەســالو شەش مانگ خلافتی کرد ، وه له عهدی خـــویا زور اســـلامی بەرز کردەوه • حەزرەتی عمر انسانیکی بـــەغیرتو عزیزنفسو فکرساف بوه ، لـــه حیاتی حضرتا (ص) له کباری مشورت‌پی‌کروان بوه •

له هەژده رووداودا هەرچون فکرو رأی نشانداوه آیت لەسەر موافقەی نازل بوه ، وه له مدەی خلافتیا تاریخی هجری دامەزران بو مبدئی حساب • قاضی له محاکمدا دانا ، دفتری مرتزقەی گرت ، حســـابی وارداتو صـــادراتی حکومـــەتی اســـلامیەی راگرت عراقو شامو مصری فتح کرد ، بلادی کوردوستانو ارمنستانو قفقازیەی استیلاء کرد ، قسمیکی مهم له

لەغەرب‌و جنوبی ایرانی فەتح کرد • ئینجا لە اثـری طعنـی ابولؤلؤەی ناپاکـەوە شـهید بو ، لە روژی بیست‌و شەشی ذی‌الحجە لـە عمری شەست‌وسی‌دا وفاتی کرد وە لە حجرەی سعادتا دفن‌کرا (ض) •

(درسی‌سی‌وحەوتەم) خلیفـەی سـی‌هەم عثمان ذی‌النورین (ض) :

ئەم‌ذاتە صاحب حیاو ایمان‌و احسانە ناوی عثمانە لقبی (ذی‌النورین)ە ، باوکی ناوی عفانـە ، دایکی ناوی (اروی)یە لە باپیرەی سی‌هـەم‌دا کە عبدالمنافە ئەگات بە حضرت (ص) • حضـرتی عمر (ض) کـە زخم‌دار بو وسعت‌و طاقتی تعیینی خلیفەی نەما فقط مسئلەکـەی بە (شوری) لەبینی شەش کەس لـە اصحابی کرام : علي ، عثمان ، طلحە ، زبیر ، سعد بن ابی وقاص ، عبدالرحمن بن عوف دانا •

لە پاش وفاتی حضرتی عمر ئەم‌ذاتانە حضـرتی عثمانیان تعیین کرد وە هەمو اصحاب بیعتیان پی‌کرد چونکـە زۆر خزمـەتی بەدەنی‌و مالی بـەدینی ئیسلام‌کردبوو لە حیاتی حضرتا (ص) حتی حضرت (ص) لە دوای ئەمە کە حضرتی عثمان بیری رومـەی سەند بە هەزار دینار بو اصحاب وە لەشکری مشهور بە (جیش العسرە)ی بەصرفی مالی خوی معاونت کرد ، فەرموی (اشتری الجنة مرتین عثمان) یەعنی دودفعە عثمان بە صـرفی مال لـە ریگای خوادا بەهەشتی کری •

ئەمذاتە لە ایامی خلافتا اعمالی بەقیمتی کرد زور مملکت لەوانـــە کە لــە پاش وفاتی حضـرتی عمر عصیان یان کرد گرتنیەوە ، جزائــری (قبرص) وە (جرید)و (رودس)ی لە بحری ابیضی متوسطا گرت وە زور جیگای لە ئەفەریقادا فتح کردو فتحی مملکتی عجمی تەواو کرد ٠

وە لەبەر ئەمـــە کە (قرآنی عظیم) بە محفوظی بمینیتەوەو اختلافــی تیا پـــەیدا نەبی لـــە پاش مشورت کردن بە اصـــحاب لجنەییکی پیکەوەنا وە حضرتی علي کوری ابو طالبی کرد بەرئیس ٠ لەژیر اطلاعی ئەمانە حەوت نسخەیان لە قرآن نوسیەوە ، یەکی کیان کە مشهورە بەمصحفی امام لە مدینـــەی منورەدا هیشتەوە باقیەکەیان نارد بو مکە ٠ شام ٠ کوفـــە ٠ بصـــرە ٠ بحرین ٠ یەمــەن ، تا مسلمانان نسخەیان لی بنوسنەوە ٠ حضرتی علي (ض) شکری ئەم فەرمانە بەقیمەتەی کردو فەرموی ئەگەر رئیسی اسلام بومایە زوتر ئەمایشەم ئەکرد ٠ حضرتی عثمان لە پاش ئەمە کە مدەی دوازدە سالی الا چـــەند روژی خلافـــەتی کرد لـــە عمری هەشتاودوسالیا لـــە هەژدەهەمی ذی‌الحجەدا بە شهیدی لە دنیا دەرچو وە لــە مقبرەی جنــة البقیعدا لە مدینـــەی منورە دفن کرا (ض) ٠

(درسی سی‌و هەشتەم) خلیفــەی چوارەم علي کوری أبو طالب (ض) :

ئەمذاتە مقدسە ناوی علی وە کنیەی ابوتراب وە لقبی اسداللە یە • باوکی ناوی عبدالمنافە وە مشهورە بە ابوطالب دایکی ناوی فاطمەیە • لەپاش وفاتی حضرتی عثمان اصحابەی کرام بیعتیان پی کرد • ئەمذاتە لەگەڵ ئەمە کە شەخصیکی عالمو عالیهمت وە شجیعو بەغیرتو سخاوت بو وە امل ئەکرا وەکو آثاری گەورەی بو لە حیاتی حضرتا (ص) لە زەمانی خلافتی خویا نتائجی حسنەو اعمالی بە قیمتی ببی ، بەلام مع الأسف غوغای داخلیە میدانی نەدا وە لەدواییدا بە دەستی انسانیکی شقاوت کردار لە طائفەی بنی‌مراد شهیدکرا ، وەختی صبح لە شاری کوفەدا لەسالی چلی هجری لە عمری شەستو سی‌سالیداو لە کوفەدا دفن کرا • مدتی خلافەتی چوار سالو نو مانگ بو •

لە پاش وفاتی حضرتی علی ئەهلی حلو عقد بەیعەتیان کرد بە حضرتی حەسەنی کوڕی ، وە شەش مانگ خلافەتی کرد ، فقط لە نتیجەدا بو خاطری اصلاحی عالمی اسلامی تنازلی کرد لەخلافەت وە تسلیمی کرد بە حضرتی معاویە ، بەم پینج شخصە مدەی خلافەت گەیشت بە سی‌سالوەکو حضرت (ص) بیانی فەرموبو •

(درسی سی‌و نوهەم) بەحثی باقیەکان ئەکات لە (عەشەرەی مبشرە) :

دیارە چوار لەودەیە چوار خەلیفەکان بوون • پینجەم (طلحة) ئەم ذاتە مشهورە بە طلحةالخیر

وه طلحة الفياض ، باوكی ناوی عبدالله‌یه ٠ له باپیره‌ی شه‌شه‌میا كه ناوی (مره) بوه ئه‌گات به حضرت (ص) وه له‌پیش هجرت‌دا له مكه مسلمان بوو له‌گه‌ل اصحابه‌كانا هجرتی كرد بو مملكتی حه‌به‌شه ، وه له حه‌ربی (احدا) فدائی حضرت بو وه‌كو په‌روانه به‌ده‌وری حضرتا (ص) ئه‌گه‌ررا وه مدافعه‌ی دوژمنه‌كانی ئه‌كرد ، له‌واثنایه‌دا شمشیریكیان داهیناوه بو حضرت (ص) ئه‌و ده‌ستی دایه به‌ری له‌م‌خسوسه‌وه ئه‌و ده‌سته‌ی شه‌ل‌بوو ٠

وه له‌پاش هاتنه‌وه‌ی له حه‌به‌شه‌وه بو مدینه‌ی منوره حضرت (ص) عقدی برایه‌تی له‌بینی ئه‌وو سعدی بن ئه‌بی وقاصا به‌ست ٠ له مانگی جمادی الاولی له تاریخی سی‌ی‌وشه‌شی هجری‌دا له عمری شه‌ست‌و چوار سالیا له بصره شهید كرا ٠ مقبره‌ی مباركی له بصره‌یه ٠

مشهوره ئه‌م‌ذاته مباركه له پاش سی‌سال له وفاتیه‌وه رویشته خه‌وی بعضی اقاربی خوی شكاتی ته‌رری قبره‌كه‌ی كرد ٠ كه قبره‌كه‌یان هه‌ل‌دایه‌وه راست‌بوو ته‌رربو له‌به‌ر ئه‌مه له‌وقبره نقل‌یان كرد وه به‌ده‌نی مباركی ساغ‌و سلیم بو وه‌كو ئه‌وسعاته كه وفاتی كردبو ٠ خودای تعالی له‌وو له باقی اصحابه‌كان راضی بی هه‌مویان ٠

شه‌شه‌م (زبیر)ه ئه‌م ذاته كورری عوام بوه وه له باپیره‌ی چواره‌می حضرتا كه ناوی (قصی) بوه نسبی

ئەگات بە حضرت ، دایکی صفیەی کچی عبدالمطلبو پوری حضرت (ص) بوە • زبیر لە فداکارانی حضرت بوە لە حەربی احد وە حەربی خندقدا حضرت زور تعریفو ثنای فەرموە ، لە سالی سیوشەشی هجری لە عمری شەستو چوار سالیدا لە نزیکی بصرەدا شهید کراوە ، وە قبری لەوی معروفو مشهور وە زیارت گاهی مسلمانانە •

حەوتەم (ابوعبیدە) (ض) ئەمذاتە کورری عبداللەی کورری عامری ملقب بەجراح بوە ، لە (فهر)ا کە با پیرەی دەهەمینی حضرتە نسبی ئەگات بەحضرت (ص) : ئەمذاتە لە مکەدا لە ئەوائلی اسلامیتەوە مسلمان بو وە لە معتبرانی اصحابی حضرت بوە • حضرت (ص) فەرمویەتی لە امتی هەمو پیغەمبەری کا پیاویکی زور ئەمین بوە وە ئەمینی ئەم امتی منەیش ابو عبیدەیە ، لە غەزای بدرو غەزای احدا حازر بوە • وەختی کە لە هیزی پەیکانی دوشمنەوە (زریو خودە) رویشت بەروی مبارکی حضرتا (ص) ابوعبیدە بەددان ئەوزرییەی دەرهینا ، لە اثری ئەم زحمتەوە ددانی پیشوی دەرهات • لە سالی هەژدەی هجری لە عمری حەفتاو سیدا لە شاما بەطاعونی مشهور بە (طاعوونیعمواس) متوفی بو • قبری مبارکی لە (سلع) مشهورو معلومە (ض) •

هەشتەم «سعد» ئەمذاتە کورری مالکی مشهور

به ئه‌بی‌وقاصه ، له باپیره‌ی حه‌وته‌می حضرتا کـــه ناوی کعب بوه نسبیان ئه‌گات به‌یه‌ك • حضــرتی سعد له اوائلی اســـلامیته‌وه مسلمان بو ، وه لـــه معتبرانی اصحابی حضرت بوه‌و مستجاب الدعوه بوه هه‌ر دوعاییکی بکردایه قبول ئه‌بو ، له فنی تیره‌ندازیا ماهربوه ، زور حه‌رب‌و فتوحانی له اسلاما هه‌یه ، له‌سالی پــــه‌نجاو پینجی هجری له عمری حــــه‌فتاو سی‌سالی‌دا له (عقیق) که موقعیکه له نزیکی مدینه‌ی منوره‌دا متوفی بو • قبری مبارکی له مدینه‌یه •

نوهه‌م (سعید) ئه‌م‌ذاته کورری زیدو له باپیره‌ی حه‌وته‌ما ئه‌گات به حضرت وه له اوائلی نشأتی اسلاما مسلان بووه‌وحازر بوه له حه‌ربه‌کانا، له سالی په‌نجاو یکی هجری له عمری حه‌فتاو چوار سالی‌دا له مه‌دینه‌ی منوره‌دا متوفی بو ، مه‌رقدی مبارکی له مدینه‌یه •

ده‌هه‌م : (عبدالرحمن بن عوف) ئه‌م ذاته کورری عــوف کورری عبد عوف بوه له باپیره‌ی پینجــه‌می حضرتا (ص) نسبیان به‌یه‌ك ئـــه‌گات ، له اوائلی اسلاما مسلمان بوه‌و صـــاحبی ثروت‌و مالیکی فوق العاده بو • به‌م‌ماله‌ی زور خزمه‌تی به اسلام کردوه له حه‌ربه‌کانا حازر بوه ، له سالی سی‌ی‌ودوی هجری له عمری حه‌فتاوپینج‌دا له مدینه‌ی منوره متوفی بو • مه‌رقه‌دی مبارکی له مدینه‌یه (ض) اجمعین •

ئه‌م ده‌که‌سه ناویان هــــه‌یه له دوشعری فارسی‌دا بویادگار ئه‌یان نوسین :

دەکەس کــــە مبشرند میــدان
بوبکرو عمـــر علي‌و عثمـــان

طلحەاست‌و زبیر ، ابو عبیـــدە
سعداست‌و سعید ، عبدالرحمان

(درسی‌چلهەم) بحثی امامانی مجتهدین ئەکا :

ئەم‌امامانە شەشەن ، چواریان لە فروعی دینـا اجتهادیان کردوە وە دوان‌یان لە اصولی دینا ، یەعنی مسائلی اعتقادیە • ئـەوچوار امامە کـە لـە فروعا اجتهادیان کردوە امام ابوحنیفە ، امام مالك ، امام شافعی ، امام احمد بوون • وە ئەو دو امامە کە لــە اصولا اجتهادیان کردوە : شیخ ابوالحسنی اشعری وەشیخ‌ابومنصوری ماتریدی‌یە • امام ابو حنیفـــە (ض) ناوی نعمانە باوکی ثابت وە لە کوفە لە تاریخی هـــەشتای هجری‌دا لــــە دایك بوە ، وە لــــە تاریخی‌سەدو پەنجاەدا وفاتی کرد • عمری حـــەفتا ســـال‌بوە ، مرقدی مبارکی لە بەغدایە • • • خودای لی‌راضی بی •

امام مالك (ض) ناوی مالك ، باوکی ناوی انس بوە ، لە مدینـــەدا لە تاریخی نەوەدی هجری لـــە دایك‌بوەو لە سەدو حەفتاو نوی هجریدا لە مدینـــە وفاتی‌کرد ، وە عمری نەوەدسال بوە وە مرقدی لـــە مدینەی منورەیە • خودای لی راضی بی •

امام‌شـــافعی (ض) نـــاوی محمدە باوکـــی ناوی

ادریسه ، له باپیره‌ی سی‌هه‌می حضرتا (ص) نسبی ئه‌گات به حضرت (ص) ، له تاریخی سه‌دو په‌نجای هجری‌دا له غه‌زه ، له‌دایك بوه ، له تاریخی دوسه‌دو چوارا متوفی بوه ، عمری مبارکی په‌نجاو چوار سال بوه ، مرقدی مبارکی له قاهره‌ی مصره (ض) ٠

امام احمد : ئه‌م‌ذاته کوړری حنبل وه له طائفه‌ی بنی‌شیبانه ، لـه تاریخی سه‌دوشه‌ستو چواری هجری‌دا متولد بوه ، له تاریخی دوسه‌دو چل‌ویه‌کا متوفی بوه ، مرقدی مبارکی له به‌غدایه ٠ (ض) ٠

ئیمامی اشعری ناوی‌علی‌یه ، کنیه‌ی ابو الحسنه ، مشهوره به اشعری له جدی نوهه‌ما ئه‌گات به ابوموسی‌ی اشعری صحابی مشهور ، له تاریخی «٢٧٠»ی هجری‌دا له‌بصره متولدبوه وه له تاریخی «٣٠٣» متوفی‌بوه ، قبری مبارکی له به‌غدایه ٠

ئیمامی‌ماتریدی ناوی محمده ، کنیه‌ی ابومنصوره مشهوره به ماتریدی چونکه له‌ماترید که موقعیکه نزیکی شاری سمرقند ٠ له تاریخی ٣٣٢ هجری متوفی بوه ، قبری مباره‌کی‌له شاری سمرقنده ٠

ئه‌م‌امامانه له‌سه‌ر حق‌و هدایتن وه مذهبیان موافقی کتاب‌و سنته وه‌هه‌ر که‌س تقلیدی یه‌کی له‌و چواره بکا لـه فروعا وه تقلیدی یه‌کی لـه‌م‌دو امامه‌ی دواییانه بکاله اعتقادا ئه‌وه ئه‌هلی نه‌جاته ،

خودا نەجاتمان بـدا بەلطفو مرحمتو استقامتمان بی بدا لەسەر ریگەی شریعتی محمد المصطفی (ص) ٠

سبحان ربك ، رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین ٠

سیشـەمە دوانزەی مانگی شـەعبانی سـالی

١٣٥٨ی کوچی ـ بیارە ـ هەلەبجە ـ سلیمانیە

٤

چل چرای ئیسلام

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله العليم الخلاق ، والصلاة والسـلام على سيدنا محمد المتمم لمكارم الاخلاق ، وعلى اله وصحبه وكل من جاهد لنصر الدين والاتفاق ٠

لەپاش پیش کەش کردنی (حمدو ثناو صـلاةو سلام) عەرزم ئەمەیە لەبەر ئەمە کە حەزرەتی محمد (ص) فەرمویەتی : هەر موسولمانێ چل حدیث لـه حدیثەکانی من لەبەر بکاوە بێگەیێنی بە موسولمانان شەفاعەتی بۆ ئەکـەم لە قیامـەتدا ، وەدووبارە فەرمویـەتی خوای گـەورە ناردومی بۆ ئـەوەی خۆورەوشتی جوان لە دنیادا تەواو بکەم ، چل حدیثم لە حدیثەکانی خوورەووشت هـەڵبژارد ، وەبەپێی ریوشوین معنام بیان کردن وە تفصیلمدان ، وە لەبەر ئەوەی کـە مەولانای جامی ـ خوا لیی خوش بی ـ لەسەر هەر حدیثی لەوانە ، دوشعری فارسی داناوە ، منیش دووبارە دووشعرم بە زوبانی کوردی نوسی ، تا مندالانی موسولمان ، لە بەریان بکەن ، وە دلیان بە نوری معنای ئەوحدیثانە رونالک ببیتەوە ، وە ئـەم دەفتەرە موبارەکەم ناوناوە چل حدیثی پیغەمبـەر (ص) یا « چل چرای اسلام » وعلى الله التوكل وبـه الاعتصـام ٠

حدیثی یەکـەم

(خیر الناس انفعهم للناس)

یعنی : چاکترین ئادەمیزاد کــەسیکە قازانجی زوتـــر بی بۆ ئادەمـــیزاد ، جا وەســـیلەی قازانج گەیاندن بــە ئادەمیزاد چوارشتە ، یەکــەم لەش : پیویستە انسانی موسوڵمان هەر خذمەتیکی بۆ بگونجی بەلەشی خوی لەگــەڵ موسوڵمان بیکا ، وەکو خزمەتو دەرمان کردنی نەخۆش ، دەس گرتنی کوێر ، شارەزایی کردنی غەریب ، ئاوونان هاوردن بۆ هاوڕی • دووەم نفوذە : یعنی دەسەلات ، پیوستە لە سەر انسان مادام پیاویکی قسەڕەواو بەحورمەت بۆ هەوڵ بدا بەوشەرەفو حورمەتی خویەوە قازانج بگەینی بە موسوڵمانان ئەگەر داماوێك هاواری بۆ هاورد ، هەوڵ‌بدا رزگاری بکا ، ئەگـــەر مستحقی وەظیفەیەك تشبثی پی کرد اهتمام بکا لەسەر ئـــەو وەطیفـــەیە دای‌بمـــەزرینی ، ئەگـــەر کاسبیکی بی‌دەس‌مایـــە پەنای‌پی‌هینا ، لــــەلای کـەسیکی دەولەمەند دەس‌مایەی بۆوەرگری •

سی‌هەم : مالە : پیویستە انسان مادام سەروەتی هەبو ، پیشەکی هەرحەقیکی شەرعی لەسەرە بیدا بە مستحقان ، لە پاش ئەوە هەرمحتاجیکی بەرچاو کەوت بەگویرەی توانای خوی ماڵی بۆصـرف‌بکا ، داخلی ئەمەیـــە ، سیلەی رەحمو بەخشـــش بەقومو

خویش ، چاکه لەگـەڵ دراوسـی ، سەرپەرەشتی هەتیوان ، جیگەکردنەوەی غـەریبان ، حورمـەت گرتنی میوان ، دروست کردنی مزگەوتو قوتابخانەو پردو خستەخانە ٠

چوارم عیلمە : پیویستە هەرکەس عیلمیکی دینی یا دنیایی بو ، بەبیدریغو تقصیر نیشانی بدا بـە موسوڵمانان ، بە تایبەتی بەوانە کە اهلی استعدادن، دەرەجەو روتبەی ئادەمیزاد لای خوای گەورە بەپیی زوری قازانجیتی ٠ لەمبابەتانەوە کە بیانمان کرد ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ایکه پرسی که بهترین کـس کیست
گـویم ازقـول بهترین کـسـان

بهترین کس کسـی بود که ز خلق
بیش باشـد بـه خلق نفع رسـان

منیش نوسیومە :

گەر ئەپرسی لە چاترین بەشـەر
کییـە لەمعالەما ، بەنصـی خبر

چاترین بەشـەر کەسیکە کە وا
نەفعی زورتر بدا بەنەوعی بەشەر

حدیثی دووەم

(العلم لا يحل منعـه)

یعنی : درووست نییە منع کردنی علم لە خەڵق٠

بی گومان هیچ شتی نی یـــه له دنیادا بـــه بی علم ری بکەوی ، بە علم خوا ئەناسری ، بەعلم ئادابی دین بەراستی جی بەجی ئەکری ، بەعلم دووستو دوژمن لەیەك جیائەکرینـــەوە ، بـە علم ئەسبابی یارمەتی دوستو مدافەعەی دوژمن پەیدا ئـــەکری ، بەعلم ژیانی دنیاو قیامەت دەستئەخری ، بەکورتی علم بنچینەی هەمو بەختیاری یێکه بۆیه خوای تـەعالاو پیغەمبـەر (ص) لـــە « قرآنو حدیثا » زور تعریفی علمیان کردووه ، وە کومەڵی ئادەمی زادیان لەسەر پیداکردنی علم هەڵناوەو حەزرەت (ص) فەرمویەتی (اطلبوا العلم ولو بالصين) یەعنی : بەدوای علمدا بگەرینو داوای بکەن با لە وولاتی چینیشدا دەستتان بکـــەوی ، هەندی لـــە تی گەیشتووان فەرمویانە : سەرچاوەی بەختیاری ئادەمی زاد حەوتشتە : عقڵ ، علـــم ، دین ، أدب ، بیستنی حق ، خوشـــەویستی ئادەمی زاد ، هەڵگرتنی نارەحەتی لی یان ، وە علـــم سەرچاوەی هەمو ئەمانەیە جگە لەعقڵ کە ســـەر چاوەی علمە • بنا لەســـەر ئەمە هەر کەســی منعی اسبابی بەختیاری لە ئادەمی زاد بکا شایانی بەدبەختی ئەبەدی یە ، ئـــەوەندە هەیە لەبەر ئـــەوەی کە علم گەوهەریکی زور بەنرخە پیویستە بەکەسی پیشان بدری کە اهلیتو ئامادەگی بی •

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای گرانمایه مرد دانشور
که ترا علمو دین بود معلوم

مستعدرا ازان مشو مانع
مستحق‌را ازان مکن محروم

منیش نوسیومه :

هەرکەسی علمی خوی بلّی بەغبی
عمرو علمی بە دەفعەیی تەلەفە

بۆ زەکی چاکە علمی تو ، بەمثل
قەترە بارانە ، ذهنی ئەو سەدەفە

حدیثی سی‌هەم

(لا یؤمن من احدکم حتی یحب لاخیه ما یحب لنفسه)

یەعنی : هیچ کەس لە ئیوە ئیمانی تەواو نابی ، تا حەز نەکا بۆ برای دینی خوی ، هەرشتی کە حەزی پی‌ئەکا بۆ خوی .

ئەم‌حدیثە یەکیکە لەوچوار حدیثانە کە ئادابی چاکەیان تیاکوبۆتەوەو ، مقصودی حەزرەت لەم حدیثە ئەمەیە هەمو موسوڵمانی لەگەڵ موسوڵمانانی‌تر ئەوپەڕ دەرەجە ناسراوی ببی تا کاروباری دنیاو قیامەتیان ریكوپیك بی ، بیٚ‌گومان کە هەمو موسوڵمانی حاڵی وابوو ئەوەی بۆ خوی حەزی پی‌کرد بۆ غەیری خویشی حەزی پی‌بکاو ، هەرچی بۆ خوی حەزی پی‌نەکا بۆ غەیری

خویشی حەزی پی نەکا ، وە هەمو کەس لە چاکەو خراپەدا وەکو خوی بزانی ، بنالەسەر ئەمە هەمیشە چاکەیان لەگەڵ ئەکاو زەرەرو نارەحەتی یان لی لائەدا ، موسوڵمانی تریش کە ئەم طبیعەتەیان بۆدەرکەوت ، ئەم کەسەیان خوش ئەوی و ئەوانیش طبیعەتیان چاك ئەبی و هەمویان خەریکی یارمەتی یەکتر ئەبن ، بەرەنگیک هەرکەس لەخیریکا دیارنەبی ، وەکو حازر بەشی بۆ دائەنریت ، وە هیچ کەس تەنها بەدوای مقصودی تایبەتی خوی دا ناگەرری ، کە موسوڵمانان حاڵیان وای لی هات بە بەختیاری دنیاو قیامەت ئەگەن .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

هەرکەسی را لقب مکن مؤمن
گرچە از سعی جان و تن کاهد

تا نخواهد برادر خودرا
آنچە از بهر خویشتن خواهد

منیش نوسیمە :

نی یە ئیمانی بی خەلەل بۆ کەس
گەرچی وەك روحە بۆ هەموانسان

تا نەحوببینی بۆ برای دینی
وەکو بۆ خوی منافع و احسان

حدیثی چوارەم

(لا یشبع المؤمن دون جاره)

یەعنی : انسانی موسوڵمان بەبی دراوسـێی تێر نابی ٠

مقصودی حـەزرەت (ص)لەم حدیثه شـریفه هەڵنانی موسوڵمانانه بۆ حورمەت گرتن‌و چاودیری دراوسی‌کانیان ، چونکه دراوسی لەبەر ئەوە کە نزیکی انسانه ، وەکو لە پەنای انسـانا بی وایه ، وە بۆ کەسی کە شـەرفی ببی زور شووره‌یی‌یه چاودیری کەسی نەکا کە لە پەنایا بی ، زیاد لەمە دراوسی لەبەر نزیکی ئاگایان هەیە لە دراوسی‌ی خویان ، ئەگـەر خواردەمەنیەکی خوشیان ببی منداڵەکانیان ئاگادار ئەبن وە نەفسیان پیوە ئەبەسری ، لـە سورەتیکا انسان یارمەتیان نەداو بەشیان دانەنی ، زور نزیکه ئەوخواردەمەنی‌یەی ئـەیخون ببی بە نـەخوشی‌و ناساغی لە لەشیانا ، دوبارە بی‌بەش‌کردنی دراوسی لە خیرات پیچەوانەی برایەتی اسلامی‌یه ٠ لە « بخاری شریف »دا هەیە : زور دراوسی لـە روژی قیامەت‌دا دراوسی‌ی خـوی ئەگری‌و ئـەیبا بو خزمەتی خواو شکاتی لی ئەکا ، ئەڵی : خوایه ئەم‌دراوسی‌ی منه لە دنیادا دەرگای لەسەرم دائـەخست‌و خیراتی خـوی لی ئەگرتم ٠

دراوسی ئەگەر کافر بی تنها حەقی دراوسی‌یەتی هەیە ، ئەگەر موسولمانیکی بیگانە بی حەقی دراوسی‌یەتی‌و موسولمانی‌یەتی هەیە ، ئەگەر خویشی بی حەقی دراوسی‌یەتی‌و موسولمانیی‌و خویشی هەیە ، حەزرەت (ص) فەرمویەتی : ئەوەندە جبرائیل ـ سەلامی خوای لی‌بی ـ لە بابەتی دراوسیوەوەسیەتی بوکردم خەیالم ئەرویشت کە لە پاش‌مردن دراوسی لەمالی دراوسی میرات ئەبا ٠

مولانای جامی فەرمویەتی :

هەرکە در خطەیی مسلمانی
باشد از نقد دین گرانمایە
نبود ازفضل حق عجیب‌و غریب
بنشیند گرسنە همسایە

منیش نوسیومە :

اعتبارم نی‌یە بە صدقی کەسی
لی‌بدا لافی دین‌و عقل‌و کمال
لەو بەسەرچی زمان بەعیش‌وفرح
لەدراوسی بەئیش‌و دەردو وبال

حدیثی پینجەم

(المستشار مؤتمن)

یەعنی : کەسی تەگبیری پی‌کرا ئەوە بە ئەمین دانراوە ٠

کەوابی پیویستە لەسەر انسان لەهەر مەتلەبیکا

تەگبیری پی کرا بەبی خەیانەت هەرچی ئەزانی دەری ببڕی ، حتی لە کاتی تەگبیر کردنا غەیبەت دروستە ، مثلا ئەگەر کەسی پرسی لەتو حالی فلان کەس چونە ؟ ئاخو بۆ ئەوە ئەشی هاوری یی بکەم یانە ؟ وەتویش ئەتزانی حالی خراپە ، پیویستە بەیانی ئەو خراپی یەی بکەی تا ئەوکابرایە کە تەگبیرت پی ئەکا خوی لی لادا • حقیقتی تەگبیر ئەمەیە انسان هەروەختی فرمانی هاتەری ، بەر لە ئەمە دەستی پی بکا داوای تەگبیرو پرس ورا بکا بەخاوەن عقل و تی گیشتوەکان تا ئەوان هەرریگاییکیان بەباش زانی ئەم کەسە بەوریدا بروا ، وە هەر ریگایی بەخراپ بزانن خوی لی لادا • تەگبیر سەبەبی سەرکەوتنی دین و دنیایە چونکە هەرمەتلەبیك کومەلی لی کولیبنەوە چاکەو خراپەی دەرئەکەوی وە ئەهلی ئەومەتلەبە بەچاوروشنی خەریکی ئەو فرمانە ئەبن تەگبیرکردن لە ئایینی اسلاما زور ئەهمیەتی پی دراوە ، خوای تعالی ئەمری فەرموە بە پیغەمبەر (ص) کە لە کاروبارا پرس بە هاوری کانی بکا وە لە تعریفی پیغەمبەر (ص)و هاوری کانیا فەرمویەتی (امرهم شوری بینهم) یەعنی فەرمانیان لەناو خویانا بەتەگبیرە حەزرەت (ص)زور موسولمانانی لە سەرتەگبیرکردن هەل ناوە مثلا فەرمویەتی (الحزم ان تشاور ذا رأی ثم تطیعه) یعنی بیری ساغ ئەوەیە لە کاروبارا تەگبیر بکەی بەکەسیکی

خاوەن عقل لە پاشا چی بو دانای بەگوێی بکەی بەلام پیویستە ئەوکەسە تــەگبیری پی ئــەکری عاقل و دوستو ئەمین بی ،چونکە لە تەگبیر کردن بە انسانی بیعقــل یا دوژمن یا نائەمین لــەزەرەر زیاتر هیچ پەیدا نابی ٠

هەندی فەرمویانە : (المشورة محك الامانة) ، یەعنی ئەمینی خەلك لە تەگبیر پی کردنیانا ئاشکرا ئەبی لەواقعا هەرکەس لەتەگبیرا خەیانەتی نەکرد ئەو کەسە بەراستی ئەمینە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

هەرکە در مشورت امین تو شد
گرچــە باشــد امان روی زمین

چون نهاندارد آنچە مصلحتاست
خــائنش خوان بحکــم دین امین

منیش نوسیومە :

اعتبــارت نــەبی ئەمینــە کەسی
گەرچی مەشهوری عالەمە بە ئەمین

تا بە دڵ وەختی مەشوەرەت بیغەش
ڕێی نەجاتت لەبو نــەکا تأمین

حدیثی شەشــەم

(المجالس بالامانــة)

یەعنی : جوانیو شــەرفی مجلس بەئــەمینی

دانیشتوانی ئەو مجلیسەوەیە ، واتە : مجلس بەم شەرطە جوانو خاوەنشەرفە کە دانیشتووەکانی لەسەر نهینی یەکانی ناوخویان ئەمین بن وە ئاشکرای نەکەن ، بەلام ئەمە وەختی وایە کە دانیشتووانی ئەو مجلسە خەریکی حەرام نەبن ئەگەرنا پیویستە هەرکەس بە نهینی یەکانیان بزانی دەری ببری وە بو بەرهەلستی ئەوپیلانە تی بکوشی . مقصودی حەزرەت (ص) لەمحدیثە شریفە هەلنانی موسولمانانە لەسەر شاردنەوەو پەنهانکردنی نهینی ، بی گومان شاردنەوەی نهینی زور صفتیکی بە ئەهەمی یەتە ، بەشاردەنەوەی نهینی ناموس ئەپاریزری ، گیانو مال ئاگاداری ئەکرین کومەل بەیەکەوە ئەبەسرین . زور کومەلبوون بەواسطەی پەنهانکردنی نهینی خویان هیزیان گرتوەو بە ئامانجەکانیان گەیشتون ، بنالەسەر ئەمە پیویستە انسانی موسولمان پاریزگاری نهینی یە چاکەکانی اسلام بکات ، ئەرنا ئەکەویتە تەنگو چەلەمەوە ، ئەووەختە سەرپەنجەی خوی بەداخو پەشیمانی یەوە ئەگەزیت وە سودیشی نابیت ، بویە حەزرەت «ص» فەرمویەتی : (استعینوا علی قضاء حوائجکم بالکتمان ، فان کل ذي نعمة محسود) ، یەعنی : کومەك پەیدا بکەن بو جی بەجی کردنی پیویستی یەکانتان بەپەنهانکردنی ئەوپیویستی یانە چونکە هەموخاوەن نعمەتی بەخیلی پی ئەبری ، ئەگەر ئارەزوی خوی لای هەموکەس

دەرببری وا ئەبی لە گەلیکیانەوە زیانی توش ئەبی .
حەزرەتی علي ــ كرم الله وجهه ــ فەرمویەتی : (سرك اسيرك فان تكلمت به فانت أسيره) ، یەعنی : نهینی دلت دیلتە ، کە ئاشکرات کرد ئـــەو وەختە تو دیلی ئەوی وە پی‌ی گیرودە ئەبی . هەندی لە تیگەیشتوان وو تویانـــە : چاكترینی صفەتەكانی ئادەمیـــزاد دوصفەتـــە :

سخاوەت بەمال لە ری‌ی خیرو حق بەخیلی بە سرر لەگەل هەمو خەلق . دانایان فەرمویانە : بی‌هیزترینی ئادەمیزاد کـــەسیکە نەتوانی نهینی‌یـــەکانی خوی بپاریزی ، وە بەهیزتریان کـــەسیکە لە کاتی رقو کینەدا بەســـەر طبیعـــەتی خویدا زال‌بی یـــەعنی لەوكاتەدا قسەو فەرمانی ناباری لی‌دەرنەکەوی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای‌شـــده محـــرم مجـــالس راز
راز هر مجلســی امانت تســـت
مکن افشـــای راز هـــر مجلس
زانکه افشای ان خیانت تســـت

منیش نوسیومە :

ســـری مجلس ئەمانەتیکە وەهـــا
حفظی ئەو حفظی مال‌و جاەو سەرە
هەرکەسی سری خوی بلی بەم‌و بەو
توشی داخی‌دەرون‌و دەردی ســـەرە

حدیثی حەوتـــەم

(القناعـة مال لا ينفد)

یەعنی قەناعەت مالیکه نابریتەوه ٠

قەناعەت ئەمەیە انســـان رازی بی بەوئەندازه خوای تعالی پیی ئەدا لە خواردن‌و خواردنەوەو جل‌و بەرگ‌و شتی‌تر ، وه دلی خوی نەبەستی بە تەماع‌و ئارەزوی زیادەوه ، وه بە سەروەت‌و مالی خەلقیش دلی نارەحەت نەبی ٠

قەناعەت قازانجی دینی‌و دنیای زوره ، قازانجی دینی ئەوەیە ئەوانەی کە بە بەشـی خویان رازین وه هەولی تالان کردنی مالی خـــەلك نادەن لـــەروژی قیامەت‌دا توشی لی‌پرسینەوەی زور نابن ، چونکە مالی خــەلکیان نەخواردوه ، وه جگە لەمـــەش خوا خیری زوریان بو ئەنوسی چونکە بە بەشی خویان داکەوتون‌و صبریان کردووه ، قازانجی دنیاییشی ئەمەیە لـــە تەنگوچەلەمـــەکانی ژیان خویان پی‌رائـــەگیری وه ئەتوانن بژین‌و توشی سەرشوورری‌و منەتی هـــەمو نامەردیك نابن ، بەلام ئەوانەی کە هەمیشە خویان فیری بـــەرگی جوان‌و خواردەمـــەنی خوش‌و جیگای رەحەت کردوه کە نارەحەتی‌یەکیان بەســـەراهات بەگورجی ئەروخین‌و جلـــەوی خویان لەدەســـت دەرئەچی ٠

قەناعەت مەعنای وانی‌یە کە انسان هەول‌نەدا

بو بەختیاری خوی وە لەسەر ذەلیلیو هەژاری خوی بهیلیتەوە ، چەندەها ئایەتو حدیث هەن کە خـــەلك بانگك ئەکەن بو ئەوەی کاسبی بکەن وە ژیانیکی پر لـــە کامەرانی پیکەوە بنین ، مەبەس لـــەو ئایەتو حدیثانەی کە خەلق بو زهدو قەناعەت بانگك ئەکەن ئەوەیە انسان بە هەموو ریگاییکی راستو چـەوتا هەلپە نەبا وە نەیەوی مالی خەلك زەوت بکاو بو خوی کوبکاتەوە ، لەلاییکەوە یـــەکی بەئیننتەلا بمری ، لەلایەکی تریشـــەوە یەکیکی ، تر لەبرسـا گیانی دەرچی ، بەشی زوری ئەوئایەتو حدیثانەی کە داوای زهدو قەناعەت ئەکەن دەرهەق بـــە دەولەمەندەکانی قریشو وتراوون کە بەسودو فایزو پیلانی شەیتانانە شانی عەرەبە رەشو رووتەکانیان قورس کردبو ، ئەمروش لە جیاتی ئەوەی کە ئەو ئایەتو حدیثانە بو ئەو دەولەمەندانە بخوینرینەوە کە بە فایزو غـەش مالی موسولمانان ئـــەخون ، داخی گرانم بەســـەر ئەوانەدا ئەخوینرێنەوە کە بەیانی تا ئیواری بەرەنجی شانو عەرەقی ناوچەوان هەوڵ ئەدەن کەچی هـەر لەمەینەتو دەردی سەری رزگار نابن ، وە وایان حالی ئەکری کە ئەبی هەتا ئەمرن لەســـەر حالی خۆیان بمیننەوە ، وە هیچ هەوڵو تەقەلایەك نەدەن بو چاك کردنی ئەوضاعی خویان ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

صاحب حرص‌را ز خوان کرم
فیض‌و احسان نمی‌رسد هرگز
به‌قه‌ناعه‌ت گرای کان‌مالی‌است
که به‌پایان نمی‌رسد هرگز

منیش نوسیومه :

ئه‌هلی حرص‌و طمع به روژو به شه‌و
وه‌کو ده‌رویشی دل په‌ریشانه
هه‌رقه‌ناعه‌ت به‌کاره بو انسان
وسعتی حاله ، عزتی شانه

حدیثی هه‌شته‌م

(الغنى اليأس مما في ايدي الناس)

یه‌عنی : ده‌وله‌تمه‌ندی بی‌ئومیدیه له‌وه‌ی وا له ده‌ستی خه‌لقا ، به‌مه‌عنایه ده‌وله‌تمه‌ندی هه‌ر ئه‌مه نی‌یه انسان سه‌روه‌ت‌و حورمه‌تی ببی ، به‌لکو ده‌وله‌تمه‌ندی راستی ئه‌مه‌یه انسان له خویا ئه‌وه‌نده همه‌تی به‌رزو طبیعه‌تی بلاوو عزه‌تی نه‌فسی ببی ، ئومیدی به مال‌و نعمه‌تی که‌س نه‌بی وه ئیشیکی وه‌ها بو خوی ساز بکا بی‌احتیاج ببی له‌خه‌لق ، ئه‌گه‌رنا انسان با ده‌وله‌تمه‌ندیش بی که طبیعه‌تی سوك بو وه چاوی له خه‌لقه‌وه بو ئه‌وه له‌لات‌تره ٠

حقیقه‌تی ئه‌م حدیثه شریفه هه‌مو ئاده‌میزادیك بانگ ئه‌کا بو ژیانیکی مه‌ردانه‌و گوزه‌رانیکی

بەختیارانە ، وە ئەم ئاموژگاریە نیشانمان ئەدا هەروەکو انسان لەلەش‌و ئەنداما لە هەموو کەسی جیایە ، پیویست ئەکا ئەسبابی ژیان‌و گوزەرانیشی سەربەخوو جیابی ، چونکە خوا ئەم خەلقانەی بو ئەوە دروست نەکردوە بەبی پیویستی‌و ناعیلاجی ، خویان بکەن بە باری نارەحەتی لەسەر خەلقی‌تر ٠ قانونی دنیا داوای ئەوە ئەکا هەرکەس بو استراحەتی خوی هەول‌بدا لە ریگاییکی حلال‌و شەرافەت‌دارەوە گوزەران پەیدابکا ، انسانی تەمەل لەناو ئادەمیزادا وەکو مردو لەناو کومەلی زیندودا ، یاخود وەکو انسانیکی افلیج لەناو چەند انسانیکی جوان‌و پالەواندا دیاری ئەدا ، وە انسانی شەرفی ببی بەم‌رەنگە رازی نابی ٠

لقمانی حکیم بەکوررەکەی خوی فەرمووە : خوت‌بپاریزە لە داواکردنی شت لەخەلق ، داوا کردن دودەردی هەیە ، یەکەم ئەمە کە ئابرروی انسانی پی‌ئەرروا ٠ دوهەم ئەمەیە بەسوکی تەماشا ئەکری٠ هەندی زانایان ووتویانە احتیاجیت بەهەر کەس ببی ئەبی بە دیلی وە لە هەرکەس بی‌احتیاج‌بی ئەبی بەهاوچەشن‌و هاودەمی ٠

لە عەرەبیکیان پرسی دەردی بی‌دەرمان چی‌یە ؟ ووتی (حاجة الکریم الی اللئیم) ، یەعنی : احتیاجی کەوتنی پیاوی بەحورمەت‌و ناموس بو لای پیاوی نامەرد ، چونکە ئەگەر احتیاجی‌یەکەت جی‌بەجی بکا

ئەتکا بە بەندەی خوی ، ئەگینا بەسوکی ئەت‌گیرریتەوە ، لەبەر ئەمانەیە حەزرەت « صلى الله عليه وسلم » فەرموویەتی : (لان يأخذ احدكم حبله فيأتي بحزمة الحطب على ظهره فيبيعها فيكف الله به وجهه ، خير له من ان يسأل الناس اعطوه أو منعوه) یەعنی قەسەم‌بەخوا ، یەکی لە ئیوە گوریسەکەی هەلگریو کولی‌دار بە پشتی خوی بینیو بیفروشی بو گوزەرانی خیزانەکەی صەرفی‌بکاو ئابرروی خوی پی‌بپاریزی چاکترە بوی لەوە کە داوای شت لە خەلق بکا چ بیدەنی چ نەیدەنی ٠

بیداری :

ئەی‌خوشەویستەکان ! لەم‌تفصیلەوە گومان نەبەن کەوابو خویندن بی‌سودە ، وە چاك وایە خەریکی کاسبی ببین ، بوچی ؟ چونکە خویندن خوی کاسبی‌ییکە لەهەموو کاسبی‌ییك بەئەهمیەت‌ترو قازانجی زیاترە ، ئیشی دنیاو دین پیویستی بەعلم هەیە وە بەبی علمو معارف هیچ میللەتی نە سەرکەوتنی دین نەدنیای دەست ناکەوی ، ئەگەر شیوەی کاسبی وەکو ئادەمیزادیك وابی ؛ علم لەو ئادەمیزادەدا وەکو روناکی چاوان یا هیزی گیان وایە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

گر دلترا توانگری باید
که توانگر دلی نیکو هنریست

بازكش دست همت از چیزی
که بەدست تەصەروفی دیگریست

منیش نوسیومە :

مالو دەولەت نە سەروەتە نەلباس
نەعەمارەت نەقەیسەری نەئەساس

ئەمەیە دەولەتت ئەگەر مەردی
بی رجا بی لەجاه و نعمەتی ناس

حدیثی نۆهەم

(لیس الغني عن كثرة العرض ، انما الغني غني النفس)

یعنی : دەولەتمەندی بەزوری شتومەك نی‌یە ، بەلكو دەولەتمەندی تەنها ئەوەیە دلت دەولەتمەندبی ٠

چونكە مەعنای ئەم حدیثە لە حدیثی پیشو جیاواز نی‌یە ، نوسینی هیچ تفصیلاتیكمان بەپیویست نەزانی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

نە توانگر کسی بود کە بە مال
کار پردازو چارەساز بود

آن بود کز شهود فضل خدای
از زرو مال بی نیاز بود

منیش نوسیومه :

دەولەمەندی ئـەوە نی‌یە کە بـەبار
هەل‌بریژی مەتاعو ، زەرر بـەطبق
دەولەمەندی لەسەر حدیثی صحیح
نفسی شادو دلی گوشادە ، بـەحق

حدیثی دەهـەم

(یشیب ابن آدم ویشب فیه خصلتان الحرص وطول الامل)

ئەمە روایەتی حەدیثە بەمەعنا ، اصـــلی لفظی حدیثە کە وەکو لە بخاری شریفا روایەت کراوە لـە انسی کوړری مالکەوە ـ خوای لی رازی بی ـ ئەمەیە : (یکبر ابن آدم ویکبر معــه خصلتان الحرص وطول الامل) یەعنی : ئادەمیزاد بەتەمەن پیر ئەبی ، بـەلام دوخو لەگەلیا جوان ئەبنەوە یەکەم تەماع دوەهـــەم درێژی ئومید ، تەماع یەعنی زوری حـەزو ئارەزو لە دەولەمەندیو پایەبەرزی ، ئەم خووە زور خراپو ناشیرینە ، وە بنچینەکەی لەسەر نارەزایی‌یە بەبەشی خوا ، ئەرنا ئەگەر انسان بەبەشی خوا رازی بی هەولی ناشەرعیو لە ئەندازەبەدەر نادا ، کە انسان لەسەر ئەم خووە مایەوە حالی وای‌لی‌دی ، لەهەر ریگاییکەوە دەولەمەندیو پایەی بەرزی دەس‌کەوی هەر چـەند

خلافی شەرعو شرفو انسانیتیش بی قبولی ئەکا ، ئەم هەمو فرمانی بیمەعنایە کە هەن وەکو دزی ، جەردەیی ، کوشتن ، خواردنی سودو بەرتیل ، وەرگرتنی وەظیفەی سوکو بی قابلەت ، زوریان لە تەماعەوە پەیدا ئەبن ، تیگەیشتووان لیکیان

داوەتەوە انسانی تەماع کار تا لەدنیادا بی هەمیشە نارەحەتە ، وە ئاخری بە دەردی خراپ ئەرروا وە هەرگیز دلی تیر نابی ، بویە حەزرەت « صلی الله علیه وسلم » فەرمویەتی : (ایاکم والطمع فانه الفقر الحاضر) یەعنی خوتان بپاریزن لە تەماع چونکە

بەراستی تەماع هەژاری هەمیشەیییە ، بەممەعنا کەسی تەماع کاربی بامالی دنیاشی ببی ئەوە لەبەر ئەو حالەتی خویە تاماوە هەژارە وەقەت دلی تیر نابی ۰ ئەهلی عقل ووتویانە : کەسی بیەوی لەدنیادا بە ئازادی بژی ریگای تەماع نەدا بو دلی خوی ۰ لە

اسکندریان پرسی خوشیو ناخوشی دنیا بەچی ئەبی ؟ لە جوابا ووتی خوشی دنیا بەقەناعەتو ناخوشی دنیا بەتەماعکارییە ۰ هەندی کەس ووتوویانە ، بەندە لەدنیادا سیجورە : بەندەی (رق) ، بەندەی ئارەزو ، بەندەی تەماع : بەندەی (رق) ئەو کەسەیە یا دیلی شەررە یا لە نەتەوەی دیلە وە کرینو فروشتنی بەسەرا دیت ۰ بەندەی ئارەزو کەسیکە ئەوەندە خزمەتکاری ئارەزوی خوی بی حەزی لەهەرچی کرد بو بەجی هینانی ئەو شتە خوی

سوكو ذەلیلو بی‌شرف ئەكات • بەندەی تـــەماع كەسیكە لەهەرلایی تەماعیكی چاوپی‌كەوت بو ئــەو تەماعە گیانی خوی ئەخاتە خەتەرەوە ، وە خوی لەناو ئەبا • زیانی تەماع ئەوەندە زورە انسان ئەتوانی بلی لەو روژەوە دنیا هەیە تا ئیستا هەر نارەحەتی‌ییك روی‌داوە دەسی تەماعی تیابووە •

دریژی ئومید ئەوەیە انسان ئەوەندە لە تأثیری قدرەتی خوا بی‌ئاگا بی لەسەر هەرشتی كە ئارەزوی كرد خەیالی دورو دریژ بكا • مثلا هەر لە ئیستاوە بو رابواردنو خوشی چەند سالی‌تر دەس بكا بەخـــەم خواردن وەیا لە ترسی هەژاری حقوقی شرعی بگریتو نەی‌دا وە یا بە ئومیدی ئەمە لەپاش چەند ســـال روتبەیی‌كی دەس‌بكەوی ئیستا خوی توشـــی خلاف شەرعو بی‌شرفی بكا •

شایانی زانینە كە تەماعو دریژی ئومید لە ئیشی چاكەدا بەختیاری‌ییكی تەواوە ، پیویستە انســـان هـــەرگیز كول‌نەدا لــە فیر بونی علمو معـــارفو ریك‌خستنی قازانجی دینی‌و دنیایی موسولمانان‌دا ، بەچەشنی كە موافقی شەریعەت بی ، پیویستە لــە روژەكانی استراحت‌دا انسان خەریكی یەك‌خستنی موسولمانان‌و نــەهیشتنی ناكوكی‌و دودلی‌بی لـــە ناویانا ، وە هـــەول بدا بو ئامادەكردنی ئەسبابی بەرهەلستی دوژمن نەوەك لەكاتی خەتەردا زال ببی بەســـەرمانا ، وە بو ئــەوەی لە كاتی فرصت‌دا

موسولمانان سەرکەون ٠

مەولاناى جامى فەرمويەتى :

آدمـى زاده پـيرى افزايـد
هرزمـان دربنـاى عمـرى خلل

ليك در وى جوان شـود دوصفت
حرص در جمـع مالو طـول امل

منيش نوسيومه :

پير ئـەبى ئادەمى بـەعمرو مزاج
پرر ئـەبى قالبى لـە دەردو خلل

هيندە بەدبەختە جوان ئەبيتو لەوا
صفەتى پيسـى حرصو طولى امل

حديثى يازدەهەم

(من لا يرحم الناس لا يرحمه الله)

يەعنى : كەسـى رەحم بە خلق نـەكا ، خواى تەعالاش رەحم بەو ناكا ئەمحديثـە شريفە هـەمو ئادەميزاد هـەل ئەنى لەسـەر رەحم كردن بـە هاوچەشنى خويان ، تا خوايش رەحم بـەوان بكا ، چونكە انسان كە بە توندىو رقو كينە لەگەل خەلقا جولايەوە ، دلى رەش ئەبيتەوە وە دوعاى شـەرر ئەكەويتە شوينى ، وە دەرگاى ئەسبابى چاكـەى لى ئەبەسرى ، كەواى پى هات ئەبى بە مستحقى غضبى

خوا ، ئەگەر ماوەیەکیش وازی لی بینی ئاخری هەر غضبی لی ئەگری ، وەکو پیشینان ووتویانە : (خوا دیرگیرەو سەخت گیر !) ٠

جا هەرچەند پیویستە انسان لەگەل هەمو کەسیکا بەرەحم بی ، بەلام لە دەرەجەکانی رەحمدا فەرق هەیە ، ئاشکرایە رەحم کردن بە انسانی ضعیفو داماو یا غەریب ، یا خزمو کەسو کار ، یا کەسیکی لی قەوماوی نەجیب ، یا کەسی قازانجی بو خەلق بوبی ، لەخلقی تر پیویست ترە ٠ رەحمو ناسیاری بەهیزترین ئەسبابی رزگاربونەوە توندیو روترشی بەهیزترین ئەسبابی نائومیدییە ، زورکاری نارەحەت بەخوشی جی بەجی بووە ، وە زور کاری رەحەتو ئومیدی چەند سالە بەواسطەی دو قسەی خراپو دو جولانەوەی نامناسبەوە لەدەس دەرچووە بویە حەزرەت «ص» فەرمویەتی : (من اوتی حظه من الرفق فقد اوتی حظه من الدنیا والآخرة) ، یەعنی کەسی بەشی خوی لە نەرمیو روخوشی پی درابی ئەوە بەشی خوی لەدنیاو قیامەت پی دراوە ٠ حەزرەتی معاویە فەرمویەتی سەرمسورر ئەمینی لەکەسیك بەتوندیو توورەیی خەریکی فرمانی ببی کەچی لە دەسەلاتیشیا ببی بەخوشی جی بەجی ی بکا ٠ هەندی لە حکما فەرمویانە : دەستی نەرمی بەری سەلامەتی ئەچنیتەوەو ، دەستی توندیو توورەییش داری پەشیمانی دائەچەقینی ٠

مەولاناى جامى فەرمويەتى :

رحم کن رحم زانکه بر رخ تو
در رحمت جز از تو نگشاید

تا تو بر دیگران نبخشایی
ارحم الراحمین نبخشاید

منیش نوسیومە :

تا حەیاتت هەیە رەحم کە بە خەلق
بەقسەی خوش‌و سەرفی نان‌و درەم

تو کە رەحمت نەبى ، خودا ناکا
لە حەقى تو ، نەرەحمەت‌و نە کرم

حديثى دوازدەهەم

(من لم يشكر الناس لم يشكر الله)

يەعنى : کەسى‌خوى‌وابى سوپاسى نعمەتى ئادەميزاد نەکا ، ئەوە سوپاسى نعمەتى خوايش ناکا .

سوپاس ئەمەيە انسان دان‌بنى بە نعمەتى خاوەن نعمەتا ، وە لە ئەندازەى خويا بەزوبان تعريفى بکا ، وە حقوقى وفا رابگرى ، انسان کە طبيعەتى پياوانەو ئەخلاقى مەردانە بو ، هەرکەس چاکەييکى لەگەل‌کرد لە پيش چاويا راى ئەگرى ، وە سوپاسى ئەو کەسە ئەکا ، وەکە حالى لەگەل ئادەميزادا واى پى‌هات

چاکتر سوپاسی نعمەتی خوایش ئەکات ، بەلام ئەگەر طبیعـــەتی سپلە بو هـــەروەکو حقوقی ئادەمیزاد ئەشاریتەوە بەگویرەی ســـوکی طبیعـــەتی خوی سوپاسی خوایش ناکا ، چونکە هەر خوییك لە دەرونی انسانا دامەزرا دەربارەی هەمو کـــەس نیشانەی دەرئەکەوێ ٠

سوپاسی نعمەت زور جوانە ، پیویستە کـــەتا نعمەتی نعمەتدەر زیاتر بی لە بەرابەریەوە سوپاسی انسانیش زیاتر بی ، بویە پیویستە لەپیش هـــەمو کەسیکدا سوپاسی نعمەتی خوا بکا ، چونکە هـــەمو نعمەتیك بـــەری ئارەزوو هیزی ئـــەوە ٠ لە پاش سوپاسی نعمەتی خوا پیویستە انسان سوپاســـی نعمەتی باوكو دایك بکا ، چونکە لەخوا بەولاوە لـــە هـــەموکەس حقوقیان زورترە ، بویە خوا لـــە قرآنا فەرمویەتی : (ان اشکر لي ولوالديك) ، یـــەعنی سوپاسی نعمەتی منو باوكو دایکت بکە ، ئـــەمجار سوپاسی ماموستاییك کە علمو معارف پیشان بدا ، وە انسان لە تاریکی نەزانی دینیو دنیایی بخاتـــە روناکی زانستو بەختیاریەوە ٠ ئەمجار سوپاســـی حاکمی عادل کە مایەی استراحەتی میللەتە ، ئەمجار سوپاسی نیشتمانو دانیشـــتوانی نیشـــتمان ، هەروەکو نیشتمان بووە بە بیشکەی پەروەردەبونو ، دانیشتوانی نیشتمان بوون بە واسطەی ژیانی تو هـــەروەها پیویســـتە توش بو ئاوەدانیو قازانج

گەیاندن بە دانیشتوانی هەول بدەی ، تا لــە پاش مردنی خوت اولادو فامیلت لە نیشتمانا بە بەختیاری دینیو دنیاییەوە بژین .

بی گومان سوپاسی نعمەتی ئادەمیزاد ئەبی لــە ئەندازەییکا بی شەریعەت قەبولی بکا ئەنا ئەبی بــە دروو دوورویيو منافقی ، لە دنیادا کەسی استحقاقی سوپاسی نعمەتی هەیە ، کە لەسەر نعمەتەکەی منەت دانەنی ئەنا اعتبارو قەدری ئەکەوی ، وەکو هەندی لە حکما فەرمویانە :

(من من بمعروفه سقط شکره ، ومن اعجب بعمله حبط اجره) یەعنی : کەسی لەسەر نعمەتی خــوی منــەتدانی حقی سوپاســـی نامینی وە کەسی بــە کردەوەی چاکەی خوی بایی ببی ، خیری بو نانوسری .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

بتو نعمەت ز دست هر کــە رسـد
نــــە بمیدان شـــکر گویی پــای

کی بــە شـــکر خدا قیــام کنــد
تــارك شـــکر بندگان خـــدای

منیش نوسیومە :

هەرکەســـی نعمەتی بـــەتو دابی
لاتــە ، پاشایە ، شیتە ، دانایــە

گەر نەکەی شکری نعمەتی ، ناکەی
شکری خالق کــە تاكو تەنهایـــە

حديثی سیازده‌هه‌م

(ان الله یحب السهل الطلق)

یه‌عنی : به‌راستی خوا انسانی طبیعه‌ت نه‌رم‌و رووخوشی خوش ئه‌وی ٠

ئاشکرایه هه‌رکه‌س روی خوش بی ئه‌وکه‌سه نیشانه‌ی به‌ختیاری به ناوچه‌وانیه‌وه‌یه ، قسه‌ییکی کوردی‌یه ئه‌لی : انسانی روخوش مژده‌ی به‌هه‌شتی پی‌یه ؛ انسانی روترش ده‌نگ‌و باسی جهنم ! انسانی که روی خوش بو هه‌رکه‌س چاوی پی‌بکه‌وی دلی خوش ئه‌بی ، وه هه‌ر که‌س احتیاجی‌ییکی پی‌ی‌ببی ئه‌توانی پی‌ی‌بلی ، وه ئه‌گه‌ر له ئه‌هلی علم‌و معارف بی قازانجی لی‌ئه‌کری ؛ به‌پیچه‌وانه‌شه‌وه انسانی روترش یا قازانجی بو که‌س نابی ، یا ئه‌گه‌ر قازانجی ببی به تالی‌ی روی به‌تالی ئه‌کاته‌وه ، وه‌کو ووتوویانه سرکه‌ی روخوش له حه‌لوای روترش خوشتره ٠

له‌ئایینی اسلامدا روخوشی زور مهمه ، وه قسه‌ی خوش به‌صدقه دانراوه به‌راستی انسان ئه‌گه‌ر مالیشی نه‌بی بیدا به‌خه‌لق مادام به‌روخوشی له‌گه‌لیان بجولیته‌وه‌و جوابیان بداته‌وه وه‌کو مالی پیدابن وایه ، بویه حه‌زره‌ت «ص» فه‌رمویه‌تی : (انکم لا تسعون الناس باموالکم ، ولکن یسعهم منکم بسط الوجه وحسن الخلق) یه‌عنی : ئیوه ناتوانن مال‌و سه‌روه‌تتان بگه‌یینن به هه‌مو که‌سیکا ، به‌لام

ئەتوانن روخوشیو خوش خویی‌تان بگەیین پیایانا ، یەعنی مالتان بەشی هەمو ئادەمیزاد ناکا بـــەلام خوی‌باش بەشی هەمویان ئـــەکا ، چونکە انســـان ئەتوانی بـــەروخوشی لەگـــەل هـــەمو ئادەمیزادا بجولیتەوە .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

تا خدا دوســـت داردت ، با خلق
یك دلو یك زبـــانو یك رو باش

شـــاد طبعو شـــگفته خاطر زی
نرم خـــویو گشـــادە ابرو باش

منیش نوسیومە :

گـــەر بەدل طالبی نـــەجاتی بـــرا !
یەكدلو یەكزوبانو یـــەكرو بـــە

سالمو خوش‌کلامو خوش‌مشـــرب
دائمـــاً میهرەبانو گـــول‌رو بـــە

حدیثی چواردەهەم

(اطلبوا الخیر عند حسان الوجوه)

یەعنی : داوای چاکـــەو قازانجی دینیو دنیایی بکەن لەلای ئەو کەسانە کە رویان جوانە ، چونکـــە رەنگو خو مناسبەیان بەیەکەوە هەیە ، کە انســـان رەنگی جوان بو ؛ زور نزیکە خوو طبیعەتیشی نەرمو

پیاوانه بی وه لەگەل لیقـــەوماوو داماوانا یارمەتیو پیاوەتی ببی ، یاخود مقصود لــــە روجوانی دەرون گوشادیو روخوشی‌یە لەکاتیکا کەسی داوای چاکەی لی‌بکا ، بنا لەسەر ئەمە مەعنای حدیثەکە وایە داوای چاکە بکەن لە کەسی کەروی خوش‌بی • چونکە مادام انسان لەوکاتانەدا روخوش بی یا فرمانی انســان ریك ئەخات وەیا بەقسەی شیرینو بــەادب جوابی ئــەداتــەوە • دیـــارە مقصـــــود لە داواکردنی چاکە ئەوە نی‌یە انسان وەکو ســوالکەر بچیتە لای روخوشان ، وە داوای شتیان لی‌بکا • بەلکو مقصودی حەزرەت (ص) ئــەوەیە انســان کە ئارەزوی لــە تی‌گەیشتنو پی‌گــەیشتن ، وەیا لــە پەیداکردنی دەس‌مایە بو کاسبی ، وەیا ویستی لە تەنگ‌وچەلەمەو نارەحەتی‌ییك رزگاری بی لەهەمو ئەمانەدا تابوی دەس بدا ، پــــەنا بەریتە بەر انســــانی روخوش‌و طبیعەت مەردانە •

مەولانای جامی فەرمویەتی :

بر دری خــوب روی منــزل گــیر
چــون پــەیی حاجتی بـــیرون آیی
تا ازان بیشـــتر کــە حاجت تست
دهــد ، از دیــدنش بیاســـایی

منیش نوسیومە :

هەردەمی توشی علتی هاتی
دەردی دنیا بی ؛ یا مضرتی دین
بو دەوا هەر پەنا بە روخوش بە
گەر طبیبیش نەبی حبیبە یقین

حدیثی پازدەهەم

(الكلمة الطيبة صدقة)

یەعنی : قسەی خوش صدقەیە ٠

چونکە مقصود لە صدقە دلخوش‌کردنو بەهیز کردنی برایەتی‌یە لەگەل موسولمانانا ، کەواتە دیاری‌یە هەروەکو انسان بەخششی ببی لەگەل موسولمانانا ناسیاری لەناویانا پەیدا ئەبی ، بەقسەی خوشیش عەینی مقصود دیتەجی ، سەرەرای ئەمەش بنالەسەر ظاهری احادیث صدقە تەنها ئەمە نی‌یە انسان پارەو شت‌ومەك بدا بە خەلق ، بەلکو هەر چاکەیی‌بی لەگەل هەر مستحقی بکا ئەوە صدقەیە ، کەوابو ئەگەر ووردببینەوە ئەزانین لابردنی نارەحەتی ، وەکو بەردودارو دررك لەسەرەریگە صدقەیە ، کومەکی لی‌قەوماوان صدقەیە ، تکا بو رزگارکردنی داماوان صدقەیە ، چونەلای نەخوش صدقەیە ، دڵخوشی دانەوەی انسان خەمبار صدقەیە ، شوین کەوتنی جنازە صدقەیە ، شارەزایی کردنی انسانی نەشارەزا صدقەیە قسەی خوش صدقەیە ٠

مەولاناى جامى فەرمويەتى :

سخن نرم گوى با سائل
گر زمالش نمى دهى صدقه
زانكه در روى اهل حاجت هست
قول خوش ازمقولەى صدقه

منيش نوسيومە :

دلى سوالكەر بە ئاگرى محنەت
پرر لەئيشو خروشو دەردو كولە
نعمەتت گەر نىيە قسەى شيرين
صدقەى شرعىيەو بەراتى دلە

حديثى شازدەهەم

(السماح رباح)

يەعنى : سخاوەتو بەخشش مايەى قازانجە بو خاوەنەكەى .

بى گومان انسانى خاوەن بەخشش لەدنياو قيامەتا قازانجى پى ئەگا ، قازانجە دنيايىيەكەى ئەمەيە : يەكەم انسانى سخى ناوبانگى چاكەى ئەرروا بەدنيادا ، كە روى كردە هەرجيگايى بەحورمەت تەماشاى ئەكرى ، ئاشكرايە ژيان بو انسانى بەناموس ئەوەيە لەگەل حورمەتا بى ، انسان كە حورمەتى نەبو مردنى چاكترە ، دوهەم : انسانى

خاوەن بەخشش هەروەختی توشی نارەحەتی‌یێك هات بەواسطە انسانیەتی خویەوە هەمو کەس دەستی ئەگری‌و یارمەتی ئەدا ، سێ‌هەم : بەخششی بەهەرکەسی دابی ئەو کەسە ئەوپیاوەتی‌یەی ئەوی لەبەرچاو ئەبی وەکو مشهورە : (انسان بەندەی احسانە) • چوارەم : تجربە کراوە پیاوی خاوەن بەخشش هەردەولەمەندییکی ببی بەرەحەتی ئەی‌خوا وە ئەبی بە مایەی حەسانەوەی ، بەلام انسانی رژدوسوك‌و چاوچنوك رەحەتی لە مالی خوی نابینی بەهەر رەنگی ببی خوا دوژمنیکی وای بو تایەن ئەکا گوزەرانی لی‌تال بکا ، تەنانەت ئەولادو خیزانی خوی لی‌ی ئەبن بە دوژمن • پینجەم : انسان کە بە بەخشش بو هەر گری‌ییکی هاتەری زوبوی ئەکریتەوە • قازانجەدینی‌یەکەشی ئەمەیە خوای تەعالا فەرمویەتی : مثالی ئەومالە کە موسولمانان لەری‌ی خوادا صەرفی ئەکەن وەکو دانەییکە کە جوتیاری لە زەوی بیکا بیچینی وە ئەو دەنکە حەوت چلی لی سەوز ببی وە لەهەر چلی گولی وە لەهەر گولی سەددەنك پەیداببی ، کە بەم حسابە لەهەر دەنکی حەوت‌سەد دەنك دیتەبەرهەم • خولاصە جزای چاکە لە قیامەت‌دا تا حەوت‌صەد چەندانەی لەریدا هەیە ، وە بو هەر کەسی کە خوا ئارەزووی لی‌بی لەوئەندازەیەش زیاد ئەکات •

دیارە مادام کە خوای تەعالا مثالی چاکەی بە

تووێ جوتیار هینایەوە دەرئەکەوی هەروەکو لــە فەلاحەتا ئەگــەر تووچاکترو جوتیــار ووریاترو جیگەجوتەکە باشتر بی زورتــر قازانجی ئــەبی ، هەروا لە احسانیشدا تا ئــەوشتە کە ئەبەخشــری بەسودترو ئەو کەســـە پی‌ی ئــەدری محتاج‌ترو ئەوکەســـە خیرەکە ئــەکا نیازی پاکتربی ، جزای زورترو ، دەرەجاتی جزا لەم خصوصــانەوە تفاوت ئەکا کەوابو هەرکەســی بەخشش بکا پیویســتە لەم‌خصوصانەوە زور سەرنج‌بدا .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ســود أگر بایدت ز مایەی خویش
دســت بخشش گشــاو بخشایش

ســـودت اکنون ستایش‌و فــردا
در جــوار خــدای آســـایش

منیش نوسیومە :

تاجــری طــالبی حقیقــت بـــی
پی‌ی بلین راەو رسمی سودی حلال

یــەك بە حەوسەد بدا لــە دنیادا
لــە قیامەت وەری‌گری بــە کمــال

حدیثی حەڤدەهەم

(تهــادوا تحابوا)

یەعنی : دیاری بو یەکتر بەرن ، خوشەویستی‌تان

لەناوا پەیدا ئەبی ٠

ئاشکرایە انسان دیاری بو هەرکەس بەری ، خوشەویستی‌یان لەناودا پەیدا ئەبی ٠

ئاشکرایە انسان دیاری بو هەرکەس بەری بەئومیدی خوشەویستی‌و ناسیاری ، سود ئەبەخشی ، ئەگەر دیاری بو دوژمن بەری ، دلی لە دوژمنایەتی پەشیمان ئەبیتەوە ، وە ئامادە ئەبی بو ناسیاری‌و دوستایەتی ، وە ئەگەر بو کەسیکی دوستی بەری خوشەویستی‌و دوستی‌یان تازە ئەبیتەوە وە بەهیز ئەبی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دوستی مغزو پوست دشمنی است
تا کی ازمغز سوی پوست شوی

بە هدایا کنند دادو ستد
تا بهم زان وسیلە دوست شوی

منیش نوسیومە :

نعمەتی گەر ببی لە دنیادا
دوستی ئەهلی رشدو تقوایە

دوستی وەك بناو هدیە اساس
دیدەنی دوست وەکو چرا وایە

حديثی هەژدەهەم

(آفة السماح المنّ)

یەعنی : دەردی سەخاوەت‌و بەخشش منەت دانانە لەسەر ئەو کەسە نعمەتەکەی پی ئەدری • بەڵی : انسان کە لەسەر نعمەتی خوی منەتی دانا لەدنیاو قیامەت دا جزای ئەفەوتی ؛ چونکە انسانی خاوەن نعمەت وەختی بە حورمەت تەماشای ئەکری کە باسی نعمەتەکەی خوی نەکا وە ئابرروی نعمەت پی‌دراوەکان رابگری ، ئەگەرنا نعمەت بەهەرکەسی بدا وە لەناو خەلقا باسی بکا ، ئەوە چەجایی ئەوە ئەوکەسە جەزای بەخیر بداتەوە وە سوپاسی نعمەتەکەی بکا بەدل ئەبی بەدوژمنی وە وەختی جەزای قیامەتی دەست ئەکەوی کە هەرچی ئەبەخشی بەنیازی رەزای خوابی وە لە سەر نعمەتەکەیش منەت دانەنی ، ئەگەرنا بەمنەت دانان‌و ئازاردانی هەژاران خیرەکەی بەتال ئەبیتەوە ، وە سودی نامینی ، بەگویرەی قرآنی شریف انسان ئەگەر قسەی خوش لەگەل هەژاران‌و لی‌قەوماوان بکا ، بەصدقە بوی ئەژمیرری •

بەلام صدقەیەك کە منەتی لەسەردانی بی‌سودە وە بەگوناه بوی ئەنوسری • ئەم حدیثە شریفە بەشیکە لە حدیثیکی دریژ کە مەعناکەی ئەمەیە : دەردی زیرەکی‌و فصیحی زوبان دریژی‌یە لەسەر هاوری‌یان،

دەردی ئازایی ظلمو زور کردنه ، دەردی بەخشش منەتدانانه ، دەردی جوانی خوبە باش زانینه ، دەردی عبادەت تەمەلی‌یه ، دەردی قسه درو کردنه ، دەردی علم لەیادبردنەوەیه ، دەردی حلمو حەوسەلە پەلەکردنو خورانەگرتنه ، دەردی شرفو پیاوەتی ، خولی‌بایی‌بونه ، دەردی سخاوەت اسراف کردنه ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

کی به نعمت کسی شود دل‌گرم ؟
چون زمنت کنند دمسردی

غیر باد خزان منت نیست
آفت روضەی جوانمردی

منیش نوسیومه :

ئەهلی بەخشش که ئەهلی منت بو
با فریدی زمانه بی ، خرفه

لەبەرەو منتەی بەئەمری خوا(۱)
ئەجرو مالی بەدەفعەیی تلفه

حدیثی نوزدەهەم

(البلاء موکل بالمنطق)

یەعنی : نارەحەتی بەسراوه بەقسەوه ٠

قسەکردن بو انسان واسطەی ناسیاریو ئاشنایی‌و یاری‌یەدانی ئادەمیزاده ، قسه ئەسبابی

(۱) لەبەرەو = لەبەرئەو ٠

پەیداکردنی بەختیاری دنیاو قیامەتە قسە تەرازوی بەراوردکردنی پیاوەتیو ناپیاوی یە، وەکو مشهورە: (الكلام صـــفة المتكلم) ، یەعنی : قســە ئەخلاقو خوورەوشتی قسەکەر ئەگەیینی • بی گومان انسان تا قسە نەکا چونیەتیو خوورەوشـتو طبیعـــەتی دەرناکەوی کە قسەی کرد هەمو ئاشکرا ئـــەبن ، کەوابو ئەبی انسان لە قسەکردنا زور بە پارێز بی ، وەهـــەر وەختی ویستی قســـەیی بکا لە پیشـــا ووردببیتەوە ئەگەر سودی هەیـە وە قســـەییکی شرعیو بی‌زیانە ، ئەوجار بیکا بویە حەزرەت (ص) فەرمویەتی : (رحم الله امرءً قال فغنم أو سكت فسلم) یەعنی: رەحمەتی خوا لەکەسی بی قسەیی بکا قازانجی لی‌دەست‌کەوی یا دەنگ نـەکاو لە ضرری قســـە سەلامەت بی •

تیگەیشتووان چــەند ئادابیان بو قســـەکردن داناوە ، یەکەم تا پیویستی بە قسەکردن نـــەبی نەی‌کا ، کـــەوابو لە خویەوە قســـەی بی‌ســـود بەدەمیانەیی ، وەئەگەر شتیکیان لە یەکی‌تر پرسی ئەم زو جواب نەداتەوە ، مەگەر ئەو کەسە جوابەکەی پی‌نەدریتەوە ، وە جوابی قسەکەیش پیویست بی ، هەرووەها قسە نەخاتە ناو بەینی قسەی خەلقەوە تا گفتوگو تیك‌نەچی • دوهـــەم زیاتر لە ئـــەندازەی پیویستی قسە نەکا ، بو ئەوەی نرخی نەشـــکی ، ئەلماس بەو گران بـــەهایی‌یە کەمــە ، مادام زور بو

قیمەتی ئەشکی . بویە عاقلان ووتویانە انسان هەمیشە عقلی بەسەر قسەیا زال بی چاترە لەوە قسەی بەسەر عقلیا زال بی . سیهم لەپیش قسەکردنا بیر بکاتەوە لە قسەکەیا تا قسەییکی ریك‌و پیکی وا کە بو ئەووەخت‌و جیگایە دەست بدا بدوزیتەوە ، وەکو ووتویانە : (هر سخن جایی‌و هر نکتە مقامی دارد) وە قسەکە لەدلی خویا لیك بداتەوە نەوەك لەپاشا ضرری لی ببینی وەکو ووتویانە قسە لەپیش کردنا وا لە بەندی خانەی انسانا لەپاش کردنی انسان لە بەندی خانەی ئەوایە . چوارەم : قسە ئەبیت لە ئەندازەی شانی خاوەنەکەیا بیت تا لە وەختی ئیش‌کردنا روزەرد نەبیت . پینجەم : هەر قسەیی ئەکا بەلفظیکی سهل‌و سادەوە بەئارام‌و لەسەرخو بیکا تا هاوریکەی باش لە قسەکە بگا .

شایانی باسە کە خراپ‌ترین‌و گوناەترین قسە سعایت ، غەیبەت ، نەمیمە ، درو ، جوینە . سعایت ئەوەیە انسان ناوی کەسی ببا بەرەنگی ئەوکەسە پی‌ی ناخوش بی ، نەمیمە ئەوەیە انسان قسەی هەندی کەس بەری بولای هەندیکی تر بەنیازی ئەوە ناوبەینیان تیك بدات ، درو ئەوەیە انسان دەنگ‌و باسی ناراست بگیریتەوە ، جوین ئەوەیە انسان بەقسەی نامناسب‌و ناشیرین ئابروی خەلق ببا وە عەیب‌و کەم‌و کورری‌یان بداتەپال ، زیان‌و خراپەی

ئەمانە بو نوسین ناشین ؛ ئەم چەشنە قسانە بنچینەی تیكچونی شیرازەی دوستیو یەکیەتیو ، مایەی پاش کەوتنی انسانن لە هەمو قازانجیکی دینیو دنیایی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

هرکه شد مبتلا به پرگویی
به بلای عجب گرفتاراست

هربلایی که میرسد به کسان
بیشتر از ممر گفتاراست

منیش نوسیومە :

بەمثل سەر ئەمیرە دل مەخزەن
دەموەکو قاپییەو ، زوبان حەرەسە

کە حەرەس نائەمینی دەرگا بو
زەحمەتی پادشا هەمو عەبەسە

حدیثی بیستەم

(كفى بالمرء اثماً ان يحدث بكل ما سمع)

یەعنی : بەسە بوگوناهی پیاو ئەمەهەر قسەییکی بیست بیگیریتەوە .

بەمەعنا ئەگەر انسان هیچ گوناهیکی نەبی لەمەزیاتر کەهەرچی بیست بیگیریتەوە ئەمەی بەسەچونکا ئەمە گوناهیکی گەورەیە . مقصود

ئەمەیە پیویستە انسان هەرقسەییکی بیست لەپیشا تەماشای بکا ، ئەگەر لەریگەییکی باوەرر پی کراوەوە نەبو گویّ پی نەدا؛ وەئەگەر لەریگەییکی راستەوەپیی گەیشت ئەمجار بیربکاتەوە ئەگەر لەگیرانەوەیدا سودیکی دینی یادنیای بو بیگیریتەوە ئەنا وازی لی بینی ، چونکە لەگیرانەوەی قسەی خراپەوە زور کەس توشی دەردو بلا بوون ، پیویستە انسان ئەم ملاحظەیەی لە یاد نەچی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

مردرا بس همین گنه که قدم
از مقر امان نهد بیرون
هرچه آمد درون روزن گوش
از ممر دهان دهد بیرون

منیش نوسیومە :

هەرچی بیستت لەسەر قیاسو نظر
هەلبژیره لەوا ئەوی چاکە
حەیفە گیرانەوەی هەمو قسەیەك
شەررە یا خیرە ، پیسە یا پاکە

حدیثی بیستو یەکەم

(كثرة الضحك تميت القلب)

یەعنی : پیکەنینی زور دل ئەمرینی ٠

دیاره پیکەنین‌و کەیفخوشی‌و گاڵتەی زور دل دور ئەخاتەوە لەیادی خوا ، وە مادام انسان لەسەر ئەم حالەتە مایەوە دلی وا رەش ئەبیتەوە لە فیربون‌و تێگەیشتن ئەکەوی ، وە بە طبیعەت وەکو مردوی لێدێ کە بو ئەوە ناشی هیچ وەرگری ٠

بزانن : پیکەنینی زور لەبی‌ئاگاییەوە پەیدا ئەبی ؛ چونکە ئەگەر انسان ئاگای لە نارەحەتی مردن‌و بەجی‌هیشتنی مال‌و مندال‌و دەس‌و پیوەند بی وە یا لە نارەحەتی حساب‌و کتاب‌و عذابی روژی قیامەت ووردببیتەوە ، وە یا خود بیری ئەوە بکاتەوە کە دوژمنانی دین‌و میللەت هەمیشە وان لەسەر مەیل‌و ئارەزوی هیرش بردن بو سەر موسولمانان وە ئەیانەوی لەناویان بەرن وە بیانکەن بە بەندەی خویان وە ملك ومال‌و سەروەتیان لەدەست وەربگرن وەکو ئیستا لەپیش چاومانا ئاشکرایە ، قەت بە پیکەنینی زورو گالتەوگەپ عمری خوی صرف ناکا وە شەوو روژ خەریکی ریکخستنی ئەسبابی بەرهەلستی‌و دفع کردنی دوژمن ئەبی ٠ تەماشا ئەکەین هەر کەس مشکلەییکی بیتەری تا حلی نەکا تامی استراحەت ناچیژی وە خوشی لە خوی حرام ئەکا ، زور پیویستە موسولمانان لەم‌مثالە ئاشکرایەوە ئاموژگاری وەرگرن وە لەم وەختە نالەبارەدا خویان بە رابواردن‌و شتی بی کەلکەوە نەخلافینن وە لە عاستی وولاتەکانیانا چاو نەنوقینن ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

خرم آنکس کـه بهر زنـــده دلـی
زیـر لب خنـــدەرا بمـــیراند

خنـــده کم کن که خندەی بسیار
صـــد دل زەنـــدەرا بمـــیراند

منیش نوسیومه :

خوزگه بـەو نفســه طالبی یـاده
هـەر بـه یادی خـوا دلی شـــاده

خـــەنده ناکا نـــه کا دلی بمـری
بەتبســـم دولیـــوی ئـــازاده

حدیثی بیستو دوهەم

(العـدة دین)

یەعنی : وەعده قەرزه ٠

واته : کەسی وەعدەیدا بەکەسی که فلان چاکەت لەگەل ئەکـــەم به گویرەی دوستایەتی اســـلامی پیویسته لەسەری ئەوفرمانـــه جیبـــەجی بکا ، هەروەکو قەرزار واجبه ئەو قەرزه که لەسەریەتی بیداتەوه ٠

وەفا به وەعده له دیانەتازور بەمهم ناسراوه خوای تەعالا له قرآنا تعریفی حەزرەتی اسماعیلی بەوەکردوه که له وەعدەدا راستگو بووه ٠ امامی غـــــەزالی

ڕەحمەتی خوای لێ بێ فەرمویەتی : حەزرەت (ص) بۆ چاوەڕوانی کابرایێك سێ ڕوژ لە جێگاییکدا مایەوە چونکە وەعدەی پێ دابو . انسان کە وەعدەییکی دا پێویستە دلی لەسەر ئەوە بێ تا لە دەسەلات یا بی وەفا بەووەعدەیە بکا ، بەلام ئەگەر بەدەم وەعدە بداو بەدل نیازی نەبێ بیبا تەسەر ئەوە بە منافق ئەناسرێ ، وەکو حەزرەت (ص) فەرمویەتی : (ثلاث من کن فیە فهو منافق ، وان صام وصلی وزعم انە مسلم : اذا حدث کذب واذا وعد اخلف واذا ائتمن خان) . یەعنی : سێ ڕەوشت هەن هەر کەس ئەو ڕەوشتانەی تیابێ ئەوە منافقە ، با ڕوژو بگرێ و نوێژیش بکاو خویشی بەموسولمان بزانی ،

ڕەوشتەکان ئەمانەن : وەختێ قسەی کرد درو بکا ، وەختێ وەعدی دا بە پێچەوانەی بجولێتەوە ، وەختێ بە ئەمین دانرا لەسەر شتێ خەیانەتی تیابکا ، بەلام وەختێ خلاف وەعدەیی بە منافقی ئەناسرێ کە لە کاتی وەعدەکەدا لە دلیا نەبوبێ بیباتەسەر . انسان کە وەعدەی داو لەدلیابو کە وەفای پێ بکا پێویستە ئەو نیازی دلیە بینیتەدی مادام عذریکی معقول ڕێی لێ نەگرێ ، چونکە انسانی وەعدەخلاف بە دروزن دەرئەچێ وە شرفو اعتباری لای خەلق نامینی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

مردرا هرچە بگزرد بە زبان
عیب باشد ورای آن کردن

وعـده درذمـه‌ی کرم قرض‌اسـت
فـرض باشـد ادای آن کـردن

منیش نوسیومه :
وه‌عده عنوانه بو شـه‌رافه‌تی پیاو

وه‌عده میزانه بو جـه‌وان مـه‌ردی

لایقـه بو وه‌فا بـه وه‌عده ، بـرا
سه‌ری خوت دابنی‌ی ئه‌گه‌ر مه‌ردی

حه‌دیثی بیست‌وسی‌هه‌م

(النظرة سهمة مسمومة من سهام ابليس)

یه‌عنی : ته‌ماشاکردنی ژنی نامه‌حره‌م بـه‌بی ضروره‌تیکی شه‌رعی تیریکی زه‌هراوی‌یه له تیره‌کانی شـه‌یتان ٠

ئه‌م حدیثه شریفه مناسبه‌ییکی جوانی ده‌ربریوه، چونکه هه‌ر وه‌کو تیریکی زه‌هراوی بدری له‌له‌شـی انسان با زامه‌که‌شی ئه‌وه‌نده نه‌بی انسان بکوژی ، بـه‌لام به‌تأثیری زه‌هره‌که گوشتی له‌شی انسـان دائه‌رزینی هه‌ر به‌وره‌نگه گوناهی ته‌ماشاکردنیش باله‌و ده‌ره‌جه‌دا نه‌بی انسان بفه‌وتینی به‌لام ئـه‌و ته‌ماشاکردنه ئاره‌زو له دلی انساندا ئه‌بزوینیته‌وه وه ئه‌و ئاره‌زووه ئه‌بی به باعثی ته‌ماشاکردنیکی تر وه هه‌روه‌ها انسان توشی فرمانی ناشیرین ئـه‌کا وا به‌ته‌نینه‌وه‌ی ته‌ماشا کردنی یه‌که‌م انسـان فه‌وتا ٠

سەرەرای ئەمە انسان کە تەماشای هەر ئافرەتیکی کرد ئەگەر تەماشا کراوەکە جوان نەبو دلی انسان بەوگوناهە دائەگیری ، وەئەگەر جوان بو سەرەرای گوناهەکە توشی مەراقو خەمو خەفەت ئەبی وە ووردە ووردە ئەو مەراقە وە کوتیری زەهراوی چون ئەتەنیتەوە ئەویش هەروەها لە جگەری انسانا ئەتەنیتەوە وە انسان توشی دەردی جگەر ئەکا ، وا دەرکەوت کە تەماشا کردنی نامەحرەم بەحەقیقەت تیریکی زەهراوییە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دیدەن خالو زولف نامحرەم
دانەی کیدو دام تلبیس است

هر نظر ناوکیست زهر آلود
کە زشصت کمان ابلیس است

منیش نوسیومە :

نظری خالو زولفی نامەحرەم
تیری شەیتانو نەفسی بەدکارە

نەك بە تەنیا زەرەر لەدینی ئەدا
جگەریش بەو نیشانە زامارە

حدیثی بیستو چوارەم

(خصلتان لا يجتمعان في مؤمن : البخل وسوء الخلق)

یەعنی : دوو شت هەن بەتەواوی کو نابنەوە

له انسانیکا ایمانی تەواوی ببی ، یەکـــەم رژدی ، دوهەم بەدخویی‌یە ٠

رژدی ئەوەیە انسان مال صرف نەکا لە جیگای خویا ، لە رژدی‌یـــە نەدانی ئـەوحقوقانە کە خـوا دای‌ناون وەکو زەکات ، سستی‌کردنی دەولەمـەند لەدانەوەی قـەرز ، خوگرتن لـــە خەرج‌کردن بو گوزەرانی خیزان ، گوی نەدان بـە خزمەتی میوان‌و بیگانە ، نائومید کردنی هەژاران‌و لی‌قەوماوان ٠

بزانن : رژدی چەندە دەرەجەی هەیە ، هەندی کەس ئەوەندە رژدی یەکەیان زورە هەروەکو خویان هیچیان لەدەست نابیتەوە ، ئەگەر کەسیکی تریش بەخششی بکا ئـەمان پی‌یان ناخوش ئەبیت ٠ هـەر چـــەند رژدی بەســـرف نەکردنی مال مـــەعنای لی‌دراوەتەوە ، بەلام بەحەقیقەت گەلی شتی تریشە ، وەکو مەنع‌کردنی علم لە مستحقان کــە رژدی‌ییکی زور زیان‌دارو گەورەیە ٠

بەدخویی کلمەییکە هەموســـوکی‌و خراپەییك ئەگریتەوە ، هەروەکو خوش خویی کلمەییکە هەرچی رەوشتی چاکەیـە ئەی‌گــــەیینی وەکو : راستی ، پیاوەتی ، چاوپوشی ، ئەدەب ، رەحم ، روخوشـــی ، حـــەیا ، داوین‌پاکی ، خوراگرتن ، ســـوپاس ، نیازچاکی ، دەرون‌پاکی ، عزەتی‌نەفس ، ناسیاری ، وە گەلی شتی‌تر ، وەهەرچی پیچەوانەی ئەمانــە بی بەدخویی‌یە ٠

لەپاش رەحمی خوا مهم‌ترین ئەسبابی خوش‌خویی هەلسان‌و دانیشتنە لەگەل ئەوکەسانە کە خوورەوشتیان بەرزە ، نیشانەی ئەوانیش مانەوەیە لەسەرشوین‌کەوتنی رەفتاری پیغەمبەر (ص) .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

بـــذل‌کن مال‌و خـــوی نیك‌و زر
راه ایمـــــان اگر همـــی پویـــی

زانکـــه در هیچ مؤمنـــی باهـــم
نشـــود جمـــع بخل‌و بدخویـــی

منیش نوسیومە :

هەر کەسی حەز ئەکا لە رەحمی خوا
باســەخی بی‌و شــریف‌و بی‌ئازار

چونکــە گــیراوە ری‌ی موسولمانی
لە دلی پیاوی رژدو بــەد رەفتــار

حدیثی بیست‌و پینجەم

(طوبی لمن شغله عیبه من عیوب الناس)

ئەم حدیثە بەشیکە لە حدیثی کە عبارەتەکــەی ئەمەیە : (طوبی لمن شــغله عیبه من عیوب الناس ، وانفق الفضل من ماله ، وامسك الفضل من قوله ، ووسعته السنة) ، یــــەعنی : خوزگە بەوکەســــە تەماشاکردنی عەیبی خوی ری‌ی لی‌بگری لەناوبردنی

عەیبی خەلق ، وە هەرچی زیاد لە گوزەرانی خـوی‌و خیزانی هەبی صرفی بکا لە ریگای خوادا ، وە قسەی زیادو بی‌سودی خوی بگری‌و نەی‌لی ، وەلە رەوشت‌و رەفتارا شوینی پیغەمبەر (ص) بکەوی ٠

شتیکی ئاشکرایە کە هەمو کەس لەسەر حالی خوی ئاگادارترە لە ئەحوالی غەیر ، وە خوای تـەعالا نارازی‌یە بەعەیب‌و گوناە لەهەر کەسیکەوە بی ؛ بنالەسـەر ئەمـە حق وایە انسـان خـەریکی تەماشاکردنی عەیبی خوی ببی ، وەدەس نـەبا بۆ کەسیکی‌تر چونکا بەم‌صفتە انسـان دوسـودی دەس‌ئەکـەوی یەکـەم ئەمـە مادام انسـان

بەگوی‌پی‌دانەوە لە عەیبی خوی وورد بووەوە ، وە چەندو چونی لەگەل خویا کرد ترسی خوا پەیدا ئەکا وە لە گوناە دەس‌بەردار ئەبی ٠ دوهەم ئەمە کـە انسان خەریکی چاك‌کردنی حالی خوی بو سـەری ناپەرژی تەماشای عـەیبی باقی موسولمانان بکا ، بەم‌وەسیلەیە لە خرایـەی غەیبەت‌و بوختان‌وسوئی ظن پاریزراو ئەبی ٠

مقصود لەم حدیثە شریفە هەل‌نانی موسولمانانە لەسەر تەماشاکردنی عەیبی خویان‌و هـەول‌دانیان بو پاك‌راگرتنی دەرونیان لەخرایەو شورەیی ، ئیتر مقصـود ئەمە نی‌یە انسـان لەعـەیبی خەلق بی دەنگ‌بی ، چونکە بەگویرەی شـرع پیویسـتە هەرکـەس دەسـتی بڕواو لە دەسـەلاتیا بی

هەرگوناهو خراپەییکی چاوپی کەوت لە هەرکەسیکەوە بو نەیهیلی، وە بە هەمو وەسیلەیەك، بو نەهیشتنی تیکوشی بەدەس یا بە زوبان یا بەدل چونکە ئەمر بەچاکەو نهی لە خراپە فرضی کفایەیە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای خوش انکس بە عیب بینی خویش
پیشوای هنروران گردد

عیب او پیشی دیدەو دل او
پردەی عیب دیگران گردد

منیش نوسیومە :

بەر لەوەی باسی عەیبی خەلقی کەی
خوت لە عەیبو خراپە دورخەرەوە

وا نەکەی ، هەر نصیحەتی ئەیکەی
پیت بلین : ئەم نصیحەتەت بەرەوە

حدیثی بیستو شەشەم

(الحزم سوء الظن)

یەعنی : بیری ساغ ئەوەیە کە بەدگومان بی لەگەل ئەوانەی کە گومانی خراپەیان پی ئەبری ٠

یەعنی : پیویستە بو انسان ، بە تایبەتی ئەوکەسانە کە خاوەنی جیکەو ریگەن ، هەموکەس وەکو یەك تەماشا نەکەن وە بەبی لیکولینەوەو

تحقیقات باوەرریان بەهەمو کەس نەبی وە لەسەر نهینی دلی خویان ئاگاداریان نەکەن •

ئەمحدیثە مبارەکە زور نەصیحەتیکی بەرزو بەسوودەو ، موسولمانان لەم خصووصەوە قصوریان کرد کە لە ئەطرافی دنیاوە دلسافیو سادەلەوحییان هینایە پیشەوە تا هەموو بیگانەکان لە بیروباوەرریان گەیشتن وە لە هیزو بیهیزی ئاگادار بون • وە رەخنەیان خستە کاروباری دینو دنیایان ، وەبە جاری بەسەریانا زالبون • زور کەسی گەروكو دنیاگەرد بەناوی خواناسیو پیاوچاکییەوە خویان پیشانی خەلقدا وە بە هەموو رەنگی سودیان لیوەرگرتن، دوایی حقیقتیان بەپیچەوانەی ادعاکەیان دەرکەوت • چەند لە بیگانەکان سەروگویلاکی خویان گورری وە بەناوی بازرگانیو زیارەتو سەیاحەتەوە گەرران بەدنیادا ، وە موسولمانان بەدل سافی لەسەر هەموو نهینییەکانی خویان ئاگاداریان کردن ، ئەمکردەوانە پیچەوانەی ئایینی اسلامن ، انسان ئەبی شعوری ببی ئاگادار بی لە قازانجو ضرری خویو نیشتمانو میللەتەکەی •

(بیداری) : خەیالتان نەروا ئەمحدیثە پیچەوانەی ئەوئایەتو حدیثانەیە کە مەنعییان کردوە لەبەد گومانی ، چونکا ئەوانیش جیگەی خویان هەیە وە علما لەم باسەدا تحقیقاتیان کردوە ، فەرمویانە بشر سینوعە ، نوعیك چاکەی ئاشکراو تجربەکراوە ،

نوعیك خراپەی دیاری‌یە ، نوعیك نە چاكەی نــە خراپەی دیاری نی‌یە ٠ نوعی یەكەم پیویستە انسان خەیالی لەگەلیان باش بی ، ئەگەر دەفعەیی بەریكەوت خراپەییكیان كرد یاپاساوی بدا یا بەسهوو زەللەی دابنی‌و وە بەتــەنها ئەو خراپەیە خــەیالی خــوی لەگەل‌یانا خراپ نەكا ٠ نوعی دوهەم پیویستە هەمو كاتی انسان خوی بپاریزی لی‌یان ، ئەگەر جـــاری چاكەییكیان كرد بەو جارە هەل‌نەخەلەتی وە فریب نەخوا ٠ مەشهورە مار جار بەجار سررە ، پیشینان ووتویانە : مار كارژ فرری‌ئەدا بەلام طبیعت فرری نادا ، زیاد لەمەش ئەو كەسانە كە لەســەر فكری تەفرەدانی خەلقن مجبورن بــەوە كە ظاهرا خوش خویی بیننەپیشەوە تا بەئارەزوی شـــومی خویان ئەگەن ٠ نوعی سی‌هەم‌یــەعنی ئەوانــە كە حالیان پەنهانە ئەوانیش بەشیكیان بەزیرەكی‌و عــەقل یا بەواسطەی ووردبونەوە لە بعضی نیشـــانە حالیان دەرئەكەوی وەكو سەرنج‌دانی حالی ئەوانەی كـــە لەگەلیانا هەل‌ئەسن‌و دائەنیشن ، وە وەكو مبالات‌و بی‌مبالاتی بە احكامی دین ، ئەمە دوبارە وەكو دونوعە پیشووەكەی لی‌دیتەوە ، بەشیكیشیان انسان بوی ریك‌ناكەوی تحقیقی حالیان بكا وە ظاهرا نیشانەی خراپەو چاكەیان دیار نی‌یە ، ئەوانە انسان بـــەبی دلیل ناتوانی بەچاك یا بە خراپەیان بزانی بـــەلام پیویستە لەگەل ئەمە احترامیان بگری وە بـــەدل پاكی تەماشـــایان بكا ، احتیاطیشـــی ببی تا ووردە

ووردە حالیان دەرئەکەوی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

حــزم مرد آن بود که درهمه وقت
در حق خلق بدگمـــان باشـــد

در همـــه کار احتیـــاط کنـــد
تا ز هر کید در أمـــان باشـــد

منیش نوسیوەمە :

تیگەیشتن ئــەوە نی‌یــە بە دەوام
نیازی خوت لای هەمو کەسی دەرخەی

تیگەیشتن وەهایـــە وورِیابـــی
لە قسەتدا کە بو یەکیکی ئەکەی

حدیثی بیست‌و حەوتەم

(لا یلدغ المؤمن من جحر واحد مرتین)

یەعنی : انسانی موسولمان لەکونیکەوە دو جـــار ناگەزری ٠

ئەم‌حدیثـــە موبارەکـــە ادبیکی کومەلایـــەتی بەموسولمانان پیشان ئەدا ، وە مەعناکەی لە صورەتی نهی‌دایــە ، ئەفەرموی انســـانی موسلمان ئـــەبی هەمیشە ووریاو بە احتیاط بی لەکارو باری دین‌و دنیادا وە خوی گیل نەکا بو انسانی فیل‌باز تا هـــەر کاتی بوی ریکەوی تەفرەی بدا ، چونکا کەسی حالی وابو هەمیشە دەس‌و پیوەندی وان لەضرری دین‌و

دنیـــادا ٠

مشهوره پیاوی رویشته خذمـــەتی امام احمد ـ خوای لی رازی بی ـ عەرزی کرد له دولاوه لەشکری اسلام غەزا ئەکەن ، سەرکردەی لەشکریکیان زور بە کفایەتو ئاگاداره بەلام خوی پیاویکی زور چـاك نی‌یه ، وه سەرکردەی لەشکرەکەی تر زور پیاویکی چاکه ، بەلام له کاروباری شەررا زور ووریا نی‌یه ، وه من ئارەزوی غەزام هەیه شوینی کامیان بکەوم ؟ امام احمد پی‌ی فەرمو شوینی ئەو سەرکردەیانـــە بکەوه که ووریاو تی‌گەیشـــتووه ، چونکه باخوی پیاویکی زور چاك نەبی بـــەلام بو میللەتی اســـلام قازانجی هەیه ، وه لەشکرەکەی لەسەر کەوتنایه ، ئەم سەرکردەکەی‌تر با خوی پیاویکی زور چاك بی کـــــه بی کفـــایتو کارلی‌نــــەهاتو بو خـــوی‌و شوین‌کەوتووانی وان له تالوکەدا ٠ ئەم حدیثه زور پەیوەندی بە حدیثی پیشووەوه هەیه ٠ له حدیثی پیشـــو ئەمه دەرئەکـــەوی انســـان احتیاط بکا لەوکەسانه که بەدئەخلاقن ، وه لەو کەسانه کـــه نایان‌ناسی نەوەك زیانیکی توش ببی ، وه ئـــــەم حدیثه ئەوه پیشان ئەدا ئەگەر انسان بەواسطەی دل‌ســـافی خویـــەوه جاری زیانیکی توش‌بو لـــە کەسیکەوه ئەوجاره لەبەر نەشارەزایی چاوپوشـــی لی‌ئەکری ، بەلام بو جاری دوهەم گلەیی لەســـەر خویەتی وه لومەی خوی ئەکری چونکه ئەبو لەپاش جاری یەکەم عبرەتی بگرتایه ٠

(بیداری) : حەزرەت «ص» ئەمحدیثە مبارەکەی بەیەکی لە بتپرستە کانی عرب فەرمو کە ناوی ابوعزە بو ، پیاویکی شاعر بو ، ذمی موسولمانانی ئەکرد ، تا لە غەزای بدر بەدیل گیرا ، کە بردیانە خذمەتی پیغەمبەر «ص» زور پاررایەوە ، وە ووتی خیزانم زورە ئەم جارە لیم ببورە لەمەولا هەرگیز ذەمی موسولمانان ناکەم ، وە زیانیان لی نادەم ، حەزرەت «ص» بەگویرەی رەحمو شفقت ئەوجارە بەرەللای کرد ، ابوعزە دیسان دەستی کردەوە بە ذەمی موسولمانان تا لەغەزای احد بەدیل گیرایەوە ، ئەمجارەش دەستی کردەوە بەعذر هینانەوەو پاررانەوە بو بەرەللابون ، حەرزەت «ص» ئەم جارە عذرەکەی قبول نەکرد وە ئەم قسەی پیفەرمو ، وە فەرموی نابی ئەم جارەش بەرەللابکریی تا نەلی دوجار بەفیل خوم لەدیلی موسولمانان رزگار کرد .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دگر ازوی مدار چشم وفا
هرکه بروی در جفا گستاخ
زانکه هەرگز دوبارە مؤمن را
نگزد مار دریکی سوراخ

منیش نوسیومە :

باشە کاری قضا وەلی بەخووا
حەیفە گیلی لەحد ئەوەندە بەدەر

لـــه کونیکو بـدا بەانســـــانو
دوکەررەت مـاری حیلەبازی بشر

حدیثی بیستو هەشتەم

(السعید من وعظ بغــیره)

یەعنی : بـەختیار کەســــیکە لە یەکیکی ترەوە عبرەت وەربگری • عبرەت گرتن بـــەغیر صفتیکی زور باشە ، پیویستە انســــان لە دنیادا عبرەتگر بی ، هەرکەسیکی چاوپی کەوت لە ریگایەکەوە زیانی توش بو خوی لەو ریگەیە لادا • کە زانی کەسیك لە خلاف وبەدخویی یەوە توشی غضبو قهری خودا بووە لازمە ئەویش ئەو کردەوانە لە خوی دور بخاتـــەوە ئەگـــەر لەچەرخیکا لە دەستی خیلیکی دل پیسو بی انصافا گیرودە بو تەلاش بکا بو رزگار بونی خوی لە دەسیان وە لەباقی ژیانیا تەفرە نەخوا، مەشهورە: کوسە بەندیکی بینیو پەندیکی گرت • پیویستە لەســەر انســــان روداوەکانی زەمانی وەکو تاریخ بنوسی وە لای خــــوی رای بگری ، تا خویو فامیلو هاونیشتمانەکانی لە چەشنی ئەو روداوانە بەدور بن • ئــەومیللەتانە کە ئیســــتا گیرودەی ستەمی زوردارن ئەگەر تأریخی رووداوەکانی سەدســـــال لەمەوبــەریان بەدەرس بخویندایــــە وە بیریان لی بکردایەتەوە ئیستا حالیان وای لی نەئەهات ، چونکا واقیعاتی زەمانە زور ئاموژگاری کەریکی بـــــەکارە

بویه عاقلان فەرمویانه : (من لم یؤدبه ابواه یؤدبه الدهر) ، یەعنی کـــەسی باوكو دایکی ئـــەدەبی نیشان نەدەن زەمانه ئەدەبی پی نیشان ئەدا ؛ بویه زور گەورەی طائفه بوون پارراونەتەوه لە خوا کـــه طائفه نەزانەکـــەیان گیرودەی نارەحـــەتی بکا تا بیداربنەوه ٠

مهم‌ترین ئـــەسبابی عبرەت‌وەرگرتن سی‌شتە ، یەکەم گیرودەبون بەزەحمەت ، دوهـــەم لی‌کولینەوه لـــه تأریخی رابوردووان ، سی‌هەم ســـەیاحەت‌و گەرران بەدنیادا ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

نیك بخت آن کســی کـــه می‌نبرد
رشـــك بـــر نیك‌بختی دگـــران
ســـختی روزگـــار نادیـــــــده
پندگـــیرد ز ســـختی دگـــران

منیش نوسیومە :

عاقبـــەت خیرەهەرکەسی بـــگری
عبرەت‌و موعظەبه چەرخی زەمان
پەندی دنیا بکا بـــه پەندی دلـــی
حەپسی یاران بکا بە مەشقی ئەمان

حديثی بیست‌و نوهەم

(کفى بالموت واعظاً)

یەعنی : بەسە بو انسان ئاموژگاری کـەریکی وەك مردن ٠

مەبەست لە ئاموژگاری کەر ئەوەیـە نصیحتی انسان بکاو ئەدەبی دا بدا وە شارەزای بکا بو ریگای خیرو روشنایی وە لە خراپەو گومراهی بیگیریتەوە ، شتیکی ئاشکرایە هەرکەس بیر بکاتەوە لە مردن وە لە زەحمەتی بەجی‌هیشتنی ئەولادو خیزان‌و علاقەی خوی وورد ببیتەوە ، وە باوەرری ببی مادام کردەوەو خوورەوشتی خراپ بی لەپاش مردن گیرودە ئـەبی بەعذاب‌و زەحمەت ئەوەندە پەند ئەگری کە صـەد واعظی گەورە ئەوەندە ئاموژگاری دانەدەن ، بویە قرآن بەوگەورەیی‌و بلاغەتە کە هەیە ، وە لەگەل ئەو هەمو پەندو ئاموژگاری‌یەی کـە تیایدایە حەزرەت «ص» لەموعظە کردنا بە هاورری‌ی مردنی داناوە ، وەکو بەعضی ئەحادیثی شـریفە ئەمە ئەگەیینی کـە فەرمویـــەتی : (من دو واعظـــم لـــەناو ئیوەدا بەجی‌هیشـــتووە ، یەکیکیان گویاو قســـەکەر ، ئەوی‌تریان خاموش‌و بی‌دەنگ ، قســـەکەرەکەیان قرآنە ، بی‌دەنگەکەشیان مردنە) ، بنا لەسەر ئەمە زور پیویستە انسان لەهەر روژیکا چەند جار بیری مردن بکاتەوە ، بەلکو دلی روبکاتە کردەوەی جوان‌و بەگوی‌کردنی شرع ٠

مەولاناى جامى فەرمويەتى :

چند گيرى بـــه مجلس واعظ
پى منبـــر پى گرفتـــن پنـــد

وعظ تو بس به مرگ همسايه
نـــەعرەى نەوحەگەر بە بانگ بلند

منيش نووسيومە :

گەر هەتە فكرو معرفت بـــەخودا
ناتـــەوى موعظەى ســـەرى منبـــر

مردنى قومو خويشو دوستو برا
واعظيكە بە دەهشەتو رەهبـــەر

حديثى سىيەەم

(لعن عبد الدينار لعن عبد الدرهم)

يەعنى : دور خراوەتـــەوە لە رەحمـــەتى خوا ئەوكەسەى كە بەندەى دينارو درهەمە ٠

ئەم حديثە مبارەكە دەربارەى ئەوكەسانە هاتووە كە لە چاوديرى خليفەى موسولمانانداں ؛ وە هـــەتا خليفە پارەيان ئەداتى لىى راضين وە بەگوى ئەكەن ، وەهەر وەختى پارەيان نەداتى لىىراست ئەبنەوە ، بـــە كورتى خذمەتكردنيان بو پەيداكردنى پارەو پولە ، نەك بو ئـــەوە كلمەى حق بـــەرز بيتەوە ، هەرچەند ئەمحديثە دەربارەى ئەو نەوعـــە كەسانە

ووتراوه ، بەلام چەند صورەتی تریش دائەگریتەوه ؛ یەکەم ئەوکەسانە کە بەندەی مالی دنیان ، لەهـــەر لایی وەلای هەرکـــەسی مالیان دەس کەوی شوینی ئەکەون با ئاینیشیان لـــەناو بچی : مثلا زورکەس هەن لەبەر کەمگوزەرانی دەس بەرداری کاسبی حلال

ئەبن وه وەظیفەی حرام قبول ئەکەن • دوهەم ئـــەو کەســانە لە بەندەگی خوا دەس بـــەردار ئەبن وه گوی نادەن بە جی بەجی کردنی حقوقی شرعی ، نەوەك مالەکـــەیان بفـــەوتی ، وەنویژو واجبـــاتی دینی ئەفـــەوتینن • سیهەم ئەوکەســـانە لە شوینیکا بەئەندازەیەك ثروەتو پارەیان هەیە ، هەرچەند لەو

جیگەدا توشی ذەلیلی دینیو دنیایی ئەبن وه هەتکی شەرافەتیان ئەکری ، لەبـــەر ملاحظەی مالەکەیان قبولی ئەکەن ، وەئـــەو خاکو بومە بەجی ناهیلن • چوارەم ئەوکاسانە کـــە بو دەس خستنی مالی دنیـــا میللـــەتو نیشتمانی پیروزی خویـــان ئەفروشـــن بەبیگانە • وه بەعقلی ناتەواوی خویان وائەزانن ئەو

ثروەتو مالـــە تا دنیادنیایـــە هـــەر ئەمینی وه خوشەویستی بیگانەکان بویـــان بەردەوام ئـــەبی وەلەوه ووردنابنەوه کە هەروەختی ئەو دوژمنانـــە لەوجیگەیەدا دامەزران هەر پارەییکیان صرف کردوه

بەزیادەوه وەری ئەگرنەوەو ، بەپیچەوانەی ئارەزوی ئەوان ئەیان کەن بە بەندەی خویان ، ئەمجار هەرچی تەلاش بکەن رزگار نابن وه لەو جیگەیەدا بە ذەلیلی

ئەمرن • پینجەم ئەوکەسانە تا مالی دنیایان زورتر بی زیاتر ئەکەونە مەراقەوە ، وەهەرگیز دەسیان ناڕواتە مالی خویان وەصرفی ناکەن ، فقط وەکو مشك پارە ئەدزی وە لەسەری ئەنوی ، بەوچەشنە لەگەل مالەکەیان ئەمیننەوە تا لەکوتوپڕرا ئەمرن ، هەندیکیان مالەکەیان گوم ئەبی وەکەس نایدوزیتەوە • هەندێکیشیان ئەکەویتە دەستی چەند کەسیکی وەها هەرگیز نەخیری دین نەخیری دنیایان بو ئەم کابرایە نابی ، کە دەرکەوت خزمەت کاری مالی دنیا وا خراپو ناشیرینە ، پیویستە انسان خزمەت کاری خوا بی وە دینارو درهەمی بو دەستخستنی بەختیاری بو خوی‌و انسانیت بی ، وە بی‌یان کا بە ئەسبابی رزگاری خوی لە دنیاو قیامەت‌دا وە لە ریگای میللەت‌و دین‌و نیشتمانی خویا صرفی بکا وە شرافەت‌و ئازادی خوی پی‌رابگری ، تا لە دنیادا بەئازادی بژی ، وەلە قیامەتا سەرفراز بی •

مەولانای جامی فەرمویەتی :

گرچە هست ئافتاب رحمت حق
شامل ذرەی ذرەی عالم

باد ازان دور بندەی دینار
باد ازان دور بندەی درهم

منیش نوسیومە :

باشه دینارو درهمی نافع
بو دەوامی سعادەتی بشری
لاکن ئەو ذاتە ئەی پەرستی بەدل
لەهەمو رەحمەتی خودایە بەری

حدیثی سی‌و یەکەم

(الدنیا ملعونة ، ملعون ما فیها

الا ذکر الله وما والاه وعالماً ومتعلماً)

یەعنی : دنیاو هەرچە لە دنیادا هەیە دورن لە رەحمەتی خوا الا بیرو یادی خوا نەبی ، وە هەر شتی بە شوینی ئەوا بروا ، وەکەسیکی عالم کە قازانج بگەیینی بەخەلق ، وەکەسی خەریکی فیربونی ئەو علمە ببی ، لەگەلی ئایەت‌و حدیثا ذەمی دنیاو مافیها کراوە وە لە زوریشیانا تعریف‌و مدحیان کراوە • خولاصەی کلام لەم‌باسەدا ئەمەیە هەر دنیایی ئەسبابی بەختیاری انسان بی ، بەم رەنگە لە ریگەی شرعی‌یەوە پەیدا بکری ، وە لە ریگەی کامەرانی‌دا صرف بکری ، ئەوە ممدوح‌و جوانە ، وەهەر دنیایی وا نەبی بەم‌رەنگە لەریگای خلاف‌شرعەوە پەیدا بکری وە یاخود لە ریگەی شرعی‌یەوە صرف نەکری ئەوە مذموم‌و ناشیرینە • ئیتر مقصود لەم‌حدیثە ئەمە نی‌یە انسان خەریکی کاسبی نەبی ، چونکە عقل شتی وا ناگونجینی ، وە لە چەند ئایەت‌و حدیثا امر بە

ئامادەکردنی ئەسبابی بەرهەلستی دوژمن کراوە ، وە ئاشکرایە بەرهەلستی دوژمن بەبی دەولەمەندی زەحمەتە ، وەلە بعضی حدیثا ریگامان نیشاندراوە بو ئەوە لە پەیداکردنی دنیادا حالمان وابی وا بزانین هەرگیز نامرین ، تا بە هەولو دلگەرمی خـەریکی کاسبی ببین •

مەولانای جامی فەرمویەتی :

هـــدف لعنت خــــدای آمـــد
دنیــاو هرچــه هســت در دنیــا
غیر ذکــر خــدای صــاحب ذکــر
دردو عـــالم به رحمتاســت اولی

منیش نوسیومە :

دورە دنیا لــە رەحمـــەتی معبود
خوی‌و هەرچــە لەوا هەیە موجــود
غیری هـــەرچی سعادتی بشــرە
وەکو کسبی حلال‌و ذکرو ســجود

حدیثی سی‌ی‌و دوهەم

(دم علی الطهارة یوسع علیك الرزق)

یەعنی : دەوام‌بکە لەســـەر پاکوتەمیزی رزق‌و روزیت گوشاد ئەبی •

پاکی ئەوەیە انسان لەش‌و بەرگ‌و خواردەمەنی‌و

جیگای دانیشتن‌و نوستنی خوی بپاریزی له چلك‌و پیسی ، انسان که پاك‌و خاوین بو خــــه‌لق خوشیان ئه‌وی وه که خه‌لق خوشــیان ویست هــــه‌مو جوره یارمه‌تی‌ییکی ئه‌ده‌ن ، وه‌له هه‌مو کاتیکا ده‌ســـــی برایه‌تی بو دریژ ئه‌که‌ن ؛ که‌وابو گوزه‌رانی خوش ئه‌بی وه به خوشی رائه‌بویری ۰ انسانی پاك‌و خاوین دوره له نه‌خوشی وه به له‌ش‌ساغی عمری خوی ئه‌باته سه‌ر وه‌له ژیانیدا وه‌ختیکی زوری بو کاسبی کردن ئه‌بی که معلومه ئه‌مه‌ش سببیکی به‌کاره بو خوش گوزه‌رانی ، زیاد له‌مه‌ش انسانی پاك هه‌میشه له‌شی ساغی وه عقلی ساغیش له له‌شی ساغه‌وه‌یه، انسانیك که عقلی ساغ‌و ریك بو ، کـــــه بیری کرده‌وه ریگای راست ئه‌دوزیته‌وه ، وه به‌مه ژیانیکی خوشی پرر له کامه‌رانی بو خوی مسوگه‌ر ئه‌کا ، له‌به‌ر ئه‌م هــــه‌موو ده‌لیلانه‌یه پیغه‌مبه‌ر «ص» فه‌رمویه‌تی (النظافة من الایمان) ۰ یه‌عنی : پاکی به‌شیکه له موسولمانه‌تی ۰

مه‌ولانای جامی فه‌رمویه‌تی :

ای کــس آلودگی‌ی تو شــب‌و روز
فاقـــه‌و فقــر تو زیــاده شـــــود
بی طهــــــارت مباش تابــر تـــو
روزی تنگ تو گشــــاده شـــود

منیش نوسیومه :

زینــه‌تی دینــی احمــده پاکـــی
بـــدن‌و منــزل‌و لباس‌و طعـــــام

بەخەبەر بە لەسەر حدیثی صحیح
باعثی دەولەتــەو کلیلــی مــــەرام

حدیثی سی‌و سی‌هەم

(الصـــبحة تمنع الرزق)

یەعنی : خەوی سبەینان مەنعی رزق ئەکا •

سبەینی وەختیکی پیروزو بە نەشئەیە ، وەختی دەرکەوتنی لطفو رەحمەتی خوایە ، وەختی هاتنی ملائکـــەی رەحمەتە بو ســـەر زەوی ، کەوابو زور پیویستە انسان لەم‌وەختە جوانەدا بیداربی • وە بە یادی خواو پاررانەوە خوی ئامادە بکا بو لطفی خوا ، ئەگەر انسان لەسەر ئەم حالە دەوامی کرد لە هەمو خصوصیکەوە دەرگای رەحمەتی خوای لی‌ئەکریتەوە ، خو ئاشکرایشە گوشادی رزق‌و روزیش رەحمەتیکە لە رەحمەتانی خوا • وەئەگەر بەبی ئاگایی‌و نوستن ئەو وەختە مناســـبەی لەناوبرد لەو هـــەمو خیرو بەرەکەتە بی‌بەش ئـــەبی • وە دیســـان لە جهتی دنیاشەوە کە تەماشا ئەکەین زورتر ئەسبابی رزق‌و روزی‌و قازانج وەرگرتن لە کاسبی حلالەوە بو خەلقی شار یا دیهات لە سبەینی‌دا دەست ئەکەوی ، کـە انسان لــەو وەختەدا نوســت لەوقازانجە بی‌بەش ئەبی • هەروەها ئەوکەسانە کە درەنگ لەخـــەو هەلئەسن لەشیان تەواو ساغ نی‌یە • وە کەسی کە نـــەخوش‌و دەردەدار بو کاســـبی پی‌ناکری • وە

گوزەرانو رزقی هەر رو لە کزی ئەبی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای کمر بســـته کســـب روزی را
صــبح خیزی دلیل فیروزیاســـت

بهـر خواب صــباح چشــم مبنــد
زانکه این خواب مانع روزیاســت

منیش نوسیومە :

لە ســـحردا نســیمی رحمت دی
بو دلو گیانی هەرکـــە با خــیرە

مەنـــوە با رزقو رحمتت بوبــی
لـــەو خوداوە کە خالقی قـــدرە

حدیثی سیو چوارەم

(الدَّيْنُ شَيْنُ الدِّينِ)

یەعنی : قەرز وەسیلەی زەدەبونی دیانەتە .

قەرز ئەوەندە خراپەی لیئەوەشیتەوە کە بەهەر رەنگی بووە پیویستە انسان خوی لیلابدا ، یەکـەم ئەمەیە انسان قەرزی لەهەر کەسی کرد بەمەجبوری توشیریاکردن ئەبیت ، وە زور جار لەبەر دلی ئـەو کەسە چاوپوشی لەحق ئەکا ، دوهەم : لەبەر چاوی خەلقا شرفی کەم ئەبی وە قدرو اعتباری ئەرروا ، بە تایبەتی ئەگەر خاوەنقەرزەکە بیمروت بی بەقسەی

ناخوش له دنیادا ئابرروی ئەبا ، بویەووتویانــە : قەرز له بی مروەت تالانی مالو حورمەته ، سیهەم مادام کەسی عادەتی گرت بەقەرز کردنەوه بەئومیدی ئەوه که پارەی دەس ئەکەوی جلەوی خــوی لەدەس بەرئــــەبی ، وه خووئــــەگری به اســــرافو پارەخەرج کردنــەوه ، چوارەم که انســـان عادەتی بەقەرزکردنەوه گرت زور جار مەجبوری ئەکــــەن بــەوه که (فایز)ســــود بدا به خاوەن پارەکه ، وه معلومه سود دانیش وەکو ســــود کردن گوناهیکی گەورەیە ، پینجەم : چونکه قەرزار هەمیشــه داوای پارەی لیئەکەن هەرگیز بەئارەزوی خــوی دەستی ناکەویته کاسبییەوه . شەشەم : قەرزار بەبی ئیذنی خاوەنقەرز هەر سفری بکا حەرامه وه لەوسفره ، هــــەرچی روخصــــەته بو موســــولمانان وەکــو کورتکردنەوەو کوکردنەوەی نویژ ، بوئەو کەسه دروست نییه . حەوتەم : قەرز کردن زور دەردیکی کارییه بو خوشەویستی : زور دوســـتو برابوون بەواســـــطەی قەرزکردنەوه دلیان لەیەك ئیشاوه ، وەناوبەینیان تیکچووه ، بنالەســــەر ئەمــه زور پیویسته تاممکن ئەبی انسان قەرز نەکا وه هــــەر وەختی قەرزی کرد له ئەندازەی خوی لانەدا ، وەبیری دانەوەی ببی ، وەتا ئەتوانی زو بیداتەوه .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

نکشـــد بهــــر مال دنیـــا رنج

هرکــه خواهد کمــال بهرەی دین

جهــرەی دینمەکن بنــاخن دیــن
تانکاهـــد جمـــال چهــرەی‌دین

منیش نوسیومه :

قەرز به گویرەی حدیثی پیغەمبەر
واســطەی نقصی حورمەت‌و دینــه

وەکو زەهرە جگــەر ئەکا لەتلــەت
هوی پەیا بوونی عاجزی‌و قینـــه

حدیثی سی‌ی‌و پینجەم

(من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه)

یــەعنی : لەجوانی موسولمانەتی انســـانە واز هینانی لە شتی کە مقصدی نەبی .

ئەگەر موسولمانەتی ئەم پینج رکنه مشهورە بی وەکو شهادەت‌و نویژو روژووو زکات‌و حج ئەوە مەعنای ئەم‌حدیثه وای‌لی‌دیتەوە : انسان با بە تەنها ئەوە کە ئەم فرمانانه بەجی‌بینی بە موسولمان بژمیرری ؛ بەلام وەختی موسولمانەتی‌یەکەی جوان‌و خاوینه زیاد لــە کردنی ئەوانەیش واز لە شتی بی‌سود بینی ، وە خوی خەریك نەکا بە فرمانی غیرەمطلبەوە ، وە ئەگـــەر موسولمانەتی عبارەت بی لە بەجی‌هاوردنی هـــەمو ئادابی شــرعی وەکو کردنی واجب‌و سنتەکان ، وە دورکەوتنەوە لــە حرام‌و مکروە ئــەمجار مەعنای حدیثەکە وایە باانسانی موسولمان هـــەمو واجب‌و سنتی جی‌بەجی بکا وەواز لەهەمو حرام‌و مکروهی

بینی ، وەختی موسولمانەتی یەکەی جوانو دیاری یـە کە پاریزگاری ببی لە شتی حلالی بی‌سود ، چونکا فرمانی حلالیش مادام کە قازانجیکی شرعی تیا نەبو لە خەریك‌بو نیا وەختی انسان بەخوررایی ئەفەوتی ، وە طبیعەتی ئەگوری ٠

ئەم‌حدیثـــە اصلیکی راســتو دروســـتە بو پاك‌کردنەوەی دەرون لە ئەخلاقی سوكو خراپە ، وە هەموو موسولمانان بانگ‌ئەکا بو ئــەوە کــە ژیانی خویان تــەنها بو بەختیاری دنیا بـــەکاسبی حلالو ریکخستنی هەرچی بە کەلك بی بو کامەرانی ژیان ، وەبو بەختیـــاری قیامـــەت بـــە بەگوی‌کردنی فەرمودەکانی خوا صرف‌بکەن ، وە خویان لادەن لــە بەجی‌هینانی ئارەزوی نەفسانیو حەزی جانەوەرانە وەکو نوستنو خواردنو خواردنەوەی لە ئــەندازە بەدەر ، وە خەریك نـــەبن بەشتی بی‌سودەوە وەکو زیادەرەوی لە دامەو شەترنجو فرمانی بی‌ســـودی ترا وەکو قسەی زورو گەرانی ناوەخت بــە بازاررو کولانو جادەو دەشتو دەرا ، ئەم‌فرمانانە ئەگـــەر گوناهیشیان لی‌پەیدا نەبی خو بە خوررایی وەختی ئادەمیزاد ئەکوژن ٠ مەشهورە پیاوی چاوی کەوت بە لقمانی حکیم لە مجلسیکا دانشتبو ، ئاموژگاری دانیشتوانی مجلسەکەی ئەکرد وە ئەوانیش زور بە حورمەت تەماشایان ئەکرد ، پیاوەکە پی‌ی ووت ئەی تو خذمتکاری فلان هوز نەبوی ؟ فەرموی بەلی ، ووتی

ئەی بەواسطەی چی‌یەوە ئەم‌پایەت دەست کەوت ، فەرموی بەواسطەی سی‌شتەوە ، یەکەم : قضـــاو قدری خوا ، دوهەم : راستی لە قسەکردنا ، سی‌هەم : وازهینان لەشتی بی‌قازانج •

مەولانای جامی فەرمویەتی :

تا شـــود درجهــان علمو عمـــــل
شـــاهد دین تو جمــال افــــزای
زانچـــه درخــور نباشـــدت بازآی
زانچـــــه لایق نباشــــدت بازآی

منیش نوسیومە :

عمری انسان ژمارەیە بـــە نَفَس
ئەوە دەس‌مایە بو تجارەتی کـــەس
حەیفە ضـــایع ببی بە پوچو عبس
بو کەسی کەس بی ئەم ئیشارەیە بەس

حدیثی سی‌و شەشـــەم

(زُرْ غِبّاً تَزْدَدْ حُبّاً)

یەعنی : هـــەر بەینی نەبـــەینی برو بو دیدەنی دوستو برات ، تا خوشەویستیت زیاد ببی •
ئەگەر کەســـی بی‌یـــەوی خوشەویستی لەگـــەل برادەریکیا زیاد ببی ، حقی وایە کەم‌کـــەم دیدەنی ، چونکە ئـــەگەر کـــەم دیدەنی کرد هـــــەمو وەختی لـــەوماوەدا کـــە لەیەك ئـــەبرین ئاگری اشتیاقو

خوشەویستی هەل ئەگیرسی وە بە دل گەرمی ئەچی دیدەنی ئەکا ، وە بە خوشی ئەگەرریتەوە بەلام ئەگەر زور دیدەنی بکا خوشەویستی یەکەیان کەم ئەبیتەوە لەبەر چەند دلیل ؛ یەکەم : مادام هەروەختی حەزی کرد چاوی بەوبرایە کەوت ئەودوستە لەبەر چاوی بی ئەهەمی یەت ئەبی ، وە بە طەبیعەت وەکو هاورری یەکی عادەتی لی دی ، مەشهورە : بویە روژ لە هاوینا قدری نی یە چونکە هەمیشە دیارە ، وە بویە لەزستانا خوشەویستە چونکە کەم کەم دەر ئەکەوی ٠

دوهەم لە هاتوچوو هەلسانو دانیشتنی زورەوە وائەبی چاوی بەکردەوەو رەفتاری نامناسب ئەکەوی وە ئەمە ئەبی بە مایەی ناکوکی و دل لەیەك ئیشانیان.

سی هەم : لەتیکەلی هەمیشەیی وە انسان توشی بی ئەدەبی ئەبی ، وە بی ئەدەبی مهمترین ئەسبابی لەناوچونی خوشەویستی یە ، چوارەم هەمو وەختی ئەو برایە وەختی ئەوەی نی یە بروا بولای ، وائەبی خەریکی فرمانیکی تایبەتی خویەتی ، یا حەزی لە تەنهایی و حەسانەوەیە ؛ حەزناکا بە چاوپیکەوتنی کەس ، وە ئەگەر کەسی برروا بولای پی ی ناخوشە ، ئاشکرایە دیدەنی وا لەبی محبەتی زیاتر قازانجیکی لی وەرناگیری ؛ بویە ووتویانە : عهدو پەیمان بە حیات ، دیدەنی دوست بە سەعات ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دیدن دوست دوست را گەگە
چهرەی دوستی بیماراید

زاتفـــاق دوام صحبتشـــــان
شــــوق كـامل ملال افـــزايد

منيش نوسيومه :

هەر كەسی حەز ئەكا لە دوستو برا
كەم كـــەمی دیدەنی بكا لیـــان

نـەك وەرسیان بكا بە دیدەنی زور
بو ئـــەوەی زیـــاد بكا محبتیـــان

حدیثی سی‌و حەوتەم

(من اعطی لله ، ومنع لله ، واحب لله ، وابغض لله ، فقد استكمل ایمانه)

یەعنی : هەركەس لەبەر خوا شتبدا بەخەلق ، وە لەبەر خوا لی‌یان بگریتەوە ، وەلەبەر خوا خەلقی خوش بووی ، وەلەبـەر خوا رقی لی‌یان‌بی ئـــەوە موسولمانیكی تەواوە •

مثلا ئەگەر كەسی رەفتای چاكو رەوشتی جوان بو لەبەر ئەوە كە بە گویرەی شـــرع ئەجولیتەوە ؛ انسان یارمـــەتی بدا ، وەهەركاتی كـــە روی كردە رەفتای خراپو رەوشتی ناشیرین لەبەر ئەوە كـــە لەگوناهایە هیچی نەداتی ، یا خود برادەریكی ببی تا بە دیانەتو روشتبـــەرز بی خوشـــی بووی ، وەهەر كە روی كردە بی‌دینی رقی لی‌ی بی وە وازی لی‌بینی ، ئەوە نیشانەی تەواوی ئیمانە •

ئەمحدیثە هەمو موسولمانان بانگ ئـــەکا بو (اخلاص) : اخلاص ئـــەوەیە انســـــان هـــەر فرمانی بکا بەنیازو خیالیکی باش‌و دلیکی خاوینەوە تەنها لەبەر رەزای خوا بیکا ، نەك لەبەر پیشان‌دانی بەخەلق ، یا بوئەوەکە خـــەلق بیبیسنەوە ، یا بو ئەوە کە ناوبانگ دەرکا وەلە هەمو لاییکەوە خـــەلق دەست بکەن بە مدح‌و تعریف‌کردنی ، انسان ئەگەر هوش‌و فامی ببی ئـــەزانی ملاحظـــەی غیری خوا لەعبادەت‌کردنا بی‌عقلی‌یە ، چونکە بشر هەمی وەك‌یەك ضعیف‌و محتاجن ، وەلە خوا زیاتر لە دەســـەلاتی کەسا نی‌یە لە ریگاییکی غەیبی‌یەوە قازانجی یا زیانی بگەیینی بە یەکیکی‌تر ، وە هـــەر عبادەتیك بو ریا بکری خوا ئەی‌داتەوە بەناو چاوی خاوەنەکەیا ٠

بەگویرەی حدیث هەرکەس نیازی دلی چون بی خوا بەگویرەی ئەو نیازەی لەگەلیا ئـــەجولیتەوە ، حضرت «ص» فەرمویەتی : (ما أسر عبد سريرة الا البسه الله ردائها ، وان خيراً فخير وان شراً فشـــر) ،

خولاصەی مەعناکەی ئەمەیـــــە هەرکەس هەرشتی لەدلی خویا دابنی ، خوای تەعالا بەگویرەی ئەوشتە لەگەلیا ئەجولیتەوە ، ئەگەر نیازی چاکی بوبی خوا چاکەی بو ئەکا ، وەئەگەر نیازی خراپەی بوبی خوا خراپەی لەگەل ئەکا ، بنا لەسەر ئەمە پیویســـــتە انسانی موسولمان هەول بدا هەر فرمانی ئەکا تەنها لەبەر خوابی تا خواش لی‌ی قبول بکا ، بعضی لـــە

تیگەیشتووان ووتویانە : چوار شت هەن بەچوار شت دەست ناکەون : رەحمی خوا بــە عیبادەتی ریا دەست ناکەوی ، خوشەویستبون لای خەلق بــە بەدخویی دەست ناکەوی ، وەفای دوستو برا بەبی وەفایی دەست ناکەوی ، علمو معرفت بە تەمــەلیو حەسانەوە دەست ناکەوی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

انکــه در حبو بغضو منعو عطــا
نبودش دل بــــەغیر حق مــــائل

نقــد ایمــان خویشــرا یابـــد
برمحك قبـــول حـق کـــامل

منیش نوسیومە :

هەر کەسی حبو بغضو منعو عطای
خالصــــە بو خـــودای عزوجل

مژدەبی دینی کاملـــە بە خودا
رەحمی خوای پی ئەگا لە کاتی اجل

حدیثی سیو هەشتەم

(الجنة تحت اقدام الامهات ، من شئن ادخلنا ، ومن شئن اخرجنا)

حەزرەت ئەم حدیثەی دەربارە صحابی ییك فەرمو کە ئەیویســـت بچی بو غـــەزا ، بـــەلام دایکی نەی ئەهیشت ٠

مەعنای ئەم حدیثە وایە : بەهەشت بو موسولمانان لەژیر پیی دایکیانایە ئارەزویان لە هەر کەس بو ئیذنی ئەدەن بیخەینە لەشکرەوە بو غەزا ، ئارەزوشیان لەهەر کەس نەبو دەری ئەکەین وە نایەلین بچی بو غەزا ئەم حدیثە هەلنانیکی زوری تیایە بو موسولمانان لەسەر بەگوی کردنی دایکیان ، ئەم حدیثە بەئاشکرا ئەلی : غەزا بەوهەمو ئەهمیەتەوە کە هەیە تانەبی بەفرضی عین ـ یەعنی تا دوژمن هیرش نەهینیتە سەر وولاتی اسلام ـ بەبی ئیذنی دایك حەرامە ، ئەمە شتیکی سەیر نییە ، لە راستیدا دایكو باوك حەقیان لەسەر مندال زورە ، وەلە پاش ارادەی خوا بەتأثیری باوكو دایك ، وە بە زەحمەت کیشانی ئەوان پەیدا ئەبیو پی ئەگا ، بەتایبەتی دایك کە زەحمەتیکی زور ئەچەژی ، نو مانگ بە پیستی سك هەلی ئەگری ، کە پەیدا ئەبی مەینەتیکی زوری توش ئەبی ، گەلی جاریش گیانی خوی دائەنی ، ئەنجا بە دریژایی سالانی شیر خواردنی تا پی گرتنی ئەبی بەدیاریەوە شەونەخونی بکیشی ، وە کە گریا رایژەنیو شیری بداتیو ژیری بکاتەوە ، ئەگەر خویشی شیری نەبو مال بەمال بیگیری ، یا شیری بوبکری ، ئەبی لەشو بەرگی بشوریو چاودیری بکا ، سەرەرای ئەم هەموئیشو ئازارانەش ئەوەندە بەرەحمە ئەگەر مندالەکەی توشی ناساغیییك بو حەسانەوە لەخوی حەرام ئەکا بو

خاتری چاودیری ئەو ، لەبەر ئەمەیە جزادانەوەی بەخیری دایكو چاكە لەگەل كردنی زور لەباوك پیویست‌ترە ، وەكو حەسەنی بەصری فەرمویەتی : (حق الوالد اعظم ، وبر الوالدة اكرم) • یەعنی : حقی باوك گەورەترە ، بەلام چاكەكردن لەگەل دایكا پیویست‌ترە •

مەولانای جامی فەرمویەتی :

سر ز مادر مكش كه تاج شرف
گردی از پای مادران باشد

خاك شو زیر پای آن كه بهشت
در قدمهای مادران باشد

منیش نوسیومە :

دایكی خوت لەسەر سەرت دانی
دای‌مەنی قەت لەمال‌و منزل‌و دەشت

گەر بەخذمەت برروێتە ژیر قدمی
هەرلەویوە ئەررویتە باغی بەهەشت

حدیثی سی‌ی‌و نوهەم

(لیس الشدید بالصرعة ؛ انما الشدید الذي یملك نفسه عند الغضب)

یەعنی : ئازا ئەو كەسە نی‌یە كە خەلق زور بدا بەزەوی‌دا ؛ ئازا ئەو كەسەیە كە خوی بگری لەكاتی زرق هەستانا •

بەم چەشنە کـــە لەکاتی ررقهەستانا بتوانی مەنعیررقەکەی بکا ، وە ئەگەر هەر زوری پیهینا خوی بگری لەقسەی ناشیرینو کردەوەی نارەوا ٠ لیکدراوەتە کە ررقهەستان زور خوییکی ناشیرینە ، حتی بعضی لە تیگەیشتووان ووتویانە هەر شەرری کە توشی انسان ئەبی یا لە حەزو ئارەزوی نفسەوەیە یا لـــە ررق هەستانەوەیە ، مثلا کوشتن ، برینداز کردن ، جویندان ، ناشکوری کردن ، طلاقخواردن ، سویند خواردن ئیشاندنی دلی دوســـتو برادەر ، وازهینان لەکەسو کار ، وە امثالی ئەمانە هــــەموو لەخووی ررقهەستانەوە پەیدا ئەبن ، وە زورکەس بوون لە وەختی ررقهەستاندا گیانیان دەرچووە ، بنالەسەر ئەمە زور پیویستە انسان ئاگای لەخوی بی ، وەهەر چون بووە منعی رقهەستان لەخوی بکا ، وە ئەگەر بە ناچاری ررقی هەستا خوی لەقســـەی کردەوەی ناشیرین بپاریزی وە بو ئەمە چەند وەسیلە هەیە ، یەکی لەوانە بیرکردنەوەیە لەگەورەیی خوای تەعالا کە دەستی ئەررووا لە جزای ئەم ررق هەستانو ناشیرین ووتنەدا انسان لەناو بەری ؛ یەکیکی تریان بیرکردنەوەیە لە اجرو ثوابی ئەهلی حلمو حەوسەلە ، وە ووردبونەوەیە لەمە ئەگەر خوی رابگری لەوەختی ررق هــەستانا خوا جەزای ئەداتـــەوە ، یەکیکی تر لەوانە دەستنویژ گرتنە ، یەکیکی تر لەوانە ئەوەیە ئەو جیگەیە بەجی بهیلی ، وە برروا بو جیگەییکی تر ٠

(بیداری) : ررق‌هه‌ستان وه‌ختی ناشیرینه که به‌ناحه‌ق بی ، چونکه ررق هه‌ستان له‌سه‌ر حق زور شتیکی جوان‌و به‌جی‌یه ، حه‌زره‌ت «ص» به‌و هه‌مو حلم‌و حه‌وسه‌له‌وه که بووه زور جار له‌سه‌ر اموری دیانت به‌توندی عاجز بووه ، امام احمد خوا لی‌ی‌رازی بی فه‌رمویه‌تی : (نهاية الكمال الغضب في موضعه ، والحلم في موضعه) ، یه‌عنی : ئاخر ده‌ره‌جه‌ی ته‌واوی بو انسان ئه‌وه‌یه له جیگاییکدا ررقی هه‌ستی که مو ناسبی ررق هه‌ستان بی وه له وه‌ختیکا حلمی ببی که مناسبی حلم بی .

مه‌ولانای جامی فه‌رمویه‌تی :

پهلوان نیست آنکه در کُشتی
پهلوانی دگر بیندازد

پهلوان آن بود که گاه غضب
نفس اماره‌را زبون سازد

منیش نوسیومه :

پاله‌وانی ئه‌وه نی‌یه که به زور
خه‌لق زه‌لیل که‌یت‌و لات‌و مال‌ویران

پاله‌وانی وه‌هایه خوت بگری
له خراپه له‌کاتی ررق هه‌ستان

حدیثی چل هەمین

(المسلم من سلم المسلمون من یده ولسانه)

یەعنی : موسولمانی تەواو ئەوکەسەیە کـــە موسولمانان لە دەستو زوبانی سەلامەت بن ٠

بەمەعنایە موسولمانی تەواو کەسیکە نە بەقسە نە بەکردەوە موسولمانان توشی زیان نەکا ٠ نەدەس دریژی بکا بو مالو گیانو ناموسیان ، وە نە لەپاش ملە ناویان بەری وە قسەی خراپیان پی بلی وە جوینیان پی‌بدا ٠ وە بوختانیـــان بوبـــکا وە ناوو ناتورەی ناشیرینیان بو هەلبەستیت ٠

پیویستە لەسەر هەمو انسانی چاودیری حقوقی خواو هەمو خەلق بکا ٠ وەبزانی کە بەتەنها چاودیری حقوقی لایەکیان نەجاتی نابی بەلام لەبەر دوشـــت لەمحدیثەدا تەنها باسی حقوقی خەلق کراوە٠ یەکەم : چونکە بو ژیانی دنیا چاودیری کردنی حقوقی خەلق گرنگ‌ترە ، چونکە ئەگەر انسان لەمدنیادا چاودیری حقوقی خەلق نەکا ناژی ، وە دنیا پرر ئەبی لە شەررو ئاژاوەو کوشتنو بررین ، کەئەمەش ناشی ببی ، بە پیچەوانەی ئەمەوە ئەگەر چاودیری حقوقی خـــوا نەکا گوناهەکەی تەنها بو خویەتی ، وەهەر خـــوی توشی زیان ئەبی ، وە مەسئەلەکە ئەکەویتە بـــەینی خویو خوای خویەوە ، خوایش ارحم الراحمینە دوز نی‌یە کە لی‌ی ببوری ٠ دوهەم لەبەر ئەمە مادام انسان

حالی لەگەل خەلقا باش بو زور نزیکە حالی لەگەل خوای خویشـــیا باش بی ، وە بـەگویرەی فەرمودەکانی بجولیتـەوە وە هـــەرچی پیویستی بـەندەگی بی جی بەجیی بکا ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

مسلم آنکس بود بەقول رسـول
گرچی عامی بود وگـر عالـــم

کـە بەهـەر جا بود مسـلمانی
باشـد از قولو فعل أو سـالم

منیش نوسیومە :

بەصریحی حەدیثی پیغەمبەر «ص»
ئـەو مسلمانە دینی ساغە کـە وا

لە زبانو لە دەستی سـالم بی
هەرکەسی باوەرری هەیـە بـەخوا

اللهم اجعلنا من المسلمين الذين يسلم المسلمون من ايديهم والسنتهم سـبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين ٠

١٣٧٣ی کـوچی ـ ١٩٥٤ی زایینی
سـولەیمانی ـ مزگـەوتی حاجیحان

٥

نوورونەجات

بسم الله الرحمن الرحيم

بـــەناوی ئەوخالیقەی کـــە کامیلەو بەکەرەم
بەخشندەیەو میهرەبان خاوەنی «بەیتوحەرەم»

ســـــەناو سوپاسیکی وا کەمی‌ی نەمینی لەوا
بۆ خالیقی ماسیوا بــــەحیکمەتی مونتەظـــــەم

دروستی فەرمووهەموو دنیا ، کە هیچی نەبوو
نووسی لە «لەوحا» بەزوو هەرچی ئەبی زوروکەم

ئینس‌و فریشتەو پەری، عەرزو سەماو ئەختەری
هەر ئەو بوو وینەگری لەسەر هەتاکو قــــەدەم

بە لوطفی‌خوی ئەوخودا بە ئادەمی‌ی عــــەقلی‌دا
ایّـــــده بالهــــــدی ، علّمــه بالقلـم

هـــەم قووەتی عـــەقلی‌دا بـــە ناردنی ئـــــەنبیاء
تەبشـــیرو ئینذاری‌دا بـــە نیعمـــــەت‌و بەئەلەم

ئەزەلی‌یە هـــــەر بووە ، ئەبەدی‌یە هەر هەیـــــە
تەنیایە بی وینەیە ، خاوەنی حوکم‌و حەشـــــەم

قادرو زانایـــە ئـــەو ، بیسەرو بینایە ئـــــەو
خواهشـی بالایـــە ئەو ، گویایە بی دەنگ‌ودەم

یا رب صـــــلّ عـلی افضــل من أرســــــلا
والانبيـــــاء ، وعلى مـــن اقتـــــدا فــي الامـم

[بریژە رەحمەت خوا لە بەحری فەیضو صەفا
سەرحەرزەتی موصطەفاو ئەصحابو ئالی بەجەم][1]

پیغەمبەری رەحمەتە بۆ روحی ئەم ئوممەتە
خاوەنی مەرحەمەتە بۆ عەرەبو بۆعەجەم

پیغەمبەری « خاتەمە » بۆ دینی ئەم عالەمە
رەهبەری چەن «حاتەمە» بۆ بەخششو بۆ کەرەم

لوقمانی دەردو غەمە ، لوطفی وەکو مەرهەمە
دەوای دەردو ئەلەمە بۆ قەلبی خاوەنئەلەم

سەروەری گشت عالەمە ، لەم نەتەوەی ئادەمە
بۆ فەیزی ئەو خادیمە چەن شاهی خاوەنعەلەم !

باجی لەسەر سەلەفە ، تاجی سەری شەرەفە
بەلکو شەرەف سەدەفەو ، ئەو دورری فەردی یەکەم

بۆ چەرخی پیغەمبەری شەمسی سەمای سەروەریی
بودایپیرەی رەهبەریی « طاها »یە بەدریئەتەم

هەربەو هەوا هەلتەکا شووشەی شەقاوەت شکا
هەر بەوە خوررەم ئەکا بارانی فەیزو کەرەم

لەوشوینە گول بەستەیە ئەو گولی سەردەستەیە
لەوشوینە دل خەستەیە ئەو مەرهەمە بۆ ئەلەم

هەرئەو پەنای ئەمەلە بۆ سەردەمی زەلزەلە
سوجدە ئەبا یەپەلەو تکا ئەکا بۆ ئوممەم

---

(١) ئەم بەیتە بۆ ئەوەیە وەکو سەربەند بەکۆمەل بخوینریتەوە •

جیا لەگـــەل عالەما ئەمذاتـــە ئیللا لـــەما ،
خالیقی عـــەرزو ســـەما هیناوونی لـــە عەدەم

[رەبی بریژە صـــەفا بو رەهبەری ری‌ی وەفا
بو لابـــەری هوی جەفا بەحیلمو حوکمو قەڵەم]

بو ئـــەو چرای عالـــەمە نووری دلی ئادەمـــە
کە رەهبەری خاتەمە بو عەرەبو بو عەجـــەم

ئەو شاهی صاحیبسەنا ، ئەو ماهی دوور لە پەنا
کە ئـــەو ئەبی بە پەناه بو کاتی ئێشو ئـــەلەم

ئەو ئەنوەری ئەنبیا ، ئەو ســـەروەری ئەصفیا
لامیع بـــە نوورو ضیا دافع لـــەبو توزو تـــەم

دنیا لەبەحرو لە بەرر ، زەوی لە ووشکو لە تەرر
پرر بولە خیرو لەفەرر ، کەنایە ســـەریان قەدەم

نوورەو نەجاتـــەو صـــەفا ، بو دلی خاوەن وەفا
دەرمانی دەردەو جـــەفا ، مەرهەمی ئازارو غـــەم

بەشـــیری ئـــەهلی وەفا ، نەذیری ئەهلی جـــەفا
مونیری خاوەن صەفا ئـــەمیری خاوەن کـــەرەم

مەحببەتی یەك نەفەس بەگیان ئەگەر بیتە دەس
بو ئەهلی مەیلو مەبەس چاترە لە بەیعو ســـەلەم

موحەممەدە ، ئەحمەدە ، مەسعوودە ، هەم ئەسعەدە
لە مەرتەبەی دەسمەدە ؛ نایگاتی دەم یا قەلـــەم

ئـــەو شاهە پایە قـــەوی پیغەمبەرانی زەوی
داویانە موژدەی ئـــەوی بەعەینی ناوی عەلـــەم

هاتووه نیشانەی نەبی ی بە عەجەمی و عەرەبی ی
« مُبَشِّراً بنبيٍّ » نەقلە لە (عیسا) بـــە دەم

خوا کە ناردی روسول پەیمانی فەرموو بەکوڵل
بۆ کومەکی ئەو بەدل ، بو نەشری حەق بو ئومەم

لەنیو سوپای رەهبەری ی ، چ ئامیر ، چ عەسکەری
هەر بو ئەوە سەروەری ی ، هەر ئەوە خاوەن عەلەم

وەك پەروانە بوو پەری ی بوشەمعی رووی ئەنوەری
بویی وەکو (موشتەری) جوبریل ئەهات دەم بەدەم

حەیرانی دەورو بەری زوهرەو سوهاو موشتەری
سەیوانی تاجی سەری چەرخی سەمای مونتەزەم

دنیایـــە بوو هیمەتی ، دەریایە بوو نیعمەتی ،
شەیدایە بۆ تەلعەتی ئەومانگە دەردی لەتـــەم

مەنبەعی صیدق و صەفا ، مەجمەعی شەرم و وەفا
رەقیببی جەورو جـــەفا ، طەبیبی دەردو ستەم

شەیدای شەمیمی دەری باغی بەهەشتی بـــەری
چـــاکیری دررکی دەری گولباغی دەشتی ئیرەم

چون ئەو ئومیدەو پەنا بو روشنایی و ســـەنا
نوختـــەی رەشـــی دانەنا لە کاغەذا بەقەلـــەم

هەر نووره بارەو بەشی ، هەر پاکی یەو بی غەشی ی
دووره لە لەککەی رەشی ی بەروح و دل دەست و دەم

بو شەرحی صەدری ئەتو ، بو رەفعی ذیکری ئەتو
بو نووری فیکری ئـــەتو ئایەت پرره لـــە حیکەم

رەفیقی فەتحو ظەفەر لە حــەزەرو لە ســـــەفەر
بو نەفەرو ، بو خەفەر ، لە تیپی تو ، زوروکەم

ونورُهُ فـــي الورى عمّ الســـــما والثــرى
بجهـــده للهدى ، وصـــــده للصـــــنم

[برریژە رەحمەت خوا ! لە بەحری فەیضو صەفا
سەر حەزرەتی موصطەفاو ئەصحابو ئالی بەجەم]

رشتەی نەسەبی لە هەردوولاوە

نەسەبی موعتەبەری بو شەرەفو ســـەروەریی
هەموو لە لەککە بەریی ، موحتەرەمو موحتەشەم

لەخەبەرا واریدە : ئـــــەم سەروەرە ســـاجیدە
هەرکەس بەئەو عائیدە گەورە بووەو موحتەرەم

بەندی دوررو گەوهەرە ، لە مەعدەنی جەوهەرە
حوببی ئـــەوان وەرگرە بـــــەروحودل نەك بەدەم

ئامینەیـــــە والیدەی ، باسی ئوصولی بکـــــەی
بە وەهبو زوهرە ئەگەی عبدولمەنافی یەکـــــەم

باوکی بولەند مەرتەبە (عبداللّه)ی مونتـــەخەبە
لـــــە (عەبدی مطلبە) خاوەنی جاەو حەشـــــەم

(هاشم) عەتای خوی بەسە، (عبدولمەناف) ئەقدەسە
(کلاب)ە پینجەم کەسە (مەررە)یە جەددی شەشەم

(کەعب) ، (لووەی) هەشتەمە (غالب) بلی نوهەمە
(فیهرە) بە حەق دەهەمە (مالیك) لەوی یازدەهەم

(نەضر)و (کەنانە) لەبەر ئینجا [خذیمە] لەسەر
(مودریکی) خاوەن ثەمەر لای عەربو لای عەجەم

(ئیلیاس)ە، ئەنجا (موضەر)، (نەزار)ی عالی سی یەر
موعەدد گەلی موعتەبەر ، عەدنان گەلی موحتەشەم

ئەمرشتە ئەروا هــەتا (قەیدار)ی خاوەن وەفا
کوڕری ذەبیحی (صەفا) ئیسماعیلی موحتــەرەم

سیلسیلەیی بەشەرەف بەرزە لە هەردوو تەرەف
نە لە سەلەف ، نە خەلەف وینەی نەبوو بو کەرەم

لە ئادەمۆ نەســـەبی ، هـــەتا خەلیلی نەبی ی
تا بابی خوش حەسەبی ، موحتەرەم لە موحتەرەم

بو حورمەتە ، ئەی برا ! ، کە گەوهەری شەوچرا
ئەبریتــە عالی‌سەرا لە شوینیکی موعتەصـــەم

چەن‌کانە ئــەم عالەمە ؟ ئــەم نەتەوەی ئادەمــە
خوش خولکە ، موحتەرەمە ، لە عەرەبا ، یا عەجەم

پەیدابوونی حەزرەت (ص)

[بریژە رەحمەت خوا ! هەتا قیامەت لەســـەر
سەردەفتەری ئەنبیاء رەهبەری جینو بەشەر](۱)

ئەوکانی حیلمو وەفا کاتی بــەنوورو صـــەفا
دەرچوو لە پەردەی خەفا رووناکی کرد دەشتودەر

---

(۱) ئەم‌بەیتە وەك سەربەند دەووترێتەوە ٠

بیستەمی نەیسانی زوو بەهاری خوش رەنگ و روو
غونچە بەلیو خەندە بوو لەبەر نەسیمی سەحەر

مانگی رەبیعی یەك بوو ، لە روژی دوانزەهەمی
دووشەممە بوو صوبح دەم هەتاو لەگەل هاتە دەر

بە صوورەتی دلبـــەری نازاری بی‌ســـیبەری
بەشەوقی رووی ئەنوەری (کالشمس ، لا کالقمر)

روون‌بوو زەوی تا سەما تووزو تـەمی تیانەما
خەم جی‌ی نەما لەودەما ، لەم‌عالەمە کەوتـەدەر

ئەم عالەمی پررتەمە ووشـــکی نەما ئـەو دەمە
بە نمی ئـەو شەونمە بەخورر ئـەباری لەســەر

کەوتە تەبەسسوم هەموو لیوی جیهان زوو بەزوو
لە عەرزەوە موژدە چوو لە بو فریشتە لە ســەر

فەوجی فریشتەی سەماء بـە نەشئە هاتەسەما
غـــەم لە نیوانا نـــەما (والدهر قد ازدهر)

میللەتی دل پررلەتەم بە (ئەبرەهە)ی پررستەم
بە نووری بەدری ئەتەم نەشئەی صەفای کەوتەدەر

بە مەقدەمی (موصطەفا) نـــەما نموونەی جەفا
حیجازو مەککەو صەفا پرربوو لـە خیرو لەفەرر

بە شەوقی رروی موصطەفا روشن بوو دەشتی صەفا
بەبای شەمالی وەفا دەرچوو جەفا بو (ســەقەر)

حەق کەوتە جیلوەو سەنا ، باطل بەرەو لای فەنا
نوور دای لـە پیچ‌وپەنا ، تاریکی رویشتە دەر

ئەو نیشانانەی کە لەپیش لەدایکبوونی دەرکەوتن

بو شەرەفی (موصطەفا) ئەوچلچرای ریی وەفا
زوو هاتەدیی بەصەفا گەلی نیشانەو ئەثـــەر

یەکەم نیشانەی قەوی لەســەر بیســاتی زەوی
پایەی مەجوسیی نەوی ، شوکوهی کەوتە خەتەر

کیسرای قەوارە قەوی ، خاوەن شوکوی خوسرەوی
مەئموری هاتە خەوی ، بی ترس و بیم و حــەذەر

پیی ووت مەقامت هەموو تەسلیم بکە زوو بەزوو
بە مەردی خوش خولك و خوو ، خاوەن عەسای بی زەرەر

پاش ئەمە هەیوانی ئەو بو شیّوانی ناوی ئــەو
چواردە تاقی بەتەواو شەق بوو لەخوارولەسەر

بەوخەوە پرر وحشەتە ، بەم حادثەو دەهشەتە
ئەوشاهە باشەوکەتە کــەوتە خەیال و خەتــەر

گەورەی موغانی(١) ئەوی ، ئەویش خەوی دی شەوی
خەوی کە دل نەیەوی پیی کەوتە بیم و حەذەر :

چەن ئەسپی خوش رەوت و ررو ، چەن ووشتری نەرمخوو
لە دەجلەوە ، دەوبەدەو ، پەرینەوە رووبەسەر

یانی ســـوپای دینە وا بەورەنگە شــیرینەوە
بەشان و تەمکینەوە بــەویا ئەکــەن ری گوزەر

---

(١) موغ : پیاوی ئایینیی ئاگرپەرستەکان .

مەجووس لە بـــەد ئەختەری کوژایەوە ئاگری
ئەگەرچی بوون لەسەری چەن جەرەسی باخەبەر

گۆلاوی ساوەی بەفەرر روچوو وەکو دەشتی بەرر
یانی قوراوی بەسەر رروم لەمسەرو کەوتەپەرر

ریگەی جنوکە نـــەما لە هاتووچو بو ســـەما
(کاهن) لە چالی خـــەما داما وەکو کویروکەرر

کە نوبە بی بو هودا ، بو نووری وەحیی خـودا
عەرراف ئەبی بێ صەدا بمری بەصەد دەردیسەر

ئەوانەی شیریان داوەتی‌و بەخیویان کردووە

دایەنی شیری ، لەسەر بەیانی ئـــەهلی سیـەر
یەکەم (ثووەیبە) عەتیقی بوونی (خیر البشـر)

دووهەم (حولەیمە) ئەویش گەییشتە ئەو نیعمەتە
بە فەیزی ئەوخزمەتە ، بو قەومەکەی بوو بە فەرر

دووسال لەناو بادییە ئەو ســەروەرە هادییە
بەم دایەنە (سەعدییە) پەروەردە بوو بیزەرەر

پاش‌ئەوە هینایـــەوە ، لای والیدەی مایـــەوە
چون والیدی ماجیدی لەمعالەمـــە چوبووە دەر

شەش‌سالە بوو موصطەفا دایکی بەشیوەی وەفا
هەتا (مەدینە)ی صەفا بردی بەعەزمی ســەفەر

کەهاتنەوە ، دیبـــەدی ، بو والیدەی هاتەجی
کە خاکی (ابواء)ببی بەقـەبری ، نِعْمَ المقرّ !

له تەمەنی هــەشتی‌یا باپیرە گەورەی نــەما
ئینجا لــەلای مامی ما (بوطالب)ی موعتەبــەر

لــەعومری دوانزە لەگەل مامی (زبیر)ی بەطــەل
بەهوی تیجارەو عەمەل چووبو یەمەن بەســەفەر

لەعومری هەژدەدابوو بــە عادەتی کاســبی
چوو شاری بوصرایشی دی‌ی لە شامی خاوەن ثەمەر

لەمسەفەرا مەیسەرە لای سەری ئەو سەروەرە ،
پارچەیە هەوری ئەدی سیبەری خستبوەســەر

جا شورەتی ئەو وەها دای‌گرت جیهان بەبــەها
(خدیجە) دل‌خوازی‌دا بو عەقدی شاهی بەشەر

ئەویش لەسەر رەغبەتی ، بەئارەزووی عەشرەتی
عەقدی صەفاو عوشرەتی کرد بە بناغەی ثەمەر

شکوو شیوەی حەزرەت (ص)

وەصفو ثەنای بی‌گومان مەحالــە بو ماسیوا
حەیرانە ئینسان لەوا فریشتەیە ، یا بەشەر ؟

بەبە کە چەن ئەنوەرە ، هــەتاوی بی‌سیبەرە
نە فریشتە نە بەشەر ، بەمسیرەتە کەوتە دەر

لــە حوسنی بی‌ئافەتی میانــەبوو قامــەتی
کەچی لەناو عەشرەتی بەبەرز دەهاتە نــەزەر

لەبەر شکوهی سەری (زوهرە) بەدل ، (موشتەری)
بوخادمی‌و چاکــیری ببی بــە دەربانــی دەر

بەدری دوجای ظولمەتە ، شەمسی ضوحای رەحمەتە
نووری هودای ئوممەتە بو گەلی جینن‌و بەشـــەر

مووی رەشی قوببەی سەری بینداری وەك عەنبەری
تا شانی دائەپەرری دەمدەم لەمـــەش کورت‌تر

تــەویلی خوش هەیئەتی بە زینـــەتی طەلعەتی
کە دەرئەکەوت وات‌ئەدی روژە لەگەل هاتەدەر

دووخەتی ئەبروی شەوی ، وکوو هیلالی نەوی(۱)
کەوان‌و تیریش‌موژەی بو قـــەلبی صاحیب‌نەزەر

تەشبیهی چاوی مەکەن بە چاوی ئاهووی خوتەن
خـــەتایە دەم لی‌مەدەن بە نیسبەتی بی‌ئـــەثەر

ئەیدی‌ی لەپشتی سەری وەکوو لەپیش نەزەری
یانی : لەشـــی ئەنوەری پاکە لە توزو کـــەدەر

ئیمامی عامـــەو ئەبی چاوی لە عالەم هــــەبی
لە راستەوە یا لە چەپ ، لە پشتەوە یا لە بــــەر

نیرگسی چاوی رەشی ئەنووست وەکو غونچەگول
بەلام لەخەودا بـــەدل بیدارو خاوەن خەبـــەر

رووی پرر لە شەرم‌و حەیای ، قەندیلی دەشت‌و چیای
لە شەوقی نوورو ضیای روژ رووی نەبوو بیتەدەر

غونچەی دەمی ئەنوەری ، بەبینی وەك عەنبەری
عاشق لە بووی موشتەری بەدل ، بەروح‌و ، بەسەر

---

(۱) نەو : تازە ،

تفی ئــــەبو بە شـــیفا بو زامی دەردو جــــەفا
بە شەرتی صیدق‌و صەفا بو شاهی (خیر البشر)

بـــە صونعی (رب الفلق) سینەی وەکو لاوەرەق
واسیع لەبوو نوری حەق ، لامیع بە وینەی قەمەر

لەسینەیۆ دەر ئەچوو خەطیکی شیرین لــــەموو
طوولی هەتا نافی بوو بە میثلی رەیحانی تــەرر

لای چەپی ناوشانی ئەو ، بو عیززەت‌و شانی ئەو
هەبوو نیشانی کە بەو شاهیدە ئــەهلی سیەر

بەقەدری هیلکەکەوی ، ئەستیرە بوی ریك کەوی
مەممنوونە بو پررتەوی نووری ئــەوی بیتەسەر

بونی ئەرویپشتەدل چاتر لـــە نەسرین‌و گـــول
بوی ئەتلایەوە بەکول عەنبەرو میسکی تەتــەر

دەســـتی دریژ بوون برا لەبو عـــــەتای فوقەراء
دائەپەررین لەســــــەرا تا بەندی ئەژنو بــەدەر

چونکە شەهادەی شەرەف بەوگەیی‌یە شەش تەرەف
پەنجەی شەهادەی لە کەفف ئەعلاو ، ئەوان موختەسەر

بوئەوە تا شوینی پی‌ی راس بی لەسەر عەرزی ری‌ی
قوولی نەبوو ژیری پی‌ی بە نــــەقلی ئەهلی سیەر

پاش بە پیغەمبەربوونی

ئــــەوذاتە مونتــەخەبە کە مەعدەنی ئــــەدەبە
نەك سەروەری عەرەبە ، بەلکو بو هەموو بەشەر

لە ئەووەلی حالـەوە تا کەوتــە ناوســـالەوە
لەدەر وە یا مالەوە ئەیکرد لە پەستی حـــەذەر

فیکری وەهابەرز ئـەبوو لەم عالەمە دەرئەچوو
بیری لە خالق ئەکرد ، نەك لەزەویو دەشتودەر

کاتی کـــە ویستی خودا یـەکی بگا بـەهودا
فیکری وەهای پیئـەدا پەنای بدا لە خەتـــەر

بەلی هیدایەت کە بوو عەونو عینایەت بـە زوو
ئەم روحو جیسمە هەموو ئەکا بەخاوەن هونەر

لەبـــەر چرای ئیهتیدا ئەکەوتە یادی خـــودا
لەئەووەلو ئیبتیدا ئەکەوتـە دەریای نەظـــەر

هەرســـالی مانگی ، برا ، ئەرویبە غاری (حیراء)
فاریغ لەگشت ماجەرا بەروح ، بە دل ، بە بەصەر

کەسالی چل هاتەدی شەش مانگ هەرچی خەویەدیی(١)
راسدەرئەچوو بی کەمیی وەکو سفیدەی سەحەر

هـــەتا لـە غاری (حیراء) ریســـالەتی پیدرا
بوو بە چرای چلچرا بو ریی نەجاتی بەشـــەر

دووشەممەبوو هەژدەهەم لە رەمەزانی ئەهەمم
(جبریل)ی خاوەن کەرەم وەحیی خودای بردەسەر

چـــەن ئایەتیکی خودا ، لە خەلقو عیلمو هودا
هینا لەبو ئیهتیداو ، وونبوو لە دەرکی بەصەر

---

(١) خەویەدیی = خەوی ئەدیی ·

که وون بوو لی ی ئەودەمە ئـەو خاتەمی ئەکرەمە
وەکویـەکی پڕ رغمە هاتـەوە دڵ بەحـەزەر

کـە هاتەوە مـەنزلی لەپاش ئیفاقـەی دڵی
فەورەن بـەبی ماتەلی کەوتە بەیانی خەبـەر

گیرایـەوە ماجـەرا ئەوزاعی غاری (حیراء)
بو هاوسەری دووسەرا ، بو هاودەمی موعتەبەر

پاش باسی ئەم صادیقە ، ئەوهادەمی موشفیقە
بردی یە لای (وەرەقە) زانا بـەعیلمی سـی یەر

ئەویش بە لەهجەی وەفا فەرمووی بە موژدەی صەفا
ئەوذاتە بی ئیختیفا (جبریل) بوو ، بوت کەوتەدەر

پاش ئەمە سی ساڵی دی ی ، رووی جوبرەئیلی نەدی ی
وقلبُ حَضـرتِـهِ ضَـاقَ لَـهُ وانحصـر

تا جاری ئـەو رووچرا رویشتبوو بو (حیراء)
کە هاتەوە بەوسـەرا (جبریل)ی هاتە نەظـەر

بە هەیئەتیکی عەجەب ، بەهەیبەتو بە حەسەب
لەدەهشەتا شای عەرەب کەوتەوە لەرزو خەتەر

کـە هاتەوە ماڵـەوە بەوڵـەرزە هـەرمایەوە
پیچای لـە ئەعزایەوە جلی لـەپی تا بەسـەر

هەتا لەبو رەهبەری ی (جبریل) گەییشتە سەری
سـوورەتی (مدثر)ی هینا بەشانو قـەدەر

ئینجا بەشانو شەرەف حەرزەت لە هەر چوارتەرەف
بەیانی کرد ، وەك سەلەف ، تەوحیدی رەببولبەشەر

صیدديقو ، زەيدو ، عەلی ، بیلالی مەشرەب وەلی
عوثمان بە نووری جەلی گەیین بە بێ دەردیسەر

طەلحەو زوبەیرو سەعید سەعدئیبنی عەوفی رەشید
ئەبوو عوبەیدەی شەهید ، ئەرقەمی عالی سیەر

یاران بە صیدقو صەفا ئەچوونە لای موصطەفا
بەترســـەوە نـــەبادا بگەن بـــە ئیشو زەرەر

یەكیەكو دودو ئەچوو لای شاهی خوش خولكوخوو
تا وەرگرن رووبـــەروو ئادابی دینی بەفـــەرر

بوكاتی فیربوونی حەق گرد ئەبوونۆ یەك نەسەق
لای‌شاهی شیوەشیرین ، بەلام بەبیمو حـــەذەر

هەتا بەرەحمی خودا قـــەبوول بوو لای بارەگا
دوعای (نبي الهدی) ئیمانی هینـــا عومـــــەر

ئینجا بەشـــانوشكۆە عومەر وەكو شـــیری كۆ
كوففاری هینا ستۆە لەشـــارو دیو دەشتودەر

شمشیری خوی كردەمل ئەیگوت بە پیاوانی زل
كی زیدی دینە بەدل فـــەرموو دەبا بیتـــە دەر

تا هاتەخوار زووبـــەزوو [فاصدع بما تؤمرُ]
بو نەشری دین رووبەروو لە شاری مەككەو لە دەر

جا مەككە كـــەوتە پەلە لە شورشو زەلزەلـــە
لە زیدی ئەم سیلسیلە بو كردەوەی شوروشەرر

تائەو شەهی ئەكرەمە فەرمووی لەبەر مەرحەمە
برونە لای (ئەصحەمە) شای حەبەشی موعتەبەر

یاران لەترس تەلەف چوون بو حەبەش بەسەلەف
لای ئەصحەمەی بەشەرەف مانەوە بیدەردیسەر

یارانی دلبـــەوەفا لە دووری رووی موصطەفا
دیلبوون بـەداوی جەفا تا هاتەلایان خەبـەر :

کافرەکان صەف بەصەف چوونەتە سوجدەی شەرەف
بو خالقی شەشی تەزەف (والنجم)ی ناردوو نەسەر

لەشەوقی ئـــەم وەحدەتە یارانی ئەمحەزرەتە
گەرچی سەفەر زەحمەتە هاتنەوە مەککەی بەفەرر

دەرکەوت کافران هەموو هەروان لەسەر عەینی خوو
بویـە گەررانەوە زوو لەبو حەبەش بەســەفەر

رەضــای خودا حـــازرە ، هاتنی زور ظـاهرە
بو ئەوکەسەی صابرە لەبەر بەلاو دەردیســەر

ئەرواتە ناو قەلبی حەی بەروژوشەو پەیبەپەی
ئەوەی نەکا باسی وەی لە ئیشـــی دەردوزەرەر

دەرچوونی بەنیهاشم بو شەعبی عبدالمطلب

ئـــــەمجارە خیلی جـــــەفا ، کافرانی بیوەفا
لەبو سزای موصطەفا کەوتنە قەسدی خەتـەر

ئەبی موحەممەد بەزوو لەگەل ئەقاریب هـەموو
بررونە دەر زووبەزوو ، نەکەن بەشـــارا گوزەر

خزمان خەملەدل هەموو ، دەرچوون لە مەککە لەبو
شـــیوی (عبدالمطلب) دلعاجزو غەملەبـــەر

بەفەیضی جیلوەی قیدەم کە بوی ئەچوو دەم بەدەم
گیان بوو بە بەحری کەرەم دڵ بوو بەکانی ئەمەر

بیستی گەلی سیرری حــەق لە خالیقی ماخەلەق
ناکری بەحەرف و وەرەق شەرح و بەیانی خەبەر

جادا پەرری لەودەما لە ئــەوجی بورجی ســـەما
عالەم تەمی تیا نــەما لەبەر نەسیمی ســـەحەر

شەهابە ، یا بەرقە خۆی دنیا بەبی فەرقە بــوی
دەستت لە دنیا ئەشوی بزانی چونــە خەبــەر

کوچی حەرزەت (ص) بو (مەدینە)

ئینجا بە وەحیی ســەما وەختی ئیقامەی نـــەما
با (سیّد الکرماء) لــە مەککە بررواتــەدەر

هات ئەمری هیجرەت بەحەق لای ذاتی (رب الفلق)
لەبەر شەرری (ما خلق) کەوتە تەهی یەی سەفەر

لەگەل رەفیقی وەفی ، صــەدیقی دڵ موکتەفی
بە صوورەتی موختەفی لەشـــارەوە چوونەدەر

لەغاری ثەورا لــەوی مانــەوە تا سێ شــەوی
بەڵکو هەلی هەلکەوی هەتا بررون بەســەفەر

بوو بەکری خاوەن صەفا ، رەفیقی صاحیب وەفا
پێی خوشی بوو دەردوجەفا لە پیناوی پیغەمبەر (ص)

صــەدیقی نـازاری تو ، رەفیقی ناوغاری تو
گولباخی بی خاری تۆ بو تو ئەبوو بەســوپەر

بەدەوری ئـــەویارەدا مارگـــەستی لەوغارەوا
لـــەوغارە پررمارەدا بۆ یار ئەکـــەوتە خەتــــەر

سێشـــەو لەوی مانـــەوە ئینجا بەپەنهانـــەوە
وەك روژ لەکیوانەوە طلوعی بوو ، کەوتـــەدەر

بەشەرمو شـــانو شـــکۆە نەسیمی داوینی کۆە
رووی کردە جەبهەی سەروو لە ساحیاێ بۆسەفەر

هەرچەنە باران نەبوو کەچی ریگاوبان هـــەموو
بە یومنی ئەو زووبەزوو پرر بوو لە خێرولەفەرر

لەمسەفەری هیجرەتە لە فەضلی ئەو حەرزەتـــە
هەر خاریقەی دەهشەتە دەرئەکەوی بوبەشـــەر

باسی (سوراقە) مەکەن ، لەوخاریقە دەسمەدەن
سیجار لەرری بەبەدەن رووچوو گەبیشتە خەتەر

با بەرگی (کیســرا) ببا لە جائیزەی ئـــەدەبا
خەلات لەلای نوجەباء شمشیرە یا تاجیســــەر

لە ئوممومەعبەد مەدوو ، مەرریکی پیری هەبوو
بە یومنی شا زووبەزوو بوی‌بوو بەجیی‌خێروفەرر

کە شەوقی داوە لەدوور خاوەن صەفای بەرقی نوور
ئەنصار گەبینە حوزوور ، حوزووری (خیر البشر)

بـــە عادەتی نوجـــەباء پیشـــوازی‌یان‌لی‌کرا
کە دابەزین لە (قوباء) میوانی زور موعتەبـــەر

روون‌بوو هەموو سەرزەوی بەنووری سیمای ئەوی
تاریکیی کەوتە نەوی‌ی، دەرچوو سوفیدەی سەحەر

راسته ئەمە یا خــەوە ، بە روژە یا بەشــەوە
ئەوخاوەنی پرتەوە لای عاشیقان کەوتە دەر ؟؟

(ئەنصار)ی ئەو روژوشەو پەروانەوینە بەتەو(۱)
بوشەوقی روخساری ئەو ئەچوون بەسۆزی جیگەر

چەن خوشە دل ئەودەمە سەرشارو خاترجەمە(۲)
نە میحنەتەو ، نەغەمە ، نە زەحمەتەو ، نە کەدەر

لەمحالــە ویجدانی یە ، میقداری یـەك ثانی یە
بەمعالەمــە فانی یە قیمــەتی نایێتــەدەر

پاش موودەتی لە (قوباء) لەگەل گەلی بــەوەفا
وەکو شنەی بای صەبا چوو بو مەدینەی بەفەرر

پیشوازی کەران بەجەم دلخۆش و خالی لەغــەم
سروودی شادی بەدەم : (طَلَعَ نــور القمر)

یارانی مەککەش هەموو لە زوروکەم هەرچی بوو
گەیین هەموو زووبەزوو بە حەزرەتی پیغەمەر (ص)

موهاجرینی (حەبەش) پاش زەحمەتی روژی رەش
جەمبوون لەلای بەش بەبەش بە میثلی هالەی قەمەر

چەنخۆشە دل بەصەفا ، لەپاش فیراق و جەفا ،
بەیاری خاوەن وەفا بگا ، بەبی دەردی سـەر !!

جا سەروەری رووچرا فەرمووی : چرا هەلکرا
ئیعلانی ئایین درا بو ئــەهلی بــەدوو حەزەر

---

(۱) بەتەو = بەتاو ، بەتین .
(۲) سەرشار = مەست ، شاد .

بە وەعظو ئیرشادی حەق ، عالەم طەبەق بەطەبەق
گەیین بە نووری شەفەق دڵشادو دەس بەکەمەر

بەلام بە هوی بەدرەویی جوولەکەی رەوشت نەویی
تەم کەوتە سەر رووی زەوی لەبەر تەمای أخذ وجرّ

شیری سپی ئیهتیدا رەش بوو بەشیوەی عیـــداء
جا وەکو شـــــیری خودا ئەصحابە دەرچوو نە دەر

بەدرو ئوحود هاتەروو ، خەندەقو خەیبەر بەزوو
بەفەتحی مەککەش کە بوو ، حونەینی پڕ لە زەفەر

ئیمانی ئەهلی «یەمەن» بەســـــەبیدی موئتەمەن
حیجازی خستە کەمەن ، ئیسلامی پی کەوتەسەر

وەصفو ثەنای ئەصحابەکان (رض)

من بم بـــــەقوربانی تو ، قوربـــانی یارانی تـــو
ســـینە سپیرانی تۆ بو روژی بیمو خەتـــــەر

صەدیەکی باس ناکری وەصفی صەحابەی (نبيّ)
دەبی بە بی ئەدەبیی دەم بیتە نوطقو خەبـــەر

هـــــەموو نوجومی خودا بو رەجمی جننی عیـــدا
بەوان لەناوچوو صەدان لـــە ئەهلی غەدروزەرەر

بو فەرر هەموو مال تەلەف بو شەرر هەموو گیان بەکەف
کـــە دائەمەزران لەصەف ئەباری فەتحو ظەفەر

بۆخۆ هەموو نەرمخوو ، دڵئاگرین بو عـــەدوو
کاتی ئەبوون رووبەروو دوژمن ئەکەوتە خەتەر

قِف بمقامِ الصفا ، وَصِفْهُمُ بالوَفاء
فهمْ هم الشرفاء والصفوةُ في البشر

أجسامهم عَذَّبوا ، انفسَهم هَذَبوا
اَجَلْ ، فهم ذَهَبٌ ، وغيرُهُمْ كَالغَبر

ئەرواحو ماليان لەلا ، وەکو وەتەن خاكو با
دايان ئەنا بەفيدا تا دينى حەق بيتەدەر

لە ذەوقى هيجرەتى تو ، بە شەوقى نەصرەتى تو
بە عەشقى حەزرەتى تو سەرزەوى يان گرتەبەر

بەبە لە (ئەنصارى) تو ، ئەحبابى ئەخيارى تو
فيداكارى گيانى تو لە روژى تووشو خەتەر

گيانيان فيدابوو لەبوى ، ماليان بە قوربانى رىى
دلّيان لەبەرخاكى پىى تا دابنى پىى لەسەر

موهاجيرين دلبرين ، ئەنصار بە قوربانى دين
بويە ثەناو ئافەرين ئەهاتەسەريان لەسەر

ئەصحابەکەى (بەدر)ى تو ، قوربانى رىى قەدرى تو
لەعەشقى رووى بەدرى تو سەرمەستى ذەوقى کەدەر

صِف اهلَ بدرِ الفدا أحياءً أو شهداء
بكل وصفٍ غدا لخيرةٍ في البشر

سيصەدو سيانزە کەسن بەروحو دل ئەقدەسن
ئەتگوت گولى نەورەسن لەباغى ئيحسانو فەرر

فريشتەروو بوون هەموو خوش خولكو خوو بوون هەموو
قوربانى تو بوون هەموو، بو تو ئەبوون بە سوپەر

بویی فریشتەی سەما بوون بە مەدەد لـەو دەما
لە بەدردا غەم نەما لە شەوق‌و شادی ظەفـــەر

لە کیوەکەی (ئوحود)ا چـــەن موخلیسی جانفدا
چووە ریزی شوهەدا بەرگی گولی کردەبـــەر

ئەصحابی بەیعەی رەضا ، رازی بەئیش‌و سـزا
هات بو ئەوان بەجەزا ئـەناو رەزای موعتـەبەر

ئەصحابی خیر الرسـل ، ئالی وەکو بەستەگول
پیویستە بو نووری دل حوببی ئەوان بو بەشەر

مەخصوص لە بو خولەفاء ، هاومەجلیسی موصطەفا
مەنبەعی حیلم‌و وەفا ، مەجمەعی دین‌و ئەثـــەر

بووبەکری صیددیقی ئەو ، حازری تەصدیقی ئەو
ناصیری تەحقیقی ئەو ، لە غارو خاری کـــەدەر

هەم یاری خاوەن شکوه ، شیری دەرو دەشت‌وکو
کوففاری هینا ستوه ، حەزرەتی مەولا عومـەر

عوثمانی کانی حەیا ، دل پرر لە نوورو ضـیاء
دوو نووری شای ئەنبیاء لە مالی ئـەو هاتنەدەر

ئەکبەری ئالی (نبی) هاوسەری زەهرای (نبی)
حەزرەتی مەولا عەلی ، حەیدەری خاوەن هونـەر

نەرگسی شەهلا حسن ، حسین شەقیقەی چەمەن
بو دل ئەبوون بە کەمەن ، بو حەق ئەبوون بە سوپەر

عەباس‌و حەمزەی شەهید زوبەیرو سەعدو سەعید
ئەبوعوبەیدەی رەشید ، طەلحەی حەمیدە سی‌یەر

هەم ئیبن‌و عەوفی میثال بو صەرفی ئەرەوت‌ومال
جەعفەر کە ئەفرری‌ی بەبال ، کما أتی في الخبر

رەزای خوای عالەمین ، لەســـەر ئەوان اجمعین
هەم بو ئـــەوەی تابیعــە بو دینی خیر البشــر

باسی قورئانی قەدیم

[بابی لە قودسی سەنا ، رەببی ، سەلام‌و ثــەنا
بو سەرورەری ئەنبیاء بو رەهبــەری ئومەنا(١)]

وصـــلِ رَبّ عــلى مَن نورُهُ عَمَّنـــا
وَفيـضُ بعثتـــهِ تـــمّ وعَـــمَّ لنـــا

من بم بـــە قوربانی تو ، قوربانی قورئانی تو
دەلیل‌و بورهانی تو اظهـرُ مِن شمســـنا

وەصفی قەدیمی خودا ، بی‌حەرف‌و صەوت‌وصەدا
(كلامُ نفسٍ غدا يلمعُ فــي نفسِـــنا)

وك سائری وەصفی ئەو لازمــە بو ذاتی ئــەو
مونەززەهـــە لە عەتـــەب موزەیەنە بە ثــەنا

هەروا بە صەوت‌و صـــەدا کە لامی‌لەفزی خودا
صـــەدوچوار بەجودا بی‌عەیب‌و پێچ‌و پـــەنا

صەدیان بەحەق صوحوفن بو ئەنبیای سەلەفن
کە مەجمەعی شەرەفن هــەم لاییقی ئیعتینا ٠٠

(١) ئەم بەیتە سەربەندە ، بە کومەل دەخوێنرێتەوە ٠

چواریان بەناوی عەلەم ، تەوراتی مووسا یەکەم
زەبووروئینجیلە هـــەم بوئەنبیای ئومـــەنا

قورئانە ئاخر رەقــەم بو ئەحمــەدی موحتــەرەم
ناسخی باقی بەجەم ، هــەموو چوون بو پـــەنا
بیدەخلی ئینسو پەری ، بیخەتەری موفتــەری
پاکو نــەزیەو بەریی گەیی بــە (خیر الوری)

لەبەر بولەندی قەدر ، لە حەددی عالەم بــەدەر
موعجیزی جینو بەشــەر (ولولَه استظهرا)
جامیعە بو خەیری کول ، بو لەش ، لەبو گیانو دل
عەتری وەکو بەرگی گوڵ ئــەروا بەدل بەسەرا

بەجەوهەری ئەنوەری لەگەوهەری شـــەوچرا
دەرکەری ئینسو پەری لــە میحنەتی ماجـــەرا
باعیثی نووری دلـــە ، هاودەمو هاومـــەنزلە
حەللی هــەموو موشکیلە لەقــەلبی باخەبـــەرا

شـــیفایە بو زامی دل صـــەفایە بو جامی دل
وەفایە بو کامی دل بو ئــەهلی حــەق ئــەیبرا
ئەوکەســە بەومایلە دوورە لەهــەر غایلـــە
ئەوکەســە لەوغافلە دوورە لــە نووری چــرا

نــووری وەها ناریـیـــە لەناو دلا ســـاریـیە
کەســی بەحەق قاریـیە ئەگا بە بەهرەو عـــەتا
بینی لە لای عالیــە ئــەوی بــەدل تالیـیـــە(١)
لە عەنبەرو غالیە ، لە میسکی ئاهووی خـــەتا

---

(١) تالی : لەتیلاوەتەوە وەرگیراوە ، واتە : ئەوی ئەیخوینیتەوە .

نە نە جیان لێك ، برا ، بەقەد ژورەیاو ئەرا
سامِح علی ما جَری بالسهو منّا اتی

ئاوی فوراتی صەفا بو قەلبی ئەهلی وەفا
لەو کەسە ئەرروا جەفا کە خوی ئەشوا لەوشەتا

خیرو جەزای ئەوەیە حەرفیکی یەك بەدەیە
زیادە جەزایشی هەیە ئەرروا لەگەل نی یەتا

بەقەد هەموو حەرفی ئەو برژی کەرامەت بەدەو
سەر روحی رەهبەری ئەو هەم بەسەری ئومەتا

باسی خوورەووشتی بەرزی حەزرەت (ص)

ئەی شاهی خوش‌خولك‌وخوو ئەی ماهی گول‌رەنگ‌وروو
گیان‌و لەش‌و دل هەموو بو تو ببی بەفیدا

ئەخلاقی خوش‌تەرزی تو لە سوننەت‌و فەرزی تو
وەك موعجیزەی بەرزی تو دایەوە دەنگ‌وصەدا

رەوشت‌و عادەتی تو ، زیکرو عیبادەتی تو
صەبرو صەداقەتی تو ، قیبلەیە بو ئیقتیدا

چون باسی ئەوصافی تو تەواو ئەکا گوفتوگو
قورئان کە بو نەعتی‌تو «خولقی عەظیمی» هینا

خولقی عەظیمی ئەتو قورئانی خاوەن شکوە
بو شەوکەت‌و شانی تو قورئان بووە بە پەنا

بە نووری ئیمانی تو ، بە عیلم‌و عیرفانی تو
بەوەعزو تبیانی تو ئەم‌چەرخە کەوتە صەدا

بەحیلمو ئیحسانی تو ، بــە عەفوی ئاسانی تو
بەرەحمو ویجدانی تو بوت‌بو بەشـــەر بە فیدا

ئەوەنەبوو تا دەســـەر لە کافری بەدئەثـــەر
بو کوشتنت هاتـــەبەر بەنی‌یـــەتی ئیعتیدا

کە لی‌ی ئەبووی باخەبەر بی زەجرو بی دەردی‌سەر
رووت‌کردە صەرفی نەظەر لە کینەوو لــە عیدا

صاحیبی سەیفو قەلـــەم ، طالبی عیلموعەلەم
عاجز لە ئیشو ئەلـــەم مەر بو جەزای ئیعتیدا

سەرگەردی هیممەتی تو ئاصەف کورری بەرخیا
شاگردی حیکمەتی تو (لوقمان) بەچەن ئیعتینا

لەبەر مەلاحەتی تو (یووسف) قەلەم‌برر بەدەس
لەبەر فەصاحەتی تو (سەحبان) عەلەم دەرفەنا

بو سەعدی طالیعی‌تو (زوهرە) بەدل موشتەری
لە نووری لامیعی تو شـــەمسو قەلەم دەرپەنا

«کاف» بوکیفایەتی تو ، «هی» بو هیدایەتی تو
«یا» بو جەماعـــەتی تو رەمزی خیطابـــەو نیــدا

«عـــەین» بو عینایەتی تو عیلمو عــەدالەتی تو
«صاد» بو صەداقەتی تو ، رەمزە لــەبو ئیهتیدا

«طاها»و «طاسیم»ی تو «طاسین»و «یاسین»ی تو
راستە بە ناسینی تو بەشـــەر ئەگا بــە خودا

بو «صـــاد»ی چاوانی تو ، کومــــەلی لاوانی تو
وەك قوچی قوربانی تو خویان ئــەکرد بــەفیدا

به «قاف»ی قورئانی تو ، به «صاف»ی عیرفانی تو
چەن موخلیسی شانی تو چونە ریزەی شـوهەدا

بە«نونی» نامەی کەرەم بو عەرەبو بو عەجـەم
چەن سەروەری موحتەرەم چوونە گەلی سوعەدا

که طەلعەتت کەوتە دەر ، لەشەرمی رووی تو قەمەر
شەقبوو لە خوارو لەسەر لەوجیگە کەوتە پـەنا

تەنیا نەوەك هەر قەمەر ئەم عالەمە سەربەسەر
خادمو دەسبەکەمـەر دەمبەسوپاسو ثـەنا

سوجدەبەرە داری دەر ، لە سووسەمار دیخەبەر
ئاهوو شـکاتی خەتەر دینیتە لات بو پـەنا

لەبـەر فیراقی ئەتو کولەکـە هاتـە ستۆە
حەقیـە بـەبی گفتوگو بیتـەفغانو زەنا

چون سیرری حـەق سـاری‌یە لە جامیدو نامی‌یا
لە جینو ئادەمی‌یا ، لە جەوهەری مـەعدەنا

ئەتوی مەسیحا نەفەس کەلیمی طوری قەبـەس
عەصـای ئەتو عیلمە بەس ، واللهُ أَوْرَثَنا

سکالایەك لای فەخری عالەم (ص)

ئـەی گولی باغی دلـم ! توگولو من بولبولم
لەبو سـووری دلم خـەندە بکە بـە صـەفا

با بەس‌بی ئەسرینی چەم ، وکوو گولی نم‌بەدەم
با بەس‌بی نالینو غەم لـەداغو دەردی جـەفا

ئەی شاهی بەیتو حەرەم ! فەرموو بە شیوەی کەرەم
با گوشـــەچاوی بخـــەم بو خادمی بـــەوەفا

تا بـــە بەلاغەو ئـــەدەب وەك بولبولی بەتەرەب
بەنەزمو نەغمەی عەجـەب بیمە ثەنای موصطەفا

بەسۆزو ســـەودایە دڵ بە زەوقو ئینشایە دڵ
بو تویە شەیدایەدڵ ئـــەروا بە شەش تـــەرەفا

«بوردی یە» یا «کوردی یە» هەرشەوقی ئەحمەدی یە
عەشـــقی موحەمـــەدی یە لـــي ولمِن ســــلفا

بەحریکە بی بیخوپەی ، چەن کەعبو حەسسانی حەی
«جامی» بەچەن جامی مـــەی مِنْ عینـــهِ اغترفا

هەرچی هـــەبوو ئەصفیا لـــە ئـــەنبیاو ئـــەولیا
موقـــەررەبی کیبریـــاء لـــە جامعـــەی عورەفاء

ئیحسانو جوودی هەمو سیماو سوجودی هەموو
نوری شوهوودی هەموو مِنْ حَضْرَةِ المصطفی

مـــەقامی مەحموودی تو ، جیگەی فغانەو پـــەنا
لـــە حەوزی مەورووودی تو گردئەبنەوە ئومـــەنا

صوورەتی مەحبووبی تو ، سیرەتی مەرغووبی تو
بو دلی مەحســـووبی تو نوریکە ناگری پـــەنا

نیعمەتی مەشهوودی تو ، مەرحەمەتو جوودی تو
بو قـــەومی مەســـعوودی تو عَمَّ ودامَ لنا

بەماددە ئینسانی تو ، مـــەرکەزی ئیحسانی تو
ئەمما مەلەکسانی تو لە ئەوجی قودسی ســـەنا

روح" عَلَى عَرشــــه يُوجبُ اجلالَنــا
شـــخص" عَلَى فرشــــه يجلبُ اقبالـنــا

ئەی پادشاهی حــەرەم خاوەنی خوانی کـــەرەم
ساکت بەبی «لا» و «نەعە» م هاتوومە سایەو پەنا

دەخیل بەوینەی عەرەب ئەی پایەبەرزی حەسەب
ویڵم نەکەی بیدەلیل لە دەشتی صاحیب تـــەما

منخادمو ، شاهی تو ، ئەمیری جـــەمجاهی تو
حەیفە لـــەبو جاهی تو بەندەت لەناو ماتـــەما

ئەســـیری دنیایـــە دل لەگیژی دەریایـــە دل
با رەحمی تو بیتەکول ئەی کانی فـــەیزی سەما

تووو مەرتەبەی سەروەری تووو مەنقەبەی رەهبەری
نەسیمی بو عەنبـــەری با بیتەدل لـــەمدەما

جا با بە ئیحسانی تو ، دوو دەستی دەربانی تو
بگەن بـــە دامانی تو دەرچم لـــە چالی غـــەما

یا شمسَ نور الضحا ، یا بدر لیل الدُجا
من بالهـــوی فَلَجا لبـابکم التجـــا

وجائیـــاً قـــد اَتَی مـــن اجل نیل العطـــا
فجُدْ لِمن قد أتـی یا خیرَ مَن یُرتجی

بو خادمی حەزرەتت ، ســـایەی لیوای رەحمەتت
پایەیـــە بو ئیهتیدا ، مایەیـــە بو ریی نـــەجا

لـــە حالی بیحاصـــلم بەســـراوە دەرگای دلم
ســـا حەل بکە موشکیلم وافتَـح لـَنَا مخرجـــاً

هاتوومه ئاسانەکەت بو فەیزی ئیحسانەکەت
با هەوری نەیسانەکەت برژینی سەیلی رەجا
ئاوی حەیاتم ئەوی ، سایەو پەناتم ئەوی
« نوورو نەجاتم » ئەوی ، یا اَمَلي للنجاة

شوکری خودا بیخەفا دل مولهەمە بە صەفا
لای حەزرەتی موصطەفا قەبوولە هیواو رەجا
دوولیوی دەربانی ئەو ، لە عەینی ئیحسانی ئەو
شەربەت ئەبا روژوشەو ، نەك هەردەمی ئیلتیجاء

پاررانەوە لە خوای تەعالا

يا ربّي ، يا راحمي ، يا خالقي ، منعمي
يا صاحب الكرمِ ، يا مَن بهِ يُلتجى
يا رافعَ السقمِ ، يا دافعَ الالَمِ
باسمِكَ الاعظمِ اَلوذ حين الرجاء

وكافّة الانبياء ، السادةِ الأوفياء
وسائر الاصفياءَ مَن في الصفا ولَجا
لا سيّما المصطفى اشرف اهل الوفا
مَن للورى بُعِثا ، مَن في العُلا عرَجا

والِه المحترم والصحبِ سُحْبِ الكرم
وكلِ اهل الحَرم ، ومَن به يرتَجى

واهلِ علم الاثرِ للدينِ اذ يستطر
واهل ذكر السَحَر ، مَن بالوفا ادْلَجا
ارحم بنا ربّنا ، فانّنا في العنا
وما اَلمَّ بنَا مِن وُسعِنا خرَجا

واكشــف لَنا رَبّنــا كربــاً اَحاط بنـــا
والطف بِنا ربَّنا ، واجعل لنا مَخرجَا

واشــرح لنا صدرنا ، يَسّـر لنا امرنا
واختـــم لنــا عمرَنا برحمــة ونجـــاة

من خوم به شیوەی وەفا ئیقرار ئەکەم بی خــەفا
به بەردی جورمو جەفا جامی صەفا کەم شـــــکا
بـــەلام که دل هاتەکول ، داوینه پرربوو لەگول
لــه عــەرەقی شـــەرمی دل زەردەگولی لی تکا

کوورەی کەرەم دیتەدەم گوناه ئـــەبا زورو کەم
لای رەببی بەیتو حەرەم دی ئەمری عەفوی خەتا
رەحمی خودا لەمدەما ئەرژی لــه ئەوجی ســەما
اِن عَمَّ منّــا الخطا ، قد عَمَّ منهُ العطــا

بریژه رەحمـــەت خــودا بیئەوەڵو ئینتیهــا
سەر سەروەری ئەنبیاء سەررەهبەری ئەصفیاء
سەر ئالو ئەصحابی ئەو ، ئەتباعو ئەحبابی ئەو
طـالبی ئادابی ئـــەو له ئـــەتقیاو ئـــەولیا

تا بەرقی نووری سەما ئەرژی بەســـەر عالەما
تا له بـــەنیئادەما طــالب هەیــه بو ضـــیاء
تا (نامی) یه(۱) شـــاخی گول لەدیبەری بـــەرچیا
تا ســـامییه باغی دل له سیبەری ئەصـــفیاء

مانگی رەمەزان ــ سـالی ۱۳۷٥ی کوچی
تەکیەی تالەبانی ــ له شاری کەرکووك

---

(۱) دانەرکەلیمەی « نامی » بەکارهیناوه بو نازناو ٠

٦

ئیقباڵنامە

بسم الله الرحمن الرحيم

حەمدو ثەنای عــام بو خودای عــەلیم
رەهنومای بەشــەر بو عیلمو تەعلیم

برژی بارانی صــــەلاتو ســــەلام
بەسەر روحی شای میللەتی ئیسلام

ئیسمەن موحەممەد ، رەسمەن مومەججەد
ئەکمەلو ئەجمەل ، ئەشرەفو ئەمجەد

هەم لە سەر ئالو صــەحبو تابیعین
خـــودا رازی بی لی‌یــان ئەجمەعین

پاش ئەمە ئــەلّی بە صیدقو تەسلیم
چاوەری‌ی فــەیضو تــەوفیقی علیــم

(عەبدولکەریم) ناو طالبــی حیکمەت
مائل بــە نەشری ئەسبابی رەحمەت :

مـــەولانا (خضــر) شیخی رووداری
روتبـــەی عالی‌کا حــەزرەتی بــاری

لەســەر زوبانی هــەورامی عامـــە
نەظمی فەرموو بوو یەك (دەولەت‌نامە)

چونکــە نەظمێکی بــە ئینتیظام بوو
لــەبو خاص‌وعام نەفعی تــەمام بوو

لەهجەکەم گۆری سەهلو بی‌عیللەت
تا نەفعی بگا بە هــەموو میللــــەت

تەرتیبم گــــوڕری بو ئاســـانی یاد
هەندی جیم کەم کرد ، هەندێکی زیاد

چونکــه ئیقبـــالم لەمــە مەرامــە
نـــاوم بو دانا بـــە (ئیقبال‌نامە)

ئومیدم وایــە بو گــەورەو منـــال
ببی بــە مایەی عیززەت‌و ئیقبـــال

تەرتیبی وایە : یـــەك (موقەدیمە)
دوازدە (باب)و ئەمجار (خاتیمــە)

(موقەدیمە)

(بسم‌الله) ئــــەلیم بە موقــــەدیمە
مەقصوود لــە کتیب هــــەتا خاتیمە

بزانن خودای حــــەکیم‌و وەهـــاب
دای‌مەزرانووە دنیا بــە ئەســـباب

دنیای بەش‌بەش کرد بە چەن تەقسیمی
بەهــەر قیسمیکی ئـــەلین ئیقلیمی

لەهــەر ئیقلیمی داینـــا میللـــەتی
بو هــــەر میللەتی یــەك طەبیعــەتی

هەرچــەن مەوالید هەیــە لــە دنیــا
حــەیوان‌و مــەعدەن ، یا جنسی گیــا

دای‌بــە هەریەکی هـــەندی لەئاثار
بۆ دەلیل لەســەر قودرەتی قەههار :

ئینسانی ڕەشە، یەکی خوش ڕوخسار،
گیایی دەوایە ، گیـــایی ئازار ،

یاقووت بو ثەروەت، طەلا بو عیزەت،
ئەڵماس بو دەفعی بەرقی بە هەیبەت،

بەمەدحو ثەنا دل ئـەبی خوش حال ،
بـــەذەمو جــەفا عاجزو بەدحـــال

هەردوو یان قسەن : یەعنی هەوای دەم
ئەوەلیان نۆشە ، ئەمیان ئیشو غەم

کە شـــاخی بزن بین بکا لـــە خـــاك
لیی پـــەیدا ئـــەبی ماریکی ناپـــاك

زوو پەیدا ئـــەبی لـــــە خشتی نمدار
دووپشکی چزدار ، بە زەهرو ئازار

چەن ئاداب هەیە بەدل ئەدەن نوور ،
چەنی عومرو مال پیی ئەبی مەوفوور !

هەندی کار هەیە عومرت ئـەکا کەم
هەندی کار شەڕڕەو ، مەینەتەو ، ماتەم

هەندی بیرو هوش پیی ئەبی زیـــاد
هەندی بیرو هوش پیی ئەبی بەرباد !

هەندی کار مایـــەی شانو عیزەتـــە
هەندیکیش کوسپەو ، مایەی نوشوستە

هـــەندی بــــەکارە بو بینایی چـــاو
هەندی هیزی چاو ئـــەکا ناتـــەواو

والحاصل سەبەب لەگەل موسەبەب
رەبطیکیان هەیە شەرعیو مورەتتەب

ئــەم عالەمیشــە جیگای ئەسبابە
مەزرەعــەی رۆژی خیرو عیقابــە

کەواتــە باشــە بە قەدەر طاقــەت
ئینسان بە ئەسباب بیبێ مەعریفەت :

بزانــی کامــە مایەی ثەوابــە
کامـە باعیثی شــەررو عیقابــە

تا لەمیان لاداو ، رووبکاتە ئــەولا
ببی بە جێگــەی ئـەلطافی مــەولا

بابی یەکەم باسی ئەوشتانە ئەکات
کە دل روشن ئەکەن

ئــەو فەرمانانەی روشن ئەکەن دل
یەکەم صەلەواتدان لە شاهی رسل (د٠خ)

یادو ذیکری حــەق چرای دەروونــە
ژیر ئاگــادارە لــەمچەنو چوونــە

ئایاتی قورئــان ســەرچاوەی نوورە
خوێندنی بۆ دڵ مایــەی ســروورە
زانینی مــەعنای نوور لەسەر نوورە
بی‌نوورە هەرکەس لە مەعنای دوورە

دل روشــن ئــەکا تەقواو عیبــادەت
نویژی چیشتەنگاو ، نویژی جەماعەت

نوێژی نیوەشەو ، بیداریی سەحەر
ئەبنـــە رووناکی بو دلی بەشـــەر

ریزو گوی گرتن لـــە دایكو بـــاب
دل روشن ئەکەن بی حەدو حیســاب

هاوری یی چاکـــان روشـــنی دلـــە
دەوای ژەنگی دل شـــیخی کاملـــە

دل روشـــن ئـــەبی وەکو ئاییـنـــە
مادام تیا نـــەبی بەخیلی و کینـــە

کەمخوری و ، پاکی و ، حەلالی طەعام
دل روشن ئەکەن، بی گەرد، وەکوو جام

زورخوری و پیسی و حەرامی طـــەعام
دل دوور ئەخەنۆ لە فەیض و ئـــەنعام

بوکـــەم مـــەجالان صـــەفا محالـــە
فەراغـــەت مایـــەی عەقل و کەمالـــە

بابی دووەم باسی ئەوشتانە ئەکات کە ئەبنە هوی دریژی عومر

عومرت زور ئەکا ، ئەی نووری بەصەر
تەماشای بالاو روخساری دولبـــەر ،

دەنگ و رەنگی باش، خەطو ناوی خۆش
نە زۆرو نە کەم شادی و عەیش و نوش
بینی خوشی کچ مەنکوحەی حـــەلال
بەعەقل و کەمال ، بالا وەك شمشـــال

کەلامی هەیە عـەرەبی‌و مەرغـووب
« شـــفاء القلوب لقـــاء المحبـوب »

هەیوان‌و خانووی گوشـــادو عالــی
مەخصووص مـەنزلی بەرەچاو خــالی

کیوانی بولـەند وەکو « دەماوەند »
وەك تەختی «شاهو»و «ئەلبورز»و «ئەلوەند»

عومری ســـاکنیان دریـژە داییـم
رەنگیان ســالمەو ، بەدەنیان قاییم

پیاوەتی‌و چاکـــە لا ئــەبا بـــەلا
زیاد ئەکا عومر بـە ئـەمری خـودا

عومرت زیاد ئـەکا یومنی حەسەنات
وەك کـەمی ئەکا شوومی سـەیئات

نافیعـە بو عومر ، رافیعـە بو ئیش
بەجی‌هینانی صیلەی رەحمـی خویش

بو خوشی‌ی دلیان زور بکە تـەلاش
بە دەهەندەیی ، یا بە قسـەی باش

قاوەلتی‌و شیوت بکە بە تــەرتیب
ئەو پیش نیوەرو، ئەم لە پیش مەغریب

شیوی نیوەشەو ، قاوەلتی درەنگ
عومرو صیحەتت لەسەر ئەکەن تەنگ

شافعی فـەرمووی : « العلم علمـان
علـم الادیـــان ، وعلم الابـــدان »

لـەبو ســاغی دین عیلمی ئەدیانـــە
بو ســـاغی بەدەن عیلمی ئـەبدانە

بناغـەی ســـاغیی کـەمخوراکیی‌یە
زورخوریی مایـــەی دەردناکیی‌یە

بو مانــی ژیان «کلوا واشـــربوا»
لە بوو لەش‌سـاغی «ولا تسـرفوا!»

خـەوی موعتەدیل : نە زۆرو نە کـەم
دەوامە بو گیان ، دەوایە بو غـــەم

مروی بــە ئـەدەب عومری زیـــادە
بی‌شەرمو ئـەدەب عومری بـەربادە

ئـەدەب لە ئـەهلی عەقلو عیلمو دین
مایەی دریژیی عومرە بــە یـــەقین

حەدیثە : «هەرکەس حورمەتی پیریٚ
بگر ، بەپیریی حورمەت ئـەگیریٚ»

صـەلاوات مایـــەی عومرو دەولەتە
چونکە میفتاحی حوبی حەزرەتە (د٠خ)

عومـری دریـژە حاکمی عـــادل
رەحـــەتی روحـــە ئوستادی کامل

جار جار تەماشای گولی «هەرمەڵە»[1]
باعثی شـــادیی‌و فـەرەحی دلـــە

---

(١) هەرمەڵە = هیرۆ ٠

شکار ، جار بەجار ، مایەی شادی‌یە
صەیادی‌ی داییم نامورادی‌یە

یاری بە شەترنج شادی‌یە ، کەم کەم ،
زوری سەبەبی نەگبەتەو ماتەم

ئیش‌کردن بو لەش دەرمانی دەردە
بەدەنی کاسب وەك پولاو بەردە

هەرکەس بی‌کارە موبتەلای دەردە
ئەغلەب بازاری‌ی رەنگیان زەردە

سەفەری کوتاە لەگەل سواری‌ی
فەرەحی روحەو ، دەوای غەمباری‌ی

وەختی بو سەفەر رویشتیتە دەر
بکە دوورکات سوننەتی سەفەر

ئەمجار بخوینە سوورەتی «قورەیش»
لەوسەفەرەدا ئەبی صاحیب عەیش

عەصا لە بو پیر مایەی ئیقبالە
چاکتر لە « میلۆ » بادامی تالە

ئینسانی بی‌دەنگ عومری زیادە
هەرزەگو عومری خەیلی بەربادە

زیان دریژی‌ی شەررە بو ئینسان
تلفُ الانسان طرف اللسان

هەرکەس زبانی مەحفووظەو مەخزوون
ئەوکەسە دلی قەت نابی مەحزوون

نەقشبەندی یان حەپس ئەکەن نەفەس
هەتا عومریان نەروا بە عەبەس

زبانت یەکە ، گوێچکەت دوانە
یانی : یەكبلێو ، دوان بزانە

بابی سێیەم باسی ئەوانە دەکات کەعومر کورت دەکەن

بوت بەیان ئەکەم جوانو تەمییز
هەرچی زیانە بو عومری عەزیز :

یەکەم فکرو غەم ، پەریشانی دل
هەرکەس غەمبار بی زوو دەرواتە گل،

ئارەزووو طەماع بو مالی کەسان
بەخیلیو حەسەد ، وەکوو ناکەسان

توورەیی زیاد عومر ئەکا بەرباد
هەم خەجالەت بوون لە بەینی عیباد

داری نەسووتی ، چرایە نەگرری
میداد نەنووسی ، تیغی نەبرری ٠

وولاغی کەمپی ، رەفیقی‌ی نادان ،
ئیحتیاجی‌ی مەرد بو لای نامەردان ،

مەحکوومی‌ی لەدەس حاکمی جەببار ،
لە ناو ناکەسان ببی گوروفتار ،
قەرزاری پارەی پیاوی ناپەسەند
مەخصووص ئینسانی تازە دەولەمەند ،

دلوپـەی خانوو ، کەوشی بــە ئازار
بەدخولقی ژنان مەخصوص بەدکردار ،

بی کەوشی‌ی چاکە ، نەك پیلاوی تەنگ
بێ‌مالّی چاکە ، نــەك مالی پرردەنگ

رەنگی ترش‌و تال، طەعنەو قسەی سەرد
لــە دلا دەردە ، لە چاوانا بــــەرد

خەوف‌و فەرەحی لــە میزان زیـــاد
وەك سەیری مردوو عومر ئەکەن بەرباد

لــەمانە بــەدتر پیری‌و ئیحتیـــاج
مــردن چاکترە بو پیری موحتـــاج !

بــــەتایبەتی کەســیکی شـــەریف
لەچەرخی گەردون کەوتبی‌و زەعیف

جیمـــاعی زیـاد وەکوو پاســـاری
کەم‌عومری دینی هــــەم دەردەداری

چوونەلای حائیض ، هەرچەن‌حەرامە ،
مایەی نەخۆشی‌ی‌و کزی‌ی ئـــەندامە

خوینی ئــەو ئەبی بە نوطفە واصــل
دەردی خــــراپی لی‌ئـــەبی حاصـــل

گوشتی حــــەیوانی لات‌و دەردەدار
مــەخو ؛ باعیثـــە بو دەردو ئــازار

پارووبـــەك زورباش نەیبرری ددان
فریی‌دە مــەیخو ؛ ئەبی بە سـننان

دان گـەوهەرە لای‌دە لــە رەقی‌ی
پی‌ی‌مەشکینە یەرد بە کەللەشەقی‌ی

لەمســـی ســـوورا خواردن زەرەرە
ســـپی‌کراو بی تـــوزی چاك‌ترە

بەدەنت مەگرە لــە قەزای حاجـەت
زوو بەردە گمیز ؛ نـەبێ بە عیللەت

لای «ئیبن‌وحەجەر» ، هەم قەولی «ئەنوار»
حەرامە هەنگوین بو شەخسی تادار ؛

گرانـەتادار هـــەنگوین بچیـژی
مەرخوا نـەیکا ئـەرنا ئـەیکوژی

بو تەسکینی تا خەســتەو ماس‌و دو
بـــە لوطفی خـــودا دەوایـە بو تو

لە هی هەنگوینا ئەگەر ئەکەی باس :
فەرموویە : «فیه شـــفاء للناس» ؟

بو جوابی تو بـە صـــەبرو قـەرار
ئـــەلیم شـفایە بو بەعضـــی ئازار

لە بو ئلشی ســك مەخصوص شفایە
بو دەفعی بـەلغەم ئـەعلا دەوایـــە

بو چــەن مەعجوونی روکنی وافیـــە
بو مەعنای ئایـــەت ئەمە کافی‌یـــە

چونکە فەرموویە : تیاهەیە شـیفا ،
نەیفەرموو بو گشت عیللەت‌و جـەفا

بەدیی‌و بەدناویی مەکـە گەوارا ؛
« ولا یــــزیدُ اِلاّ تبـــــارا »

بابی چوارەم قسە لەوشتانە دەکات

کە باعثی نەگبەتین

بزانــە هەرکەس ئــەهلی عیصــیانە
لــە هەردوو دنیــا کاری نوقصــانە

بە فیسق‌و فجــوور بزانــە مەعلووم
لــە دەوڵەت ئەبی بێ‌بەش‌و مەحرووم
گەر ئەڵێی زور کەس صاحیب دەولەتە
هەم ئەهلی فیسق‌و دروو غەیبەتــە ؟

ئــەڵیم : ئەوماڵــە ماڵی دەمدەمـــە
بی عاقیبەتەو روو لـــە عەدەمـــە

یاخو ئەوکەســە بەوهەموو ماڵـــە
داییم مەلوولــەو ، حاڵی بەدحاڵـــە

بەهەر ماڵیکیش مەلوول ببی حـــاڵ
ئەوە نەگبــەتە ، نەك خیرو ئیقبـــاڵ

کوی ئەکاتەوە بە هــەزار زەحمــەت
بەجێشی‌دێڵی بــەئاخ‌و حەســـرەت

« ناڵە » ، ئەگەرچی صاحیب حەیوانە
چون بو خوی نابی مەعلووم شــوانە
نەگبــەتی‌ی زورە « تارك الصــلاة »
لە هــەر ماڵی بی پرە لــە ظولمــات

هەرکـــەسی نـەیدا زەکاتی مـاڵی
« نعـــوذ باللە » لـە بـەدیی حاڵی

نـــەدانی زەکات مـەنعی بارانـــە
بـە « زینا » وولات چوڵو ویرانـــە

هەرکەسی نەگری روژووی رەمەزان
دوژمنی دینـــەو هاورریی شەیتان

ئەگەر حەج نەکا خاوەنی ســەروەت
نگینو ماڵی ئـــەبی بـە نەگبـــەت

دروو هــەرزەییو یاریی ناشـــرین
نەگبـــەتین ، برا ، بو دنیاو بو دین

دەخیلە مــەخۆ ، بە درو ، قەســــەم
ماڵ ویران ئەبی ، بروا ئـەبی کـەم

کەواتە لـــەبو شـــەخصی موســلمان
گوناه باعیثە بو شەررو نوقصـــان

مەڵی : وانی‌یە ؛ خۆ شـــەخصی کافر
بـــەدەنی ســاغەو ســـامانی زیاتر

دنیا زیندانـــە لـە بو موســـولمان
بەهەشتە لـە بو بی‌دینو ئیمـــان

خەو ، نەزۆر نەکەم ، مایەی صیحەتە
زوری هــەوینی شــەررو نەگبـەتە

خـــەوی سبەینی تا خۆرئەکـــەوی
هەرکەســـی بیکا نەگبەتیی ئـەوی

« قل لو كان البحر » هـەتا « احـدا »
بەشـەو بیخوینە لە کاتی خـەودا

لە وادەی دلخواز ئـەبی خەبـەردار
سیرری قورئانـە ؛ بتبی ئیعتیبـار

لـە نیوەررودا « قەیلوولە » چاكـە
دوای عەسران نووستن مایەی هیلاكە

سـەرت لە دەرگاو ، بەدەنت لـەمال
مەنوو ؛ باعیثە بو شـەررو وەبـال

لە خەو دامەنی دەس لە ژیری سـەر
مەر بو ئیتیباع سەیدی سەروەر (ص)

بە قەصدی سوننەت شەرریش ئیحسانە
ئـەمە ئەزانی هەرکەس ئینسـانە

مەنووە لە مزگەوت بـەبی زەرورەت
تفی تیمەخـە ئەدبارەو نەگبـەت

لـە قەبرستاندا نووستن نەگبەتـە
نووستن لـە حەممام فەنای دەولەتە

هەندیکت لە خور ، هەندیك لە سیبەر
مەنووە ؛ بوت ئەبی بە دەردو زەرەر

لە سـەرەریدا نووستن زەحمەتـە
کاتی لەشپیسی خواردن نەگبـەتە

لەگەل لەشپیسی خوێندنی قورئـان
بیجگە لە گوناه ، نەگبەتەو نوقصان

رویشتن لـــه بو مزگـــەوت‌و بازار
به لەشی پیســـی نەگبەتەو ئـــەدبار

ئەگەر حەز ئەکەی نەبینی موشـــکیل
هەرگیز مەشورە دەس بـــه ئاووگل

دەس‌نویژ مـــەگرە لە ئەدەب‌خانـــە
بو ماڵ‌وحالت شـــەررو نوقصـــانە

لە سەرەری‌دا بـــەوڵ‌و نەجاســـەت
هـــەم لە مەجلیســـا زیانەو نەگبـــەت

لەژیری دارا ، مەخصووص بەثەمەر ،
هەم روو لە قیبلە نەگبەتـــەو زەرەر

تەماشای پیسی مایـــەی خەســـارە
لەسەر نەجاســـەت قسە ئـــەدبارە

بو عەورەتی خوت ، یاعەورەتی غەیر
مەرروانە ؛ شەررە، شەرر نابی بەخەیر

هـــەرگیز مەرروانە لـــە بو نامەحرەم
خەفەتـــە بو دل ، دینیش ئەکاکـــەم

چەن‌کەسی شیت‌کرد مـــەراقی نەظەر
چەندی موبتەلا بـــە دەردی جیگەر !!

بویە فەرموویە حـــەزرەتی رەئیس :
نەظـــەر تیریکە لـــە تیری ئیبلیس

بە پاڵ‌کەوتنو ، یا بـــە راوەســـتان
نەگبەتە ، هـــەرگیز مـــەخو ئاوونان

نان لە هەژاران ، دەروزەکـــەران ،
وەرمەگرە ؛ مالت پیی ئـەبی ویران

تیکە لــــە دەمدا بیجـــاوە جـــوان
بابۆلــــەی مەکــە بە وینــەی نادان

لە تەنشتەوە ، یا لــە ســــەری ران
یا لە دوورەوە قــــەت دامــەنی نان

لە بەردەمتدا بەقـــەدرو حورمـــەت
دای بنیو بیخـــوو بــە ئیستیراحـــەت

نانمەخە بــەرپی ، شەررو نەگبەتە
ئیکرامی طـــەعام مایەی ســـەروەتە

بــەددان لــەنان مـــەبرە تیکـــە
هەرزەکار مەبە ، قــەت مەکە فییکە

ئاو مەخورەوە لـــە گوزەی شــــکاو
مەخوو مەخورو لەکاســەی بەســــراو

بەکارمەهینە شـــانەی ژنانـــە ،
شـــانەی شەریکیو شکستەدانــە

ریشت بە ووشکی مەکە بەشــــانە
شـــانەی ئەمانەت نەگبەت نیشـــانە

مەگرە بــــە ددان سمیلو ریشـــت
بوچی بـــەتالی برو بو ئیشـــت !

هــەرگیز ناخوونت مــەگرە بە ددان
ناخوونت مـــەدە لـــە بیخی ددان

ناخوونت مەگرە لە چوارشەممە
باشە لە دوای عەصری پینجشەممە

کە ناخوونتکرد دەس بشو جوان
بەخلیلەی مورد ماژنەددان(١)

طەعامی بەدبو دوور لە رەحمەتە
بو شەوو روژی جومعە زەحمەتە

دوور بە لە هەرکەس هەرزەکەلامە
مەخەرە ژیرپی شالو عەمامە

قەط مەدوورەوە لیباس لەبەردا
با بیئەوزاعیت نەیە بەسەردا

بە دانیشتنو دەرپی بکەپی
میزەر بەپیوە؛ خیرت ئەگاتی

قەط بە داوینە یا بەگوشەی جل
رووی خوت مەسررە، فەقرت دیتەمل

لەسەر هەردو پیت ئەگەر دانیشی
بەقنجۆ، ئەلییت موشتەریی ئیشی

بە دەستەوئەژنو دانیشتن شەررە
سەر لەسەری ران مەنی؛ بیفەررە!

لە خانووی تاریك تەنیا دانیشی
دیارە بەتەمای ئیشو ئەندیشی!

---

(١) ماژنەددان : واتەچیلکەیووردی داری مۆرد مەکە بە بەینی دندانتا .

به ئارام بررو ، روژه یا شــــەوە ،
خوت‌لادە لـــە رری ، لە خولەکەوە

دەس‌مەبــە دوا وەختی حـــەرەکەت
لەهیچ حەیوانی قەط مەکە لەعنـــەت

قەط مەسووتینە گەلای پیازوســیر
پیش‌مەکــەوە لـــە ماموســتاو پیر

لــە بەینی‌رانو گاگــەلو قـــەطار
ئەگـــــەر رابووری دەبینی ئــازار

بــــەناو خەلـــــەدا گوزەر ئــازارە
مەخصووص خەلەیــە مالی هـــەژارە

لەسەر ئاوی‌پاك قــەط دامەکــە تف
مەکوژێنەوە چرای شـــەو بـــە پف

قامیشی مەعقوود یـــەعنی گری‌دار
قەت‌پی‌ی مەنووسە ؛ نەگبەتەو ئەدبار

مەخەژیری پی کاغـــەزو قەلـــەم
خەوش‌وخال مەکە لەناومال‌دا جـــەم

قــەت تــەفرە مــەدە فەرمانی خیرات
تـــاخیری خیرات ئــەبی بـــە ئافات

عەجەلــە مەکــە لــەکارا ، دەخیل !
مەگــەر لە خیرا ؛ « في الخير تعجيل »

ئیمساك نەگبەتەو ، ئیسراف مەذمورمە
ئیقتیصاد چاکە ؛ خــەیری مەعلوومە

ئەگەر لە دەخلت زیاتر بی خـەرجت
بـەچاو ئەبینی زەحمـــەتو رەنجت

مـەدە لە هەتیو مەگـەر بۆئـەدەب
لەگەل گەورەدا مەکە گالتەو گـــەپ

یانـەی « عنکبوت » جولایی کـــەرە
لایبـە لـــەمالا بـــەدو بی‌فـــەررە

هـــەر تەویلەیە تیابی عەنکەبووت
وولاغی لـەرە ، لاتو نامـەزبووت

خانوو نـــەیمالی ، یا شـەو بیمالی
ئـــەبی بـەمایەی پەریشـــان حالی

چیلکە مەتاشـــە ؛ کاری بەتالـــە
کوترچی‌و صـــەیاد داییم رەجالـــە

هەرگیز دوعای شەرر مەکە لە ئەولاد
ئەگـــەر ئەتـەوی بمینی دلشـــاد

دایك‌و باوکی خوت بانگ مەکە بەناو
تا ریســوا نەبی ســووك‌و ناتـەواو

باویشك مـەدە رووبەرووی کەسـی
یا دەمت بگرە بـــەپشتی دەســـی

بەچاوی سووکی مەروانـە بوکـەس
مەبە بەفیتنە قســەی کەس بوکەس

پەنامـەکی خوت مەبـە بو کەســان
ســرر وەکو سەرە مەیدە بە هەرزان

رامەگرە لەماڵ نەسەگ، نە سوورەت
ئیللا سەگی پاس لەبەر زەروورەت

لەدەوری تەرمو لەسەر مەقبەرە
واتەی دنیایی گەلی زەرەرە

کاتی ئەخوێنری حەدیثو قورئان

گوێبگرە ؛ چونکە ئارامن بوگیان

قسەی پررو پووچ ، زەمزەمەو صەدا
نەگبەتە ، مەخصووص لە یانەی خودا

مزگەوتی ئیسلام خانەی خودایە
شوێنی توبەو یاد ، نزاو دوعایە

پررمەکەرەوە هەر ئاوی پاکە
دەستت دامەنی لە ژێر چەناکە

خاکی گوررستان مەیینە بو ماڵ
گەر پادشا بی ئەبی بە حەممال

« وفقنا الله على الآداب
أعني آداب أهل الصواب »

بابی پینجەم قسە لەوشتانە ئەکا کە

بیرو هۆشی مرۆڤ زیاد ئەکەن

پشت بەخوای گەورە بوت ئەکەم بەیان :
هەرچی زیادئەکا حافیظەی ئینسان

ئەعلای وەسیلە سەعییکە داییم
حافیظە بە سەعی زور ئەبی قاییم

کرداری چاکە نوێژی نیوەشەو
ئەدا بەذیهنت شەعشەعەو پرتەو

خوێندنی قورئان، مەخصووص بەنەظەر
چاکترە لەوەی بیخوینی لەبەر

گەر لەبی حیفظی خەیلی ئەترسی
بکە بە ویردت ئایەتولکورسی

دوعای حافیظە بەبی ئیرتییاب
لە «ئیحیا»دا هەن لە بابی ئاداب

روژانی جومعە بخوینە صەلەوات
صەلەوات دەبیتە هو لەبو خەیرات

بە خۆشویستنی رەسوولی ئەکرەم (ص)
ئامانجی خیرت بۆدیتەبەرهەم

تەوبە لەگوناه ، تەرکی مەعاصی
بەقووەت ئەکەن حافیظەی ناسی

چونکا حیفظو ذیهن نووری خودایە
نایێتە دلی بە شەرر سیایە

ئەم ئادابانە لەبو ئیسلامە
ئادابی ئیسلام مایەی مەرامە

لە بوو حافیظە سیواك دەوایە
بەکاری بێنە ؛ سوودی تیایە

خاوینیی لەشو پۆشاكو خۆراك
پەیوەندیی بەهێز لەگەڵ پیاوی چاك

بەخواردنو خەوتن بەقەد حاڵ
بیرو زیرەكیت دەگاتە كەماڵ

عومرت بە فیڕرو مەدە بەتاڵان
مەبە بەهاوڕێی هەرزەو بەتاڵان

لەگەڵ بەتاڵان مەبە بە هاوسێ ؛
هاوسێ لە هاوسێ ئەگرێ سەراسێ[1]

دەخیل صەددەخیل ڕەفیقی خراپ
خۆتی لێلادە بێحەددو حیساب

موجاوەرەیان سەممی قاتلە
مایەی ڕەفیقیان پووچو باطلە

تووی نیفاقیان سەوز ئەكا لەدڵ
دارێ ، بەرەكەی هەمووی غەشەو غەڵ

لە هەڤاڵەوە زۆر مرۆڤی پاك
دڵی تاریك بوو ، وەك ئەهلی هیلاك

لەلای ئاسنگەر كەسێ دانیشێ
جلی ئەسووتێ ، یا سەری ئێشێ

لەگەڵ پیاوچاكان ببە بە ڕەفیق
كە خۆشتویستن ئەگەیتە تەوفیق

---

(١) سەراسێ : سەرئێشە ٠

هیممـــەت داواکــە لــە پیاوچاکان
لە سینەصافان ، لــە دەروون پاکان

فائیدەبەخشن صــولەحای ئوممەت
مەجلیسیان پڕە لە نووری ڕەحمەت

هەرکەس دانیشی لە حوجرەی عەططار
لـــە دەماغی‌دا بــوی خوش دەکاکار

بگەڕێ لە شوین ماموستای شەفیق
خاوەن دیانــەت ، طالبی تـــەحقیق

عالمی عامیــل طەبیعـــــەت عـــالی
خووڕەووشت پەسەند خاوەن مەعالی

وەك دەرس ئەخوینی زور بەموشتاقی
فیرببـــە وەزعی حــال‌و ئـــەخلاقی

لەگەل ئوستاذا ڕەفیقی مەســـروور
تەبیعــەت شیرین « نور عــلی نور »

مەحەککی ڕەفیق چوارن بــە صیحەت
تەماع‌و، سەفەر، هاوڕێ‌یی‌و، میحنەت

(دایــەن) ئــەخلاقی منــال ئەناســی
هاوسی ئـــەناسی حالی دراوســـی

کــە ئەمەت دەس کەوت لابدە لەغەیر
مەکەوەرە دوای وەهمی «ثَمَّ الخیر»(١) !

---

(١) وەهمی « ثم الخیر » : واتە دوودلی‌و دانەمەزران لەسەر ڕایەك ٠

ئــــەدەب لــە ئوستاد حازرو غائیب
هـــەم لــە رەفیقی رەشیدو طالیب

موطالەعەی شــەو لەگــەل تی‌بینین
دەرسی چیشتەنگا لەگــەل تیفکریین

یەك لەدوای یەك پیاچوونەوەی دەرز
لەگەل هەڤالی رووخوش‌و ســەربەرز

بەومەرجەی کــــە خوت بەکەم‌بزانی
ئــــەتکا بە ئــــەهلی عیلمی رەببانی

کە پیاچوویتەوە ئـەنجا بیکەبـــەر
بەرکردنیکی ســـاغو بی‌کــــەدەر

بــە دەوری داییم قــــەت ناچی لەبیر
قەترەی ئاو ئــــەکا لــەبەردا تەئثیر

هــــەلبگرە داییم قەلـــەم‌و دەوات
هەر عیلمیکت بیست بینووسە لەلات

هـــەرچی ئەزانی لی‌مەبە بـــەطال
هــەرچی نازانی بیزان بــە سوئال

لە پرسیار کردن کەسی ئــەیبی عار
کە خوی بـــەنازان بکا ئیعتیبـــار

ئەگــــەر طـالبی ئــەنواعی دەرسی
هەرکەس فەننی خوی ، ئەبی بپرسی

هەردلێ عەقلێ ، هەرســـەری فامێ
هەرکەس مەشرەبێ ، هەردەم کەلامێ

لەگـــەڵ موعانید بە فیکری بـــەطال
دەخیلە نەکـــەی نیزاعو جیـــدال

کە بووی بە عالم باش‌بکە عەمـــەل
عەمەلی خالیص ، خالی لـــە خەلـــەل

خوێندن بـــۆ زانین ، زانین بۆ کردن
کـــردن نافیعـــە بو دوای مـــردن

ئـــەم نەسیحەتە بـــە ئیعتیبـــارە
مـــەرو بو موشکیل بی « استخارە »

نویژی دوورکات دوعای مەشهوورە
لــــەبوو موهیممات گـــەلی زەروورە

پاش « ئیستیخارە » هەم ئیستیشارە
بەشەخسی ئـــەمین ئـــەمری موختارە

« صلاة الحاجە »یش هەیـــە بی‌گومان
بو کرانەوەی موشکیلەی ئینسان

دوعای ئەم نویژەیش هەیەو مەئثوورە
لەپاش نویژەکە ســـەرانسەر نوورە

ئینسان سی‌بەشە : شتو نیوەشت
بەشی سی‌یەمین پی‌ی ئـــەلین ناشـــت

شت‌ئەو کەسەیە کاری ری‌کەوت بووی
عەقلی‌تر بینی بو لای عەقلی خـــوی

نیوەشت کەســـی هەر بە عەقلی خوی
یا بەعەقلی غـــەیر کاربکا بو خـــوی

ناشـــت کەسیکە خـــوی ناعاقلــە
لەپرســـی پیــاوی ژیریش غافلـــە

(وفـّقنــا الله عـــلى الأ تـّعـــاظ
وادخَلَـنا فَـي القــوم الوْعـَاظ)

بابی شەشەم باسی ئەوشتانە ئەکات
کە بیرو هوش کەم ئەکەن

ئـــەلیم بە عەونی پادشـــای ئـــەکرەم
چی بیرو هوشی ئینسان ئـــەکا کـــەم

خوراکی ناپاك ، شـــتی ترش‌و تـــال
مـــەیخو زیانە بو عەقل‌و کـــەمال

لەهەر خوراکی ، مشکی بەد مـــەزاج
خواردوویە ، مەخو تا نەبی موحتـــاج

خواردن‌و نووســـتن لـــەمیزان زیـــاد
زیاد لە نەگبەت عەقل ئـــەدەن بەباد

لەپشتی سەرت مەگرە کەلەشـــاخ
زیانـــە لـــەبو ووشیاری‌و دەمـــاخ

لەهـــەموو بەدتر خەفـــەت‌و غـــەمە
ئینسانی غـــەم‌بار حافیزەی کەمـــە

زەرەرە ، مەخـــــە کیلی مەقبـــەرە
هـــەم خویندنەوەی خـــەیلی زەرەرە

مـــەراقی زیاد نــــەزەری حـــەرام
تەماشـــــای پیســـی زەرەرە بو فـــام

پیکـــــەنینی زور گالتـــەی بی‌پایان
زیانن لـــــەبو حافیزەی ئینســـــان

قـــەت لە حەماما مەخوینـــــە قورئان
مەکـــە رەفیقی‌ی هـــەرزەو منـــــالان

بابی حەوتەم

قسەلەوانە ئەکا ئابرووی ئینسان زیاد ئەکەن

ئــــەوەی ئابرووی پی‌ئــــەبی زیـــاد
عیبادەتی ســــــاغ لەگـــەل زیکرو یاد

هەم وەرعو تـــەقوا ؛ ئـــەتقا ئەکرەمە
نەصصی کـــەلامی خودای ئەعلەمــــــە

خولق‌و خووی شیرین مایەی عیززەتە
رەوشتی پەسەند وەسفی حەزرەتە(ص)(١)

کاکە ! پیت‌بلیم ئـــەعلای خوش‌خوویی
شیرین کەلامی‌ی‌و گوشـــــادە روویی

رووخوشی چاکە لەگەل خاص‌و عام ،
مەخصووص غەریب‌و، فەقیرو، ئەیتام

رەحم بە بچووك ، ئەدەب لە گـــەورە
مایەی سەربەزری‌و عیززەت‌و قەدرە

(١) ئیشارەیە بۆ ئایەتی : « وانك لعلى خلق عظيم » .

رەحمو دلت بــی خو تو ئینســـــانی
ئولفەتت ببی ، نەك هەراســـــانی ی

« لا تـكُنْ فـَظّـــــاً غليظَ القلبِ
وكُنْ رَحيمـــــاً كَثيرَ الجَلْبِ »

ئەگەر ئەتەوی سەربەرز بی لای خەلق
خوت بەگەورەتر مەگرە بــە ناحــەق

بو دوست مرووەت ، دوشمن مودارا
ئینسان ئەباتە دەرەجــەی « دارا »(١)

لەگــەل خراپان جــەزا بەچاكـــە
ئەمخولقە خولقی شاهی « لولاك »ە

پەیداكردنی دوشمن زور ســـەهلە
دوســـت پەیدائەكا هەركەسی ئەهلە

خولقی قەناعەت زۆر شیرین طــەرزە
لە هــەردوو دنیا قانع ســـەربەرزە

گەدا ســولطانە ، ئەگــەر قانیعـــە
قانع گەدایــە ، ئەگـــەر ...

هەم شوكری نیعمەت زیاد ئەكا نیعمەت
نیعمەت باعیثە بو شەئنو

عیززەتی نەفسو بولەندی‌ی هیممەت
ئەتكا بە خاوەن عیززەتو قیـ

---

(١) دارا : پادشایەكی گەورەو بە ناوبانگ بووە ٠

قـــەدرو قیمەتت مــەدە بە دوونان
خوایـــە دەهـــــەندەی نیعمەتو ژیان

ئەم نەصیحەتە ووردەو موقـــەدەس :
سەرمەبە ناوی مەحرەمانەی کـــەس

چپە ، یا نامەو قســەی خصووصــی
تو دەخلت نی‌یە بوچی ئەپرســـی ؟!

وەفا بــــەوەعدە ، راستی لەگوفتار
بــوت پەیدائــەکا پایەو ئیعتیبـــار

قەدری هــەرکەسی بگرە بــــەمیزان
لەگەورەو بچووك ، لەزاناو نـــەزان

بــەچاوی سووکی مەروانە فـــەقیر
خوی ناگوریتو فەقیر بـــە ئــەمیر

هەرکەس لـــەمالی خویا پاشـــایە
ئەگـــەر دەولەمەند ، ئەگەر گەدایــە

کومـــەكبە لەســـــەر عەمــەلی خیرات
موشکیل‌گوشا بە بو ئەهلی حاجــات

خوگر بە لەبەر میحنەتو زەحمــەت
تا ئەکریتەوە دەروازەی رەحمــــەت

دەخیل صەددەخیل نەشکینی هیممەت
شەیتان بەزەحمەت نەتخاتە توهمەت!!

جیهان لە ســووررا وینەی دولابـــە
هەرروژی یـــەکی عالی جـــەنابە !!

هەرگیز مەطلەبت بەرمــەدە لەدەس
پشتت قاییم بی بە خودای ئەقدەس

نە دیتــەجی کار ، نە ئەتبرری خــار
بەبی خواستو برریاری « قەهار »

کەوایـــــە خـــوا ئیرادەو حــوکمی
ئەبی خوگربی ، هەرچەند بی حیلمی !

بەخۆشی سەهلە؛ هەموو کەس عەبدە !!
عەبدی موجەررەب هاوسەری «سەعد»ە

بــەلام بخوازە لــە قاپی رەحمـــەت
باری وانــەدا دەرچی لــە تاقـــەت

خولاسەی کەلام : نیشـــانەی مەردان
خورراگرتنـــە لـــە کــاتی دەردان

ئەگــەر ئەتەوی پایەی ســـەعادەت
لەدنیای روشن بتبی ســـەخاوەت

ســـەخی حەبیبە بـــەلای خـــواوە
ســـەخی گەورەیە بــەروی دنیــاوە

بە بەخشش موشکیل زوو ئەبی ئاسان
« ان الانســـان عبد للاحســـان »

صــەدەقە : پەنهان ، یا ئاشــکرایە
هوی بەرزی پایــەو دەفعی بـــەلایە

نازانی نــزای دامـــاو رەوایـــە ؟!
بەزەیی خوایش بی‌بەرو دوایـــە ؟!

دەرگایی لەســـەر گـــەدا بی قاییم
لەســـەر طەبیبان گوشادە داییم !

هەناســەی فەقیر زور بەخروشـــە
کوورەی سەطوەتی خودایش بەجوشە

بو هەردوو دنیا ، لــە دوای ئیمان ،
چاکەیە لەگـــەل دراوســیو میهمان

هەرکەس پررئەکا توشە بو میهمان
ئەژی بە عیزەت ، ئەمری بــە ئیمان

تەکلیف مەکیشـــە زیاد لە میزان ؛
تانەبی بەشـــەرر حوببی عــەزیزان

هەرچی خودا دای بیهینە ؛ خوشـــە
بو میهمان چاکەو خویشت بینوشـــە

« مَن زار حَيّـــاً ولم يَذُقْ شَيّي
فَكَانَّمـــا زارَ غيرَ الحَـــيَ »

بیداریی ســـەحەر بکە بــە عادەت
بە دوعای مەئثوور بکررە سەعادەت

چلویەك دفعــە لە کاتی ســـەحەر
« یاعــەزیز » بلی ؛ هەیەتی ئەثـــەر

ئاخری « اسـراء » ئایەی عیزەتە ؛
بیخوینە، چاکە؛ ئەمری حەرزەتە (ص)

« هَـداانا اللـهُ للخلق الــكريم
وَوَهَبَنـــا النعيـــم المقيـــم »

بابی هەشتەم

باسی ئەوشتانەیە کە ئابرووی پیاوئەبەن

بوت بەیان ئەکەم هوبرای ئەشرەف
هەرچی ئابرووی پی ئەبی تەلەف

دوو رروو نابینی شەئن و ئیعتیبار
نە لە لای خزمان نە لە لای ئەغیار

ئینسانی لار بی هەر رووی لە عوسرە
مالی چەپ ولار هەرکەم و کەسرە

لەگەل پیاوچاکان شەررو ستیزە
ئابرووت ئەبا ، ئەتخا لەریزە

شەررو بەدکردار خەیانەت پیشە
نمەك بەحەرام دەردی لە رریشە

قەدری نامینی پیاوی بی ئەدەب
هەرزەو هەرزەگو ناگا بە مەطلەب

هەرکەس بەکەسی حەسەد بکیشی
ئابررووی ئەرراوا ، دلیشی ئیشی

تەماع رەنگ زەردیت دینی بەسەردا
بەرگی ریسواییت ئەکا بەبەردا

هەواو تەکەببور بەدە بو ئینسان
ئەخاتە شانت نیشانەی نوقصان

باش ئاگادار بە پێی نالین هەوا
پاك بی لیباست ، عەبا ، یا کەوا

هەرچەن بو دەفعی سەرماو گەرمایە
زینەتی ناوی شەخسی بەمایە

بەڵام پۆشاکی حەلالو لەتیف
موبارەکت بی ، بی‌پوشە زەریف

خو جوان‌راگرتن شەرعەن رەوایە
خاوینی‌ی مایەی رەزای خوایە

مەعنای تەکەببور ئەوەیە کە وا
خوت گەورە بگری لەسەر « ماسیوا »

بەهەموو رەنگی دەعیە زیانە
بو دین‌ودنیا تالی ژیانە

فیزو دەعیەی تو گەر بەسامانە
مال وەکو سیبەر روو لە نەمانە

جا ، پیاوی هەژار کە نابا مالت
بوچ ژیردەستە بی لەبو ئیقبالت ؟!

شیعری بەزمانی فارسی باوە
مەعنای ئەمەیە لیرە نوسراوە :

کە من رازی بووم بە نانێکی جۆ
چێمە لە «خاقان»، چیمە لە «خەسرەو» ؟!

ئەگەر ئەنازی بە ناوو نەسەب :
باوکت وەزیر بوو گەورەو موقەررەب

بزانــــه دنیــا دەوران دەورانــــه
ئەمررو ئەمانــه ، سبەی ئــەوانه !!

گــەر ئەلیی باوکم بەطەریقەت بوو
یاخــــو عالمی بەحــــەقیقەت بوو

ئەوه بــەتوچی ، ئەگــــــەر عاقلی ،
مــادام لـــــه عیلمی ئـــــەوان غافلی

ئەگەر ســـەییدیت عەلەوی ئەفضەل
وەختی شـــەریفی که بت‌بی عەمـــەل

فریات ناکەوی گەورەیی نەســـــەب
«لا یغني النسب ؛ حسبُك الحَسَب»

باش تی‌بفکره لەگــــەل بەصــیرەت
له قسەی (حەزرەت) لەگەل عەشیرەت

ئاخری ســوورەی «شعراء» بینـــــه
تەفســـــیری لـــەلای زانا بخوینـــــه

عـــــەلاوه ، نەســـەب بی‌ئیختیاره
ئینســـان ئینســـانی فیکرو ئاثــاره

ئەگــــــەر عالمی خاوەن مــــەهارەت
عیلمی خوت بو خوت مەگره حەرارەت

لەگـــــەل دەعیـــەدا عیلمت بـــەطاله
عیلمی بی‌عەمەل عـــــەینی ضــــەلاله

ئەگەر صالحی صـــاحیب عیبــادەت
شوکری خوا بکه که دای ســـەعادەت

ئەگەر هەیئـــەت و رەنگت لائیقـــە
تو خـــوت بیدەخلی ؛ خـــوا خالیقـــە

سەگیکی قـــەبیح لـــە ســـەرەریدا
شەخسی بـــە ســـووکی رروانی پیدا

سەگەکە پیی ووت بـــە زبانی حال :
«ئەگەر بەخوم بی پیم خوشە جەمال !!

چارم ناچـــارە ؛ خـــەللاقی ئەکبـــەر
منی کرد بە سەگ ئەتویش بە بەشەر !!»

دوژمنایەتی یـــەزدانی قـــەههار
لەگەل سیچینە بەگویرەی ئـــەخبار

یەکەم سوودخوران ؛ ئایـــەی ئیلاهی
« فاذنوا بحرب » تا « مِـــن اللـــهِ »

دووەم کەسانی خاوەن تەکـــەببور
خوا دوژمنیانە ، ئەشـــکین کوتوپرر

سییەم دوژمنی فیرقەی ئـــەهلی دین
دوژمنن لـــــەبو رب العـــالمین ٠

دوژمنی خودا ئـــەنجامی وایـــە :
بی ئیمان بررِوا بیســـــوودو مایـــە

خودا لاماندا لـــە شـــەررو زەحمـــەت
دواییمان بینی بـــە خیرو رەحمـــەت

بابی نویەم : قسە لەوانە ئەکا کە بینایی چاو زیاد ئەکەن ..

بوت بەیان ئەکەم ئەی نووری دیدە
هەرچی بو نووری چاووت موفیدە

یەکەم : چاو رەشتن بە سورمەی سیا
میلی زیررو زیو ، یا روح تووتیا

بو هەر چاویکت سی میل سوننەتە
لە وەختی خەودا دەئبی حەزرەتە

دووهەم : خویندنی کەلامی باری
پیی روشن ئەبی دوو دیدەی قاری

سی هەم تەماشای شیرین جەمالان
لە ئەربابی دین صاحیب کەمالان

چوارەم : تەماشای جەمالی ئەحباب
براو باوکو دایك یا باقی ئەصحاب

پینجەم : تەماشای خەطی خوش کالا
شەشەم : تەماشای نوقرە یا طلا

نافیعە بو چاو سەیرانی بەهار
تەماشای شەتاو باخو لالەزار

دەس نویژ گرتن بە ئاوانی سەرد
ئاو بەلووتادان لە چاو ئەبا دەرد

نەفع ئــەدا بە چاو نەفعیکی تــــەواو
لــە ئاوی‌ســـاردا بکەیتــەوە چــاو

بینی بین‌خوشـــان صاحیب ثەمــەرە
خوشــی‌ی دەروونەو نووری بەصەرە

مووی لووت بە مەقەس مووی بن بال بکێش
واچاکە بو چاو ، مەترســـــە لە ئیش

ئەگەر بو نووری چــاو بە پەروشــی
مووی لووت بە موکیش قەت رانەکیشی

نزیکی ئــاگر ، یا ســـــەرمای زیــاد
مەستی‌و زور خوری‌ی چاو ئەکەن بەرباد

دووکەڵو غوبار چاو ئەکەن موحتــاج
هەرچی سپی بی وەکوو بــەفرو عاج

شـــــەلەم بــەکالی ببرژی تـــــەواو
بیخــو نافیعــە لـــەبو نووری چــاو
بــەکارە بوچاو هــــەرچی موسهیلە
وەك سینەمــەکی‌و گوڵو هـــــەلیلە

گیـــــای قنگاوڵــە زور بەثەمـــــەرە
ببرژی بەســـاج تی‌ی‌بخری کـــــەرە

بابی دەهەم قسە ئەکا لەوانەی
کە هوی زوربوونی روزین

بابی دەهــــەمین بەقــەدەر تاقــەت
ئەنووسین ئەسباب دەولەت‌و ویسعەت

هەرکەس بەدەوام «طاها»و «واقیعە»
بخوێنێ ، دائیم رزقی واسیعە

سوورەی «مزمل» ، «واللیل»و «نشرح»
مایەی دەولەتن بزانە ئەصەح

حیفظو خوێندنی ئایاتی قورئان
صەلاوات لەسەر سەیدی عەدنان (د•خ)

دەوامی دەس‌نوێژ مایەی صەلاحە
بۆ مال‌و سامان وەکوو سیلاحە

لە پاشی دەس‌نوێژ ڕیشت دابێنە
«انا انزلنا»ش سێ‌جار بخوێنە

زووبرو مزگەوت ، درەنگ بێرەدەر
ئەبێ بەخاوەن ثەروەت‌و ثەمەر

نوێژی ڕێک‌وپێک بە خەوف‌و خەشیەت
ئەبێ بەمایەی سامان‌و نیعمەت

سوننەتی بەیان ، یاهی چێشتەنگاو
مەیان فەوتێنە ئەی‌بینایی چاو

عیشا لەمزگەوت لەگەڵی «وتر»ی مال
سەبەبە لە بۆ دەولەت‌و ئیقبال

« آیة الکرسي » قەدری مەشهوورە
بۆمال‌و ، بۆ ذیهن سەبەبی نوورە

« قل اللهم مالك الملك »
بخوێنە ئەگەر بەتەمای مولکی

« فَسُبْحَانَ الله حين تمسون
صوبح‌و ئیواره تا « تخرجون »

هەم « لا مانعَ لما اعطيت
ولا مُعْطِيَ لما مَنَعْتَ »

لەپاش نویژەکان بیلی بەدەوام
سامان‌و روزیت بو دیتە ئەنجام

لەکاتی سەحەر یەکصەد تەسبیحات
ئەبیتە مایەی رزق‌و بەرەکات

بلی بەم نەهجە : « سبحان الله »
« ویحمدە ، سُبحان اللهِ

العظیم » ، ئەمجار « استغفر الله »
روزیت بو دینی بەعەونی الله

هەم « لا الاه الا الله » یەقین
« الملك الحق » هەتا « المبین »(١)

لەشەوو رورژا صەد دەفعەی کامیل
رزق‌و سامانت بو ئەکا حاصل

« استغفر الله » صەد یا حەفتا جار
سەحەر بیخوینە ؛ هەیەتی ئاثار

تا هەزار دەفعە ذیکری یا وەهاب
رزقت‌بو دینی بی‌حەدو حیساب

---

(١) واته : « لا الاه الا الله الملك الحق المبين » .

حەزرەت ئەفەرموی بە ئەهل‌و بەیتی :
دەس‌بکەن بە نویژ لە وەختی سەختی‌ی

کە نویژیان ئەکرد ئەیانبوو نەجات
« واستعینوا بالصبرِ والصلاة »

بو دانەوەی قەرز بی‌طوولی موودده
دوعایە هەیە ، نەقلە لە « عدّه »(١)

دوعا زور هەیە لە « اصول الرفق »
تەصنیفی جەلال بوویسعەتی رزق

نەفەقەی واسیع بو ماڵ‌ومناڵ
رزقت زور ئەکاو ، شاد ئەکا ئەحوال

گەر سەحەر رەوی‌ی ، یا شەورەوی کەی
بو هەر داخوازی ، بەئاوات دەگەی

شورینی حاجەت ، پاکی‌ی حەوش‌وماڵ
سەبەبە لەبو سامان‌و ئیقباڵ

گفتوگوی شیرین ، هەم رووگوشادی‌ی
باعیثە لە بو رزق‌و دلشادی‌ی

لە بەرو دوای خواردنی طەعام
هەردوو دەس بشو ئەگەی بەمەرام

فائیدەی زورە بەواتەی « خەبەر »(١)
تەنوورو ، ئەسپ‌و ماین ، لەگەل مەرر

---

(١) ناوی کتیبیکە لە کتیبەکانی ابن حجر ٠
(١) خەبەر : حدیثی پیغەمبەر (د٠خ) ٠

خێرکردن ، چاکە ، نان بە میوان دان
بوت ئـەبارێنێ رۆزیی ئاسـمان

پاداشی چاکەش حەوسـەد چـەندانە
زیاتریش ئـەبێ ؛ واتـەی قورئانە

ووریاکردنەوەیەك

باش خەبەردار بە ئـەی نووری دیدە !
لەم نەصیحەتە ، کـە زۆر موفیدە :

کـە دنیا شوێنی مادەو ئەسـبابە
باسی « ذو القرنین » نەصصی کتابە(١)

من وەهـا ناڵێم تۆ بڕۆی لـەماڵ
دوعا بخوێنی‌و دانیشـی بـەطاڵ !!

ئەبێ صـەنعەتی باش بگریتە دەس
تـەوفیقت بدا خـودای فریاد رەس

وەك بازرگانیی یاخـو فەلاحـەت
یا کاریکی‌تر خـاوەن صـەلاحەت

عیلم‌و خەتت بێ لەگەل خۆشخەتیی
تا مەهتووك نەبێ رووت‌و پێ‌پەتیی

هـەتا ئەتوانی بـەدەم داعی بـە
بۆ دین‌و دنیاش داییم ساعی بـە

(١) ئیشارەیە بۆ ئایەتی [ویسئلونك عن ذي القرنین] لە سوورەتی (الكهف) کە باسی ئەوە ئەکات (ذو القرنین) ئەسبابی بەکارهێنا .

بێ یارمەتی خوا کە سبیش بەطالـە
گەرخوا نـــەیدا ئەرووت مەحالـــە

زور ئینسانم دی بە کەسبو زەحمەت
دنیای دەس نەکەوت، رویی بە حەسرەت

زور ئینسانیش هەن بێ دەردو زەحمەت
ئـەگا بەمالو نیعمەتو رەحمـــەت

مەقصـــوود لەدوعا جـــەلبی رەحمەتە
چون خوای عالـــەم بەمەرحەمەتـــە

مەبـــەس لـەدوعا ئـەوەیە خـــوا
روتبەی مەحبووبیت بدا بەســـەردا

وەصیەتت بیو ، نەصـــیحەت نامـــە
رای بگرە بـــەدل هـــەتا قیامـــە

قـەت خزمەتکاریی مەکە لـــەدنیا
نە بو ئەهلی دین ، نە ئـەهلی دنیـــا

شەخصی خزمەتکار خولقی فاســـدە
لـە دینو دنیا مایـەی کاســـیدە

خزمەتکار داییم سووکەو بیمایـــە
داییـــم مەشـــغوولی درووو ریایـــە

بی ئابروو ئـەبیو بی پایەو هیمـەت
عومری بـــەبادە بیموزدو مننـــەت

وەختیکیش ئەمری بـــەدەردو وەبال
ئـەهلو منالی ئـەرون مالـــەومال

له صەد دوو کەسیان صاحیب نیعمەتە
ئەویش نیعمەتی بوهتو غەیبەتــه
زور باشــه بە روژ بکــەی حەممالی
بــەس نی یە بەشــەو صاحبی مــالی
لــەمریوە بررو ئەگەیتە مەقصــوود
« انــه هــو الرئوف الــودود »

بابی یانزەهەم باسی دوعای مەئثوور ئەکات

بابی یانزەهەم بەعەونی غــەفوور
ئەکــەم بەیانی ئەدعیەی مــەئثوور
«قل الحمد» ئاخری سوورەی «سبحانه»
دەوایــه بوغــەم راستی بیزانــه
هــەم « لا الاه الا اللــه »ی جــەلیل
« حســـبی اللــه ونعم الوکیل »
دەوایــه بو غەم مەبــه موشــتەبیه
« اللــه ربــي لا اشــرك بــه
شــيئاً »تا سی جار ، بەلام هەمووجار
کەلیمەی « الله » باش بکەی تەکرار
« آية الكرسی »و « آمن الرســول »
بیخوینه دوعای پی ئــەبی مەقبوول
« یا حيّ، یا قیّوم » له وەختی سوجده
زور زور موفیدەو پیتئــەدەم موژده

« یا ذا الجلال والاکرام »ی زور
بیخوینه ؛ نەفعی دیارە وەك خور

بو زەحمەت‌باری شیخی « نەوەوی »
تەعلیمی فەرموو دەوای مەعنەوی

بە « بسم الله الرحمن الرحیم »
« لا حول ولا » هەتا « العظیم »

ئاخریان تەنیا مایەی شیفایە
بو نەوەدونو عیللەت دەوایە

شەخصی داوای کرد لە مولاعەلی
بو جەبری گوناه دوعایە جەلی

یەکی دوعای باغ ، یەکی بو مندال
یەکی لە بو ئاو ، یەکی لەبو مال

بو هەمووی فەرمووی ویردی ئیستیغفار
بە شەرطی دەوام لەگەل ئیعتیبار

بەدلیل فەرمووی لە سوورەتی «نوح»
ئایەی «فقلت استغفروا»ی مەشرووح

تەسبیحات لەبو دەولەتو ویسعەت
بیکە بە عادەت ئەیبی مەنفەعەت

ئایاتی ئەرزاق بو جەلبی روزی
ئایاتی فتووح لەبو فەیروزی

تەفسیری «احزاب» لە «روح البیان»
چل کەلیمەی فەتح باش ئەکا بەیان

بو دەفعی شــەرری چاوی ئینسانی
زیـانی دابی لـــــە موســـــولمانی

بە نەقلی «توحفە» بابی « جنایـــەت »
دوعای « ماشــا اللّه » ئــەکا کفایەت

بیخوینە لەســەر موبتەلا بـــە چاو
زوو شیفای بو دی شیفایە تــەواو

بو دەفعی شــەیتان « اعوذ باللــە »
بوفەتح و نەصرەت « نصــر من اللە »

ئەگەر لە جننی و شــەیتان ئەترســی
بکــە بـــە ویردت « آیة الکرســـي »

گــەر بەتەرتیبی مەولانای « جامی »
خەتمت کرد قورئان صاحیب مەرامی :

جومعە : «بەقەرە» تا سوورەی «ئەنعام»
شەممە لە «ئەنعام» تا «یووسف» تەمام

یەك شەممە :«یووسف» تا «طاهای» مزبووت
دووشەممە :«طاها» هەتا «عەنکەبووت»

سی‌شەم :«عەنکەبووت»تا سوورەی «تەنزیل»
چوارشەممە :هەتا «واقیعەی» جەلیل

پینجشەم «واقیعە» هەتا بــە خیتام
«خەتم الاحزاب»ە بو قەصــدو مەرام

لە سوورەی «یاسین» سی‌جی مەعلوومن
لەوسی جیگەدا ئەســـرار مەکنوومن

« وكلّ شـــيء احصـــيناه فـــي
امـامٍ مبين » ئـــەووەلی وافـــــی

« كلّ في فلك » هـــەم بکە تەسلیم
« ســـــلام قولاً من رب رحيـــم »

سوورەتی « یاســين » تەواو بخوێنە
لەوسیجی قەصدی مەطلووبت بینــە

گەر دوعا بکەی بە ئیسمی ئـــەعظەم
مەقصوود دیتەجی ، ببە خاترجـــەم

ئەگەرچی ئەلێن : ئیسمێکە مەکتووم
ئەرجەح « اللّهُ ، یا حيّ ، یا قیّوم »

نەقلە لە عـــەلی « یا هو ، یا مَن هو
یــا مَـــن لا الاهَ الاّ اللـــــــهُ »

جەعفـــەری صـــادق عالمی ماهـیر
پێنج دەفعە فەرمووی : « ربنا ظاهر »

شەش ئایەت هەیە بێ نەقصو مەزید
تا «ذات الصدور» لەسوورەی (حەدید)

لەوانا ئیســمی ئەعظـــەم داخلـــە
بە تیلاوەتیان مەقصـــوود حاصـــلە

هـــەرکام لە ئەسمای واجب الوجود
مەعنای دیاری یە بەگوێرەی مەقصوود

ئیسمی «یافتاح» بۆ فەتحو نەصرەت
وەکو «یا غفّار» لـــــەبۆ مەغفیرەت

بۆ عەطاو بەخشش ئیسمی «یاوهاب»
«ودود»و «رئوف» بو حوببی ئەحباب

بو رەحمی ظالم ئیســـمی «یارحیم»
بوسەخاو کەرەم ئیسمی : «یاکریم»

لـــەبو مەحفووظی ئیسمی «یاسلام»
بوعیلمو عیرفـــان «علیم»و «عـــلام»

بو شتی گومبوو ئیســـمی «یاهادی»
«یاقهّار» لـــەبوو قـــەهری ئـــەعادی

هەتا ئەتوانی لە دوعای مـــەئثوور
بـــەنیازی خیر بیکە بـــە دەســـتوور

مەئثوور ئەوەیە مەنقوول بی لەســـەر
قـــەولی ئیمامان ، یا «خیر البشـــر»

زانایان ئـــەلین لەبـــەر ئیعتیبـــار
« اذهب بِعِ الدار واشتر الاذکار »(١)

« الحصن الحصین » ، کتیببی « عدة »
دوعای ئـــەمانە گەلی پەســـەندە

بابی دوانزەهەم باسی ئادابی دوعا ئەکات

کە دوعات زانی بە وەجهی صـــەواب
ئـــەبی بزانی تـــەرتیبو ئاداب

---

(١) اذکار : واتە کتیبەکەی ئیمام یەحیای نەوەوی کە ناوی « اذکار»ە .

لــەبو موســولمان دوعا ســـیلاحە
شەخصی دوعاخوین روو لە صــەلاحە

دوعا مایەیـــە بو نووری هـــودا
بو خیرو خوشــی ، بو رەزای خـــودا

هەرکـــەس بو دوعا تــەوفیقی درا
دەروازەی قەبوول لیی‌ی گوشادکرا

دوعا ویردت‌بی وەختی خوش بەختی
تالیت قەبوول‌بی لە وەختی سەختی

نـەك لە خوشـــی‌دا نەکەی موبالات
بەسی وەختی سەختی بکەی موناجات

دەس‌نویژت ببـی ما دام الامـــکان
رووبەقیبلـــە بە لــە هەموو مەکان

دەستت بو دوعا بولەندو گوشـــاد
بــەلوطفی خــودا دلت بکە شـــاد

« بســـــم الله » بلی کلیلی خـــیرات
پاش ئەوە حەمدو سەلام‌و صەلات

ئـــەمجار بیرە سەرطەلەبی حاجات
بەدوعای مەئثوور بکــە موناجـــات

لەخاتیمــەدا صــــەلات‌و ســــەلام
بوگیانی پاکی ســـەییدی ئـــەنام

چونکە مەقبوولە دوعا بو رەســوول
دوعا لەوبەینا باش ئـەکری قەبوول

بە صەدای خەفیف لەگەل تەضەرروع
بە نەبیو وەلی بکە تەشەففوع

موبالات مەکە بە ئەهلی بیدعەت
لامەدە لەسەر جادەی شەریعەت

خونالیین نەبی صاحیب تەئثیرە
تەئثیر هەر لە بوو خودای قەدیرە

فەقەط پیغەمبەر روتبەی ئەعلایە
مەظهەری فەیضی ذاتی مەولایە

عولەمای کیرام ، یا ئەولیای دین
مەحبووبی خودان بزانە یەقین

لەکاتی ذیکری صەلاحەت کاران
بەرەکەت ئەرژی وەك سەیلی باران

تەوەسسول بەوان موفیدە ، موفید
« واللـه اقرب من حبل الوريد »

لە وەختی تەنگی ، نەقلە لە حەزرەت ،
داواکە لەخوا رزقو مەرحەمەت

بلی لە سەختی زور بەمەممنوونی :ـ
« يا عبادَ اللـهِ أغيثوني »

« خاتیمە »[1] ئەلی : زور کەسی فەقیر
بەصوورەت ئەسیر ، بەسیرت ئەمیر

---

(١) خاتیمە : کتیبیکە دانراوی ئیبنوحەجەری فەقیهە ٠

لەسەر هەرکاری خوا بدا قەســــەم
قەسەمی ناخات خــەللاقی ئــەکرەم

جا ئاشــکرا بوو ئەربابی صــــەفا
ئەسبابن وەکــوو دەوا بو شــــیفا

ئینکاری ســــەبەب ناکا بی گومــان
مەگەر یەکیکی ســەرکەشو نــەزان

لاکن خوت بگرە لەســەر ئیقتیصــاد
نەك وەکوو عەوام ئەربابی فەســـاد

ئیفراطو تەفریط ئەخەنە مــــەیدان
ئــەبن بەئەتباع دەجالو شــــەیتان

وەها گوم ئەکــەن مەزهـــەبو ئایین
جیــــا نابیتــو دینـــدارو بیدین

ئــەبن بـــە هیزی خاوەنی ئــەوهام
بو طەعنە لەدین سەییدی ئەنام (د٠خ)

وەکــو (بادەوە) باییکی بەســـــە
حەرفیکی بەسە هەرکەسی کەســــە

پیویستە لەســەر عولەمای ئــەعلام
تیکوشان بو دین زور بــە ئیهتیمــام
خەلکی رزگار کەن لە جەهلو غەفلەت
ببن بە دوکتور بو دەردو عیللـــەت

رەهنومایی کــەن صــەغیرو کــــەبیر
لە فیرکردنیان هیچ نەکــەن تەقصیر

بابیینەوە سەر مەسەلەی دوعا
کەی وەرئەگیری لە قاپی خوا ؟

کاتی تایبەتیی لەبو موناجات
لە بانگا وەختی « حي علی الصلاة »

لە سەرەتای بانگ تا قامەت کردن
دوعا نزیکە لەبو وەرگرتن

لە پاش نویژی فەرز یا خەتمی قورئان
لە وەختی سەحەر ، یا وەختی باران

لە شەوو روژی جومعەی مونەووەر ،
کاتی دیتە خوار خەتیب لە مینبەر

هەروەها کاتی ئامینی ئیمام
لە روژی جومعە ، یا باقی ئەییام

لە شەوی «بەرات» ناوەندی «شەعبان»
بە دریژایی مانگی رەمەزان

شەوی هەردوو جەژن ، عەرەفەی قوربان
نزا گیرایە هی شاو دەربان

لە نیوەشەودا ، کەسی نەبی بیدار ،
سییەکی دوایی ، کاتی ئیستیغفار

دوو لەفظی «الله»لە سوورەی «ئەنعام»
دوعا لەوبەینا ئەگاتە ئەنجام

لە هەموو جیگا خوا حازرە
بو هەموو جیهان لوتفی ظاهرە

« يجيب المظطر اذا دعاه
لا يكشف السوءَ عنكَ سِواهُ »

بەلام یەکەم شەرت : لوقمەی حەلالە
شەرتی دووەمین : داماوی حالە

شەرتی سییەمین : نیازی حەلال
وەك گوشادی حال ، تەحصیلی کەمال

یا دەفعی فیتنەی عائید بە بەشەر
یا نەجاتدانی هاوریی سەروەر

یا پەیدابوونی صالح لە ئەولاد
یا دوزینەوەی صاحبی ئیرشاد

نەك لە هەرکەسی رقت داگیرسی
بو دوعای زەرەر بەرزوکەی دەسی

ئەم دوعای شەررە هەم دەنائەتە
دەنی کەی نزیك بە ئیجابەتە ؟

بو صاحیب دوعا ئەم دوعا شەررە
بو گەردنی خوی تەوقی زەرەرە

بخوینەرەوە بەفیکرو تەمکین
جوملەی « لا یحب » هەتا « معتدین »

باش خەبەرداربە لەمحەقایقە
بو ئەهلی عیرفان گەلی لاییقە ..

خاتیمه

بو ئەم «خاتیمە» باش‌و موختەصەر
خوت حازر بکە ئەی نوری بەصەر

لەورۆژۆ کەوتە دنیاوە ئادەم
نەسلی پەیدا بوو لە کورەی عالەم

چونکە ناقیصە عیرفانی بەشەر
بو دەرکی هەموو قازانج‌و زەرەر

بو تەعلیماتی ئەحکام‌و ئاداب
بو شارەزایی ری‌ی چاك‌و خراپ

بە مەحضی ئیحسان خالیقی عالەم
لە هەر زەمانی بو بەنی ئادەم

ئیختیاری کرد بو پیغەمبەری‌ی
ئینسانی کامیل لە نوقصان بەری

لەفظی (پیغەمبەر) یانی پەیغام بەر
پەیغامی خودا ئەبا بو بەشەر

ئەفەرموی : فلان‌عەمەل ئیحسانە
ئەوە تەواوە ، ئەوە نوقصانە

ئەوە حەرامە ، ئەوە حەلالە
ئەوە دروستە ، ئەوە بەطالە

ئەو ری خراپە ؛ ری‌ی شەقاوەتە
ئەم جادە چاکە ؛ ری‌ی سەعادەتە

بو ئەو زەمانە هەرچی بی مـەقبوول
خوا بە مەلەكدا ئەینارد بو رەسوول

ئەومەلائیکـە کی بو ؟ جوبرەئیـــل
حامیلی وەحی و ئـــەمینی تـەنزیل

هـــەر بەم تەرتیبە دەورە بـەدەورە
پیغەمبەر ئـەهات بەوطەرزو طەورە

هەریەك بو قەومی چ زور بی ، چ کەم
لە یەك عەصردا چەندی ئـەبوون جەم

کە دنیا بـــەرگی تاریکی پوشـــی
بو اغوای بەشەر شەیتان تی کوشی

حەقیقەت و دین کـەوتە نەخوشـی ی
ذائیقـــە تامی فەســـادی نوشـــی

کەوتە دنیاوە گومراهی و ضـــەلال
ئایینی فاسـید مەزهەبی بـــەطال

هەندی لە بو روژ ، هەندی بو قەمەر
یا بو ئەستیرە ، یا خۆ بو بەشـــەر

هەندی لەبو بت ، هـــەندی لەبو نار
سوجدەیان ئەبرد زور بـــە ئیعتیبار

تا ئیرادەی حەق رووی کردە تەقدیس
تەحمیدو تەمجید ، تەعلیم و تەدریس

موتەجەللی بوو بـــە فەیض و کـــەرەم
کـــەوتە فەییاضی بو جەمعی عالـــەم

له قەومی عەرەب ، قورەیشی جەلیل
پاش فیرقەی زومرەی نەسلی ئیسماعیل
له خاکی حیجـاز مەککەی موکەررەم
له پشتی ذەبیح (عبدالله)ی ئـەکرەم
هاوردی‌یـە وجود بە فەیضی بی‌حـەد
ذاتیکـــی عالی نـاوی « موحەممەد »
بە سورمەی صەفا موزەیيەن بەصەر
بە شیمەی وەفا مەشرەب مونـەووەر
راستگوو خوگر ، سەرکەوتوو ئەمین
بەشەرم‌و شکوو عیصمەت‌و تەمکین
هــەر له مەککەدا ماوە بە کـــەمال
تاعومری عالی گـەییشتە چل‌ســال
بو شەوی عالەم بوو بـــە « چل‌چرا »
بوو بــە پیغەمبەر له غاری « حیراء »
بو جینن‌و مەلـــەك ، بو بەنی‌ئادەم
نەك یەك تایەفە ، بو هەموو سەرجەم
روتبەی نبووەت بەم گەیی‌یە کەمال
لەپاش ئەو بەعثی پیغەمبــەر مەحال
بەبـە لەمروتبە ، بەم بوو موختەتەم
بوو بەسەر چاوەی ئیحسان‌و کەرەم
وەحیی بو ئەهات بە شیوەی جەرەس
غەفلەتی نـەبوو یەك‌لەحظەو نەفەس

بەنەهجی ئەمری قورئانی شــەریف
بەحیکمەتو وەعظ ، جیدالی لــەطیف

زور بەمەردانە بەســەعیو هیممەت
بیپەروا لەئێش ، لە لومەو توهمەت
دەستیکرد بەنەشــر ئەحکامی خودا
دایگیرسان چرای عیرفــانو هــودا

تیکیدا تەکیــەی کەفەرەو ئــەحزاب
یەك یەك پەیدا بوون شیرانی ئەصحاب
هــــەرلە مەککەدا خاوەنی « لولاك »
عوروجی فەرموو لە خەیمەی ئــەفلاك

لەشاری مەککە دوانزە ســالی خشت
خەلقی بانگ ئەکرد بو ریگای بەهەشت
جا هیجرەتیکرد لەسەر رەزای حەق
بەڵێ باشە روژ دەربی لـــــە ئوفوق
چوو بو مەدینە بو نەشــری ئیرشــاد
بەحوسنی تەعلیم ، بە حەربو جیهاد
دەعوەتی فەرموو کورری گومراهان
کاغــــەذی نووسی بو پادشـــاهان
لــەویوە گرتی بە حەربو تەعــــەب
یەمەنو حیجاز ، جەزیرەی عـــــەرەب

لەپاش یانزەســال بــە حوسنی لیقا
کوچی دوایی کرد بو « دار البقــاء »
صـــلاة اللهِ مَــع الســـلامِ
عَلیــه مَــعَ الصَّـــحبِ الکرامِ

پاش ئەو خولەفاء : بووبەکرو ، عومەر
عوثمان‌و ، حەیدەر، حەسەنی ئەکبەر

بەهیزی سوپای صەحب‌و تابعین
رَضِـــيَ اللهُ عَنهـــمْ أجمعين

بە پەیرەوی ئەو بی‌پشووو پەروا
دنیایـــان پرکرد لـە ناوی خـــوا
جارجار بە تەدبیر ، جارجار بە شمشیر
ئەچوونە مەیدان وەك شیری دلیر

عولەمای ئوممەت بە هیزی تەقدیس
نوســـییانەوە ئایەت‌و حـــەدیث
زەحمەتیان کیشـا ئەهلی ئیجتیهـاد
بو نەشری دین‌و ئیرشـــادی عیبـاد
ئـــەبو حەنیفـــەو ، ئیمامی مالیك
شافیعی‌و ئەحمەد عالی مەســالیك

دوو شیخی حـەدیث لە خـەطا عاری
بوخاری‌و موسلیم مـەحبووبی باری
شیخی ئیعتیقاد دوو ذاتی مەشهوور
شیخی ئەشعەری‌و ، شیخ ئەبوومەنصوور

ئیهتیمامیان کـرد بو تـەبلیغی دین
أعْلاَ مَأواهُمْ رَبُّ العالَمِين ٠

مەبەست

مەبەست ئەمەیـە کاری دنیاو دین
زەحمەتی ئەوی‌و عەزمیکی بـــەتین

پیغەمبەر ، هاوەڕێ ، گرۆی تابیعین ،
باقی ئیمامـان ، زانایــانی دین ،

شاهانی بەداد ، زەحمەتیان کێشـــا
لــە پێناوی خوا زور دڵیان ئێشـــا

بویـــە لـــەدنیا دەنگیان دایـەوە
ئەستێرەی گەشیان ئەدرەوشـایەوە
هەروا لازمە بو فیرقـەی ئیســـلام
لەهەموو چەرخی ســەعیو ئیهتیمام
بو دینو دنیا پـەیداکەن ســـەبەب
تا عومریان نەڕروا بەلەهوو لەعـەب

چون دنیا جیگـــەی ئەسبابەو ماددە
بە زەحمەت کۆلان ئـەبی بـە جادە
تەنها ڕرووومەکەن لـە دنیای خـراپ
گوم مەکەن ریگەی نەجاتو صەواب

گەر هـــەر بو دنیا ریك بخەن تفاق(١)
« ما لكم فـي الآخـرةِ خَـــلاق »
هەرکەس دنیای رووت دابنی بوخوی
هەرگیز بەمــەرام ری ناکەوی بـوی

دائیـم گیرودەی ئـازاری ســـەرە
هـــەتا تێرترە ، چاوبرسـیترە !!

غـەنی حەریص بی ئەوە موحتاجـــە
فـــەقیری فـارغ بی ئیحتیاجـــە !!

---

(١) تفاق : زەخیرە ، ئەسباب .

له کەسبی دنیاش مەبن دەس بەردار
بـەبی پارەو پوول مەرونـــە بازار

باشـــە دنیایە مەزرەعـەی دینـــە
بوهەردوو دنیا هوی « ئافەرینـــە »

هـەرچی لازم بی لـــەبو تەقەددوم
عیلمو مـــەعاریف بکەن تەعـەللوم
زانینی هـــەموو فـەنو صـەناییع
بو نەوعی بەشـــەر واجبەو نافیـع

لـەم نەصیحەتە هیچمەکەن حاشــــا
ئایـــەتو حـەدیث بکەن تەماشــــا
بەلام طالب بن گشـــت بو نەظافەت
هوگر بن لـەبو خولقی شـــەرافەت

لاتـــان واجب بی پاراســـتنی دین
نەکەن رارابن ، بی‌هۆشی‌و تەمکین !
دین نووری چاوە هەم نووری دلـــە
هەرکەس بی‌دینـــە کوتا مـــەنزلە

بابی ئیجارەی «فـەتاوای» سـەروەر
ئەحمەد بن حەجەر نەقل ئەکا خەبەر :
« لیس الرجـــلُ رَجُـــلَ الـدنیا
ولا الرجـــلُ رجـــلَ الاخـــری
بـــل الرجُـــلُ رجلهمـــا »
شەخصی دنیاو دین ئـەبی بەهوما(١)

(١) وەك ئەڵێن : بالندەیەکە سێبەری بکەوێتەسەر هەرکەسی بەختیار ئەبی ٠

یاران ! عەزیزان ! ئەشراف‌و ئەعیان !
ئەوەی کە زانیم بوم‌کردن بەیان ..

لە ئیمــە تەبلیغ ، ئیوە دیرایـــەت
لە خوای عالــەم عەون‌و هیدایـــەت

رجـــام لەئیوە زانینـــەو عەمـــەل
تەوصیە بەحـــەق تا روژی ئەجـــەل

هـــەروەك رەوشتی ریجالی ئــەعلام
« واللّٰهُ المعطـي لحســـن الختــام »

تەئریخی نــەظمی ئەپرسیّ کەسیّ
هەزاروسیّ‌صەد هـــەم پەنجاوسیّ

مەسکەن : خانەقای «بیارە»ی عەزیز
کات : رەمــەزان لـــە وەرزی پاییز

وەظیفە : تــەدریس بو عولوومی‌دین
صاحیب : مورشیدی بەفەیض‌و تەمکین

«خالدی» مەشرەب ، «عوثمانی» حەسەب
هاوناوی «عططار» ، «عومەری» نەسەب(۱)

أدامُـــــه اللـــه مَـــعَ الاولادِ
لنشـــر الدین مَـعَ الارشـــادِ

یارەب بـــــەئاثار کبریـــای ذاتت
بە جەلای ئەسمای حوسنای صیفاتت

---

(۱) مەبەستی خوالی خوشبوو «شیخ عەلائەددین»ە کە شیخی‌تەریقەتی نەقشی‌و ، مورشیدی بووە .

بەروتبەو مـــەقام ئـــەنبیای کیرام
مەخصـــوص (محمد) علیه الســـلام

برژیتـــە ســـەریان هـــەتا هەتایـــە
صـــــەلاتو ســـەلام بەبی نیهایـــــە

بو قوربو قەبوول عولەمای ئـــەعلام
ئەولیای طـــەریق ، ئەشخاصی کیرام

لەگـــەل بەصـــەردا بدە بەصـــیرەت
پیمان ببەخشـــە پەسەندی ســـیرەت

بمانخەســـــەر ریی وەفاو عیبادەت
لەگەل صیفەتی صـــەفاو ســـەعادەت

مانگی رەمـــەزانی ســـــالی ١٣٥٣ی کوچی
لە خانەقای بیارە ـ هەلەبجە ـ سولەیمانی

ســـــوپاس بۆ خـــودای بـــەخشندەو میهرەبان
کـــە یارمەتی‌دام ئەم‌نامیلکانە بە کۆمـــەڵ
لـــەچاپ بدەم • سبحان ربك رب
العزة عما یصفون ، وســـلام علی
المرسلین والحمد لله رب العالمین
١٣٩٣/٦/١ك ـ ١٩٧٣ز
عەبدولکەریمی مودەڕریس

لیستەی هەڵەو راست

لاپەڕە	دێـڕ	هـەڵە	راســـت
٨	١٣	ئـەووەر	ئـەنوەر
٨	٢٠	شەصتو سىدا	شەصتو سیدا
١٦	٩	پاکیات	پاکیـن
١٦	١٠	ئیدراکیات	ئیدراکیان
٢٩	٥	صوریح	صەریح
٣٠	١٦	خاصات	خاصـان
٦٦	١٣	منهچـە	منهجـە
٧٦	١	درسی دوهەم	درسـی دوهـەم : دروست کردنی حەواء
١٠٠	١٥	دەز دریژو سیسب	دەکەز درێژو

تکا لە خوێنەرە بەرێزەکان ئەکەم ئەکەر ، بیجگە لەم‌هەڵانە ، هەر هەڵەیەکی تریان بەرچاوکەوت ، لێم ببوورن‌و راستی بکەنەوە ؛ بێ‌گومان مرۆڤ هەمیشە لەوانەیە دووچاری هەڵە ببێت‌و تەنها خودای مـەزن لەم‌خەوشە دوورە ٠

ناوەڕۆك

لاپەڕە	بابـــەت

لاپەڕە	بابـــەت

لاپەڕە	بابـــەت

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ببغداد ٦٠٥ لسنة ١٩٧٣

٥/٤٠٠٠/٢٦/٧/١٩٧٣